

**GABRIEL ION OLTEANU
MARIN RUIU**

**TACTICĂ
CRIMINALISTICĂ**

ISBN: 978-973-88201-4-2
© Editura AIT Laboratories; www.itcode.ro

Lucrarea de față sintetizează stadiul dezvoltării personale a autorilor. Se adresează unui public larg – în principal studenților care parcurg în curricula universitară problematica abordată în cuprinsul lucrării – care are nevoie să asimileze, în plan, informațional cunoștințe din domeniul anchetei judiciare.

Există și limitări pe care autorii și le asumă considerând că, odată cu dezvoltarea personală în zona cercetării, mesajul științific va fi îmbunătățit astfel încât să fie satisfăcute cât mai multe dintre exigențele discursului teoretic și ale nevoilor practicienilor.

Autorii au încercat să prezinte, în mod echilibrat, cât mai mult din domeniul de cercetare specific tacticii criminalistice. Fiecare și-a păstrat stilul și concepția în cadrul expunerii promovate.

Capitolele 1-4 au fost elaborate de către Gabriel Ion Olteanu

Capitolele 5-8 au fost elaborate de către Marin Ruiu.

Fiecare autor își asumă răspunderea pentru conținutul capitolelor elaborate.

CUPRINS

CUPRINS	5
Capitolul 1 - CERCETAREA LA FAȚA LOCULUI	9
1.1 Noțiunea și importanța cercetării la fața locului.	9
1.2 Necesitatea efectuării activității de cercetare la fața locului	12
1.3 Trăsăturile caracteristice ale activității de cercetare la fața locului.	14
1.4 Măsuri ce se impun a fi luate de către persoanele sosite primele la fața locului.	16
1.4.1 Activități destinate salvării victimelor, acordării primului ajutor medical și îndepărtării altor pericole	17
1.4.2 Activități ce au ca scop conservarea locului ce urmează a fi cercetat	18
1.4.3 Activități ce urmăresc identificarea martorilor oculari și a persoanelor suspecte. Prinderea și reținerea făptuitorilor.	19
1.4.4 Anunțarea organului judiciar competent a efectua cercetarea la fața locului.	21
1.5 Pregătirea în vederea cercetării la fața locului.	21
1.5.1 Activități pregătitoare, care se efectuează până la deplasarea la fața locului.	22
1.5.2 Activități pregătitoare efectuate la fața locului	26
1.6 Desfășurarea cercetării la fața locului	34
1.6.1 Reguli tactice, cu caracter general, ce guvernează desfășurarea cercetării la fața locului	34
1.6.2 Efectuarea cercetării la fața locului	40
1.7 Rolul persoanei vătămate în desfășurarea cercetării la fața locului.	51
1.8 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului	55
1.8.1 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin proces-verbal.	57
1.8.2 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin înregistrări de sunet și imagine	65
1.8.3 Schița locului faptei	72

Capitolul 2 - DISPUNEREA ȘI VALORIFICAREA REZULTATELOR CONSTATĂRIILOR TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ ȘI EXPERTIZELOR JUDICIARE.....	76
2.1 Noțiuni generale despre constatare tehnico- științifică și expertiza judiciară.....	76
2.2 Pregătirea în vederea dispunerii constatării tehnico- științifice sau a expertizei criminalistice	83
2.3 Desfășurarea, materializarea, verificarea și folosirea concluziilor expertizei și ale constatării tehnico- științifice.....	87
Capitolul 3 - TACTICA EFECTUĂRII RIDICĂRII DE OBIECTE ȘI ÎNSCRISURI ȘI A PERCHEZIȚIEI ...	93
3.1 Ridicarea de obiecte și înscrisuri	93
3.2 Noțiunea, importanța, scopul și felurile percheziției.....	96
3.3 Pregătirea în vederea efectuării percheziției	100
3.4 Aspecte de ordin psihologic ce țin de efectuarea percheziției și comportamentul persoanelor implicate.....	110
3.5 Efectuarea percheziției	116
3.5.1 Reguli tactice privind efectuarea percheziției corporale.....	116
3.5.2 Reguli tactice privind efectuarea percheziției domiciliare	122
3.5.3 Particularități ale desfășurării unor categorii de percheziții	135
3.6 Fixarea rezultatelor percheziției.....	150
Capitolul 4 - TACTICA ASCULTĂRII PERSOANELOR.....	153
4.1 Psihologia formării declarațiilor	153
4.1.1 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate	153
4.1.2 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul martorilor	165
4.1.3 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul făptuitorilor.....	173
4.2 Pregătirea în vederea desfășurării ascultării persoanelor în cadrul anchetei judiciare	186
4.2.1 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării persoanei vătămate.....	186
4.2.2 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării martorilor	196
4.2.3 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării făptuitorilor	206

4.3	Desfășurarea ascultării persoanelor în cadrul anchetei judiciare	217
4.3.1	Desfășurarea ascultării persoanei vătămate	217
4.3.2	Desfășurarea ascultării martorilor.....	226
4.3.3	Desfășurarea ascultării făptuitorilor.....	244
4.4	Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor persoanelor ascultate	256
4.5	Influența prestației investigatorului asupra comportamentului persoanei ascultate.....	259
4.6	Corelațiile psihofiziologice ale comportamentului simulat	264
4.7	Tehnici și mijloace de investigare a comportamentului simulat.....	269
Capitolul 5 - RECONSTITUIREA		275
5.1	Reconstituirea – concept, trăsături, valoare probatorie	275
5.2	Felurile reconstituirii	279
5.3	Pregătirea reconstituirii.....	282
5.4	Desfășurarea reconstituirii.....	289
5.5	Fixarea rezultatelor reconstituirii	291
Capitolul 6 - CONFRUNTAREA.....		296
6.1	Noțiunea confruntării.....	296
6.2	Scopul și importanța confruntării.....	297
6.3	Pregătirea în vederea efectuării confruntării	298
6.4	Efectuarea confruntării propriu-zise.....	302
6.5	Fixarea rezultatelor confruntării.....	305
Capitolul 7 - PREZENTAREA PENTRU RECUNOAȘTERE A PERSOANELOR ȘI CADAVRELOR.....		307
7.1	Noțiunea, scopul și importanța prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor	307
7.2	Aspecte psihologice ale prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor	309
7.3	Particularități ale prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor în cazul martorului (părții vătămate) minor.....	315
7.3.1	Pregătirea ascultării minorului.....	316
7.3.2	Ascultarea prealabilă a minorilor înainte de recunoașterea propriu-zisă.....	317
7.3.3	Recunoașterea propriu-zisă.....	317
7.4	Pregătirea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor	318

7.4.1	Studierea materialului cauzei.....	318
7.4.2	Ascultarea prealabilă a persoanelor care urmează să facă recunoașterea	319
7.4.3	Organizarea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor.....	320
7.5	Particularități tactice privind efectuarea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor.....	325
7.6	Recunoașterea cadavrelor	328
7.7	Fixarea rezultatelor prezentării pentru recunoaștere...	329
Capitolul 8 - REGULI TACTICE PRIVIND		
CONSTATAREA ÎN FLAGRANT A UNOR		
INFRAȚIUNI..... 332		
8.1	Noțiuni generale referitoare la constatarea în flagrant a unor infracțiuni.....	332
8.2	Pregătirea în vederea constatării infracțiunii flagrante	334
8.3	Activitățile ce se întreprind pe parcursul comiterii infracțiunii flagrante	336
8.4	Fixarea rezultatelor constatării în flagrant a unor infracțiuni.....	340
BIBLIOGRAFIE 342		

Capitolul 1 - CERCETAREA LA FAȚA LOCULUI

1.1 Noțiunea și importanța cercetării la fața locului.

Cercetarea la fața locului este una dintre cele mai importante activități care se desfășoară de către organele judiciare în vederea realizării scopului procesului penal.

Legiuitorul român reglementează cercetarea la fața locului în cadrul art. 129 din Codul de Procedură Penală, ca fiind activitatea desfășurată de către organul de urmărire penală sau instanța de judecată, atunci când este necesar să se facă constatări cu privire la situația locului săvârșirii infracțiunii, să se descopere și să se fixeze urmele infracțiunii, să se stabilească poziția și starea mijloacelor materiale de probă și împrejurările în care a fost săvârșită infracțiunea¹. Analizând definiția legală, apreciez că, ceea ce ține de esența acestei activități, este complexitatea conferită de mai multe laturi acționale ce se îmbină, în scopul de a oferi cât mai multe informații anchetei penale.

Detaliind enunțul legal, se poate observa că, în cadrul cercetării la fața locului:

→ se vor face constatări cu privire la situația locului săvârșirii infracțiunii;

→ se vor stabili poziția și starea mijloacelor materiale de probă;

→ se vor stabili (în măsura în care este posibil, prin efectuarea doar a acestei activități – lucru puțin probabil, în totalitate, dat fiind caracterul dinamic și complex al anchetei penale) împrejurările în care a fost săvârșită fapta penală.

În doctrină, având în vedere prevederile art. 129 din Codul de Procedură Penală și practica în materie a organelor judiciare, au fost

¹ **N.A.** – În proiectul Codului de procedură penală depus la Parlamentul României în cursul anului 2009 cercetarea la fața locului este reglementată la art. 191, după cum urmează:

1. Cercetarea locului faptei se dispune în cursul urmăririi penale de către organul de urmărire penală, iar în cursul judecății de către instanța de judecată, atunci când este necesară constatarea directă în scopul determinării sau clarificării unor împrejurări de fapt ce prezintă importanță în cadrul procesului penal, precum și ori de câte ori există suspiciuni cu privire la decesul unei persoane.

2. Organul de urmărire penală sau instanța de judecată poate interzice persoanelor care se află ori care vin la locul unde se efectuează cercetarea, să comunice între ele sau cu alte persoane.

3. Organul de urmărire penală sau instanța efectuează cercetarea locului faptei în prezența unui martor, afară de cazul în care există o imposibilitate obiectivă de a asigura prezența acestuia.

elaborate mai multe variante de definiție pentru cercetarea la fața locului².

Personal, consider că ***cercetarea la fața locului este o activitate cu o natură complexă, procesuală și de tactică criminalistică – care poate fi dispusă și efectuată, atât de către de organele de anchetă cât și de către instanța de judecată – ce constă în descoperirea, fixarea procesuală, ridicarea și interpretarea naturii, stării și poziției urmelor și a mijloacelor materiale de probă, a legăturilor dintre acestea, precum, și obținerea de date privind numărul și identitatea făptuitorilor, natura și împrejurările în care a fost săvârșită fapta cercetată***³.

Cercetarea la fața locului nu trebuie privită simplist, aceasta, în opinia mea, este caracterizată de efectuarea unui complex de activități, desfășurate cu profesionalism, pe mai multe planuri. Ținând seama de o normală cerință de sistematizare, se poate spune că, activitatea de cercetare la fața locului, se desfășoară pe două planuri:

1. Unul, cu un accentuat caracter tehnic, în care tehnicianul de la fața locului, în principal cel criminalist, dar, și medicul legist, și alți diferiți specialiști, în funcție de domeniul de activitate în care s-a săvârșit infracțiunea sau de natura locului cercetat, desfășoară activități specifice, ce au ca scop descoperirea, revelarea, examinarea și fixarea prin metode și procedee tehnice, a tuturor schimbărilor din sistemul de referință cercetat, cauzate de săvârșirea infracțiunii.

2. Altul, caracterizat de efectuarea mai multor activități – dintre care subliniez, cu caracter exemplificativ: identificarea și ascultarea persoanelor vătămate, a martorilor oculari, a făptuitorilor, a altor persoane, care cunosc date despre împrejurările în care a fost

² **V. Bercheșan, C. Pletea, Ion-Eugen Sandu** în *Tratat de Tactică Criminalistică*, Edit. Carpați, Craiova 1992, pag. 26; **I. Mircea** în *Criminalistica*, Edit. Lumina Lex 1999, pag. 226, cu trimitere la **C. Păloi** – unele probleme privind cercetarea locului faptei în *Probleme de medicină judiciară și de criminalistică* vol. 4, Edit. Medicală, București 1965 pag. 155; **A. Ciopraga** în *Tratat de Tactică Criminalistică*, Edit. Gama, Iași, 1996 pag. 31; **E. Stancu** în *Tratat de Criminalistică*, Edit. Universul Juridic, București 2008, pag. 307-308; **V. Bercheșan** în *Cercetarea Penală*, Edit. Icar, București, 2001, pag. 251

³ **N.A.** – În dorința de a îmbunătăți practica desfășurării cercetării la fața locului Ministerul administrației și internelor și Parchetul de pe lângă înalta curte de casație și justiție au emis ordine – Iulie 2009 – prin care au promovat un **Manual de bune practici** privind procedura cercetării la fața locului. Deși există multe elemente pe care le consider ca fiind pozitive, în ceea ce privește definiția cercetării la fața locului este promovat un enunț pe care îl apreciez ca fiind simplist, sub nivelul celor mai multe formulări din doctrină – **Cercetarea la fața locului este activitatea de căutare, localizare, descoperire, relevare, documentare/fixare, ridicare/colectare, ambalare și transport al probelor (provenind din) descoperite la locul faptei.**

săvârșită infracțiunea; efectuarea de percheziții corporale asupra persoanelor găsite la locul săvârșirii infracțiunii; ridicarea de obiecte și înregistrarea descoperite la fața locului și care prezintă importanță pentru cercetare; interpretarea existenței, naturii, stării, poziției, formei urmelor și mijloacelor materiale de probă, împreună cu tehnicienii de la fața locului; reconstituirea unor situații de fapt, existente înainte, în timpul și după săvârșirea infracțiunii – de către ceilalți membri ai echipei, pe care îi voi numi, în continuare, anchetatori și care au calitatea de organe de urmărire penală⁴.

Trebuie subliniat, că toate cele arătate se desfășoară în ideea stabilirii, încă de la începutul cercetărilor, a naturii și a împrejurărilor comiterii faptei, precum și stabilirea identității persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite.

Cu privire la **noțiunea de „față a locului”** apreciez – în acord cu doctrina de specialitate, care, deși nuanțată din punct de vedere terminologic, acceptă că, pornindu-se de la prevederile art. 129 și art. 30 alin. 4 din Codul de Procedură Penală și ținându-se seama de jurisprudența în materie – perimetrul sau locul avut în vedere în desfășurarea activității de cercetare la fața locului⁵ este acela în care s-a înlăptuit activitatea caracteristică elementului material al laturii obiective a infracțiunii, în care s-au produs consecințele săvârșirii infracțiunii, precum și locul în care se află obiectele ce constituie produsul infracțiunii, obiectele care au servit ca mijloace pentru săvârșirea infracțiunii ori au fost destinate pentru aceasta sau în care se păstrează, într-un fel sau altul urme ale săvârșirii infracțiunii.

Determinarea sferei de întindere a noțiunii de „față a locului” este deosebit de importantă deoarece, activitatea, în esența ei, este circumscrisă și se desfășoară, în mod obiectiv, într-un perimetru, care trebuie să fie clar determinat. Întrucât, așa cum vom vedea pe parcursul analizei desfășurării activității de cercetare la fața locului, aceasta ar putea constitui un prilej pentru ca, în măsura în care este efectuată cu neprofesionalism, să apară unele abuzuri și încălcări ale drepturilor și libertăților garantate constituțional, se impune ca, organul judiciar, atunci când stabilește natura și scopurile activității ce urmează să o desfășoare, să facă o analiză detaliată a condițiilor și a limitelor specifice, care circumscriu cercetarea la fața locului.

Depășind nivelul unor aprecieri, potrivit cu care, înțelesul noțiunilor de „față a locului” și de „loc al săvârșirii infracțiunii” ar fi

⁴ **N.A.** – în măsura în care fac parte din cadrul organelor de cercetare penală ale poliției judiciare

⁵ **N.A.** – în nici un caz „arealul” așa cum face vorbire manualul de bune practici la care am făcut referire mai sus

mai mult sau mai puțin identic⁶, delimitarea limitelor pe care se poate desfășura activitatea de cercetare trebuie să răspundă, în primă instanță, la două imperative:

- Pe de o parte, suprafața de cercetat, din considerente de ordin practic, trebuie să fie cât mai vastă, astfel încât să se poată concluziona, atât de către organul judiciar cât și de către persoanele interesate că, cel puțin sub acest aspect, au fost epuizate toate posibilitățile de cercetare.
- Pe de altă parte, ținându-se cont de garantarea drepturilor și libertăților fundamentale – inviolabilitatea domiciliului fiind, în context, doar un exemplu – perimetrul de cercetat trebuie restrâns ori de câte ori s-ar putea aprecia că extinderea este abuzivă, fiind puse în pericol, în mod neîntemeiat, drepturile și libertățile fundamentale garantate persoanelor.

În aceste condiții, organul judiciar, ce conduce activitatea, va trebui, în condițiile concrete ale fiecărui caz în parte, să stabilească limitele spațiale ale cercetării la fața locului, având pregătirea și calitatea necesare pentru a stabili – în mod pertinent – unde se termină dreptul autorității judiciare și începe abuzul de drept, repugnat de întreaga comunitate socială, unde servirea intereselor justiției devine doar un prilej pentru provocarea, șicanarea ori hărțuirea eminentemente abuzivă a unor persoane.

1.2 Necesitatea efectuării activității de cercetare la fața locului

Cercetând problematica – în ultimă instanță, care este rațiunea pentru care trebuie efectuată cercetarea la fața locului? – trebuie remarcat că, săvârșirea unei infracțiuni, ca de altfel orice activitate umană, produce transformări în mediul exterior, care se materializează, din punct de vedere criminalistic, în urme ale infracțiunii. Noțiunea de urmă trebuie acceptată, în sens larg, ca orice modificare materială, intervenită în mediul înconjurător, ca urmare a săvârșirii unei fapte de natură penală, incluzând, pe lângă urmele de contact, urmele materie și, chiar consumarea infracțiunii sau modul de operare⁷.

⁶ **N.A.** – a se vedea, ca exemplu, opiniile exprimate de **A. Ciopraga** în op. cit. pag. 32, potrivit cu care cele două noțiuni nu se identifică întotdeauna deoarece „noțiunea de față a locului are un înțeles mai larg” și de **V. Bercheșan, C. Pletea, Ion Eugen Sandu** în op. cit. pag. 27 care apreciază că legea procesuală penală nu precizează înțelesul noțiunii de „fața locului”, deoarece, aceasta ar fi inutil în condițiile în care, legiuitorul referindu-se la competența teritorială a organelor judiciare, definește noțiunea de “locul săvârșirii infracțiunii”.

⁷ **E. Stancu** în Criminalistica – investigarea științifică a infracțiunilor, Edit. Actami București 1999 vol. 1 pag. 32 și 33

Potrivit normei juridice cadru, cuprinsă în art. 129 alin. 1 din Codul de Procedură Penală⁸, organele judiciare, analizând considerente ce țin de utilitatea, necesitatea și oportunitatea efectuării unei activități, pot decide să se deplaseze în cadrul sistemului de referință spațial – unul sau mai multe – pe care se găsesc urmele și mijloacele materiale de probă, unde se desfășoară activitatea de cercetare la fața locului în vederea⁹:

- examinării locului faptei și fixării procesuale a celor descoperite;
- căutarea, descoperirea, revelarea, fixarea, ridicarea, examinarea și interpretarea urmelor și mijloacelor materiale de probă;
- elaborarea și verificarea de versiuni cu privire la natura infracțiunii comise, la numărul și identitatea făptuitorilor, precum și la aspecte ce țin de loc, timp, natura activităților desfășurate de făptuitori, metode și mijloace folosite, mobil, scop, urmările survenite ca rezultat al săvârșirii infracțiunilor;
- stabilirea locurilor de unde se putea percepe, în total sau în parte, activitatea desfășurată de către făptuitori;
- identificarea martorilor oculari, a persoanelor vătămate, a altor persoane care cunosc date despre săvârșirea infracțiunii și, în unele cazuri, chiar a făptuitorilor;
- luarea unor măsuri de limitare a pagubelor, determinare a cauzelor, condițiilor și împrejurărilor ce au determinat sau favorizat săvârșirea infracțiunii și a măsurilor de prevenire care se impun, atât în legătură cu activitatea ilicită desfășurată cât și cu privire la apariția de noi consecințe¹⁰.

⁸ Cercetarea la fața locului se efectuează atunci când este necesar să se facă constatări cu privire la situația locului săvârșirii infracțiunii, să se descopere și să se fixeze urmele infracțiunii, să se stabilească poziția și starea mijloacelor materiale de probă și împrejurările în care infracțiunea a fost săvârșită.

⁹ **N.A.** – cele ce urmează sunt aspecte desprinse din practica organelor judiciare în materia cercetării la fața locului relevate ca atare, în integralitatea lor, sau fragmentar și în doctrină; ca exemplu **L. Coman** și **M. Constantinescu** op. cit. pag 26; **V. Bercheșan, C. Pletea, Ion Eugen Sandu** op. cit pag 29; **E. Stancu** op. cit. vol. 2 pag. 8 și 9.

¹⁰ Ca exemplu pentru modul în care este abordată problema sarcinilor cercetării la fața locului îmi permit să prezint punctul de vedere prezentat de **V. Lepăduși** și **S. Grejdinoiu** în Considerații privind investigarea criminalistică a locului faptei – lucrare apărută sub egida Asociației Criminaliștilor din România în 2004, pag 15. Astfel, în viziunea autorilor investigarea criminalistică a locului faptei are următoarele sarcini și obiective:

- perceperea directă, nemijlocită și fixarea ambianței locului faptei de către organele de urmărire penală sau instanța de judecată;
- descoperirea, fixarea și examinarea, precum și ridicarea urmelor, obiectelor-mijloace materiale de probă în vederea valorificării lor ulterioare în cadrul constatărilor și expertizelor ce se vor dispune;

Cercetarea la fața locului este o activitate integrată în ancheta penală. Nefiind locul unde să poată fi analizate unele considerente, legate de managementul și gestionarea anchetei, trebuie, totuși, subliniat faptul că activitatea de cercetare la fața locului, efectuată cu profesionalism, poate contribui, în mod fundamental, la lămurirea unor probleme¹¹ pe care, în ansamblu, cercetarea uneia sau alteia dintre activitățile ilicite, trebuie să le rezolve.

Desigur, despre necesitatea efectuării cercetării la fața locului, se pot spune mult mai multe, eu, în cadrul acestei secțiuni, pe care nu o doresc foarte extinsă ca volum, mă limitez în a arăta faptul că, această activitate trebuie efectuată, chiar și în condițiile în care primele date nu indică un mod de operare, ce prin natura sa, să impună, cu necesitate, apariția unor urme, care să reclame căutarea, fixarea, ridicarea, analizarea și interpretarea lor. Refuzul organului judiciar de a se deplasa la fața locului din comoditate sau ignoranță, lipsește ancheta de una dintre cele mai valoroase activități, prin care pot fi cunoscute date importante, cu privire la activitatea ilicită cercetată.

1.3 Trăsăturile caracteristice ale activității de cercetare la fața locului

Trăsăturile caracteristice ale activității de cercetare la fața locului sunt de natură a particulariza și diferenția această activitate de alte activități, efectuate de organele judiciare.

-
- culegerea datelor necesare și cunoașterea împrejurărilor concrete pe baza cărora să se poată stabili cât mai operativ dacă s-a comis o infracțiune ori este vorba despre o faptă care nu atrage răspunderea penală a vreunei persoane ;
 - obținerea primelor date cu privire la modul în care a acționat făptuitorul (făptuitorii), cum a pătruns și cum s-a retras din spațiul numit loc al faptei;
 - determinarea locului de unde este posibil ca anumite persoane să perceapă acțiunile făptuitorului (făptuitorilor) sau numai o parte a acestora, obiectul cu care a acționat , alte persoane care au legătură cu fapta;
 - adunarea unor date care privesc obiectul probațiunii, iar în cazul săvârșirii unei fapte cu caracter penal, culegerea de date care pot defini elementele infracțiunii comise;
 - identificarea martorilor care vor putea furniza date despre împrejurările în care s-a comis fapta, despre persoana făptuitorilor și, eventual, despre alți participanți – dacă se consideră necesar urmând a se proceda la audierea acestor martori;
 - examinarea și interpretarea urmelor, a altor obiecte, mijloace materiale de probă, pentru ca, pe baza celor constatate, precum și a împrejurărilor stabilite să se ia măsuri operative de efectuare a unor operațiuni care nu suportă amânare: urmărirea și prinderea infractorilor, percheziții, ridicări de obiecte și înscrisuri.

¹¹ **N.A.** – unele probleme pot fi lămurite numai prin efectuarea cercetării la fața locului

Astfel, în opinia mea, caracteristic pentru cercetarea la fața locului este faptul că, aceasta se constituie într-o activitate **inițială, urgentă, obligatorie** și, ca regulă, **irepetabilă**¹².

Cercetarea la fața locului este o activitate inițială deoarece, efectuată în cadrul urmăririi penale, se situează la începutul anchetei, cu ea începe, ea constituie debutul cercetării infracțiunilor ce, prin natura lor, fac necesară activitatea.

Urgența, cu care se impune a fi efectuată cercetarea la fața locului, este determinată de pericolul modificării stării și poziției urmelor și mijloacelor materiale de probă, de posibilitatea dispariției sau distrugerii acestora, cu efecte deosebite, ce implică interpretări eronate ale stărilor de fapt, îngreunarea gestionării activității și, în plan general, a întregii anchete.

Obligativitatea efectuării cercetării la fața locului este impusă de însăși rațiunea anchetei penale; perceperea nemijlocită a locului săvârșirii infracțiunii, descoperirea și interpretarea urmelor și a mijloacelor materiale de probă, etc., nu pot fi realizate prin alte activități, iar organele judiciare nu pot sta în expeditivă, ele trebuind să manifeste un rol activ, să intervină specializat, atât în considerarea sarcinilor, pe care le au ca organe calificate ale statului, cât și în considerarea persoanelor interesate în cauză – efectuarea acestei activități în mod superficial, ignorând cerințele de ordin tactic, regulile de descoperire, relevare, ridicare, etc., putând conduce, în cele din urmă, la prejudicierea gravă a intereselor persoanelor, la erori judiciare.

Cercetarea la fața locului este o activitate ce, ca regulă, nu poate fi repetată, datorită intervenției echipei de cercetare în starea inițială a locului de cercetat, ce suferă, astfel, modificări – cu ocazia unei noi cercetări la fața locului, descoperindu-se, în primul rând, urmele echipei care a efectuat prima activitate și numai întâmplător urme care să intereseze cercetarea și care să nu fi fost viciate. Ca excepție, în condiții generate de efectuarea activității în mod incomplet, datorită unor condiții meteo improprie, datorită neincluzerii, în cadrul locului de cercetat, a tuturor porțiunilor de teren pe care este posibil să se găsească urme, de natură a interesa ancheta sau din alte cauze, care să nu impiezeze în mod fundamental asupra locului de cercetat, cercetarea la fața locului poate fi repetată.

Cele arătate au fost expuse în ipoteza efectuării cercetării la fața locului, în cadrul urmăririi penale, așa cum prevede Codul de Procedură Penală. În considerarea trăsăturilor caracteristice arătate, activitatea de cercetare la fața locului se efectuează înaintea altor

¹² **N.A.** – Pentru identitate de opinii a se vedea **V. Bercheșan, C. Pletea, Ion Eugen Sandu** op. cit. pag. 30 și 31; **A. Ciopraga** op. cit pag. 33 și 34

activități, cât mai urgent posibil. Se pune, aici, întrebarea, dacă în fiecare caz în parte, efectuarea cercetării la fața locului are loc în momentul în care sunt respectate condițiile formale impuse de lege, în legătură cu existența unui proces penal în desfășurare.

1.4 Măsurile ce se impun a fi luate de către persoanele sosite primele la fața locului

O dată cu sesizarea desfășurării unei activități de natură infracțională sau a rezultatelor unei astfel de activități, primele persoane ajunse la fața locului sunt, de regulă, agenți ai poliției, poliției de frontieră sau ai jandarmeriei aflați în executarea sarcinilor de serviciu specifice. În multe cazuri, datorită situației locului săvârșirii infracțiunii sau datorită altor împrejurări, primii ce vin în contact cu locul faptei¹³ sunt alte organe sau persoane, precum reprezentanți ai persoanelor juridice de drept privat, membri de familie, diferite categorii de reprezentanți ai autorității publice, etc.

Datorită urgenței cu care este necesar să se acționeze, persoanele ajunse primele la locul desfășurării unei activități ilicite, până la prezentarea agenților de poliție sau ai jandarmeriei, precum și aceștia, până la ajungerea echipei competente să efectueze cercetarea la fața locului, trebuie să desfășoare unele activități urgente, impuse atât din considerente de ordin umanitar – salvarea victimelor unor activități ilicite săvârșite cu violență – cât și din rațiuni ce țin de limitarea efectelor desfășurării activității ilicite sau din necesitatea de a păstra nemodificat aspectul locului ori din nevoia de a identifica toate sursele ce ar putea oferi informații cu privire la natura și caracteristicile activității ilicite sau la persoanele implicate ori cele care cunosc împrejurări de interes pentru anchetă.

În aceste condiții, activitățile urgente ce trebuie efectuate de către persoanele ajunse primele la fața locului, pot fi grupate astfel: activități destinate salvării victimelor, acordării primului ajutor medical și îndepărtării altor pericole; activități ce au ca scop conservarea locului ce urmează a fi cercetat; activități ce urmăresc identificarea martorilor oculari și a persoanelor suspecte, prinderea și reținerea făptuitorilor; încunoștințarea organului competent a efectua cercetarea la fața locului.

¹³ **N.A.** – aspect subliniat și de către **A. Ciopraga** în op. cit. pag 43

1.4.1 Activități destinate salvării victimelor, acordării primului ajutor medical și îndepărtării altor pericole

În situația în care activitatea ilicită a fost desfășurată în mod violent, a avut ca rezultat vătămarea sănătății corporale a persoanelor, salvarea vieții victimelor, acordarea primelor îngrijiri medicale și îndepărtarea altor pericole, care ar putea pune în pericol persoanele sau bunurile aflate în perimetrul pe care urmează să se desfășoare cercetarea la fața locului, sunt activități prioritare, ce trebuie efectuate, chiar și în condițiile în care este posibilă modificarea aspectului inițial al locului faptei, deoarece viața, sănătatea și integritatea corporală ale persoanei reprezintă valori sociale fundamentale, ce pot justifica trecerea în plan secundar a intereselor, legate de identificarea și prinderea făptuitorului, recuperarea prejudiciilor de natură materială, etc.

Analizându-se gravitatea stării victimelor, paralel cu anunțarea echipajelor de intervenție rapidă ale salvării de tip SMURD, se va solicita ajutorul unor persoane calificate în domeniul medical, ce pot fi găsite în apropierea locului săvârșirii infracțiunii. Nu se va permite intervenția unor persoane care, deși animate de cele mai bune intenții, datorită lipsei cunoștințelor medicale, pot provoca agravarea leziunilor. O dată cu ajungerea la fața locului a echipajelor de intervenție rapidă, se va evalua starea victimelor, urmând să se decidă cu privire la deplasarea de urgență a victimelor, la cele mai apropiate spitale, pentru intervențiile necesare, în vederea stabilizării stării de sănătate a persoanelor afectate prin desfășurarea activității ilicite.

Înainte de a fi ridicată victima, de a i se schimba poziția, persoanele, ajunse primele la fața locului, trebuie să noteze și să marcheze locul și poziția în care se afla aceasta, în momentul sosirii lor la fața locului, starea obiectelor de îmbrăcăminte, leziunile de pe suprafața corpului, eventualele declarații ale victimelor. Personalul sanitar, ce intervine pentru salvarea victimelor, nu va proceda la dezinfectarea hainelor victimei, va lua măsuri pentru conservarea materiilor străine aflate pe corpul victimei – praf, fire de păr, diferite secreții, depozitul subunghial, etc. – va facilita, în funcție de evoluția stării de sănătate a victimelor, ascultarea acestora, de către organele judiciare competente, urmând să colaboreze, în mod adecvat, cu organele judiciare, pentru lămurirea tuturor împrejurărilor legate de cauză, până la dispunerea și efectuarea constatărilor sau expertizelor medico-legale.

De la caz la caz se poate pune problema intervenției personalului specializat pentru situații de urgență, furnizare de apă, energie electrică, gaze, agent termic, instalații sub presiune, utilaje de ridicat, etc. De fiecare dată, va trebui să se procedeze la o evaluare profesională a riscurilor și, de fiecare dată, când se constată un potențial important de punere în pericol a persoanelor sau

bunurilor cu o valoare deosebită – de exemplu: poduri, viaducte, clădiri, instalații tehnologice sau de transport – se va trece la desfășurarea unor activități urgente de stabilizare a situației și abia după aceasta se va putea pune problema bunei desfășurării a cercetării la fața locului.

1.4.2 Activități ce au ca scop conservarea locului ce urmează a fi cercetat

Persoanele, ajunse primele la fața locului, se vor preocupa, în ordinea priorităților, de paza locului desfășurării activității ilicite, de protejarea și conservarea urmelor și mijloacelor materiale de probă, activitatea de cercetare la fața locului depinzând, într-o măsură importantă, de modul în care a fost păstrată configurația inițială a locului faptei, de starea urmelor și mijloacelor de probă create ca urmare a desfășurării activității ilicite.

Doctrina acceptă că, ulterior desfășurării activității ilicite, locul pe care urmează să se efectueze cercetarea la fața locului, până la sosirea echipei, este supus unor degradări provocate de intervenția a două categorii de factori: unul de natură obiectivă, altul de natură subiectivă¹⁴.

Factorii de *natură obiectivă*, care pot acționa asupra locului pe care s-a desfășurat activitatea ilicită, degradând sau distrugând urmele, sunt condițiile atmosferice – ploaie, ninsoare, vânt puternic, etc. – și natura unor categorii de urme – cum sunt cele de miros – existența sau posibilitatea de exploatare a acestora fiind condiționate de factorul timp. Desigur, nu se poate pune problema anihilării acțiunii factorilor descriși asupra urmelor, însă, până la sosirea echipei, ca, de altfel, și pe timpul desfășurării cercetării la fața locului, acțiunea acestor factori poate fi diminuată prin folosirea mijloacelor tehnico-criminalistice sau prin acoperirea cu ori folosirea, în mod adecvat, a unor mijloace improvizate.

Factorii de *natură subiectivă* pot influența locul desfășurării unei activități ilicite sunt circumscriși, în mod esențial, acțiunii oamenilor. Astfel, avem de-a face cu acțiunea „valului de curioși” – în principiu, persoane neinteresate, atrase la locul desfășurării unei activități ilicite, în mod instinctual, de ineditul și spectaculozitatea situației; cu acțiunea persoanelor interesate – făptuitori sau apropriați ai acestora, interesați în distrugerea de urme sau/și în crearea de urme, în mod artificial, pentru îngreunarea cercetărilor; cu acțiunea unor persoane care au calități oficiale cărora opinia publică, datorită calității pe care o au, le cere să ia măsuri, să dea explicații, „să facă ceva”.

¹⁴ **N.A.** – în acest sens a se vedea și **A. Ciopraga** op. cit. pag 46; **V Bercheșan, C. Pletea, Ion Eugen Sandu** op. cit. pag. 32; **V. Bercheșan** op. cit. pag. 256

Foarte important este ca cei ajunși primii la fața locului să reușească să facă cât mai mult în ceea ce privește semnalizarea, avertizarea, paza perimetrului pe care apreciază că s-ar putea descoperi urme și mijloace materiale de probă care să ajute dezvoltarea anchetei. De ce „cât mai mult ?” Pentru că primii ajunși la fața locului, funcționari bine pregătiți, deși se pot strădui, cu greu, și numai ca excepție, pot face ceea ce ar trebui făcut în mod absolut. Sunt multe cauze, în primul rând faptul că de cele mai multe ori cei care ajung primii sunt doar 1-3 și, în condițiile în care există multe alte persoane la fața locului; în care trebuie întreruptă circulația rutieră sau pe cale ferată; în care există stări tensionate mai vechi între diferite persoane, familii, grupuri de persoane, etc. care au escaladat; și dacă nu există înțelegere și chiar o contribuție consistentă din partea celorlalte persoane aflate în zonă totul devine deosebit de complicat putând apare inclusiv situații conflictuale greu de gestionat.

Indiferent de particularitățile situației, persoanele aflate la fața locului trebuie să depună toată diligența, pentru ca echipa de cercetare să poată efectua activitatea în condiții cât mai bune.

1.4.3 Activități ce urmăresc identificarea martorilor oculari și a persoanelor suspecte. Prinderea și reținerea făptuitorilor.

Persoanele ajunse primele la fața locului, pe lângă cele arătate, trebuie să identifice acele persoane, care au perceput, prin propriile simțuri, întreaga activitate infracțională sau fragmente ale acesteia. Se vor reține datele de identificare ale acestora – nume, prenume, domiciliu, loc de muncă, etc. – și se vor lua măsuri, pentru a se împiedica influențarea lor de către persoane interesate ori, chiar, de a se influența între ele, cunoscută fiind tendința unor persoane de a-și impune opinia, ca manifestare a personalității. Agenții de poliție, ca de altfel, și celelalte persoane prezente la fața locului, trebuie să se abțină de la a face observații cu privire la natura faptei săvârșite, de a-și exprima convingerile cu privire la cei vinovați, la modul cum a fost săvârșită infracțiunea, la modul cum ar trebui făcute declarațiile, cum vor fi pedepsiți făptuitorii, cum se va desfășura ancheta în continuare, etc.

Pe lângă martorii oculari, trebuie acordată atenție și persoanelor care, deși nu au perceput activitatea infracțională, au perceput stări de fapt, ce interesează cercetarea la fața locului – au descoperit cadavrul, au descoperit instrumente folosite sau obiecte obținute prin săvârșirea infracțiunii, etc. De asemenea, la fața locului, va trebui să rămână și persoanele care au participat la activitățile urgente – cum ar fi salvarea victimelor – sau au pătruns,

într-un fel sau altul, în locul faptei, producând urme sau modificări ale acestuia.

De asemenea, este posibil ca, printre persoanele rămase la fața locului după consumarea activității ilicite, de multe ori în număr mare, să fie și făptuitorul, care, conștient de inutilitatea opunerii unei rezistențe sau încercări de a se ascunde, nu părăsește locul faptei sau, în unele cazuri, se reușește imobilizarea sa de către martorii oculari ori de către alte persoane. Într-o asemenea ipoteză, este necesară, pe lângă identificarea făptuitorului, luarea unor măsuri, care să aibă ca rezultat evitarea oricărei încercări de a fugi, din partea acestuia și izolarea sa, în vederea prevenirii unor manifestări – posibil violente – ale unor persoane erijate în „opinia publică”, influențate negativ de modul de desfășurare a activității ilicite sau/și de urmările acesteia, în multe cazuri, putându-se ajunge la o furie generalizată.

În situația în care făptuitorul a părăsit locul faptei, iar semnalmentele sale au fost reținute de către martorii oculari sau/și de către persoana vătămată, se vor lua măsuri operative de căutare, dare în urmărire și comunicarea semnalmentelor la unitățile de poliție, pe teritoriul de competență al cărora se presupune că s-ar ascunde sau s-ar deplasa, în vederea ascunderii.

Indiferent dacă făptuitorul a fost identificat și reținut la fața locului sau după desfășurarea unor operațiuni de căutare, agenții de poliție¹⁵ vor supune unui examen minuțios corpul și îmbrăcămintea acestuia, în vederea descoperirii de urme sau obiecte de natură compromițătoare, care să prezinte interes pentru cercetări – obiecte care au rezultat din desfășurarea activității ilicite, obiecte folosite sau destinate să fie folosite la desfășurarea activității ilicite, etc.

Întrucât, cu ocazia efectuării acestor activități, în principiu, contactul nemijlocit între persoane este inevitabil, trebuie acordată atenție și manifestată toată diligența, pentru evitarea situațiilor în care este pusă în pericol sănătatea, integritatea corporală sau chiar viața persoanelor, cunoscut fiind că, adesea, persoanele implicate, într-un fel sau altul, în săvârșirea de infracțiuni, se manifestă violent, adesea sfidează agenții de poliție, bruschează martorii, încearcă să impună anumite puncte de vedere, desfășoară diferite acțiuni, de natură a crea dezordine și a compromite cercetările.

¹⁵ **N.A.** – folosind adesea termenul de agenți de poliție trebuie să precizez că nu am în vedere gradul profesional ci fac referire la toți polițiștii implicați în activitatea de cercetare al fața locului ori în activitățile conexe acesteia, indiferent de gradele profesionale pe care le au aceștia.

1.4.4 Anunțarea organului judiciar competent a efectua cercetarea la fața locului.

Persoanele ajunse primele la fața locului, indiferent de calitatea lor, au obligația de a anunța organul judiciar competent să efectueze cercetarea, cu privire la natura faptei săvârșite, situația persoanei vătămate, întinderea suprafeței de teren pe care sunt întinse urmele și mijloacele materiale de probă, natura acestora, făptuitori, alte date, ce au legătură cu desfășurarea activității ilicite. Numai în aceste condiții, organul judiciar, competent să efectueze cercetarea la fața locului, va fi în măsură să aprecieze numărul și calificarea specialiștilor ce vor participa, mijloacele tehnico-științifice, necesare pentru asigurarea desfășurării în bune condiții a activității.

Trebuie subliniat că primele măsuri, ce au făcut obiectul acestei secțiuni, pot fi efectuate, fără să se pună problema competenței. Rațiunea acestei situații este simplă: urgența și faptul că nu se intră în fondul activității de cercetare justifică desfășurarea acestui tip de activități, de către organe judiciare necompetente să efectueze cercetării infracțiunii.

De asemenea, activitățile urgente, care nu suferă amânare – ridicarea unor urme sau a unor mijloace materiale de probă, ascultarea persoanei vătămate, aflate în stare gravă, etc. – a căror neefectuare urgentă ar putea conduce la îngreunarea ori compromiterea cercetării, pot fi efectuate de către organele judiciare necompetente.

În încheierea acestei secțiuni, apreciez oportun să subliniez importanța efectuării activităților urgente, de către persoanele sosite primele la fața locului, cu maximă diligență, de rezultatele lor depinzând, în mare măsură, atât desfășurarea activității de cercetare la fața locului, cât și activitățile de anchetă ce urmează a se desfășura.

1.5 Pregătirea în vederea cercetării la fața locului.

În condițiile specifice cercetării la fața locului, pregătirea activității presupune parcurgerea a două etape. Astfel, este necesară desfășurarea unor activități până la deplasarea la fața locului, urmând ca pregătirea să fie definitivată odată cu sosirea echipei la locul faptei. Vorbind despre cele două etape, s-ar putea crede că activitățile pregătitoare, ca excepție, nu ar avea un caracter unitar. Consider necesar să subliniez că activitățile pregătitoare au fost grupate în două entități, din rațiuni ce țin de particularitățile fiecăreia dintre ele și de o anumită ordine cronologică, în care acestea se desfășoară.

Privită în ansamblu, pregătirea cercetării la fața locului are un caracter unitar, fiecare dintre activități succedându-se într-o ordine logico-operativă; de modul în care se realizează și rezultatele uneia depinzând caracteristicile celei ce va urma. Mai mult, activitățile pregătitoare trebuie să aibă la bază o concepție care să integreze fiecare segment în efortul organizatoric general, menit să asigure desfășurarea cercetării la fața locului în cele mai bune condiții.

1.5.1 Activități pregătitoare, care se efectuează până la deplasarea la fața locului.

Primirea, consemnarea și verificarea sesizării – Conform legii procesual penale¹⁶, organele judiciare se sesizează despre săvârșirea unei infracțiuni prin: plângere, denunț sau din oficiu. Indiferent de forma pe care o poate îmbrăca sesizarea¹⁷ sau de persoana care o face, este necesar să se depună toată diligența, pentru obținerea cât mai multor date despre natura faptei, locul și timpul când a fost săvârșită. Practic, pentru evitarea situațiilor de formare a echipei într-o componentă necorespunzătoare, deplasărilor inutile, la adrese greșite sau fictive, organul judiciar, pe lângă identificarea persoanei care a făcut plângerea sau denunțul, va căuta să afle, din surse cât mai sigure și demne de încredere¹⁸, ce tip de activitate ilicită, unde și când a fost desfășurată, numărul victimelor, volumul și natura pagubelor cauzate, dacă făptuitorul se cunoaște sau nu, a fost reținut de către opinia publică sau de către polițiștii care au ajuns primii la fața locului.

Pregătirea echipei, asigurarea prezenței altor persoane, a căror participare este necesară – Natura, diversitatea împrejurărilor ce caracterizează desfășurarea unei activități ilicite, multitudinea și complexitatea aspectelor ce se impun a fi lămurite cu ocazia investigării, atribuie cercetării la fața locului caracterul unei activități de echipă.

Desfășurarea activității presupune participarea unei echipe cu o componentă echilibrată, în care să fie asigurată, atât componenta procedurală cât și componenta operativă. Cercetarea la fața locului, ca activitate procedurală, este condusă de o persoană, care are calitatea de organ judiciar – șeful echipei va fi un polițist sau un procuror, în funcție de competența materială de cercetare a infracțiunii, ce se presupune că s-a săvârșit.

¹⁶ Art. 221 din Codul de Procedură Penală

¹⁷ **N.A.** – în scris sau oral, de la persoana vătămată, o persoană care a aflat despre săvârșirea unei infracțiuni sau de la un funcționar ce face din cadrul organelor judiciare.

¹⁸ **N.A.** – În același sens și **I. Mircea** op. cit. pag. 227

În ceea ce privește componența echipei¹⁹, în funcție de particularitățile fiecărui caz în parte, aceasta va cuprinde o grupă de specialiști, ce vor asigura partea cu caracter tehnic a activității – căutarea, revelarea, fixarea, ridicarea, examinarea la fața locului a cadavrului (dacă este necesar), a urmelor și mijloacelor de probă – și o grupă²⁰ de anchetatori, ce, prin desfășurarea unor activități specifice, concură la realizarea scopului activității. Conlucrarea, între cele două componente ale echipei de cercetare, este necesar să tindă către perfecțiune, practica demonstrând că, efectiv, activitățile se completează reciproc, rezultatele uneia determinând efectuarea alteia, până în momentul epuizării tuturor posibilităților.

Din rândul specialiștilor de la fața locului, vor face parte, în funcție de natura infracțiunii și a locului de cercetat, tehnicieni criminaliști, medici legiști, personal cu câini de urmărire, tehnicieni auto, specialiști în probleme de protecția muncii, specialiști din diferite alte domenii, care pot concura la buna desfășurare a activității. În ceea ce îi privește pe anchetatori, nu se poate vorbi despre o anumită specializare a acestora, fiind organe judiciare, ei sunt abilitați să efectueze orice activitate de anchetă, nefiind exclus ca, în funcție de vârstă, starea sau alte particularități ale persoanelor, ce intră în aria de investigare, să fie preferat unul sau altul dintre anchetatori.

În situația în care făptuitorul a fost prins și imobilizat la fața locului sau dacă persoanele interesate o cer, la desfășurarea cercetării la fața locului pot participa și avocați din oficiu sau aleși, după caz. De asemenea, potrivit dispozițiilor legale, la activitate, este necesară prezența a doi martori asistenți²¹. Apreciez că²², asigurarea participării acestor persoane, trebuie să se facă înainte de ajungerea la fața locului, evitându-se, astfel, irosirea de timp, posibilitatea folosirii unor martori oculari, a unor persoane interesate în obstrucționarea cercetărilor sau cu interese în cauză.

¹⁹ **N.A.** – În ceea ce privește componența echipei, trebuie subliniat că au trecut mai bine de 30 de ani, de când doctrina de specialitate a cunoscut și a asimilat termenul de echipă complexă de cercetare la fața locului. Ca punct de reper a se vedea **C. Păloi** – Unele probleme privind cercetarea locului faptei – în „Probleme de medicină legală și criminalistică”; *Tratatul practic de criminalistică* apărut în Editura Ministerului de Interne; Culegerea de referate „Școala românească de criminalistică”

²⁰ **N.A.** – folosind termenul de grupă, trebuie subliniat că numărul de specialiști și de anchetatori variază de la caz la caz în funcție de natura infracțiunii, amploarea locului de cercetat, consecințele săvârșirii infracțiunii în mediul social, etc., putându-se accepta, în cazul infracțiunilor „mărunte” ca numărul să se reducă la un singur tehnician și la un singur anchetator, existând cazuri în practică, situație ce trebuie dezavuată pentru ignoranța ei, când membrii echipei nu conlucrează efectuând activitatea pe porțiuni, uneori chiar la distanțe, în timp, de nepermis.

²¹ **N.A.** – În proiectul Codului de procedură penală depus la Parlamentul României în cursul anului 2009 se face referire la prezența unui singur martor asistent

²² **N.A.** – în același sens **V. Becheșan, C. Pletea, I.E. Sandu** op. cit. pag. 37

În condițiile unei firești transparențe și comunicări cu societatea civilă și mass-media²³ devine oportună prezența la fața locului a unei persoane specializate în P.R.²⁴ care să se constituie într-o veritabilă punte de comunicare între organul judiciar și publicul larg. Șeful echipei nu se poate concentra și este greu să manifeste diligența necesară pentru a da explicațiile necesare, el trebuie să conducă echipa, nu să piardă timp operativ pentru a da relații cu privire la ceea ce s-a întâmplat, ce activități se desfășoară și care sunt rezultatele.

Pregătirea mijloacelor tehnico-științifice criminalistice – Întrucât cercetarea la fața locului are o importantă componentă tehnică, în cadrul pregătirii, o atenție deosebită trebuie acordată mijloacelor tehnico-științifice ce vor fi folosite la fața locului.

Odată cu dezvoltarea tehnologică, s-a constatat și perfecționarea dotărilor necesare desfășurării activității membrilor echipei deplasati la fața locului, în sensul diversificării metodelor și mijloacelor destinate lucrului în teren²⁵. Fără a prezenta exhaustiv problematica, vor fi avute în vedere:

- Trusele criminalistice – trusa criminalistică universală, cu instrumentarul complet; trusa fotografică, cu aparate operative și materiale fotosensibile, inclusiv dispozitive de iluminare adecvate împrejurărilor; truse criminalistice specializate, pentru identificarea substanțelor stupefiante, pentru urme biologice, pentru cercetarea incendiilor și exploziilor, accidentelor de circulație sau de muncă, etc.
- Aparatură pentru înregistrări de sunet și imagine la fața locului;
- Aparatură diversă de detecție – detectoare de metale, detectoare de cadavre, detectoare de substanțe explozive și de substanțe radioactive, aparatură de căutare și examinare în radiații invizibile, aparatură ce folosește laserul, diferențele termice sau radiațiile nucleare, etc.
- Mijloace tehnice de identificare a persoanelor după semnalmente corporale, în actualitate fiind programele de calculator, ce concură la întocmirea așa-numitelor portrete robot.

²³ **N.A.** – este normal să se respecte dreptul cetățenilor la informare cu unele limite impuse pentru obținerea de rezultate valoroase pentru anchetă prin desfășurarea unor activități cu privire la a căror desfășurare trebuie păstrat un caracter inopinat, lipsa unei discreții necesare putând conduce la eșecul atât al activității cât și al întregii anchete

²⁴ **N.A.** – public relations

²⁵ Pentru detalii a se vedea și **L. Petrică** – Materiale și truse criminalistice moderne destinate investigării locului faptei, în *Investigarea Criminalistică a Locului Faptei*, lucrare apărută sub egida Asociației Criminaliștilor din România, 2004, pag. 194

- Aparatură de comunicații, care să permită asigurarea comunicării atât între membrii echipei, cât și între aceștia și unitățile de poliție, jandarmi, pompieri, etc., alte mijloace ce pot fi folosite pentru buna desfășurare a cercetării la fața locului.

Toate aceste dotări se găsesc dispuse pe laboratoarele criminalistice mobile, ce se află și în dotarea organelor judiciare din România. Pe lângă aceste mijloace, în funcție de necesități, se poate apela și la alte mijloace, mai mult sau mai puțin sofisticate, dacă, fața de rezultatele ce se pot obține, efortul devine oportun.

Luarea măsurilor de protecție – implică o detaliată pregătire, anterioară prezentării la fața locului. În funcție de informațiile pe care le deține, organul de cercetare trebuie să ia toate măsurile, necesare și suficiente, astfel încât viața, sănătatea sau integritatea corporală a echipei de la fața locului să nu fie lezată sub nici o formă.

În cazul cercetărilor, care implică riscuri de ordin: chimic, fizic, biologic, radioactiv, etc., se impun anumite măsuri, cu caracter special. În spațiile contaminate, membrii echipei se expun unor riscuri, organismul uman putând suferi multiple leziuni. Mai mult, este necesară observarea necesității folosirii unor echipamente de protecție, care implică apărarea sănătății, integrității și chiar vieții personalului implicat în cercetarea la fața locului, de natură a proteja și față de aparatura cu care se lucrează.

Asigurarea deplasării cu operativitate a echipei de cercetare la fața locului – Deplasarea cu operativitate a echipei la fața locului este o problemă ce, privită și numai prin prisma pericolului distrugerii urmelor, plecarea sau/și influențarea martorilor oculari, schimbarea poziției urmelor și mijloacelor materiale de probă, devine deosebit de importantă. Activitatea organelor judiciare a demonstrat că, atunci când echipa de cercetare a ajuns la fața locului, într-un timp scurt, dincolo de un beneficiu de imagine, șansele de realizare a sarcinilor cercetării la fața locului au fost mult mai mari, o dată cu scurgerea timpului, acestea diminuându-se, chiar în progresie geometrică, ajungând, în multe cazuri, la minim.

Bineînțeles că trebuie ales cel mai scurt traseu – și acest lucru nu este deloc simplu în marile aglomerații urbane – însă o anumită atenție trebuie dată unor considerente tactice. Astfel, uneori nu este bine ca echipa să circule, cu mijloacele de avertizare acustică și vizuală puse în funcțiune, pe „strada principală”, uneori nu este bine să se parcheze în fața perimetrului ce urmează a fi cercetat, uneori accesul este blocat sau circulația pe o anumită arteră să fie obturată, tocmai, de mijloacele auto ale echipei de cercetare la fața locului.

1.5.2 Activități pregătitoare efectuate la fața locului

Aceste activități sunt menite a completa pe cele de la sediul organului judiciar și a aduce corecțiile necesare măsurilor luate de către primii ajunși la fața locului. Șeful echipei de cercetare are un rol hotărâtor în organizarea și desfășurarea acestora, de calitățile manageriale ale sale depinzând, în bună măsură, condițiile în care se va efectua activitatea propriu-zisă.

Verificarea modului cum s-a acționat până la sosirea echipei, dispunerea măsurilor necesare, în raport cu situația existentă la locul faptei – O dată ajunsă echipa de cercetare la fața locului, șeful echipei se informează, cu operativitate, despre:

- modul cum s-a acționat pentru salvarea victimelor;
- dacă mai sunt persoane care necesită prim-ajutor;
- dacă și cum s-a asigurat paza locului faptei;
- modul cum s-a acționat pentru conservarea urmelor și a mijloacelor materiale de probă;
- dacă au fost identificați și reținuți la fața locului făptuitorii; locul unde se găsesc; dacă au fost atacați, molestați, etc.; dacă există riscul unor asemenea acțiuni;
- dacă există martori oculari; identitatea acestora; locul unde se află; dacă există posibilitatea separării acestora pentru a se evita stabilirea „unei idei comune”;
- situația persoanelor vătămate;
- dacă se cunoaște întinderea pagubelor;
- dacă, urmare, a desfășurării activității ilicite au fost puse în pericol sau a fost împiedicată activitatea unor instituții publice, capacități de producție, depozite sau alte puncte de lucru;
- dacă există pericol iminent de incendiu, explozie, inundații, etc.;
- dacă au fost întrerupte căi de comunicație, dacă au fost anunțați conducătorii obiectivelor economice pe teritoriul cărora s-ar putea întinde perimetrul de cercetat;

De asemenea, verifică starea de fapt și ia măsurile necesare pentru completarea și corectarea celor întreprinse de primii ajunși la fața locului, evitarea oricăror pericole și pentru crearea celor mai bune condiții în care să se efectueze cercetarea la fața locului.

Practica a evidențiat că, oricât de diligenți ar fi cei ajunși primii la fața locului, există unele neajunsuri – determinate de o anumită lipsă de autoritate și de efectiv în fața valului de curioși, a persoanelor interesate în cauză, a tuturor implicațiilor și consecințelor fiecărei stări de fapt – determinate de acțiunea lor, astfel că, o dată cu ajungerea la fața locului a echipei de cercetare – trebuie avute în vedere considerente ce țin de experiența, calificarea, starea de spirit, numărul și autoritatea membrilor echipei – corecțiile sunt necesare.

Determinarea modificărilor ce au survenit în aspectul inițial al locului săvârșirii infracțiunii – Pe baza informațiilor furnizate de către primii ajunși la fața locului, se vor stabili configurația locului pe care s-a desfășurat activitatea ilicită, modificările și natura acestora. Se va insista pe aspectul inițial al locului faptei, pe poziția și aspectul urmelor și mijloacelor materiale de probă. În ceea ce privește modificările intervenite, o atenție deosebită se va acorda naturii acestor modificări și cauzelor ce le-au generat – dacă ele au apărut ca urmare a activităților destinate să salveze victimele, să înlăture sau să limiteze acțiunea unor surse de pericol ori au avut în antecedentă factori de natură subiectivă, cum ar fi acțiunea făptuitorului sau a altor persoane, ce au încercat să denatureze aspectul locului faptei, cu scopul de a îngreuna sau compromite ancheta, nepriceperea sau neatenția celor ce au luat primele măsuri.

În situația în care modificările au fost determinate de acțiunea unor persoane, se va proceda la identificarea și audierea acestora, în ideea stabilirii acțiunilor care au determinat modificările și dacă a fost sau nu implicată reaua-voință.

Delimitarea perimetrului și stabilirea metodelor de cercetare a locului faptei – În ordinea firească a lucrurilor, pentru începerea cercetării la fața locului, se impune stabilirea limitelor perimetrului ce urmează a fi cercetat și a modului concret în care se va face aceasta.

În ceea ce privește limitele perimetrului, pe care echipa va desfășura activități de căutare, revelare, fixare, ridicare, etc. a urmelor și mijloacelor materiale de probă, problema poate deveni complexă, atunci când ar putea apare necesitatea extinderii activităților pe teritoriul altor proprietăți, indiferent dacă acestea aparțin unor persoane fizice sau unor persoane juridice.

Astfel, dacă locul desfășurării activității ilicite se restrânge la teritoriul unei singure proprietăți, nu apar probleme deosebite; dacă, însă, devine necesară extinderea cercetărilor pe teritoriul mai multor proprietăți, trebuie manifestată precauție, organul judiciar fiind chemat să asigure un echilibru între drept și abuz de drept. Atunci când în cauză se pune problema desfășurării activității de cercetare la fața locului, pe teritoriul domiciliilor mai multor persoane fizice ori, în situația persoanelor juridice, când perimetrul de cercetat înglobează locații ale mai multor persoane juridice, se poate extinde locul de cercetat încât să înglobeze mai multe astfel de locuri? – în considerarea necesității efectuării unei cercetări complete, care să epuizeze toate posibilitățile de găsim a unor urme sau mijloace materiale de probă care să intereseze cauza. În măsura în care aceasta poate fi acceptată, care sunt criteriile pe baza cărora organul judiciar poate să extindă locul de cercetat la proprietățile altor persoane?

Acceptând necesitatea unei soluții constructive, aplicabile în practica organelor judiciare, apreciez ca oportună exprimarea următorului punct de vedere: ori de câte ori există o legătură directă și evidentă între desfășurarea unei activități ilicite și perimetrul uneia sau a mai multor proprietăți, cercetarea la fața locului va fi extinsă, în mod necesar și la aceste proprietăți, fără să se pună problema unui abuz.

În acest context, trebuie subliniat că, stabilirea legăturii „directe și evidente” între desfășurarea unei activități ilicite și una sau mai multe proprietăți, este condiționată de logica juridică și de modul de interpretare a informațiilor culese la fața locului, indiferent dacă aceste informații provin din descoperirea unor anumite urme sau mijloace de probă, ori din declarațiile unor persoane – persoane vătămate, martori oculari, făptuitori, etc. De asemenea, privind lucrurile scrupulos, apreciem că, legătura în discuție, mai este condiționată de natura activității sau activităților ilicite care se presupun a fi desfășurate, precum și de configurația locului care se cercetează.

O dată stabilit perimetrul, se vor lua măsurile necesare pentru paza acestuia, astfel încât să se evite orice posibilitate de modificare accidentală sau interesată a locului de cercetat și să se asigure desfășurarea, în condiții de deplină siguranță pentru participanți, a cercetării la fața locului. Tot aici, mai trebuie observat că, stabilirea limitelor perimetrului de cercetat, nu trebuie să aibă un caracter absolut deoarece, o dată cu desfășurarea activității, datorită interpretării datelor obținute, este posibil să se constate că locul de cercetat trebuie extins într-o direcție sau alta sau, din contră, trebuie restrâns.

În ceea ce privește metodele concrete de cercetare a locului faptei, doctrina criminalistică²⁶, confirmată de practica organelor judiciare, recomandă ca, metoda de cercetare aleasă, să țină cont de natura faptei, de configurația locului de cercetat, urmările produse și de disponerea urmelor și mijloacelor materiale de probă. Astfel, se dau ca exemple, începerea cercetării la fața locului de la exterior spre interior, pe sectoare delimitate, prin repere naturale ori stabilite de șeful echipei, de-a lungul pereților, în sensul acelor de ceasornic sau invers, etc.

Metoda subiectivă este caracterizată prin aceea că, echipa de cercetare procedează la căutarea, descoperirea, relevarea, fixarea și ridicarea urmelor și mijloacelor materiale de probă, urmând cât mai fidel traseul parcurs de făptuitor din momentul pătrunderii în câmpul infracțional și până la părăsirea acestuia. Această metodă are avantajul că, se pot obține rapid unele date și indicii, ce pot

²⁶ N.A. – a se vedea, ca exemplu, V. Bercheșan, C. Pletea, I.E. Sandu op. cit. pag 41

canaliza cercetările, pentru identificarea urgentă a făptuitorilor, recuperarea prejudiciului, etc. Are dezavantajul unei anumite superficialități, locul faptei neputând fi examinat sistematic și detaliat.

Metoda obiectivă constă în examinarea locului faptei într-o anumită ordine, făcându-se abstracție de modul și succesiunea acțiunilor presupuse a fi fost desfășurate de făptuitor în câmpul infracțiunii. Deși presupune un volum de timp și implicarea unui personal mai numeros, metoda are avantajul că permite o examinare amănunțită a locului, permițând descoperirea tuturor urmelor ce au legătură cu cauza.

Metoda mixtă sau combinată impune ca, pe parcursul cercetării, să fie folosită atât metoda subiectivă cât și metoda obiectivă, alternându-se cele două metode, în raport de particularitățile cauzei și diferitele momente ale cercetării.

Indiferent de metoda aleasă, optimul presupune examinarea sistematică, multilaterală și obiectivă a locului săvârșirii infracțiunii.

Stabilirea sarcinilor pentru fiecare membru al echipei – Cronologic, ultima înaintea începerii efective a cercetării la fața locului, este activitatea pregătitoare care pune cel mai mult în valoare capacitatea managerială a șefului echipei. Există o situație de fapt, personal specializat, resurse materiale și un scop. Stabilirea modului în care sunt puse cel mai bine în valoare resursele, raportat la condițiile situației specifice pentru atingerea scopului, cade în sarcina acestei persoane.

General valabil este faptul că șeful echipei de cercetare este o persoană ce are calitatea de organ judiciar competent a efectua activitatea. El poartă, în principal, răspunderea pentru întreaga desfășurare a activității, atât sub aspectul respectării legalității, drepturilor persoanelor participante, cadrului procedural, etc., cât și sub aspectul diligenței ce se depune pentru realizarea scopurilor cercetării la fața locului.

Modul concret în care sunt repartizate sarcinile membrilor echipei este guvernat de considerente precum: pregătirea și specializarea personalului, calitățile și interesele fiecărui membru, experiența și concepția privind gestionarea situațiilor de criză, relațiile dintre membri, starea de sănătate a acestora, alți factori de natură psihosomatică, ce pot influența comportamentul membrilor, etc. Oricum, va trebui să se urmărească cele două planuri acționale, cu caracter fundamental, ce sunt specifice cercetării la fața locului – cel preponderent tehnic și cel al activității anchetatorilor – fără să fie afectat caracterul unitar al activității.

Membrii echipei trebuie să conlucreze fără rezerve, pe toate planurile, fiecare membru putând participa la realizarea sarcinilor activității, nu în mod individual și exclusiv, ci, participând cu rezultatele proprii, la fluxul informațional permanent, ce trebuie

centralizat și orientat de către șeful echipei²⁷ – nimeni nu a putut și nu va putea să rezolve problemele complexe ale cercetării la fața locului singur, aflarea adevărului neputând fi asigurată decât prin efortul conjugat al fiecărui membru, în cadrul echipei.

Detaliind puțin subiectul, iată câteva exemple în acest sens, pentru a „ilustra” mai bine rolul acestei activități, în bunul mers al anchetei.

Este foarte clar că, pentru a spori gradul de rigurozitate în desfășurarea activității, este necesar a se organiza, a gândi obiectiv, planurile de acțiune. Demn de luat în seamă este delimitarea atribuțiilor fiecărui membru al echipei. Această „diviziune a muncii” crește randamentul muncii desfășurate, asigurând – simultan – înaltul grad de profesionalism cu care sunt tratate operațiunile de cercetare. Iată, cum ar putea arăta, pentru unii dintre membrii echipei, într-un scenariu criminalistic, o astfel de distribuire:

Șeful echipei

- 1) Trebuie să preia controlul, asigurând siguranța personalului din subordine și securitatea perimetrului pe care se desfășoară cercetarea la fața locului. De asemenea, este esențial să ia măsurile necesare, pentru a asigura echipamentul de protecție adecvat pentru membrii echipei, urmărind, în același timp, respectarea recomandărilor standard pentru a-i proteja împotriva factorilor de risc, care ar putea fi prezenți în sânge sau în oricare alt fluid din corpul uman, cercetat la fața locului.
- 2) Organizează, împreună cu medicul legist, verificarea stării victimelor, iar în caz de necesitate, dispune măsuri adecvate pentru acordarea primului ajutor medical și pentru transportarea acestora la cea mai apropiată unitate spitalicească, dacă aceste măsuri nu au fost luate anterior.
- 3) Ia măsuri pentru a interzice pătrunderea la locul săvârșirii infracțiunii, pe timpul desfășurării activității, a oricăror persoane, indiferent de calitate, funcție sau grad, care nu au sarcini în legătură cu cercetarea la fața locului sau cu salvarea victimelor.
- 4) Asigură relația cu mass-media sau desemnează un membru al echipei pentru aceasta.
- 5) Este indicat să conducă o inspecție inițială – în vederea unei cercetări preliminare, pentru evaluarea eventualelor urme și necesități de dotare ori de participare a unor alte categorii de specialiști decât cei care fac parte deja din echipă, pregătind cu această ocazie o descriere preliminară a locului, ca bază de

²⁷ **N.A.** – noțiuni precum „conducere unică”, „conlucrarea fără rezerve între membrii echipei”, „informarea permanentă a șefului echipei” sunt subliniate și apreciate în mod și de **E. Stancu** în op cit pag 17

plecare în argumentarea măsurilor ce vor fi dispuse și pentru redactarea procesului-verbal, atunci când se va pune problema fixării rezultatelor cercetării la fața locului.

- 6) Examinează, împreună cu medicul legist, victimele;
- 7) Dispune măsuri de identificare a cadavrelor pe baza semnalmentelor, obiectelor, documentelor și îmbrăcăminte găsite asupra acestora; dispune efectuarea de investigații în zonă și efectuarea de prezentări pentru recunoaștere a cadavrului toaletat și a obiectelor care ar putea prezenta interes pentru anchetă.
- 8) Determină modul de cercetare și sarcinile – adecvate și oportune – pentru fiecare membru al echipei.
- 9) Asigură schimbul de informații între cei care caută/cercetează și cei care investighează (tehnicienii criminaliști-anchetatori).
- 10) Colaborează cu alte formațiuni, impunând un spirit cooperant.
- 11) Asigură provizii și echipament pentru echipă, în cazurile în care se impune aceasta activitate.
- 12) Revaluează continuu eficiența cercetării, pe tot parcursul activității.
- 13) Coordonează activitatea de întocmire a procesului-verbal de cercetare la fața locului.
- 14) Părăsește locul la finalizarea cercetării, inventariind operațiunile care s-au succedat în intervalul: sosirea echipei la fața locului – plecarea echipei de la fața locului.

Specialiștii criminaliști

- 1) Desfășoară activități de căutare, descoperire, revelare, fixare, ridicare, ambalare, etc., a urmelor și mijloacelor materiale de probă – cadrul general;
- 2) Pătrund, împreună cu șeful echipei de cercetare, în perimetrul pe care se pare că s-a desfășurat activitatea ilicită și marchează drumul de acces pentru medicul legist, conductorul câinelui de urmărire, ceilalți membri ai echipei, martori asistenți și persoanele participante;
- 3) Descriu urmele și mijloacele materiale de probă, locul unde au fost găsite, metodele și mijloacele folosite pentru căutare, descoperire, revelare, fixare, ridicare, ambalare;
- 4) Semnează și datează urmele și mijloacele materiale de probă, ținând evidența acestora;
- 5) Ridică și ambalează urmele – în mod adecvat – pentru a le păstra integritatea materială, pe timpul transportului;
- 6) Utilizează echipament de protecție (ex.: mănuși chirurgicale) și metode adecvate, atunci când se cercetează urme ce pot produce infectarea (ex.: sânge);

- 7) Efectuează înregistrări de sunet și imagine ale întregii zone, înainte de a se intra în perimetrul de cercetat – înregistrări de orientare ale locului săvârșirii infracțiunii;
- 8) Efectuează înregistrări de sunet și imagine, având ca obiect victimele, mulțimea adunată la fața locului și vehiculele care se află în zonă;
- 9) Efectuează înregistrări de sunet și imagine ale activităților de căutare, descoperire, revelare, fixare, ridicare, ambalare, etc., a urmelor și mijloacelor materiale de probă, ale tuturor activităților ce se desfășoară la fața locului, în funcție de specificul cauzei;
- 10) Efectuează înregistrări ale imaginii urmelor și mijloacelor materiale de probă în momentul descoperirii, înainte de a fi ridicate și după ce au fost ridicate, înainte de a fi expertizate;
- 11) Efectuează alte înregistrări de sunet și imagine, ce pot deveni importante pentru anchetă;
- 12) Interpretează, din punct de vedere științific, alături de ceilalți membri ai echipei – în funcție de competențele profesionale ale fiecăruia – urmele și mijloacele materiale de probă descoperite la fața locului, în scopul refacerii tabloului faptei și al obținerii cât mai multor date despre făptuitori;
- 13) Prin constatările făcute, se pronunță cu privire la originea și modul de creare a unor urme, pronunțându-se și cu privire la calitățile și posibilitățile de valorificare a lor, prin expertize;
- 14) Urmăresc folosirea terminologiei criminalistice adecvate pentru consemnarea corespunzătoare în procesul-verbal de cercetare la fața locului, a stărilor de fapt și a urmelor existente;
- 15) Întocmesc schița locului faptei, stabilind pe schiță urmele importante;
- 16) Realizează măsurătorile de la locul faptei.

În funcție de caracteristicile situației de la fața locului, întinderea și complexitatea acesteia, se poate dispune o divizare mai accentuată a sarcinilor; astfel, unii dintre specialiștii criminaliști vor putea fi angrenați doar în activități de căutare, descoperire, revelare și examinare a urmelor și mijloacelor materiale de probă sau doar a anumitor categorii de urme ori numai în activități de fixare a rezultatelor cercetării la fața locului prin înregistrări de sunet și imagine. Ideal, probabil, ar fi ca să se opteze pentru o specializare strictă a specialiștilor, astfel încât fiecare să efectueze doar activitățile calificate, pentru care sunt special pregătiți. Realitatea, însă, impune ca specialiștii criminaliști să aibă o pregătire cât mai vastă, astfel încât să se poată adapta cu ușurință la solicitările situației din teren.

Alți specialiști – Unele cazuri, prin complexitatea lor, necesită formarea unor echipe complexe, în sensul participării la

cercetarea la fața locului a unor specialiști din domenii diverse. La desemnarea acestora, se iau în considerare următoarele aspecte:

- Competență profesională, disponibilitate pentru lucru, într-o echipă eterogenă complexă.
- Încrederea, pe care o pot avea ceilalți membri ai echipei, în persoana și rezultatele muncii acestora.
- Abilitatea expertului de a acționa la locul faptei, după normele procedurale legale.

Specialiștii, la serviciile cărora se poate apela, pot fi, în funcție de caz: medici legiști, antropologi, biologi, stomatologi, specialiști în explozibil, ingineri de diferite specialități, conducători ai diferitelor animale, ce se folosesc în practica curentă, pentru prelucrarea urmei de miros și identificarea, pe această bază, a persoanelor suspecte, drogurilor, explozibili, etc.

Astfel, medicul legist, va examina cadavrul și va efectua toaleta acestuia, în colaborare cu specialistul criminalist, cercetează obiectele purtătoare de urme, îmbrăcămintea, încălțăminte și obiectele personale ale victimei, în vederea stabilirii legăturii acestora cu leziunile constatate. De asemenea, pentru continuarea investigării de specialitate, medicul legist este sprijinit de conducătorul echipei de cercetare, pentru ridicarea, transportarea cadavrului la laboratorul de unde urmează să se efectueze constatarea medico-legală.

Agentul de poliție, conductor al câinelui de urmărire, va pătrunde pe drumul care i-a fost indicat la locul desfășurării activității ilicite, în vederea preluării și prelucrării urmei de miros; va parcurge cu câinele de urmărire traseul de prelucrare a urmei de miros, pentru descoperirea și ridicarea de obiecte ascunse ori abandonate, fiind, după caz, însoțit de un membru al echipei de cercetare; va informa conducătorul echipei despre situația unor urme găsite sau a unor obiecte, în vederea extinderii cercetării criminalistice; va întocmi procesul-verbal de folosire a câinelui de urmărire și a schiței traseului parcurs de acesta.

Anchetatorii – Membrii echipei, cu sarcini de investigație și cercetare, vor desfășura activități precum:

- 1) identifică martorii oculari și făptuitorii;
- 2) efectuează investigații printre rude, vecini sau alte persoane care au cunoscut sau au avut relații cu victima, cu privire la starea sănătății, obiceiurile și modul de viață ale acesteia, relațiile sale cu alte persoane;
- 3) verifică activitatea persoanelor suspecte, care ar fi putut săvârși fapta, îndeosebi modul în care și-au petrecut timpul în perioada critică, corespunzătoare cu perioada în care s-a săvârșit fapta;

- 4) întocmesc o evidență cu persoanele care au avut acces în câmpul infracțiunii și care ar fi putut crea modificări în configurația acestuia;
- 5) participă la acțiuni de căutare în diverse locuri, în scopul găsirii unor obiecte purtătoare de urme sau corpuri delictive;
- 6) efectuează, în funcție de necesități, audieri, confruntări, percheziții, recunoașteri din grup de persoane și obiecte, etc., întocmind actele procedurale prevăzute de lege;
- 7) culeg informații în legătură cu fapta săvârșită, persoanele, valorile și obiectele implicate, alte elemente de natură a ajuta la lămurirea tuturor împrejurărilor, ce caracterizează desfășurarea activității ilicite.

1.6 Desfășurarea cercetării la fața locului

Pentru a da un caracter complet demersului științific, am considerat oportun să tratez problematica desfășurării cercetării la fața locului în două secțiuni – una în care să fie analizate reguli cu caracter general, pe care le consider de o importanță deosebită, a doua urmând să aibă ca obiect desfășurarea efectivă a activității.

1.6.1 Reguli tactice, cu caracter general, ce guvernează desfășurarea cercetării la fața locului

Pentru ca efectuarea cercetării la fața locului să conducă la realizarea sarcinilor ce o impun, pe lângă o pregătire atentă și conștiincioasă²⁸, mai este necesară și respectarea unor reguli tactice cu caracter general, aplicabile, indiferent de condițiile concrete, în care se desfășoară activitatea ori de natura activităților ilicite desfășurate²⁹. Astfel, apreciez că cercetarea la fața locului trebuie să fie efectuată în mod complet, detaliat, obiectiv și organizat și că, pe timpul desfășurării acesteia, trebuie acordată o atenție deosebită observării, interpretării și exploatării, în interesul anchetei, a prezenței și comportamentului din timpul desfășurării activității, a persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite.

Cercetarea la fața locului se efectuează în mod complet și detaliat – Această regulă presupune ca cercetarea la fața locului să fie extinsă la nivelul unor limite teritoriale, care să înglobeze orice porțiune de teren ce are legătură cu posibila desfășurare a activității ilicite. În aceeași ordine de idei, activitatea trebuie continuată, chiar dacă pe parcurs au fost descoperite urme și mijloace materiale de

²⁸ E. Stancu op. cit. pag. 14

²⁹ N.A. – pentru dezvoltarea unor puncte de vedere pertinente, a se vedea și opiniile prezentate de E. Stancu în op. cit. pag. 14-19

probă³⁰, cu privire la care s-ar putea emite opinia că ar fi suficiente pentru a dovedi împrejurările desfășurării activității ilicite și vinovăția făptuitorului.

Mai mult, această regulă tactică³¹ exprimă un deziderat, potrivit căruia, cu ocazia cercetării la fața locului, trebuie căutate, ridicate, și fixate în vederea examinării, toate urmele și mijloacele materiale de probă aflate într-un raport sau altul cu fapta săvârșită, astfel încât nici un aspect, având legătură cu activitatea ilicită desfășurată sau cu persoanele implicate în desfășurarea acesteia, să nu fie ignorat, să nu rămână în afara cercetărilor. Având în vedere caracterul inițial al acestei activități, nu se poate opera o selecție, nimeni nu trebuie să-și permită a cataloga ca importante sau neimportante anumite urme și mijloace materiale de probă. Stabilirea, pentru fiecare dintre acestea a raportului cu fapta săvârșită, poate fi făcută doar ulterior, în procesul complex al investigației criminalistice, determinant fiind modul de elaborare și verificare a versiunilor pentru fiecare aspect important, ce caracterizează modul de desfășurare al activităților ilicite. Trebuie subliniat, aici, că manifestarea de ignoranță și ușurință, în abordarea acestor aspecte, incumbă un risc deosebit – astfel se poate ca urme sau mijloace materiale de probă, declarate ca neimportante, să fie tratate cu neglijență, să nu fie ridicate sau să le fie modificat aspectul iar, ulterior, în mod intempestiv, să fie demonstrată utilitatea lor, ignoranță ce poate conduce direct și sigur la compromiterea întregii anchete.

Trebuie observat că este riscant a te pronunța, în mod determinant, în legătură cu care modificări, raportat la aspectul inițial al locului faptei, reprezintă o consecință a activității ilicite desfășurate; este deosebit de delicat a te pronunța, în condițiile de presiune specifice activității, cu privire la caracterul intrinsec sau extrinsec al unor modificări constatate la fața locului, cu referire la fapta săvârșită. Nu trebuie neglijat că, organul judiciar, cu ocazia efectuării cercetării la fața locului poate descoperi urme și mijloace materiale de probă, de o diversitate extremă. Într-o atare situație, fixarea tuturor ar dăuna, atât pentru faptul că ar presupune consumul unui volum mare de muncă și de materiale, cât și, deoarece, în multitudinea detaliilor – ce în mod firesc trebuie desemnate în procesul-verbal de cercetare la fața locului – s-ar putea pierde tocmai aspectele cele mai importante pentru cauză. La acestea, s-ar putea adăuga oricând aspecte legate de persoana celor care desfășoară activitatea – starea fizică și psihică, gradul de

³⁰ **A. Ciopraga** op. cit. pag. 62

³¹ **N.A.** – printre primii care au subliniat acest aspect a fost **Ion Anghelescu** în „Rolul cercetării la fața locului în descoperirea și valorificarea urmelor” – Probleme de criminalistică și criminologie nr. 3-4 pag 53-57

concentrare, anumite legături cu persoane interesate în cauză, alte probleme cu conținut stresant, etc.

Rezolvarea problemei – pe lângă faptul că solicită experiență, tact și, de ce nu, fler, în primul rând, din partea șefului echipei – este condiționată de natura faptei săvârșite, condițiile obiective, în care s-a comis și explicațiile, bazate pe logica și psihologia judiciară, obiectiv posibile, ce pot fi date stării de fapt, cu care vine în contact echipa de cercetare. Este necesar a se sublinia efortul intelectual intens, pe care îl presupune cercetarea la fața locului, canalizat pe interpretarea existenței și caracteristicilor fiecărei urme sau mijloc material de probă, în sistemul de referință spațio-temporal, în care se desfășoară activitatea.

Activitatea practică a evidențiat și pericolul abordării cu ignoranță a cercetării la fața locului, situație în care, membrii echipei, după căutări sumare, fiind impresionați de aparența unor stări de fapt, sunt tentați să se demobilizeze, să abandoneze cercetarea, catalogând situația ca fiind în afara oricărei posibilități de a implica săvârșirea vreunei infracțiuni. De asemenea, se mai poate întâmpla ca, fără prea multe eforturi, să fie descoperite urme și mijloace de probă, iar acestea să fie considerate, aprioric, suficiente pentru a identifica făptuitorii și a proba săvârșirea infracțiunii de către aceștia. Este o mare greșeală ca, cercetarea la fața locului să fie întreruptă, ca echipa să se mulțumească cu ceea ce a fost găsit la prima vedere.

Tot aici, este cazul să observ că activitatea de cercetare la fața locului, dincolo de toate reperatele administrative, ce afectează programul și îndatoririle membrilor echipei³², nu trebuie limitată în timp. Specificul și particularitățile concrete, ale fiecărui caz în parte, impun un anumit interval de timp ca necesar, pentru efectuarea în bune condiții a cercetării la fața locului și nimeni nu trebuie să impună efectuarea activității, într-un timp dinainte stabilit.

Lucrul în grabă, sub presiunea unor activități ce trebuie derulate imediat după terminarea cercetării la fața locului, determină superficialitate, formularea unor concluzii pripite, tratarea cu indiferență ori trecerea cu ușurință peste unele stări de fapt, ce prezintă interes pentru anchetă.

Desfășurarea cercetării la fața locului trebuie guvernată de operativitate, nu pot fi acceptate graba dar nici irosirea timpului prin discuții sau alte activități, care să excedă scopului cercetării, care

³² **N.A.** – modificarea Codului de Procedură Penală prin Legea 281/2003, consfințește la art. 3 alin. 5 teza a 2-a, faptul că lucrătorii de poliție judiciară nu pot primi de la organele ierarhic superioare nici o altă însărcinare, în afara unor situații și evenimente excepționale sau în realizarea sarcinilor de pregătire și perfecționare profesională

să dobândească ambiguitate, la limita dintre interesul anchetei și alte interese străine acesteia, dintre drept și abuz de drept.

Cercetarea la fața locului trebuie efectuată în mod obiectiv și organizat – Obiectivitatea constituie un principiu, ce guvernează întreaga activitate a organelor judiciare. Consider necesar, aici, să fac câteva sublinieri, deoarece cercetarea la fața locului prezintă anumite particularități ce impun ca cei care o efectuează să adopte o atitudine de natură a exclude orice pornire subiectivă, orice idee preconceptută.

Doctrina, ca de altfel, și practica organelor judiciare, scoate în evidență anumite neajunsuri în desfășurarea activității, generate de apariția unei versiuni, ce este consecința acțiunii unor elemente cu conținut subiectiv; asemănarea unor elemente de fapt, ce caracterizează aspectul și starea locului desfășurării presupusei activități ilicite de elemente constatate și cu prilejul altor activități de cercetare la fața locului; elemente cu valoare îndoielnică pentru anchetă cărora, datorită descoperii lor la începutul activității, li se supraestimează importanța; interese vizibile în cauză, legate de persoane, față de care membrii echipei manifestă atitudini de stimă, repulsie, apreciere, dezaprobare, etc.; ignoranță, pe fondul tendinței de a găsi soluția ce implică cât mai puțin efort, cât mai puține riscuri și, evident, cât mai puțin timp³³.

Consider că, organul judiciar, odată deplasat la fața locului, începând cercetarea la fața locului, trebuie să evite orice idee preconceptută, orice tendință de a da faptei o anumită încadrare juridică, trebuie să treacă de aspectul aparent al lucrurilor, cele care sunt cu adevărat importante, fiind doar faptele, a căror desfășurare poate fi probată, starea de fapt reală, descoperită la fața locului.

Obiectivitatea, cu care trebuie să se desfășoare cercetarea la fața locului, trebuie analizată, în raport și cu celelalte repere ale regulilor tactice, ce guvernează activitatea, pentru că, a efectua obiectiv cercetarea la fața locului, presupune ca, aceasta să fie efectuată complet, să fie efectuată detaliat și, bineînțeles, organizat.

Organizarea cercetării la fața locului oferă un caracter planificat activității, de natură să permită utilizarea optimă a resurselor – în condițiile concrete date de natura faptei săvârșite, limitele teritoriale asupra cărora se va extinde cercetarea, natura urmelor existente la fața locului, numărul persoanelor prezente la fața locului ce cunosc date despre desfășurarea activității ilicite

³³ **N.A.** – considerațiile legate de cauzele ce influențează conduita obiectivă în ancheta penală pot fi dezvoltate într-un studiu independent, în cadrul acestei secțiuni nu am făcut decât să subliniez problema și să exemplific unele dintre cauzele care pot influența comportamentul membrilor echipei ce efectuează cercetarea la fața locului.

sau/și identitatea persoanelor implicate direct, etc. – trebuie privită sub un dublu aspect³⁴:

- În primul rând, trebuie observat că, organizarea cercetării la fața locului presupune ca, fiecare membru al echipei, să aibă repartizate sarcini concrete și precise, potrivit specializării sale – aceste sarcini urmând a fi asumate și rezolvate integral cât mai operativ posibil.
- În al doilea rând, se impune organizarea desfășurării activităților la fața locului, într-o ordine bine stabilită, pe criterii judicioasă științifice. Această ordine nu trebuie să fie acceptată în mod rigid, desfășurarea activităților trebuind privită în sens dinamic, între acestea neputând fi vorba despre niște limite apriorice, ci de o întrepătrundere, ce exclude elementul haotic, în scopul rezolvării, în cât mai bune condiții, a sarcinilor cercetării la fața locului.

Observarea, interpretarea și exploatarea în interesul anchetei a prezenței și comportamentului din timpul desfășurării activității a persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite – Prezența, în timpul efectuării cercetării la fața locului, a persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite, constituie, înainte de toate, o preocupare a echipei, ancheta fiind interesată în a beneficia de prezența și participarea la activitate a făptuitorilor, persoanelor vătămate și martorilor oculari³⁵. Dincolo de aceasta, din diverse considerente, persoanele arătate sunt interesate, dacă nu în a participa, cel puțin, în a fi prezente și a cunoaște cât mai multe despre activitățile desfășurate și rezultatele obținute.

În ceea ce privește făptuitorii, trebuie distinse două situații:

- una, caracterizată de faptul că identitatea acestora nu este cunoscută echipei, ce desfășoară cercetarea la fața locului;
- cea de a doua, în care identitatea este cunoscută, făptuitorii sunt identificați, legitimați, percheziționați corporal, ascultați și izolați de restul persoanelor prezente la fața locului.

În prima situație, trebuie acceptat că, indiferent de situația lor concretă, făptuitorii sunt interesați în a cunoaște modul cum se desfășoară cercetarea și de a influența, pe cât posibil, rezultatele, în sensul inducerii în eroare a anchetatorilor, sugerarea de piste greșite, totul, în vederea sustragerii lor de la răspunderea penală.

³⁴ E. Stancu – op. cit. pag. 17

³⁵ N.A. – am introdus în cadrul demersului științific martorii oculari în categoria persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite acceptând că aceștia, prin simpla lor prezență, au putut influența, într-un fel sau altul, mersul evenimentelor și, în aceste condiții, starea de fapt ce se cercetează este și rezultatul prezenței și acțiunilor desfășurate de către aceștia, devenind, astfel, și ei implicați.

Atunci când identitatea făptuitorului este cunoscută, acesta devine un pol de interes, trebuie să constituie obiectul unei atente observații, din partea membrilor echipei.

Făptuitorul, în mod firesc, nu poate rămâne indiferent în urma desfășurării activității ilicite. Înainte de toate, există o preocupare, poate chiar îngrijorare legată de faptul că activitatea sa a fost descoperită, au fost începute cercetările, fapt ce poate determina reacții greu de controlat. Când sunt descoperite și ridicate urme și mijloace materiale de probă, ce vin să confirme identitatea, implicarea în activitatea ilicită și vinovăția sa, emoțiile sunt stăpânite din ce în ce mai greu, începând să se exteriorizeze, în primul rând, în planul limbajului non-verbal.

În aceste condiții, este necesar ca, în observarea comportamentului acestei categorii de persoane, să se selecteze reacțiile emoționale relevante pentru definirea stării psihice a persoanei și să se stabilească legătura lor cu desfășurarea activităților de la fața locului dacă situația o impune – în sensul că sunt la „parametri” ce explică elemente de anchetă. Comportamentul persoanelor care prezintă interes pentru anchetă și sunt prezente la fața locului poate constitui obiectul unor înregistrări de sunet și imagine.

Persoanele vătămate au, de asemenea, interes să rămână la fața locului pentru a explica, pentru a elucida orice împrejurare legată de faptă – trebuie justificată atât poziția, implicarea în desfășurarea faptei cât și justetea solicitării de despăgubiri. Cum nimeni și nimic nu este perfect, aceste persoane vor avea serioase rețineri atunci când trebuie să explice și să confirme împrejurări ce presupun și propria culpă. Cât timp au o poziție guvernată de buna credință, parcurg, într-un ritm firesc, drumul de la starea de șoc, indusă de activitatea ilicită, la o stare de relativă normalitate, ce presupune un discurs coerent, atunci când sunt ascultate. Bineînțeles că este foarte posibil ca multe dintre aceste persoane să „joace teatru”, să încerce roluri de „victime perfecte”, să-și propună să încurce ancheta, poate, chiar, să pactizeze cu făptuitorul, dacă aceasta îi permite câștigarea unor beneficii financiare ori de altă natură. În măsura în care acceptă interese, ce pot fi satisfăcute prin denaturarea adevărului, conduita se schimbă, echipa de cercetare la fața locului va asista la adevărate piese de teatru³⁶ ce se transformă, uneori, în circ. Este un prilej oportun pentru ca o astfel de persoană să se evidențieze, pentru a ieși din rândul mediocrității, pentru a arăta cât și cum gândește, urăște, iubește, etc.

³⁶ **N. A.** – Resorturile interne ce determină felul în care se construiește rolul pe care îl joacă persoana vătămată sunt multiple și complexe, un rol important avându-l caracterul, temperamentul, educația, sistemul de valori adoptat, gesturile și expresiile apreciate în cercul social, obiceiul locului, etc.

Nici situația martorilor oculari nu trebuie privită simplist. Ei au făcut parte, într-un fel sau altul, din segmentul de realitate ce cuprinde desfășurarea activității ilicite. În prima fază, este normal să dorească ca prezența lor să fie cât mai discretă, eventual nici să nu se cunoască că au asistat la desfășurarea activității ilicite. Un moment de cotitură în atitudinea lor îl constituie momentul în care realizează că, în legătură cu persoana lor, au apărut ori sunt în curs să apară suspiciuni, generate de posibila legătură între ei, făptuitor și activitatea ilicită – nu cumva sunt complici ?!.. O dată cu conștientizarea acestei situații, încep să se manifeste activ, vor să pună lucrurile la punct: infrațiunea a fost săvârșită de către o anume persoană, persoana vătămată s-a manifestat așa, făptuitorul a desfășurat următoarele acțiuni, iar el, întâmplarea a făcut să fie în apropierea locului, în care s-a desfășurat activitatea ilicită.

Dacă se poate, ar vrea să iasă în evidență cu calități apreciate în societate: bun simț, spirit de dreptate, altruism, sentimente frumoase, etc. Mai trebuie avut în vedere încă ceva: dacă presiunea implicării în activitatea ilicită nu este foarte mare, poziția martorului ocular începe să fie influențată de propriul sistem de interese, totul putând ajunge până la denaturarea adevărului – într-o măsură mai mare sau mai mică.

1.6.2 Efectuarea cercetării la fața locului

Din considerente de ordin psiho-pedagogic îmi voi permite să subliniez, în continuare, că cercetarea la fața locului parcurge două faze, și anume: faza statică și faza dinamică³⁷. Această distincție are un caracter convențional, util din punct de vedere științific, însă nu trebuie acceptat ca ceva rigid și absolut.

Multitudinea și diversitatea situațiilor ce pot fi întâlnite în practică, pot impune ca, unele dintre activitățile din faza statică, să se execute în faza dinamică și, invers, cele două faze putându-se întrepătrunde, rațiunea fiind dată de necesitatea obținerii cu rapiditate a unor rezultate care să poată constitui un punct de plecare al anchetei. Este necesară o precizare: dacă rigiditatea este dăunătoare, haosul constituie, cu adevărat, un pericol – desfășurarea cercetării la fața locului în mod haotic, în numele unui bine generic, chiar dacă, cu o țintă absolut legitimă și remarcabilă, are un rezultat sigur: compromiterea întregii anchete.

Apreciind ca necesară existența unui punct de reper, consider că, indiferent de situație, în perioada de început, cele două faze trebuie să fie distincte, cercetarea la fața locului va debuta cu faza statică, fază ce presupune efectuarea unor activități specifice,

³⁷ **N.A.** – această opțiune este prezentă în toate lucrările de referință din doctrină iar, ca o confirmare, aceasta este asimilată și în practică

urmând ca, în continuare, să se hotărască asupra alternanței, asupra modului concret de desfășurare și a ordinii activităților necesar a fi efectuate, indiferent dacă, din punct de vedere teoretic, ele sunt asimilate unei sau alteia dintre fazele pe care le voi detalia în continuare.

Cercetarea la fața locului în faza statică – Caracteristic acestei faze este faptul că se procedează la o examinare atentă a locului faptei, fără a i se aduce acestuia nici o modificare. Vor fi prezentate, în continuare, activitățile asimilate de către doctrină – cu observația că și practica judiciară le-a confirmat – acestei faze într-o succesiune cronologică, ce are ca fundament atât principii logice, cât și necesități de ordin operativ.

Debutul constă în observarea locului faptei. În cazul încăperilor, aceasta se efectuează dintr-un singur loc, iar în cazul unor suprafețe cu o anumită întindere, se procedează la parcurgerea acestora astfel încât să poată fi observat orice element de natură să intereseze ancheta. Momentul este prielnic pentru ca, șeful echipei să verifice, în concret, dacă perimetrul, ce urmează a fi cercetat, a fost corect delimitat, urmând a se proceda, de la caz la caz, în funcție de situație.

Paralel cu observarea locului faptei, este necesară orientarea topografică și criminalistică a acestuia. Orientarea topografică presupune orientarea locului faptei, în funcție de punctele cardinale, iar orientarea criminalistică are în vedere orientarea în interiorul perimetrului de cercetat, în funcție de reperele ce caracterizează sistemul de referință, în momentul efectuării activității – clădiri, copaci izolați, șosele, drumuri de acces, locul unde a fost descoperit cadavrul, locul unde se observă abandonat mijlocul de transport folosit de către făptuitori, etc.

Conturarea unor versiuni, care să aibă ca obiect căile folosite, de către participanții la activitatea ilicită, pentru acces și pentru părăsirea locului faptei – analizând natura și aspectul locului faptei – ajută la precizarea mai bună a limitelor perimetrului de cercetat și a metodelor ce vor fi folosite pentru efectuarea cercetării la fața locului.

După efectuarea activităților descrise mai sus – activități pe care le consider de debut – urmează stabilirea căilor de acces și a locurilor ce pot fi folosite pentru deplasare în interiorul locului de cercetat, de către membrii echipei. Această activitate trebuie efectuată de către specialistul criminalist, persoană care este abilitată pentru desfășurarea acestei activități de calificarea pe care o are – existând, în acest sens, și dispoziții de uz intern³⁸, ce prevăd că

³⁸ A se vedea **Manualul de bune practici** privind procedura cercetării la fața locului la care am făcut referire în debutul capitolului

anumite obligații pentru fiecare participant, în funcție de structura organizatorică din care provin.

Este necesar să fie observată aici necesitatea păstrării cât mai intacte a locului faptei, ce impune atât alegerea oportună a căilor de acces, cât și limitarea, la strictul necesar, a numărului de persoane ce vor pătrunde în perimetrul pe care se efectuează cercetările, astfel încât să se evite apariția unor atitudini permise față de șefii ierarhici ai celor ce constituie echipa, reprezentanții mass-media, diverși cunoscuți, care să facă posibilă distrugerea urmelor inițiale și crearea altora; urme care să inducă în eroare ancheta și să îngreuneze finalizarea corectă a cauzei³⁹.

După stabilirea căilor de acces în interiorul perimetrului de cercetat, va pătrunde șeful echipei, însoțit, în primul rând, de specialistul criminalist dar și de alți specialiști – medici legiști, toxicologi, armurieri, etc. – în funcție de specificul activității ilicite ce pare să fi fost desfășurată. O dată cu intrarea în locul desfășurării activității ilicite, pentru a se putea face aprecieri corecte asupra situației, este necesar să se acorde atenție și să se noteze ora pătrunderii, starea instalațiilor, aparatelor, a ușilor, ferestrelor, a sistemelor de închidere cu care sunt prevăzute acestea, starea sistemelor de iluminare, de aprovizionare cu energie electrică, gaze naturale și apă, de condiționare și filtrare a aerului, vizibilitate, situația atmosferică, mirosurile persistente, starea căilor de acces, amplasarea diferitelor obiecte, starea și poziția victimelor, a cadavrului, etc.

Există situații când, pătrunderea în perimetrul de cercetat, în funcție de modul de efectuare a activității ilicite, nu se face decât după înlăturarea pericolelor iminente – localizarea și stingerea incendiilor, dezamorsarea dispozitivelor ce pot produce explozii, verificarea nivelului de radioactivitate sau de compuși toxici din aer, deconectarea sistemelor de aprovizionare cu gaze sau energie electrică.

O dată cu parcurgerea locului faptei, se va proceda la marcarea și protejarea locurilor unde se găsesc urme ori mijloace materiale de probă, fiind notată dispunerea acestora, în raport cu reperatele și alte urme sau mijloace materiale de probă, cu care se învecinează. Aici trebuie făcută o precizare: în fapt, are loc o intensă activitate de căutare a urmelor și mijloacelor de probă, nimeni nu trebuie să accepte că ar putea fi vorba despre un fel de survolare a locului faptei, urmând a se marca tot ce, eventual, „sare în ochi”. Cercetarea la fața locului este caracterizată de meticulozitate iar profesionalismul impune o atenție mărită la fiecare amănunt.

³⁹ V. Bercheșan, C. Pletea, I.E Sandu op. cit pag. 45

Pe măsura desfășurării activității, toate urmele și mijloacele materiale de probă vor fi analizate, trebuind să fie avute în vedere următoarele elemente: poziția, starea în care se prezintă, amplasarea, forma și dimensiunile, categoriile de urme, ce apar ca evidente pe mijloacele materiale de probă descoperite. Când precizarea raporturilor de distanță, dintre reperele descoperite în perimetrul pe care se desfășoară cercetarea la fața locului, poate contribui la explicarea mecanismului desfășurării activității ilicite, se recomandă fixarea exactă a poziției fiecărui reper, prin raportarea la alte două⁴⁰.

O atenție deosebită, apreciez că, trebuie acordată așa-numitelor urme de poziție. Analizând și căutând explicații cu privire la existența, poziția, starea de degradare, etc., a pieselor de mobilier, a instalațiilor sanitare, instalațiilor de aclimatizare, obiectelor de veselă, electrocasnice, altor obiecte de folosință îndelungată, se pot obține date ce pot fi importante, prin coroborare, în ansamblul anchetei penale.

În raport cu cele care se descoperă, ținând cont de cum evoluează procesul complex al elaborării și verificării de versiuni, se vor stabili zonele, respectiv locurile, unde se impune desfășurarea unor operațiuni de revelare a urmelor latente, particularizate, din punct de vedere al procedeelelor folosite, în funcție de natura lor – urme de mâini, de sânge, urme lăsate de diferite părți ale corpului, etc. – și de timpul scurs de la desfășurarea activității ilicite, respectiv, crearea lor.

Tot în faza statică, este oportună folosirea câinelui de urmărire pentru prelucrarea urmelor de miros. Ca regulă, trebuie să se insiste asupra necesității ca această activitate să fie desfășurată într-un stadiu al activității, în care mirosurile, legate de activitatea care se presupune a fi fost desfășurată sau de participanții la aceasta, să nu fie viciate și amestecate cu mirosuri specifice ale celor ce fac parte din echipa de cercetare, ale mijloacelor de transport ori diferitelor echipamente deplasate la fața locului. Conducătorul câinelui de urmărire va fi însoțit, pe traseul pe care îl va parcurge câinele, de încă 1-2 membri din echipă⁴¹, practica demonstrând că, în funcție de rezultatele prelucrării urmei de miros, trebuie luate unele măsuri operative cum ar fi: imobilizarea făptuitorului, în cazul când câinele indică cu certitudine o persoană ca fiind creatoarea urmei prelucrate, luarea unor măsuri de conservare și pază, în cazul unor urme sau mijloace materiale de probă ce sunt găsite pe traseul parcurs de câine, luarea măsurilor de acordare a primului ajutor, în cazul descoperirii unor persoane în suferință, etc. Traseul parcurs de

⁴⁰ N.A. – a se vedea A. Ciopraga, op. cit. pag. 69

⁴¹ N.A. – nu este exclus ca în unele cazuri să fie necesar un număr mai mare

câine, manifestările specifice de comportament și rezultatele prelucrării urmelor de miros vor fi fixate într-un proces verbal ce se va anexa procesului verbal de cercetare la fața locului.

Aspectul locului faptei, mijloacele materiale de probă și urmele descoperite vor fi fixate prin înregistrările de sunet și imagine, practica subliniind importanța fixării imaginilor de orientare a locului faptei, imaginilor tip schiță, celor care au ca obiect doar locul faptei și a imaginilor ce reprezintă obiectele principale.

Pe parcursul desfășurării activităților, constatările făcute se notează provizoriu⁴², urmând ca acestea să fie folosite ulterior, după terminarea activității, la întocmirea procesului verbal de cercetare la fața locului.

Sintetizând cele arătate cu privire la faza statică, trebuie subliniat că aceasta constituie debutul cercetării la fața locului, echipa ia contact nemijlocit cu locul faptei, prin activitățile desfășurate se formează o imagine generală asupra locului faptei, asupra naturii activității cercetate și principalelor repere, care pot avea relevanță pentru anchetă⁴³, se înlătură orice posibilitate de distrugere sau dispariție a urmelor și mijloacelor materiale de probă.

Cercetarea la fața locului în faza dinamică – Faza dinamică se distinge prin complexitate, presupunând participarea tuturor membrilor echipei la efectuarea investigațiilor și folosirea integrală a mijloacelor tehnico-științifice criminalistice, aflate la dispoziția lor⁴⁴. După efectuarea activităților specifice fazei statice se procedează la examinarea minuțioasă a tuturor urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite în perimetrul cercetat – cu privire la care se apreciază că au legătură cu posibila activitate ilicită desfășurată – existând posibilitatea mișcării obiectelor purtătoare de urme, în funcție de posibilitățile tehnice din dotare.

Nu se pune problema de a repeta ceva⁴⁵, ci este vorba despre o continuare firească, într-o nouă fază, de natură a completa și desăvârși cercetarea la fața locului. Se va examina atent fiecare obiect, eventual, cadavrul sau cadavrele, în cazul activităților ilicite ce au avut ca rezultat moartea uneia sau a mai multor persoane, urmărindu-se descoperirea tuturor urmelor care interesează cercetarea și a indiciilor, în legătură cu modul de formare, poziția și alte elemente, în conexiune cu urmele, de natură a explica desfășurarea activității infracționale. Trebuie insistat pe examinarea multilaterală a fiecărei urme, ce va fi fixată prin înregistrarea de

⁴² A. Ciopraga op. cit. pag. 70

⁴³ N.A. – urme și mijloace materiale de probă

⁴⁴ E. Stancu op. cit. pag. 25

⁴⁵ N.A. – în același sens I.E. Sandu, V. Bercheșan, C. Pletea în op. cit. pag. 46

imagini⁴⁶, prin măsurători în raport cu alte urme descoperite, cadavru sau alte repere situate în perimetrul cercetat, va fi analizată sub aspectul naturii, culorii, formei, mirosului, etc. urmând a se stabili, în concret, metodele de ridicare și modul de ambalare, în vederea transportului la sediul laboratoarelor unde vor fi expertizate.

Apreciez că, este locul aici, pentru a supune atenției, unele observații de natură a sublinia finalitatea acestei activități, în contextul general al anchetei penale.

Cercetarea la fața locului nu se poate rezuma doar la o survolare a suprafeței locului în care se presupune desfășurarea activității ilicite, urmată de o inventariere a urmelor și mijloacelor materiale de probă. Ținând seama de finalitatea ei, de rolul și locul acestei activități în economia anchetei penale, conducătorul echipei de cercetare are obligația de a coordona eforturile echipei, în direcția explicării fiecărei acțiuni sau fenomen, în urma căruia s-au produs modificări în starea sistemului de referință, devenit loc al faptei. Căutarea, descoperirea și examinarea de urme și mijloace materiale de probă, la fața locului, nu trebuie acceptată ca un scop în sine. Simpla existență a unei urme, descoperite în perimetrul în care se presupune că s-a săvârșit o infracțiune, nu înseamnă nimic sau înseamnă foarte puțin, dacă ea nu este relaționată cu activitatea sau complexul de activități, efectiv desfășurat – care ar putea satisface condițiile elementului material al laturii obiective al uneia sau alteia dintre infracțiuni – și identitatea făptuitorilor.

În context, interpretarea existenței, naturii, poziției, mecanismului de formare și a altor elemente ce caracterizează urmele și mijloacele materiale de probă, devine deosebit de importantă; trebuie considerată elementul necesar și suficient să facă conversia unor stări de fapt, în elemente de anchetă.

Șeful echipei de cercetare la fața locului va primi, centraliza și analiza informațiile oferite de activitățile membrilor echipei, urmând ca, pe baza acestora, să dea dispozițiile necesare pentru orientarea activității, în scopul obținerii maximului de informații.

Pe parcursul tratării problematicii din această secțiune, nu am făcut referiri la natura urmelor, la locurile unde pot fi găsite și suprafețele pretabile a păstra cel mai bine caracteristicile ce pot conduce la identificarea factorului creator, considerând, pe baza unor argumente de natură psiho-pedagogică, că este oportun a analiza aspectele arătate în cadrul unui demers științific, cu caracter preponderent de tehnică criminalistică.

Ce fac ceilalți ? Anchetatorii, care este rolul lor în desfășurarea activității? – Paralel cu activitățile de căutare,

⁴⁶ **N.A.** – prin fotografii sau prin folosirea altor mijloace tehnice ce pot înregistra la parametrii de fidelitate adecvați domeniului judiciar imaginea obiectelor

relevare, fixare, examinare, ambalare și ridicare a urmelor și mijloacelor materiale de probă, anchetatorii vor audia martorii oculari, făptuitorii rămași la fața locului ori identificați, prinși și aduși la fața locului, alte categorii de persoane, care cunosc date și informații ce interesează ancheta, vor efectua percheziții corporale asupra suspecților, prezentări pentru recunoaștere de persoane, obiecte și, eventual, de cadavre – în măsura în care aceste activități sunt utile – și, chiar, reconstituiri ale poziției obiectelor și persoanelor, care au influențat sau au fost influențate într-un fel sau altul de către desfășurarea activității ilicite⁴⁷.

Analizând faza dinamică, trebuie făcută referire la existența posibilității ca, pe baza interpretării naturii, stării și aspectului locului desfășurării activității ilicite, să se determine elemente ale unui portret psiho-social al făptuitorului, desigur, uneori, în limite largi, alteori, în mod riguros⁴⁸.

Membrii echipei, trebuie să aibă cunoștințe de sociologie judiciară, și de psihologie judiciară care să le permită, prin interpretarea situației de la fața locului, percepând în mod direct caracteristicile acesteia, elaborarea unor versiuni valoroase care să poată fi verificate și, o dată confirmate, să poată conduce la identificarea făptuitorilor și probarea activității ilicite. Cert este un singur lucru, făptuitorul are un comportament specific, legat de activitatea ilicită – pregătirea, desfășurarea și valorificarea rezultatelor obținute, ca să fac referire numai la momentele esențiale ale activității infracționale – ce presupune un complex de aptitudini și de manifestări acționale, de natură să individualizeze fiecare infractor în parte. Doctrina a studiat acest complex, împreună cu intercondiționările de ordin sociologic și psihologic specifice, conceptualizat, sub denumirea de mod de operare.

Tot relativ la problematica interpretării situației descoperite la locul săvârșirii infracțiunii, șeful va trebui să coordoneze eforturile membrilor echipei și spre constatarea disimulărilor – acele împrejurări negative, caracterizate de o neconcordanță între cele descoperite și starea de fapt reclamată. Practica efectuării de cercetări la fața locului, învederează existența unor situații, în care schimbările prezente la fața locului nu sunt consecința desfășurării unei activități ilicite, a săvârșirii unei infracțiuni, ci constituie rezultatul intervenției deliberate a celor ce încearcă să îndrume pe o

⁴⁷ **N.A.** – problemele care vor fi lămurite prin efectuarea diferitelor activități, particularitățile ascultării diferitelor categorii de persoane, caracteristicile prezentării pentru recunoaștere, natura și rolul reconstituirilor vor fi detaliate în capitole separate ce vor avea ca obiect analiza fiecărei activități în parte

⁴⁸ **N.A.** – problematica este detaliată, de curând, în mai multe demersuri științifice de către **N. Zamfirescu**, notabilă fiind lucrarea „Investigarea științifică a infracțiunilor de omor rămase cu autori neidentificați – Elemente de psiho-criminalistică” Edit. Național 2000

pistă greșită investigațiile, în scopul de a se sustrage sau a-i sustrage pe alții de la răspundere pentru alte fapte, real săvârșite⁴⁹. În mod practic, echipa de cercetare la fața locului poate să constate, în loc de urmele desfășurării unei activități ilicite, o stare de fapt caracteristică unei înscenări, o realitate falsificată, în scopul inducerii organelor judiciare în eroare.

Modul de operare, folosit de făptuitor, se află într-un raport de cauzalitate cu modificările produse la fața locului. Dacă acest raport de cauzalitate excede unui firesc întemeiat pe raționamente logice, pe determinări psiho-sociale și pe legi specifice științelor naturii, rezultă că ceva nu este în regulă. Nu pot fi acceptate, bunăoară, neconcordanțe între modul de formare și modul de dispunere a unor urme, între scopul săvârșirii infracțiunii, devenită aparentă, și multitudinea de urme lăsate la fața locului, între rezultatele săvârșirii infracțiunii și condițiile concrete oferite de locul săvârșirii infracțiunii și/sau persoana vătămată, între prezența sau absența unor urme specifice și infracțiunea aparentă, etc.

Ca aspect ce trebuie avut în vedere, neconcordanțele, despre care am făcut vorbire, nu se recomandă a fi înscrise, ca atare, în procesul-verbal ce va materializa rezultatele activității, din rațiuni ce țin de desfășurarea ulterioară a anchetei, ceea ce impune consemnarea exactă a stărilor de fapt descoperite și dispunerea efectuării de noi activități, pentru infirmarea sau confirmarea versiunilor legate de disimulări și de cauza care a generat crearea acestora.

Concluzionând, cu privire la faza dinamică a cercetării la fața locului, apreciez că aceasta se constituie într-o continuare firească a activităților desfășurate în faza statică, se caracterizează prin analiza detaliată a fiecărei urme sau mijloc material de probă descoperit – fiind posibilă mișcarea obiectelor – creșterea în intensitate a procesului complex de elaborare și verificare a versiunilor, atât pe baza rezultatelor activităților cu caracter tehnic, cât și pe baza rezultatelor celorlalte activități desfășurate la fața locului, precum ascultări de persoane, reconstituiri, experimente judiciare, prezentări pentru recunoaștere, percheziții corporale, etc., continuarea și revalorizarea interpretării situației descoperite la fața locului, în scopul elaborării și verificării de versiuni, conturarea unui profil socio-psihologic al făptuitorului și constatarea împrejurărilor negative, legate de lămurirea posibilelor disimulări.

Caracterul convențional al distincției între faza statică și faza dinamică – Doctrina criminalistică este unanimă în a aprecia, din considerente ce țin de practica efectuării cercetării la

⁴⁹ A. Ciopraga – op. cit. pag. 72

fața locului, că cele două faze analizate nu se succed în mod absolut ci, adesea, se împletesc, se întrepătrund.

Respectarea riguroasă, în toate cazurile, a celor două faze, adică efectuarea mai întâi, a fazei statice, urmată de faza dinamică, fără a se ține seama de cazul particular cercetat, poate fi însoțită de o seamă de neajunsuri⁵⁰. Bunăoară, insistându-se pe examinarea caracteristică fazei statice, a întregului perimetru pe care se desfășoară cercetarea la fața locului, există riscul ca echipa să nu poată stabili în timp oportun natura faptei, căutarea de urme și mijloace materiale de probă devenind în „orb”, totul fiind mai mult sau mai puțin important, urmând ca, numai pe bază de fler, să se accepte că o anumită urmă sau un anumit mijloc material de probă are sau nu legătură cu desfășurarea activității ilicite, trebuie sau nu să i se acorde atenție. Mai mult, trecându-se la examinarea specifică fazei dinamice, moment în care natura faptei săvârșite ar putea fi cunoscută, devine posibil ca, modificările din mediu, survenite ca urmare a desfășurării activității ilicite, să fi fost denaturate, ca urmare a acțiunilor întreprinse în faza statică.

Dacă situația o impune, din rațiuni de ordin practic, ce țin, în primul rând, de oportunitate, se poate adopta o strategie potrivit cu care, porțiunea de perimetru, pe care sunt concentrate cele mai multe urme și mijloace materiale de probă, să se cerceteze din punct de vedere static, fiind notate: starea și poziția urmelor, a diferitelor obiecte ce interesează ancheta, raporturile de distanță dintre acestea, alte elemente ce le caracterizează, după care, în aceeași ordine, totul va fi examinat din punct de vedere dinamic. Perimetrul rămas de cercetat urmează a fi examinat, în funcție de mărimea acestuia, pe sectoare mai mici ori în întregul său, parcurgându-se activitățile specifice, fiecareia dintre cele două faze.

Ca excepție, poate deveni acceptabil ca cercetarea la fața locului să debuteze cu activități specifice fazei dinamice. Astfel, după fixarea criminalistică a poziției obiectului principal – cadavrul victimei, automobilul care a provocat moartea unei persoane într-un accident rutier, arma folosită pentru uciderea unei persoane – se poate trece la examinarea amănunțită a acestuia, putând fi mișcat de la locul unde a fost descoperit, după care să se efectueze activități ce țin de faza statică, în legătură cu restul perimetrului de cercetat.

În cuprinsul acestei lucrări, nu îmi permit să recomand o soluție⁵¹ ca universal valabilă, am arătat că sunt posibile mai multe opțiuni, decizia putând fi luată abia după ce, la fața locului, sunt analizate toate elementele, ce caracterizează, în concret, situația dată.

⁵⁰ **A. Ciopraga** – op. cit. pag. 74, citându-l pe **A. N. Vasiliev** – Kriminalistica, 1971

⁵¹ **N.A.** – soluție adoptată ca oportună în doctrină

Întreruperea, reluarea și repetarea cercetării la fața locului – Cercetarea la fața locului este o activitate ce presupune o desfășurare în timp, impunându-se cu necesitate ca, o dată începută, să se desfășoare fără întrerupere, cu o majoră coerență, astfel încât să poată fi obținut maximul de informații, în vederea elucidării tuturor împrejurărilor săvârșirii faptei cercetate. Totuși, pot apare unele situații, care să afecteze buna desfășurare a acestei activități, făcând necesară suspendarea temporară și reluarea ori, dacă se apreciază necesar, chiar repetarea cercetării la fața locului.

În practica organelor judiciare se apreciază ca, fiind cauze ce justifică întreruperea cursului cercetării la fața locului, apariția unor fenomene naturale de o intensitate deosebită; existența ori survenirea unor stări de fapt, ce constituie pericole pentru viața, sănătatea ori avutul persoanelor, ce trebuie înlăturate; reacții neașteptate din partea celor prezenți la fața locului, cauzate de stări de sănătate, nervozitate, oboseală extremă; etc.

Principial, în condițiile întreruperii cercetării la fața locului, se impune luarea unor măsuri, prin care să fie protejată porțiunea de perimetru, rămasă necercetată. În funcție de natura cauzei care a generat suspendarea activităților în curs de desfășurare, se vor lua măsuri precum: încuierea, sigilarea și paza unor încăperi, acoperirea unor urme, pentru a se evita acțiunea precipitațiilor, izolarea sursei ce generează starea de pericol pentru oameni ori pentru perimetrul cercetat, acordarea primului ajutor medical celor care au nevoie de o asemenea intervenție, înlocuirea și luarea de măsuri specifice, de la caz la caz, pentru recuperarea celor care sunt afectați, într-un fel sau altul de starea de fapt, ce caracterizează activitatea.

La reluarea cercetării la fața locului, pe cât posibil, activitățile întrerupte vor fi continuate de către aceiași membri ai echipei sau specialiști, astfel încât să existe o continuitate, de natură să excludă eventualele scăpări sau dezacorduri de păreri, metode, etc.

În procesul-verbal de cercetare la fața locului, în care se vor materializa rezultatele activității, vor fi menționate toate datele relevante despre natura întreruperii, cauzele și efectele acesteia, despre acțiunile întreprinse pe timpul întreruperii și rezultatele acestora, despre alte elemente de fapt, în conexiune cu întreruperea.

Așa cum s-a arătat, cercetarea la fața locului este o activitate ce nu poate fi repetată, deoarece, odată efectuată, locul faptei suferă modificări, fapt ce face imposibilă desfășurarea activității în condițiile existente la începutul cercetării. Ca excepție, se poate accepta posibilitatea repetării cercetării la fața locului, în anumite condiții. De reținut că, activitatea capătă o anumită nuanță de relativitate, din punct de vedere obiectiv, deoarece sistemul de referință, pe care îl constituie perimetrul de cercetat, nu poate fi complet izolat față de mediu, existând multiple interacțiuni ce își

pun amprenta asupra caracteristicilor sale ce, în aceste condiții, nu pot fi conservate în mod absolut.

Practica judiciară a subliniat și doctrina susține necesitatea⁵² repetării cercetării la fața locului, în unele situații, precum cele caracterizate de efectuarea necorespunzătoare a primei cercetări, din cauza absenței unor specialiști, unor mijloace tehnice, incapacității șefului echipei de a coordona eficient acțiunile celorlalți membri, insuficienței pregătiri a echipei pentru a face față complexității situației existente la fața locului ori de apariția unor condiții improprie, în raport cu natura activităților ce s-au continuat a se desfășura. Soluția capătă eficiență doar în condițiile conservării, în cât mai bună stare, a zonelor de interes pentru cercetarea la fața locului și a unor condiții atmosferice și, nu numai, de natură a permite desfășurarea activității, cu rezultate sensibil mai bune; altfel, orice efort devine inutil, caracterul activității devine ambiguu, rezultatele, într-o proporție covârșitoare, compromise, iar caracterul oportun al repetării, pus la îndoială.

O situație aparte intervine în condițiile în care, natura faptei săvârșite sau necesitatea verificării unor versiuni presupune extinderea cercetării la fața locului și asupra unor locuri încă necunoscute. Apreciez că, problema trebuie tratată în condițiile unei noi activități de cercetare la fața locului sau, dacă situația o impune, de percheziție, având ca element specific folosirea rezultatelor primei cercetări la fața locului, pe cât posibil, a aceleiași specialiști și membri ai echipei iar, dacă este necesar, prezența la fața locului a unor persoane care cunosc elemente de interes pentru anchetă.

Interpretarea rezultatelor cercetării la fața locului – Așa cum am arătat încă de la începutul demersului științific, activitatea de cercetare la fața locului trebuie să excedă oricărei încercări de a-i conferi un caracter formal. Într-o exprimare oarecum dură, cercetarea la fața locului se desfășoară nu pentru că este prevăzută de legea procesual penală, nu pentru că există o șansă, eventual, în plus, de a lămuri aspecte importante, ce interesează cercetarea, ci pentru a exploata, printr-o activitate calificată, cu caracter științific, toate informațiile pe care le poate oferi sistemul de referință, pe care îl reprezintă perimetrul pe care s-a desfășurat o activitate ce pare a întruni elementele constitutive ale unei infracțiuni, analizat, atât ca întreg, cât și pe fiecare element component, luat în parte – urme, mijloace materiale de probă, martori oculari, persoane vătămate, făptuitori, etc.

Ancheta penală, privită în ansamblu, are menirea de a lămuri toate aspectele de natură a interesa calificarea unei conduite manifestată în plan social ca pedepsibilă sau, în cazul în care nu

⁵² A se vedea și **A. Ciopraga** op. cit. pag. 75

sunt întrunite elementele constitutive ale vreunei infracțiuni, absolutivă de pedeapsă, precum și identitatea persoanelor implicate⁵³. Rațiunea desfășurării uneia sau a alteia dintre activitățile de anchetă o constituie, tocmai, posibilitatea ca, prin efectuarea activității, să fie lămurite una sau mai multe probleme de interes pentru cercetare.

Interpretarea rezultatelor unei activități reprezintă procesul de transformare a datelor obținute, ca urmare a efectuării activității, în elemente de anchetă, concluzii de natură a se constitui în răspunsuri certe și adevărate la problemele anchetei. Interpretarea, ca metodă a înțelegerii, poate fi acceptată ca modalitate prin care se atribuie și se construiesc semnificații, ca urmare a unui proces complex și deschis prin care se realizează în un permanent dialog între teorie și experiment; premerge sau face parte din însăși conținutul și sfera identificării criminalistice⁵⁴. Legat de noțiunea de interpretare trebuie reținut atât sensul de căutare a semnificației reale a urmei, cât și cel de explicare, într-un limbaj accesibil, a rezultatului la care s-a ajuns⁵⁵.

Problemele, la rezolvarea cărora poate contribui efectuarea cercetării la fața locului, într-o exprimare generică, sunt: unde s-a săvârșit fapta penală; când s-a săvârșit fapta penală; cum a fost săvârșită fapta penală; cine a comis fapta penală; de ce s-a săvârșit fapta penală.

1.7 Rolul persoanei vătămate în desfășurarea cercetării la fața locului

Pentru organul judiciar, primele informații sunt deosebit de utile, sursele de informații fiind persoanele vătămate prin desfășurarea activității ilicite, rudele acestora, martorii oculari, agenții sosiți primii la fața locului și chiar făptuitorul.

Ascultarea de îndată a persoanei, care se declară a fi vătămată ca urmare a desfășurării activității ilicite sau cu privire la care a fost constatată această împrejurare de către cei ajunși primii la fața locului, este impusă de considerente de ordin tactic, dictate de operativitatea cu care trebuie efectuate anumite activități (de exemplu urmărirea făptuitorului), precum și starea de sănătate,

⁵³ **N.A.** – a se vedea Art. 1 din Codul de Procedură Penală, deși termenii de anchetă penală și proces penal nu sunt echivalenți, ultimul fiind mai vast, înglobându-l pe primul.

⁵⁴ **S. Alamoareanu, N. Zamfirescu** – Introducere în interpretarea fenomenologică a urmelor, Edit. Alma Mater, Cluj-Napoca, 2003

⁵⁵ **Ghe. Pășescu** – Interpretarea criminalistică a urmelor la locul faptei, Edit. Național, București, 2000

împrejurarea că, între timp aceasta se poate agrava, cu riscul de a nu putea fi valorificate informațiile utile pe care le-ar putea furniza.

Care sunt principalele probleme, urgente, care trebuie lămurite odată cu ascultarea unei asemenea persoane ?

În practică s-a dovedit eficient solicitarea de explicații în legătură cu:

- identitatea făptuitorului, semnalmentele exterioare ale acestuia și alte aspecte⁵⁶ care pot fi utile identificării acestuia;

- cum a pătruns și cum a părăsit făptuitorul perimetrul în care a desfășurat activitatea ilicită, direcția în care s-a deplasat la plecare;

- situația generală a locului faptei înainte și după desfășurarea activității ilicite; schimbările intervenite în perioada de când a plecat făptuitorul până la venirea echipei de cercetare la fața locului;

- dacă acțiunile persoanelor implicate în desfășurarea activității ilicite au creat urme, care este natura acestora locul în care sau obiectele pe care se găsesc acestea;

- identitatea martorilor oculari, dacă au existat, momentul în care au apărut la fața locului și activitățile în care au fost implicați aceștia în timpul desfășurării activității ilicite și în perioada imediat următoare,

- obiectele sau instrumentele folosite de către făptuitor, modul și locurile în care s-a deplasat acesta în perimetrul în care a desfășurat activitatea ilicită, acțiunile acestuia în contextul acțiunilor celorlalte persoane aflate la fața locului – persoana vătămată, martorii oculari, etc.

- rezultatele desfășurării activității ilicite, a acțiunilor de ripostă din partea persoanei vătămate, a altor acțiuni ale persoanelor prezente în zonă;

- existența și explicațiile unor „împrejurări negative”;

- dacă au existat cauze, condiții, împrejurări sau persoane care au încurajat, favorizat ori înlesnit desfășurarea activității ilicite.

Deși poate părea paradoxal, după ca anchetatorii au aflat au aflat tot ceea ce se putea afla în legătură cu aspectele de maximă operativitate, persoana vătămată nu trebuie lăsată „în pace”. Dacă starea de sănătate îi permite, dacă nu există alte activități de maximă urgență în care trebuie să se implice – aici trebuie văzute și aspecte strict personale precum: trebuie să alăpteze ori să aibă grijă de un copil mic, trebuie să-și ia un tratament, trebuie să scoată de

⁵⁶ **N.A.** – este vorba despre elemente care exced descrierii unei persoane după metoda portretului vorbit, precum mirosul, o anumită expresie a feței, un anumit mod de a pronunța anumite cuvinte sau expresii, modul în care purta obiectele de vestimentație, etc.

partea carosabilă un mijloc auto, trebuie să-și dea concursul pentru înlăturarea unor pericole iminente, etc. – persoana vătămată va fi „prinsă” într-un interviu informal cu scopul de a cunoaște cât mai multe elemente de natură personală ce ar fi putut avea un rol în desfășurarea activității ilicite. Anchetatorul va trebui să se intereseze cu privire la relațiile cu partenerul de viață, cu copii și cu alte rude apropiate; relații de prietenie și de dușmănie; modul de a se comporta în diferite împrejurări; situația materială, datorii, sume de bani pe care trebuia să și le recupereze; dacă suferea de o boală, dacă consuma, frecvent, alcool; ce planuri de viitor avea; etc.

Un rol important, în context, îl are și sondarea opiniei persoanei vătămate cu privire la desfășurarea activității ilicite, împrejurările desfășurării acesteia, urmările, cauza, persoana făptuitorului, atitudinea altor persoane prezente sau implicate în vreun fel, etc.

Interviul va continua până când anchetatorul va avea o reprezentare clară și a personalității persoanei vătămate, concepția și modul de viață, nivelul de cultură și educație, atitudini, calități temperamentale și caracteriale, credințe și obiceiuri, anumite tabieturi, dorințe nesatisfăcute, stări de dezechilibru psihic ori manifestarea unor tendințe spre agresivitate, izolare socială ori depresie, anumite tare sau vicii ascunse (jocuri de noroc, consum excesiv de alcool, relații extraconjugale ori de inversiune sau perversiune sexuală).

Și asta, nu este tot.

Se va insista, chiar dacă s-ar putea părea că anchetatorul este prea interesat de anumite aspecte sau dorește să i se repete anumite aspecte, asupra elementelor, care ar putea fi importante pentru ancheta pe cale să înceapă, în legătură cu cercul social al persoanei vătămate, cu mediile și locurile sau localurile publice frecventate. În practică, și-a dovedit utilitatea stabilirea naturii relațiilor persoanei vătămate cu anumite persoane – prietenie, dușmănie, indiferență – și, mai ales, identificarea stărilor conflictuale sau, cel puțin, tensionate, mai vechi sau apărute recent, cu persoanele din cercul social. Deși, nu întotdeauna, există o legătură directă între neînțelegerile familiale, conflictele pentru moștenire, diverse motive de răzbunare sau gelozie și desfășurarea activității ilicite, aceasta trebuie verificată.

Un capitol aparte îl constituie relațiile persoanei vătămate cu făptuitorul, atunci când identitatea acestuia este cunoscută, sau cu persoanele din cercul de suspecți, persoanele bănuite. S-a confirmat, în practică, că cele mai multe dintre activitățile ilicite ce „ocupă” situația operativă sunt caracterizate de preexistența unor relații între făptuitor și persoana vătămată. Făptuitorul are, în multe cazuri, nevoie să cunoască personal persoana pe care o va ... prejudicia prin desfășurarea unei activități ilicite.

Fără a ierarhiza ori generaliza diferitele împrejurări relevante în geneza actului infracțional – așa cum sunt tratate în teoriile criminologice – din punct de vedere criminalistic trebuie acceptat că persoana vătămată are un rol important în a crea condiții care să favorizeze, să înlesnească ori să provoace desfășurarea activității ilicite, în practică existând și observații ale anchetatorilor în legătură cu faptul că nici o persoană vătămată nu poate fi absolvită integral de o anumită răspundere legată de desfășurarea activității ilicite prin care a fost vătămată.

În condițiile în care, între persoana vătămată și făptuitor există anumite relații anterioare, plecându-se de la cunoașterea persoanei vătămate se poate „reconstitui” natura și limitele relației dintre aceasta și făptuitor, fiind de așteptat, chiar, schițarea unui profil psiho-comportamental al făptuitorului⁵⁷.

Utilă pentru anchetatori, în primul rând pentru cei de la fața locului, este cunoașterea unei tipologii a relațiilor dintre făptuitor și persoana vătămată în funcție de poziția și situația celei din urmă după desfășurarea activității ilicite⁵⁸. Astfel, pot fi întâlnite situații precum⁵⁹:

- persoane dispărute, sesizarea fiind făcută de cunoscuți, uneori, chiar de către făptuitor – de exemplu, cazul soțului ucigaș;
- persoane care nu supraviețuiesc agresiunii (decedate) care oferă, în principal, informații asupra infractorului, plecând de la modul cum a reacționat acesta (în ce loc, cu cruzime sau fără, încercând sau nu să acopere urmele, jefuind sau nu, etc.);
- persoane ce supraviețuiesc agresiunii, dar nu pot identifica făptuitorul din motive obiective (activitatea ilicită a fost desfășurată pe întuneric, făptuitorul era mascat, victima a fost mai înainte legată la ochi, a fost luată prin surprindere, etc.). În asemenea cazuri, persoana vătămată poate oferi, totuși, informații în legătură cu făptuitorul – timbrul vocii, o anumită emoție sau precipitare, percepții din zona senzațiilor tactile (grosimea unui segment corporal, natura materialelor din care erau confecționate hainele, etc.);
- persoane ce supraviețuiesc agresiunii și care cunosc identitatea făptuitorului, însă nu-i denunță identitatea și au rezerve în legătură cu începerea și dezvoltarea anchetei, din motive ce țin de teama de răzbunare a acestuia – exemplul devenit clasic este situația persoanelor traficate în scopul exploatării sexuale;

⁵⁷ **N.A.** – criminal profiling

⁵⁸ **M. Cearnovski** – Rolul victimei infracțiunii în cercetarea la fața locului, Psihologia online, Biblioteca online, pag. 3

⁵⁹ **N.A.** – situațiile la care fac referire se întâlnesc în cadrul cercetării desfășurării unor activități ilicite cu violență. În cazul altor tipuri de activități ilicite relațiile dintre făptuitor și persoana vătămată încep, de la caz la caz, să capete un caracter indirect

- persoane care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc identitatea făptuitorului, dar pe care însă nu-i denunță identitatea și au rezerve în legătură cu începerea și dezvoltarea anchetei, din motive ce țin de viața lor particulară – de exemplu, agresorul este rudă apropiată, sau face parte din aceeași minoritate (etnică, culturală, sexuală, etc.);
- persoane care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc identitatea făptuitorului, dar care, în loc să-i denunțe identitatea și locul în care se ascunde sau se află în momentul în care se desfășoară ascultarea, încearcă să ofere alte explicații – apar situații care includ și autoacuzatii ori se încearcă orientarea anchetei pe piste greșite – protejându-l deliberat pe făptuitor;
- persoane care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc identitatea făptuitorului, dar care, în loc să-i denunțe identitatea, în mod deliberat, încearcă să acuze alte persoane din motive ce țin de ură, dușmănie, răzbunare, etc.;
- persoane care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc identitatea făptuitorului și care încearcă să profite de situație pentru a-și satisface diferite interese materiale sau personale, folosind șantajul, amenințând sau „ajutând” anchetatorii să înțeleagă faptul că făptuitorul se face vinovat și de alte fapte, cu care acesta nu are nici o legătură;
- persoane care profită de situație, reclamând o activități care, ori nu s-au desfășurat ori au avut o amploare ne semnificativă, în scopul de a obține beneficii materiale sau personale.

Deosebit de utilă este, în context, desfășurarea unor reconstituiri, prin care să se stabilească poziția diferitelor persoane sau obiecte în perimetrul în care a fost desfășurată activitatea reclamată ca ilicită. În măsura în care starea persoanei vătămate o permite și nu îi este pusă în pericol viața integritatea corporală ori sănătatea, se pot reconstitui și fragmente din desfășurarea activității ilicite prin care să se probeze realitatea vătămarilor suferite și certitudinea desfășurării activității ilicite.

Evaluarea modului în care s-a comportat persoana vătămată în perioada de dinaintea desfășurării activității ilicite, în timpul desfășurării activității ilicite, imediat după finalizarea acesteia și pe timpul desfășurării activităților de anchetă poate contribui, într-o măsură însemnată, uneori decisivă, la rezolvarea corectă a cauzei judiciare.

1.8 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului

Am descris pe larg, în secțiunile precedente, ce înseamnă și cum se face cercetarea la fața locului. Așa cum este normal, ca urmare a desfășurării cercetării la fața locului, trebuie să apară

rezultate. Aspectul trebuie privit nuanțat, în sensul că, prin efectuarea cercetării la fața locului, se constată o stare de fapt; practic, se constată o parte din consecințele desfășurării unei activități ce pare a fi ilicite și urme, în sensul cel mai larg al noțiunii, urmând ca, pe baza celor două elemente, să se încerce stabilirea identității persoanelor implicate și a împrejurărilor în care a fost desfășurată activitatea care se cercetează. Ei bine, aceste rezultate, trebuie aduse la cunoștința celor interesați – persoane, organe de anchetă, instanțe de judecată – iar pentru aceasta este necesar să fie consemnate în „ceva”, iar acest „ceva” nu poate fi orice, ci, numai, unul dintre mijloacele de probă prevăzute de lege.

Legea procesual penală⁶⁰ prevede că, despre efectuarea cercetării la fața locului, se încheie un proces-verbal, care trebuie să cuprindă, pe lângă mențiunile obligatorii pentru orice proces-verbal⁶¹, descrierea amănunțită a situației locului, a urmelor găsite, a obiectelor examinate și a celor ridicate, a poziției și stării celorlalte mijloace materiale de probă, astfel încât, acestea să fie redade cu precizie și, pe cât posibil, cu dimensiunile respective, în toate cazurile putându-se face schițe, desene sau fotografii ori alte asemenea lucrări, care se vizează și se anexează la procesul-verbal.

Doctrina, pornind de la norma juridică de bază, detaliază aspectul, făcând distincție între fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin descriere și fixarea cu ajutorul mijloacelor tehnice⁶². În lucrarea de față nu voi insista în clasificări sau ierarhizări ale mijloacelor de fixare, considerând că, în condițiile existenței unei norme juridice procesual penale cu un conținut clar, orice comentariu devine de prisos.

În doctrina de specialitate se subliniază că, pe lângă procesul verbal de cercetare la fața locului, înregistrări de sunet și imagine, schițe, etc. este important să se analizeze notițele luate de către membrii echipei de cercetare deplasate la fața locului, ca un element de bază pentru aflarea adevărului. Notițele ajută la întocmirea procesului verbal de cercetare la fața locului și la întocmirea altor documente de-a lungul anchetei, fapt care impune ca membrii echipei să nu se bazeze numai pe memorie, fiecare trebuind să aibă un carnet de notițe în care succesiunea datelor și informațiilor să fie redade logic și sistematic⁶³. Acest carnet, în unele cazuri, poate fi

⁶⁰ Art. 131, alin. 1 și 3 din Codul de Procedură Penală

⁶¹ Art. 91 din Codul de Procedură Penală

⁶² **C. Pletea** în *Criminalistica – Elemente de anchetă penală*, Edit. Little Star, București, 2003, subliniază că fixarea prin descriere se face prin procesul-verbal de cercetare la fața locului și în cadrul raportului de constatare tehnico-științifică iar fixarea cu ajutorul mijloacelor tehnice presupune fotografia judiciară, schița, desenul, filmul judiciar și videofonograma judiciară.

⁶³ **I. Botoș; V. Bercheșan** – Considerații privind obținerea și înregistrarea datelor și informațiilor pe timpul investigării criminalistice a locului faptei, în *Investigarea*

examinat de către instanțele judiciare. Recomandabil ar fi ca la baza redactării acestor notițe să stea observațiile personale înregistrate prin intermediul unui reportofon.

1.8.1 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin proces-verbal

Din punctul de vedere al anchetei, procesul-verbal de cercetare la fața locului este un mijloc de probă cu semnificație majoră în soluționarea cauzei, constituindu-se, în același timp, și ca o dovadă de natură a demonstra îndeplinirea tuturor dispozițiilor legale, în cea ce privește desfășurarea cercetării la fața locului. Acesta trebuie să reprezinte o reproducere fidelă a întregii activități desfășurate, un inventar și, nu numai, al tuturor urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite⁶⁴. Lectura acestui act procedural trebuie să ofere, chiar și celui care nu a participat la efectuarea acestei activități, posibilitatea de a-și reprezenta cu ușurință scena locului faptei, cu toate modificările, ce constituie un rezultat al celor desfășurate⁶⁵.

În legătură cu procesul-verbal de cercetare la fața locului, atât doctrina cât și practica judiciară au subliniat necesitatea satisfacerii unor cerințe, după cum urmează:

- **Obiectivitate** – procesul-verbal trebuie să conțină descrierea perimetrului cercetat, a urmelor și mijloacelor materiale de probă, astfel cum se prezintă acestea în momentul în care organul judiciar desfășoară activitatea, descrierea fiecărui segment de activitate efectuat și rezultatele obținute, descrierea eventualelor incidente și a consecințelor acestora, etc., în deplină concordanță cu realitatea. Caracterul obiectiv presupune ca, în cuprinsul procesului-verbal, să își găsească locul doar constatările proprii ale membrilor echipei, nu și supoziții sau deducții desprinse din experiența anterioară ori suprapuse pe influențe ale persoanelor interesate.
- **Să fie complet** – procesul-verbal trebuie să conțină, în măsura în care este permis termenul, absolut toate detaliile legate de desfășurarea activității și de rezultatele obținute. Foarte important este că orice omisiune poate avea efecte deosebite asupra întregii

Criminalistică a Locului Faptei, Asociația Criminaliștilor din România, București, 2004. pag. 29

⁶⁴ **Hans Gross** în Manuel pratique d'instruction judiciaire, Edit. Marchal et Billard, Paris, 1899, referindu-se la procesul-verbal de cercetare la fața locului arată că este piatra de încercare pentru judecătorul de instrucție. În nici o împrejurare el nici o împrejurare el nu-și manifestă mai bine îndemânarea, limpezimea vederii, logica raționamentului, energia metodică și conștientă a scopului pe care îl urmărește; și iarăși, în nici o altă împrejurare nu-și manifestă mai bine neîndemânarea, neprevăderea, dezordinea, nesiguranța și ezitarea.

⁶⁵ **A. Ciopraga**, op. cit. pag. 77

anchete, putându-se pierde sau diminua valoarea probantă într-un anumit context, cu consecințe directe, legate de modul de soluționare a cauzei.

- **Să se caracterizeze prin precizie și claritate** – precizia redactării este dată de consemnarea exactă a constatărilor organului judiciar, iar claritatea presupune folosirea unui limbaj adecvat, care să poată conduce la o bună înțelegere la lecturare, trebuie să existe o corespondență perfectă între mesajul transmis și cel receptat, eventualii factori de distorsionare să nu aibă legătură cu redactarea procesului-verbal. Trebuie eliminate exprimările ambigue, improprii, care pot genera confuzii, interpretări diferite, etc.

- **Să fie concis**⁶⁶ – procesul-verbal trebuie să redea într-o formă concentrată ceea ce a fost constatat de către organul judiciar. În cuprinsul procesului-verbal trebuie să-și găsească locul doar aceste constatări, nu și comentarii, posibile explicații, etc. De observat este și că nu trebuie trecut dintr-o extremă în alta, în sensul că nu trebuie făcute concesii caracterului complet; nu este normal să se renunțe la a se consemna date, ce pot conduce la lămurirea împrejurărilor desfășurării activității ilicite, din ignoranță sau din alte motive.

În ceea ce privește conținutul procesului-verbal, potrivit prevederilor legale, se poate aprecia că trebuie observate trei părți: o parte introductivă, una descriptivă și, cea din urmă, finală⁶⁷.

Partea introductivă trebuie să conțină date ce atribuie caracter procedural procesului-verbal, date referitoare la participanți, date privitoare la locul și timpul efectuării precum și alte mențiuni. Astfel, se vor consemna următoarele⁶⁸:

- Datele de identificare, calitatea și instituția din care fac parte membrii echipei;
- Descrierea locului și precizarea intervalului de timp în care s-a desfășurat activitatea;
- Datele de identificare ale specialiștilor, tehnicienilor, experților, care participă la efectuarea cercetării;
- Datele de identificare ale martorilor asistenți;

⁶⁶ În unele lucrări apare termenul de „succint”, cu același înțeles – a se vedea în acest sens **A. Ciopraga**, op. cit. pag 78

⁶⁷ **N.A.** – această concluzie se bazează pe soluția prof. **A. Ciopraga** din op. cit. pag 78, soluție pe care o consider adecvată pentru abordarea acestei probleme.

⁶⁸ Ordinea celor enumerate nu trebuie considerată tabu ; în practică se folosesc diferite formulare destinate să fie folosite pentru consemnarea rezultatelor cercetării la fața locului, a se vedea în acest sens – **Vasile Bercheșan, I.N. Dumitrașcu** – Probele și mijloacele de probă (mic îndrumar de cercetare penală), Editura M.I., București și **Vasile Bercheșan** – Cercetarea Penală. Criminalistică. Teorie și practică (îndrumar complet de cercetare penală), Editura „Icar”, București, 2001.

- Referire la necesitatea deplasării la fața locului și efectuarea cercetării;
- Situația de fapt și prevederea legală⁶⁹;
- Mențiuni cu privire la condițiile meteorologice, lumină, alți factori ce pot influența rezultatele cercetării la fața locului;
- Datele de identificare ale persoanelor prezente la fața locului – persoane vătămate, martori oculari, făptuitori;
- În situația în care, activitatea se desfășoară după scurgerea unui interval important de timp de la săvârșirea faptei – principial, în cazul cercetării la fața locului, dispuse și efectuate de către instanța de judecată, când momentul începerii procesului penal este situat undeva în timp – trebuie făcute și precizări legate de prezența părților, dacă au fost citate legal, dacă vreuna dintre acestea este reprezentată, de către cine și în ce calitate;
- Datele de identificare ale celor ajunși primii la fața locului, constatările acestora, măsurile luate, rezultatele obținute, modificările ce au survenit în perimetrul de cercetat până la sosirea echipei și care sunt cauzele acestora.

În partea descriptivă a procesului-verbal se consemnează toate activitățile întreprinse și rezultatele obținute. Așa cum am arătat pe parcursul acestei lucrări, cercetarea la fața locului este o activitate de o complexitate deosebită. Practic, vor fi descrise activitățile de căutare, descoperire, revelare, fixare și ridicare a urmelor și mijloacelor materiale de probă; identificare, percheziționare și ascultare a persoanelor implicate; prezentări pentru recunoaștere; reconstituiri; folosirea câinelui de urmărire pentru prelucrarea urmelor de miros; alte activități desfășurate în funcție de particularitățile fiecărui caz în parte; rezultatele obținute prin efectuarea fiecărui segment de activitate, la care am făcut referire.

În ceea ce privește urmele și mijloacele materiale de probă, o atenție deosebită, apreciez că, trebuie acordată și orientării poziției acestora, în contextul perimetrului, în care se desfășoară cercetarea, stabilirii unui raport de poziție față de reperele importante, ce caracterizează respectivul sistem de referință, totul trebuind să fie argumentat cu măsurători precise. Fiecare urmă, fiecare mijloc material de probă descoperit, corpul cadavrului – în cazul cercetării unei activități ilicite ce a avut ca urmare moartea uneia sau a mai multor persoane – vor fi descrise detaliat, urmărindu-se sublinierea cât mai multor caracteristici individuale. Nu trebuie uitat că, principial, fiecare mijloc material de probă sau urmă va constitui obiectul unei constatări tehnico-științifice sau expertize, criminalistice ori de altă natură, și, în aceste condiții,

⁶⁹ Art. 129 din Codul de Procedură Penală

trebuie să existe, nu corespondență, ci, mai mult, certitudine, cu privire la faptul că ceea ce a fost descoperit și s-a ridicat de la fața locului, este același cu ceea ce pune la dispoziția specialistului sau expertului, astfel că o detaliere adecvată, aici, în procesul-verbal, preluată în actele următoare⁷⁰, este de natură să înlăture orice dubiu, orice îndoială, cu privire la modul corect și fără echivoc în care s-a construit probațiunea⁷¹.

Doctrina⁷² a subliniat, în legătură cu modul de fixare în cadrul procesului-verbal a diverselor categorii de urme descoperite la fața locului, necesitatea unei rigori deosebite în detalierea adecvată a împrejurărilor ce sunt sau pot căpăta importanță în contextul anchetei. Astfel, ca exemplu, în legătură cu:

* **Urmele de mâini:** se va face referire la – modul cum sunt amplasate pe obiectul purtător (grupate sau izolate), poziția, cum au fost descoperite, dacă au fost vizibile cu ochiul liber sau a fost nevoie, pentru relevare, să fie efectuate activități speciale, ce metode și substanțe au fost folosite, tipul și varietatea desenului papilar reprodus în urmă, dacă este vorba despre un fragment sau de urmă întreagă, dimensiunile, modalitatea de ridicare a urmelor.

* **Urmele de picioare:** se vor descrie proprietățile suportului, genul urmelor, numărul lor, dacă sunt integrale sau doar fragmente, forma, conturul, relieful, dimensiunile, caracteristicile substanței depuse – în cazul urmelor de stratificare, elementele caracteristice cărării de urme.

* **Urmele de buze:** vor fi descrise ca formă, aspect, dacă au fost lăsate de ambele buze, de buza inferioară ori de cea superioară, dimensiunile fiecărei urme sau fragment, consistența substanțelor de depunere – produse cosmetice, mâncare, produse biologice.

⁷⁰ **N.A.** – ordonanța sau rezoluția motivată prin care se dispune efectuarea constatării tehnico-științifice sau expertizei și raportul de expertiză sau constatare tehnico-științifică

⁷¹ **N.A.** – în practică au fost unele cazuri, în care indiferent de modul cum au fost ridicate urmele și mijloacele materiale de probă cu ocazia efectuării cercetării la fața locului, s-au invitat suspecti stabiliți pe baza unor informații mai mult sau mai puțin verificate, li s-a solicitat în mod abuziv efectuarea unor activități în urma cărora au rezultat urme papilare de bună calitate ce au fost ridicate facil, după care au fost trimise spre expertizare. În unele cazuri suspectii puși în fața rezultatelor expertizelor de specialitate au recunoscut și s-au putut strânge și alte probe, de data aceasta neviolate; în alte cazuri ancheta a intrat în impas sau, mai grav, promovându-se alte abuzuri s-a ajuns la regretabile erori judiciare.

⁷² **N.A.** – apreciind importanța aspectului și modul, cu adevărat deosebit, cum a fost tratată problema, îmi permit să preiau integral, aici, concluziile prezentate în cuprinsul Tratatului practic de criminalistică, vol. I apărut în 1976 în Edit. M.I., referitoare la particularitățile fixării în cadrul procesului-verbal a diferitelor categorii de urme. Am optat pentru această soluție determinat, pe de o parte, de utilizarea unor termeni de specialitate, iar pe de altă parte de caracterul complet al observațiilor, astfel că, din respect pentru autori, am acceptat că intervenția mea trebuie să fie minimă.

* **Urmele de ureche:** se vor descrie, specificându-se elementele cele mai vizibile în urmă – lobul, helixul, antehelixul, tragusul, etc.

* **Urmele de dinți:** se va descrie forma generală a ansamblului urmei, lăsat de arcada dentară, conturul dinților, dimensiunile întregului ansamblu și al fiecărei urme de dinte component, dimensiunile ce caracterizează componentele ansamblului și amplasarea lor în cadrul întregului, poziția pe obiectul purtător, prezența în compoziție a unor produse biologice sau patologice, etc. În cazul urmelor lăsate pe corpul uman, se vor mai face referiri la poziția față de un reper anatomic, aspectul și culoarea zonei ce conține urma, înclinarea în grade, față de axul longitudinal al corpului, etc.

* **Urmele de sânge:** se descriu, făcându-se referire la număr, dispunere pe suport, formă, dimensiuni, aspectul de suprafață, culoare, contur, integritate, adaos de alte substanțe, friabilitate, prezența de stropi secundari, axul și direcția de scurgere, forma sub care s-au acumulat în declivități, aspectul marginilor, tentele cromatice ale zonelor învecinate; natura, temperatura, umiditate, grad de înclinare, culoare, grad de penetrare, proprietăți absorbante, grad de impurificare înainte și după crearea urmei, dacă conservă ori distruge elementele componente ale sângelui, dacă se observă urme ale încercărilor de distrugere – toate acestea, în legătură cu suportul, pe care a fost descoperit urma.

* **Urmele de natură piloasă:** se vor descrie sub aspectul numărului de fire, formă, dimensiune, aspect exterior, culoare, grad de ondulare, variații de grosime și pigmentare, mod de dispunere pe suport, adaosul de produse patologice sau biologice, modul în care a aderat la suport.

* **Supporturile ce conțin scris de mână:** se va specifica locul unde a fost descoperit fiecare suport ce interesează ancheta, natura suportului, denumirea sau titlul textului, dacă acesta este conținut într-un formular cu utilizare specială, conținutul textului în integralitatea sa ori numai părți (tot textul, dacă nu este foarte lung, cuvintele sau expresiile de început și de la sfârșitul textului, dacă textul are o întindere mare), dacă textul a suferit deteriorări – a fost găsit rupt, mototolit sau ars – numărul de fragmente, genul substanței scripturale și al instrumentelor folosite la redactarea textului, dacă acestea sunt tipice sau sunt atipice, față de natura textului și locul probabil, în care s-a realizat înscrisul, dacă sunt descoperite ștersături, adăugiri, alte modificări vizibile, care să intereseze ancheta. Este foarte important ca, pe înscrisuri, să nu se facă notări, mențiuni, sublinieri, etc. iar despre prezența unor astfel de elemente să se facă referire în conținutul procesului verbal, dat fiind faptul că acestea pot influența procesul de interpretare și valorificare.

* **Urmele de natură osteologică:** se consemnează dacă este vorba despre un schelet întreg sau sunt oase dispartate, dacă s-au descoperit fragmente ori oase întregi, denumirea anatomică a oaselor, aspectul, culoarea, conturul, relieful anatomic, friabilitatea, prezența de corpuri străine aderente, urme de violență, semne ale unor stări patologice, calcinarea totală ori parțială, condițiile de mediu în care au fost găsite – în pământ, apă, pe sol, temperatura, umiditatea, adâncimea pânzei de apă freatică sau a mediului acvatic, flora, fauna, etc. – procedeele și instrumentele utilizate pentru îndepărtarea impurităților și eventualelor degradări survenite în cursul operațiilor de descoperire, ridicare și ambalare.

* În cazul **urmelor de încălțăminte** se consemnează: lungimea totală a urmei – măsurată între punctele de la extremitățile vârfului și ale tocului – lățimea tălpii măsurată în partea cea mai lată, lungimea și lățimea tocului – cu descrierea amănunțită a detaliilor și altor caracteristici vizibile în urmă. La cărarea de urme se menționează toate elementele acesteia⁷³. Este important să se mai descrie poziția urmelor față de reperele locului faptei și, dacă, de o parte sau de alta a cărării de urme, se găsesc urme-contur, lăsate de diferite obiecte, ce ar fi putut fi purtate de către persoana ce a creat cărarea de urme.

* La **urmele de îmbrăcăminte** se descriu, în mod deosebit, felul țesăturii imprimate pe suportul ce a primit urma și constatarea unor particularități, cum sunt cusăturile, nasturii, cataramele, clape, cordoane, etc.

* În cazul **instrumentelor folosite la săvârșirea infracțiunii** se descriu: forma, dimensiunile, starea, raporturile de poziție cu alte repere de la fața locului, dacă au o destinație obișnuită în viața de zi cu zi sau este posibil să fi fost create doar pentru săvârșirea de infracțiuni.

* La **urmele lăsate de mijloacele de transport auto** se menționează: drumul public sau șoseaua pe care au fost găsite, raporturile de distanță cu clădirile și intersecțiile situate în apropiere, ce pot fi avute în vedere ca reper, caracteristicile părții

⁷³ **N.A.** – Prin cărare de urme, se înțelege: totalitatea urmelor de picioare create consecutiv, în procesul mersului. Elementele cărării de urme sunt următoarele: 1)linia direcției de mișcare; 2)linia mersului; 3)lungimea pasului; 4)lățimea pasului; 5)unghiul de mers. Linia direcției de mișcare este axa imaginară, longitudinală, ce trece printre urmele lăsate de membrele inferioare ale unei persoane, reprezentând, în fond, direcția de deplasare a persoanei. Linia mersului este o linie frântă ce unește aceleași puncte ale urmelor consecutive, lăsate de piciorul stâng, respectiv drept. Lungimea pasului este distanța dintre două urme consecutive, lăsate de piciorul drept și, respectiv, cel stâng. Lățimea pasului este distanța cuprinsă între partea exterioară ori interioară a urmelor piciorului stâng și drept, luându-se, de cele mai multe ori în calcul, extremitatea interioară a călcâiului. Unghiul de mers se măsoară între axa cărării de urme și axa longitudinală a tălpii.

carosabile și a trotuarelor, pe care se găsesc urmele, repartizarea urmelor, distanțele dintre ele, dimensiunile, forma, culoarea, numărul și alte caracteristici generale sau individuale, în funcție de specificul urmelor.

* Pentru **urmele armelor de foc și urmele tragerii cu armele de foc** se precizează: aspectul și dimensiunile tubului tras și ale proiectilului, inscripțiile de pe tub, forma și dimensiunile orificiilor de intrare și ieșire din țintă, raza de răspândire a alicelor, în cazul armelor de vânătoare, prezența și caracteristicile factorilor secundari ai împușcăturii.

* În situația cercetării **urmelor de incendii** se descriu, ca elemente caracteristice: focarul și urmările incendiului, culoarea și anvergura flăcărilor, mirosurile persistente din zonă, obiectele incendiate – se vor sublinia aspecte legate de mărime, culoare⁷⁴, urme de arsură, părți topite, scurgeri de metal topit, fragmente de sticlă topită, spartă, deformată.

* În cazul **urmelor de explozie** se vor descrie: focarul și craterul exploziei – sub aspectul formei (circular, ovalizat, alungit într-o anumită direcție, etc.) întinderii și conținutului, urmele materie și formă descoperite. O atenție deosebită se va acorda tuturor urmelor și mijloacelor materiale de probă, descoperite în apropierea focarului și în zona de acțiune maximă a suflului exploziei. Cu privire la instalațiile, aparatele, componentele tehnologice implicate în explozie ori afectate de către aceasta, trebuie descris aspectul acestora, urmele descoperite pe suprafața lor, în jurul lor sau la diferite distanțe, în funcție de amploarea exploziei. O referire trebuie făcută și cu privire la arsurile, perforările sau alte urme ale exploziei constatate pe corpul victimelor ori pe hainele acestora. Din aceleași rațiuni, vor fi avute în vedere și reperatele din mediu care nu au fost afectate direct, dar într-un fel sau altul au recepționat obiecte, fragmente sau diferite resturi ca urmare a proiectării de către suflul exploziei.

* În situația **urmelor catastrofelor de cale ferată, aeriene și navale** se vor menționa: starea și poziția aparatelor de la bordul mijlocului de transport implicat, parametrii indicați pe aceste aparate, starea diferitelor anexe și mecanisme ce concurează la buna desfășurare a activității la bord, avariile vizibile, dimensiunile și caracteristicile suprafeței pe care sunt răspândite fragmente ale mijlocului de transport. Foarte important, aici, sunt mențiunile cu privire la ridicarea înregistrărilor parametrilor de traseu și de comportare a mijlocului de transport în timpul cursei de la dispeceratele, ce aveau în supraveghere cursa ori de la bordul

⁷⁴ **N.A.** – este bine să se facă unele precizări cu privire la culoarea inițială și cea dobândită de către obiecte ca urmare a arderii.

mijlocului de transport, precum și în legătură cu aplicarea de sigilii pe suporturile, pe care s-au făcut înregistrările.

Îmi permit să subliniez și o anumită insistență necesară, în primul rând, pentru inserarea dar și pentru descrierea detaliată a așa-numitelor urme de poziție, adesea acestea fiind uitate. Ele urmează a fi exploatate prin alte activități, nu prin expertize și constatări tehnico-științifice, iar dacă nu se regăsesc în conținutul procesului-verbal, nu se vor putea face coroborările necesare.

Descrierea activităților de prezentare pentru recunoaștere de persoane, reconstituiri, etc., precum și rezultatele, ce au fost obținute, își găsesc locul tot în partea descriptivă a procesului-verbal. Apreciez că, în măsura în care relatările cu privire la cele arătate au, și de cele mai multe ori au, un volum relativ mare, devine oportun ca, în procesul-verbal de cercetare la fața locului, doar să se facă referire, iar fiecare activitate, cu rezultatele obținute să constituie obiectul unui proces-verbal separat, care va fi anexat la procesul-verbal de cercetare la fața locului⁷⁵.

Partea finală a procesului-verbal de cercetare la fața locului, va avea ca obiect mențiuni cu privire la:

- Urmele și mijloacele de probă ridicate la fața locului, rațiunea care a stat la baza ridicării acestora, mijloacele și metodele folosite pentru ridicare.
- Măsurile dispuse, ca exemplu, cu privire la persoanele vătămate, făptuitori, cadavru, vehiculele implicate în activitatea ilicită, porțiunea de teren pe care s-a desfășurat cercetarea la fața locului, restabilirea circulației rutiere, a furnizării de energie electrică, gaze naturale, apă, etc.
- Înregistrările de sunet și imagine – dacă s-au făcut, mijloacele folosite, alte mențiuni legate de poziția în care au funcționat aparatele – atunci când aceasta este relevant pentru calitatea sau caracteristicile înregistrărilor – materiale folosite, surse de iluminare, etc.
- Observații cu privire la distrugerii sau alte implicații ale desfășurării activității ce ar fi putut prejudicia interesele unor persoane fizice sau juridice – s-a întrerupt furnizarea de energie electrică și, ca urmare, a fost întreruptă temporar activitatea la un punct de lucru; au fost folosite unele persoane care, fiind

⁷⁵ **N.A.** – în doctrină există și o opinie – a se vedea **A. Ciopraga** op. cit. pag 80 – potrivit cu care când „cu ocazia cercetării la fața locului se efectuează și alte activități, cum ar fi, ascultarea învinutului sau inculpatului, a părții vătămate, a martorilor, declarațiile acestora nu se vor consemna în procesul-verbal de efectuare a cercetării la fața locului, ci în acte procedurale de sine stătătoare; aceasta deoarece consemnarea în cuprinsul procesului verbal a declarațiilor celor ascultați ar încălca inutil conținutul acestuia, ar face anevoioasă obținerea unei reprezentări clare asupra celor petrecute la fața locului, într-un cuvânt, ar îngreua lectura unui asemenea act procedural.”

scoase din procesul tehnologic, ar fi putut produce unele pierderi de randament; etc. – observații ale martorilor asistenți, obiecții ale persoanelor interesate în cauză ori afectate într-un fel sau altul prin efectuarea activității, etc.

O observație utilă este și aceea potrivit cu care, fiecare dintre aceste activități, indiferent că este descrisă în conținutul procesului-verbal de cercetare la fața locului sau într-un alt proces-verbal anexă, indiferent de gradul de participare al specialiștilor, trebuie să aibă girul unei persoane cu calitatea de organ judiciar. Procesul-verbal de cercetare la fața locului se întocmește și este garantat, sub aspect juridic, de către organul judiciar; alți participanți: specialiști, experți, medici legiști, etc., deși au un rol activ în desfășurarea activității, răspund doar potrivit competențelor profesionale și numai cu privire la acțiunile desfășurate, de către fiecare în parte.

Procesul-verbal va fi semnat pe fiecare pagină și la sfârșit de către toți cei care, în diverse calități, au participat la efectuarea activității: organul judiciar, martori asistenți, experți, specialiști, învinuitul sau inculpatul, eventual apărătorul acestuia dacă participă, etc.

1.8.2 Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin înregistrări de sunet și imagine

Am preferat în exprimare expresia: „Fixarea rezultatelor cercetării la fața locului prin înregistrări de sunet și imagine”, nu neapărat în dorința de a fi original ci, observând multitudinea de tehnologii, ce pot fi folosite pentru înregistrarea, stocarea, prelucrarea și redarea sunetelor și imaginilor, am considerat că, în cadrul demersului științific, trebuie acceptată – în pofida dotării, adesea precare, de care beneficiază compartimentele specializate din cadrul organelor judiciare – o noțiune care să fie în măsură să depășească abordarea oarecum restrictivă la unele mijloace uzual folosite, datorită facilității și costului redus pe care îl presupune folosirea acestora, și, în același timp, să fie suficient de cuprinzătoare pentru a include toate elementele de noutate ce pot apare, datorită exploziei tehnologice, la intervale foarte scurte de timp.

Indiferent de tehnologia uzitată⁷⁶ – fotografie alb-negru sau color; film, înregistrări magnetice, digitale, pe suport informatic, etc. – înregistrările de sunet și imagine trebuie să îndeplinească, pentru a putea fi acceptate în domeniul judiciar, următoarele condiții:

⁷⁶ **N.A.** – pe parcursul acestei secțiuni nu voi detalia modalități și procedee de folosire a fiecărei tehnologii în parte, considerând că astfel de observații își pot găsi un loc oportun în cadrul unei lucrări cu un mai pronunțat caracter tehnic unde, probabil, pe parcursul unui capitol distinct se pot detalia toate aspectele pertinente problemei

- Înregistrările de sunet și imagine trebuie să se realizeze rapid și, relativ, simplu, cerințele muncii impunând ca operațiunile necesare să se realizeze într-un timp scurt, pentru a putea fi utile în continuarea – cu operativitate – a cercetărilor, iar cerințele necesare pentru calitate să poată fi realizate de către un personal, a cărui specializare să nu fie costisitoare.

- Înregistrările de sunet și imagine trebuie să fie obiective, să reprezinte o copie cât mai fidelă a realității, eventualele distorsiuni sau pierderi să nu poată afecta sau pune sub semnul întrebării utilitatea în cadrul procesului judiciar.

- Înregistrările de sunet și imagine trebuie să suporte o procedură de certificare – modul de lucru trebuie să permită o protecție împotriva falsificării totale ori parțiale. Toți cei interesați trebuie să fie convinși că ceea ce văd și aud, efectiv, a fost constatat la fața locului.

Care este obiectul înregistrărilor de sunet și imagine ? Ideal este să se înregistreze întreaga activitate, care se desfășoară la fața locului; important, în acest sens, este ca echipa de cercetare la fața locului să aibă capacitatea de stoca un volum atât de mare de informație. În aceste condiții, devine necesar ca, în cadrul echipei, să participe un număr suficient de operatori – un număr recomandat ar fi doi, în ideea că, atunci când nu sunt probleme deosebite, unul va avea ca principal obiectiv activitățile desfășurate de către tehnicieni, iar al doilea s-ar ocupa de ceea ce fac anchetatorii.

Înregistrările de sunet și imagine pot fi clasificate în trei mari categorii⁷⁷:

- înregistrări ale locului faptei;
- înregistrări ale activităților ce se desfășoară la fața locului;
- înregistrări ale urmelor și mijloacelor materiale de probă care se ridică în vederea continuării cercetărilor; ale persoanelor care sunt conduse sau aduse la sediul organului judiciar, de asemenea, pentru continuarea cercetărilor; ale urmărilor pe care persoane interesate le reclamă ca aducătoare de prejudiciu; ale altor aspecte de natură a interesa sub aspectul măsurilor legale, luate de către echipa deplasată la fața locului.

Înregistrările locului faptei vor avea ca obiect modul în care s-a prezentat locul faptei, în momentul ajungerii echipei de cercetare la fața locului. În fapt, se fixează detaliat ipoteza în care a trebuit să lucreze echipa. În cadrul acestor înregistrări, trebuie distins, în funcție de obiect, între înregistrările de sunet și imagine de orientare, schiță, și cele ale obiectelor principale și urmelor. Tot în

⁷⁷ **N.A.** – am optat pentru această modalitate de abordare din considerente de psihopedagogie, fiind convins că, grupate astfel, vor putea fi sistematizate, reținute și urmărite, în aplicare, mai ușor, mai ales în condițiile în care este ușor de observat și ordinea cronologică în care se desfășoară.

această categorie pot fi incluse și înregistrările de detaliu care, deși creează o realitate secvențială – prin aceea că menirea lor este de a detalia aspectele specifice ale fiecărui obiect, ce are legătură cu activitatea ilicită desfășurată, ale fiecărei urme ce poate contribui la aflarea adevărului – pot contribui, într-o viziune dinamică, la formarea unei imagini cât mai reale, a întregului loc al faptei.

Înregistrările de sunet și imagine pentru orientarea locului faptei se realizează, principial, în faza statică a cercetării la fața locului, când încă nu s-a mișcat nimic din tot ce se află în perimetrul acestuia⁷⁸, fiind destinate să redea aspectul general al perimetrului, pe care se desfășoară activitatea de cercetare la fața locului și a împrejurimilor sale, astfel încât să poată servi la orientarea în teren a organelor judiciare și a celorlalte persoane interesate în cauză; persoana care analizează aceste înregistrări trebuie să realizeze exact unde se află locul în care s-a desfășurat activitatea ilicită și împrejurimile acestuia. De asemenea, prin înregistrările pentru orientarea locului faptei, se urmărește surprinderea acelor aspecte, capabile să ofere o anumită imagine, asupra raportului dintre locul propriu-zis al faptei și zona înconjurătoare, cum sunt, de pildă, distanțele până la construcțiile sau alte puncte de reper din apropiere, drumurile de acces, posibilitățile de vizibilitate, etc.⁷⁹

În funcție de tehnologia pentru care s-a optat, se vor alege locurile și procedeele adecvate pentru efectuarea înregistrărilor. Orientativ, în cazul locurilor închise, situate în imobile, înregistrările de orientare trebuie să aibă ca obiect clădirea, în ansamblu, cu fațadă, căi de acces, etc.; clădirile din imediata vecinătate; strada, bulevardul, aleea, etc. – integral sau porțiuni din acestea – cu reperele fixe, ce se găsesc în apropierea clădirii în care se desfășoară activitatea, cum ar fi arbori ornamentali, panouri publicitare, fântâni, semne pentru orientarea circulației rutiere sau pietonale.

Atunci când perimetrul pe care se desfășoară cercetarea la fața locului se găsește în loc deschis, trebuie făcute toate eforturile necesare pentru a cuprinde, în întregime, tot locul faptei și, suplimentar, unele repere din teren, ce pot conduce la identificarea acestui loc, precum intersecții de șosele, căi de acces spre diverse obiective economice, stâlpi de înaltă tensiune, clădiri, adăposturi temporare, etc. În acest caz, pentru ca imaginile și sunetele aferente – dacă au importanță pentru cauză – să fie cât mai cuprinzătoare, trebuie înregistrate dintr-un punct de stație, situat la o înălțime cât mai mare, la nevoie chiar din elicopter.

⁷⁸ I. Mircea – op. cit. pag. 31

⁷⁹ E. Stancu – op. cit. pag. 93

Înregistrările schiță au ca obiect doar locul pe care se desfășoară cercetarea la fața locului⁸⁰, fără împrejurimi, rațiunea subzistând tocmai prin surprinderea tuturor elementelor ce conferă individualitate perimetrului acceptat, ca obiect central al cercetării criminalistice⁸¹. Imaginile trebuie să fie într-o cantitate suficientă, luate din diferite unghiuri, folosindu-se cele mai adecvate metode pentru a obține o reprezentare completă a locului pe care echipa și-a desfășurat activitatea, raportat la care se poate analiza în legătură cu ceea ce s-a descoperit ori efectuat sau, din contră, nu s-a descoperit ori efectuat.

Trebuie observat că, aceste înregistrări, la fel ca și cele de orientare, sunt dominate de imagini, sunetul având, aici, un rol mai redus, condiționat de posibilitatea surprinderii legăturii cu fapta săvârșită sau/și cu activitatea de cercetare la fața locului⁸².

Înregistrările obiectelor principale, urmelor și cadavrelor au ca scop fixarea caracteristicilor obiectelor care au fost folosite sau au fost destinate să fie folosite la desfășurarea activității ilicite, a obiectelor rezultate prin desfășurarea activității ilicite, a urmelor și a celorlalte consecințe ale desfășurării activității ilicite, a fixării poziției, formei și dispunerii acestora, în raport de reperele caracteristice sistemului de referință pe care îl formează perimetrul cercetat.

Imaginile vor fi captate în două etape⁸³ – mai întâi, obiectul care focalizează interesul anchetei împreună cu reperele învecinate, după care numai obiectul ca atare. Și aici, în funcție, de situație, se pot efectua înregistrări de imagine din mai multe poziții, în vederea atingerii scopului propus.

Principial, sunetele sunt puțin relevante, dar, uneori, pot ajuta la lămurirea unor împrejurări ale cauzei, putând completa fericit informația fixată prin imagini.

Înregistrările de detaliu se efectuează, principial, – spre deosebire de înregistrările la care am făcut referire mai sus, ce au ca element caracteristic și faptul că se efectuează în faza statică – în faza dinamică a cercetării la fața locului. Nu sunt înregistrări ale

⁸⁰ **N.A.** – în sens larg, incluzându-se aici și locul unde se află amplasate obiectele care au servit la sau au alte legături cu săvârșirea infracțiunii, perimetrul pe care au apărut consecințe, perimetrul pe care s-au desfășurat diferite secvențe din „filmul” săvârșirii infracțiunii, etc.

⁸¹ **I. Mircea** – op. cit. pag. 33

⁸² **N.A.** – dacă prin sunetele înregistrate se completează adecvat imaginile, atunci totul capătă rațiune; dacă sunetul este nerelevant, imaginile fiind suficiente pentru ilustrarea aspectelor considerate importante de către echipă atunci poate deveni necesar să se renunțe la sunet, acesta putând deranja, devenind obositor, etc.

⁸³ În același sens a se vedea și **V. Bercheșan** – Valorificarea științifică a urmelor infracțiunii-curs de tehnică criminalistică, vol. I, Edit. Little Star, București, 2001, pag 182.

obiectelor în adevăratul sens al cuvântului, ci urmăresc să surprindă acele elemente de specificitate, ce conferă individualitate obiectului înregistrat.

De subliniat este că, imaginile din această categorie au o importanță deosebită în cadrul fixării rezultatelor cercetării la fața locului, pentru că pot prezenta, cel mai bine, ceea ce este particular, apărut în procesul desfășurării activității ilicite și al dezvoltării consecințelor inerente; descrierea, în cadrul procesului-verbal, oricât de savantă și meticuloasă ar fi, nu poate atrage atenția suficient, nu poate impresiona așa cum o poate face o înregistrare de imagini.

Fiind vorba despre detalii, înregistrările de imagini, aici, vor fi executate, adesea, la o scară mai mare decât dimensiunea reală⁸⁴.

Un aspect demn de subliniat, înainte de a încheia referirile la înregistrările locului faptei, îl constituie faptul că, multe dintre obiectele importante ce caracterizează aspectul locului faptei, pot să se regăsească în mai multe imagini – fiecare dintre acestea, realizată în condiții și pentru realizarea unor scopuri diferite. Astfel, doctrina⁸⁵ oferă ca exemplu urmele de pași, lăsate de către făptuitor la fața locului, ce apar atât în imagini schiță – pentru a fixa orientarea lor față de celelalte obiecte – în imagini ale urmelor principale – pentru fixarea elementelor mersului – cât și în imagini de detaliu – pentru a se fixa elemente de individualitate. În opinia mea, suntem în fața unei stări de normalitate și nicidecum în fața unui element de nesiguranță, de risipă de timp și mijloace sau alte asemenea. Avem de fixat o stare de lucruri parte a realității, iar aceasta nu poate fi decât complexă, foarte important fiind, în context, nu numai fixarea existenței unei entități materiale, ci, și raporturile dintre aceasta și restul mediului, elementele ce compun neobișnuitul, caracteristic modificărilor produse cu ocazia desfășurării activității ilicite.

Înregistrările activităților ce se desfășoară la fața locului au ca element de specificitate – comparativ cu înregistrările locului faptei – faptul că sunt dominate de mișcare, au un preponderent caracter dinamic. Dacă de la înregistrările locului faptei este de așteptat să convingă cu privire la aspectul perimetrului implicat în desfășurarea activității ilicite, la aspectul și caracteristicile urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite la fața locului, aceste înregistrări vin să ilustreze modul cum s-a acționat, cum echipa de cercetare la fața locului a desfășurat diferitele activități specifice, reacțiile persoanelor implicate în

⁸⁴ **N.A.** – practicienii folosesc adesea scara de 4:1 în cazul striatiilor lăsate de folosirea instrumentelor pentru forțarea sistemelor de asigurare a diferitelor încăperi, urmelor papilare, caracteristicilor urmelor lăsate obiectele de încălziminte, etc.

⁸⁵ **V. Bercheșan** – Valorificarea științifică a urmelor infracțiunii-curs de tehnică criminalistică, vol. I, Edit. Little Star, București, 2001, pag 183.

săvârșirea faptei, modul cum cei solicitați să participe la activități au făcut-o, etc.

În cadrul acestor înregistrări, nu mai este cazul să se facă observații cu privire la preponderența ori accentul ce trebuie pus pe sunet sau imagine, aici, ambele fiind, în opinia mea, la fel de importante.

Înregistrările activităților de căutare, descoperire, revelare, fixare, ridicare, ambalare a urmelor și mijloacelor materiale de probă trebuie să ilustreze operațiile concrete efectuate de către specialiștii criminaliști; trebuie să convingă asupra faptului că s-au folosit cele mai adecvate metode și mijloace tehnice aflate în dotare, că s-a făcut tot ce era posibil pentru exploatarea, în interesul anchetei, a ansamblului de elemente descoperite la fața locului. Se poate spune că, aceste înregistrări de sunet și imagine vin să confirme și să completeze, într-un mod oportun, ceea ce ar putea să vadă sau să înțeleagă insuficient martorii asistenți în legătură cu ceea ce se întâmplă în timpul activității, la care asistă și cu privire la care au menirea să stea mărturie că lucrurile au stat așa cum se arată de către membrii echipei, în conținutul procesului-verbal de cercetare la fața locului și nu altfel.

Înregistrările de sunet și imagine ale unor activități precum ascultări de persoane, prezentări pentru recunoaștere de persoane, obiecte sau animale, reconstituiri au ca rațiune susținerea rezultatelor, corectitudinii și legalității desfășurării acestor activități, modul cum s-au comportat anchetatorii, profesionalismul acestora, reacțiile și manifestările persoanelor implicate, necesitatea luării de către anchetatori a unor măsuri precum izolarea unor persoane, imobilizarea lor, folosirea mijloacelor din dotare pentru a riposta în mod necesar, echilibrat, proporțional și oportun fața de comportamentul violent sau încercările de fugă ale persoanelor interesate. În mod necesar, aceste înregistrări vin să ilustreze și rezultatele acestor activități.

Înregistrările urmelor și mijloacelor materiale de probă care se ridică, în vederea continuării cercetărilor; ale persoanelor care sunt conduse sau aduse la sediul organului judiciar, de asemenea, pentru continuarea cercetărilor; ale urmărilor, pe care persoane interesate le reclamă ca aducătoare de prejudicii; ale altor aspecte de natură a interesele măsurile legale, luate de către echipa deplasată la fața locului – le-am inclus pe toate într-o categorie, acceptând că, deși există rațiuni relativ diferite pentru fiecare dintre cele enumerate, în parte, sunt efectuate în partea finală a activității și pot fi considerate oarecum conexe, neavând ca obiect aspecte care să țină, efectiv, de cercetarea la fața locului. În ceea ce privește realizarea efectivă a acestora, de subliniat este faptul că, în funcție de scopul urmărit, trebuie urmărite acele aspecte și detalii de interes pentru anchetă.

Înregistrările urmelor și mijloacelor materiale de probă, care se ridică în vederea continuării cercetărilor, își dovedesc utilitatea pentru a crea certitudine cu privire la faptul că urmele și mijloacele materiale de probă, ridicate în vederea cercetărilor⁸⁶, sunt, efectiv, cele descoperite în timpul desfășurării activității. Aceste înregistrări vizează, în mod preponderent, partea vizuală, un accent deosebit trebuind să se pună pe imagini, care să demonstreze integritatea acestora, pe acele particularități ce conferă individualitate, pe calitatea ambalajelor și sigiliilor, totul trebuind să inspire siguranță și certitudine cu privire la profesionalismul și corectitudinea ce a guvernat desfășurarea activității de cercetare la fața locului.

Înregistrările persoanelor care sunt conduse sau aduse la sediul organului judiciar, pentru continuarea cercetărilor, își găsesc rațiunea în a prezenta starea acestora, în momentul respectiv, care sunt urmările desfășurării activității ilicite, care sunt urmările intervenției organelor judiciare asupra acestora, modul în care se comportă aceste persoane și care face necesar un anumit comportament de răspuns din partea organelor judiciare, faptul că aceste persoane încearcă să amenințe, să mituiască, să influențeze persoanele prezente la fața locului, etc.

Înregistrările urmărilor, pe care persoane interesate le reclamă ca aducătoare de prejudiciu, trebuie efectuate pentru a proba necesitatea luării măsurilor prevăzute de lege pentru recuperarea prejudiciilor, justetea pretențiilor acestor persoane, faptul că aceste prejudicii sunt cauzate de desfășurarea activității ilicite, de efectuarea activităților de salvare a victimelor, de îndepărtare a pericolelor iminente sau de desfășurarea activităților specifice cercetării la fața locului la care am făcut referire pe parcursul acestei lucrări.

Înregistrările altor aspecte, de natură a interesa măsurile legale luate de către echipa deplasată la fața locului, trebuie să argumenteze existența acelor împrejurări sau stări de fapt care au făcut necesară luarea unei anumite măsuri de către organele judiciare deplasate la fața locului – a fost interzis accesul pe o anumită porțiune de drum pentru pietoni ori pentru vehicule; a fost suspendată alimentarea cu energie electrică, gaze sau apă; au fost încuiate unele încăperi și aplicate sigilii; etc.

⁸⁶ **N.A.** – acestea, în principal, vor constitui obiectul constatărilor tehnico-științifice și expertizelor de specialitate, însă nu trebuie uitat și că trebuie să stea tot timpul la dispoziția organelor judiciare pentru a fi examinate ca atare sau pentru a fi prezentate, atunci când se consideră necesar în interesul anchetei, persoanelor vătămate, martorilor ori făptuitorilor.

1.8.3 Schița locului faptei

Schița locului faptei reprezintă o modalitate de reprezentare a locului desfășurării activității ilicite, în ansamblu, a poziției obiectelor și urmelor, a raporturilor de distanță dintre acestea – toate acestea mărite sau micșorate la scară – ce are menirea de a ilustra constatările cuprinse în partea descriptivă a procesului verbal⁸⁷, de a facilita formarea unei imagini cât mai apropiate de realitate, astfel încât constatările, cuprinse în procesul-verbal, să fie înțelese mai ușor⁸⁸.

În funcție de cum, la executarea schiței, se respectă sau nu reprezentarea proporțională a dimensiunilor reale, ale elementelor perimetrului în care s-a efectuat cercetarea, se poate distinge între două modalități de realizare a planului schiță⁸⁹: schița executată la scară și schița realizată pe baza liberelor aprecieri ale celui care o întocmește⁹⁰.

Indiferent de modul în care se realizează, de reținut este că schița trebuie să se completeze reciproc cu procesul-verbal și cu înregistrările de sunet și imagine, care s-au efectuat la fața locului.

Analizând norma juridică trebuie observat că este strict necesară întocmirea procesului-verbal – cu privire la schițe sau la înregistrările de sunet și imagine, legiuitorul oferă organelor judiciare deplasate la fața locului dreptul de a decide dacă, în interesul anchetei, este necesar să se efectueze și alte „lucrări”, care să se anexeze procesului-verbal și, astfel, să întregescă și să completeze informațiile prezentate de către acesta. Concluzionând, sunt necesare, atât întocmirea procesului-verbal cât și întocmirea de schițe sau/și efectuarea de înregistrări de sunet și imagine, numai în măsura în care echipa, deplasată la fața locului, consideră necesar că aceasta este în interesul anchetei și, desigur, are la dispoziție mijloacele necesare precum și personal calificat, care să desfășoare activitățile arătate cu profesionalismul necesar.

Pentru a-și atinge scopul, schița trebuie să se caracterizeze prin următoarele⁹¹:

→ Exactitate – la întocmirea schiței, este necesară fixarea cât mai corectă a dimensiunilor reperelor ce interesează ancheta – obiecte,

⁸⁷ **A. Ciopraga** op. cit. pag. 81

⁸⁸ **E. Stancu** op. cit. pag. 23

⁸⁹ **E. Stancu** op. cit. pag. 45

⁹⁰ **C. Pletea** în *Criminalistica – Elemente de anchetă penală*, Edit. Little Star, București, 2003, pag. 53

⁹¹ **N.A.** – caracteristicile ce vor fi prezentate mai jos sunt preluate din *Tratatul Practic de Criminalistică* unde sunt prezentate drept reguli, ca reguli fiind preluate și în alte lucrări apărute de-a lungul timpului, ultima fiind cea elaborată de către **C. Pletea** - *Criminalistica – Elemente de anchetă penală*, în 2003

distanțe, unghiuri, etc. – fiecare dimensiune intercorelându-se cu celelalte, o eroare generând alte erori.

→ Cotare – principal, trebuie utilizat același sistem de cotare pentru a reprezenta distanțele dintre și dimensiunile fiecărei urme sau mijloc material de probă, descoperite la fața locului. Astfel, se recomandă utilizarea sistemului metric, distanțele, atât cele mari cât și cele mici, urmând a fi indicate cu cifre multiplu cu două zecimale, în funcție de necesități.

→ Întocmire la scară – cum este imposibil ca toate dimensiunile să fie reduse, în cadrul schiței, în mărime naturală, trebuie stabilit un raport între mărimea obiectelor și distanțelor din schiță și dimensiunile reale, raport ce reprezintă scara schiței. În practică, se folosește adesea scara 1:100 – în fapt 1 cm. pe schiță, echivalând cu 1 m în teren.

→ Orientare – pentru o bună înțelegere a schiței, aceasta trebuie să fie orientată în funcție de punctele cardinale, ce pot fi stabilite cu ajutorul busolei din dotarea truselor criminalistice sau cu ajutorul unor repere din teren. Se uzitează ca partea din dreapta schiței să fie orientată pe direcția Nord-Sud.

→ Claritate – schița trebuie să conțină doar elementele de interes pentru anchetă, foarte importante fiind aici priceperea și rigoarea celui care o întocmește în a surprinde esențialul, aglomerarea de detalii într-un spațiu, prin natura lucrurilor, de dimensiuni reduse putând să obosească, să îngreuneze – în loc să ușureze – înțelegerea situației de la fața locului.

→ Reprezentare prin semne convenționale criminalistice – este necesară utilizarea de semne convenționale, întrucât acestea sunt ușor de reprezentat și de recunoscut și înțeles de către orice persoană ce vrea să citească schița prin simpla consultare a legendei. Altfel, ar trebui ca cel care întocmește schița să aibă un talent deosebit la desen – lucru greu de conceput în practică – chiar și în aceste condiții, putându-se produce ilaritate, confuzii, etc.

→ Individualizare – schița se individualizează prin menționarea următoarelor date: titlu, activitatea ale cărei rezultate au stat la baza întocmirii, datele de identificare ale celui care a întocmit schița, data întocmirii, scara la care a fost executată, semnăturile martorilor asistenți și ale părților, dacă acestea au participat la desfășurarea activității și legenda.

În ceea ce privește procedeele sau tehnicile folosite la întocmirea unei schițe, literatura de specialitate face referire la: schița executată în proiecție orizontală sau desenul în plan orizontal;

schița executată în proiecție verticală; rabatarea planurilor de proiecție sau metoda cutiei desfășurate; schița în secțiune⁹².

Amplasarea, pe schiță, a elementelor de interes pentru anchetă necesită, indiferent de procedeu de efectuare folosit, apelarea la tehnici ajutătoare precum: tehnica punctelor extreme; tehnica axelor principale; caroiajul imaginar.

Nu am insistat pentru a detalia tehnicile, pe care le-am prezentat mai sus, întrucât militez pentru tratarea la un alt nivel a problemei. În condițiile depunerii unor eforturi deosebite de către structurile administrative, în cadrul cărora își desfășoară activitatea organele judiciare, pentru dotarea cu tehnologii de ultimă oră, schițele trebuie și pot fi făcute pe calculator, cu rezultate, evident, superioare – utilizându-se programe ce fac obiectul unui domeniu relativ nou, *design-ul* – de către membri ai echipelor deplasate pentru cercetarea la fața locului, ce pot fi specializați fără un efort ieșit din comun, din punct de vedere al cheltuielilor și al timpului în care pot căpăta deprinderile necesare. Principalele programe sunt: 2D și 3D⁹³.

Schițele, executate în programul 2D, apar sub forma plană, cel care cercetează cauza putând viziona spațiul de la fața locului din mai multe unghiuri. În programul 3D, imaginea apare tridimensională, atât organele judiciare cât și alte persoane interesate putând să perceapă locul în care s-a consumat infracțiunea, în spațiu. Acesta poate schimba unghiul de studiere a spațiului cercetat, pentru a intra în detalii. Pentru a se obține o astfel de imagine, se poate folosi, într-o primă etapă, un program ce este utilizat, de obicei, în arhitectura – Autocad. Ulterior, se creează texturile și se aplică lumini, camere de filmat, etc. Modul de lucru, particularități, dificultăți, eventuale proceduri sau metodologii trebuie să constituie obiectul unei lucrări de specialitate strictă; în prezentul demers științific apreciez că este suficient semnalarea aspectului și sublinierea faptului că schița computerizată reprezintă un pas înainte, efectuarea ei nepresupunând eforturi deosebite sau perioade de timp suplimentar pentru execuție, în multe țări fiind folosită pe plan larg.

Asemănător poate fi tratată și problema în materia procedeelelor de efectuare a măsurătorilor și de transpunere a elementelor din teren, pe schiță. Doctrina recomandă folosirea procedeeului punctului de întretăiere, procedeeul triangulației, procedeeul coordonatelor rectangulare, procedeeul Wild. Pe piața produselor, ce pot fi utilizate în așa-numitul domeniu „forensic”,

⁹² **N.A.** – pentru detalii a se vedea *Tratatul Practic de Criminalistică* pag. 86-87; **I.E.Sandu** op. cit. pag. 86 și următoarele; **C. Pletea** op. cit. pag. 55-56

⁹³ **N.A.** – pentru detalii a se vedea cursul coordonat de prof. **Paul Breuninger** 3D CAD Crime/Crash Scene Reconstruction for Law Enforcement using CADKEY 19 – 3D Computer Aided Drafting Software; www.3Dcrimescene.com

există suficiente tehnologii care pot executa măsurători digitale, rigoarea și precizia fiind la parametri net superiori tehnicilor clasice.

La fel ca în cazul înregistrărilor de sunet și imagine și în cazul schiței se pot distinge mai multe categorii de schițe. Astfel, se pot executa schițe de orientare, schițe care să aibă ca obiect doar locul faptei, schițe doar a unei porțiuni din locul faptei, schițe care să urmărească reprezentarea poziției obiectelor principale și urmelor descoperite, schițe de detaliu, schițe ale activităților desfășurate de către echipa de cercetare la fața locului.

Capitolul 2 - DISPUNEREA ȘI VALORIFICAREA REZULTATELOR CONSTATĂRILOR TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ ȘI EXPERTIZELOR JUDICIARE

2.1 Noțiuni generale despre constatare tehnico-științifică și expertiza judiciară

Desfășurarea unei activități ilicite, la fel ca orice activitate desfășurată de către oameni este caracterizată de un cadru spațio-temporal și este însoțită de producerea unor modificări materiale în mediul înconjurător – de crearea de urme ale acțiunilor desfășurate – a căror examinare este de natură să conducă investigația penală către lămurirea problemelor de anchetă specifice investigării fiecărui tip de activitate ilicită, în parte. Aceste modificări sunt materializate, în plan judiciar, în probe și mijloace materiale de probă.

Organele judiciare intră în posesia urmelor și a mijloacelor materiale de probă cu ocazia efectuării diferitelor activități de tactică criminalistică: cercetarea la fața locului, percheziția, ridicarea de obiecte și înscrisuri, constatarea infracțiunii flagrante, etc. Pentru valorificarea urmelor și mijloacelor materiale de probă și realizarea scopului aflării adevărului, sunt necesare cunoștințe de specialitate și mijloace tehnice adecvate.

Odată cu implementarea în practică a unor reguli percepute ca restricții⁹⁴, limite în cadrul demersului judiciar impuse în considerarea firească a drepturilor fundamentale ale omului, tot mai mulți apreciază necesitatea și, chiar, afirmă o anumită supremație a probei tehnico-științifice în gestionarea anchetei penale și în lămurirea problemelor specifice investigării fiecărei infracțiuni în parte.

Fără a considera necesar a face dezvoltări în această direcție îmi permit să afirm, în context că ancheta are nevoie de, și că în foarte multe cazuri, constatările tehnico-științifice și expertizele criminalistice au lămurit aspecte fără de care cercetările nu ar fi putut progresa.

Totuși trebuie observat că dispunerea și folosirea în cadrul investigației penale a constatărilor tehnico-științifice și expertizelor, atât criminalistice cât și de altă natură, trebuie precedată de o

⁹⁴ **N.A.** – a se vedea restricțiile impuse în materia percheziției domiciliare, ascultării de persoane, etc.

analiză rezonabilă care să aibă ca obiect necesitatea și oportunitatea lor – fără a avea pretenția de a propune cel mai bun model de analiză, apreciez ca model util analiza de tip SWOT.

Astfel, pe structura firească – puncte tari, puncte slabe, amenințări și oportunități – vor putea fi avute în vedere următoarele:

Puncte tari – Schimbările intervenite în configurația locului faptei, a altor perimetre în care se desfășoară diferite activități de către organele judiciare deplasate în teren, sunt, de multe ori, sesizabile și raționabile pentru ochiul și spiritul de observație exersat al unui anchetator cu experiență. În alte cazuri, semnificația unor modificări – urme ce atesta împrejurări legate de desfășurarea activității ilicite ori ale unor activități fără relevanță în cauză – pot scăpa oricui, indiferent de experiență, disponibilitate, atenție, etc. Pentru ca nici un element, oricât de ne semnificativ ar părea la prima vedere, care ar putea fi important în anchetă să nu rămână nevalorificat este necesar ajutorul, participarea specialiștilor și/sau experților ale căror cunoștințe și abilități practice în diverse domenii, pe baza aplicării celor mai adecvate metode și procedee tehnice, pot contribui la lămurirea adevăratei semnificații a urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite în cauză.

Elementele de probă îndoielnice ori simple indicii, pot, prin efectuarea expertizei, să fie reținute ca probe temeinice sau înlăturate ca fiind fără valoare.

Puncte slabe – Costurile sunt importante și de cele mai multe ori organul judiciar este obligat să facă, înainte de toate, o identificare a persoanelor care au interese importante în cauză și care devin, astfel interesate și în suportarea cheltuielilor legate de efectuarea constatărilor tehnico științifice ori expertizelor.

Necesită un volum de timp relativ mare, instituțiile în cadrul cărora se efectuează expertizele sau/și experții sunt aglomerate ca să nu mai vorbim despre faptul că, adesea, activitatea de expertiză nu începe până nu este confirmată, cel puțin, o plată parțială a costului expertizei.

Sunt dispuse și efectuate expertize chiar și în condițiile în care nu se întrevide posibilitatea unor concluzii certe în raport cu materialul ce poate fi pus la dispoziția experților ori cu posibilitățile tehnice existente efectiv la dispoziția expertului.

Amenințări – Pe fondul unei analize superficiale, fără să fie evaluat întregul material existent la dosarul cauzei se poate hotărî recurgerea la cunoștințele specialiștilor sau experților atunci când problemele pentru pot fi lămurite și prin desfășurarea altor activități – ascultarea martorilor, învinuitorilor, confruntări, prezentări pentru recunoaștere, reconstituiri – sau nu sunt importante.

Problemele care pot fi lămurite, deși de o anumită importanță pentru anchetă, să nu justifice cheltuieli importante așa cum sunt

cele care trebuie făcute pentru efectuarea, ca exemplu, unei expertize complexe.

Disponerea unei expertize într-un moment nepotrivit – ori prematur ori cu întârziere – poate conduce la îngreunarea anchetei sau chiar la imposibilitatea de a lămuri una sau alta dintre probleme având în vedere că urmele și mijloacele materiale de probă se pot degrada, își pot schimba proprietățile, etc. sau, din contră, pot fi insuficiente pentru realizarea expertizei.

Pot fi puse la dispoziția experților urme care nu mai conțin elemente pe baza cărora să se poată face identificarea individuală deoarece din neglijență sau voit cu prilejul descoperirii, ridicării, conservării ori transportului le-au fost modificate caracteristicile și proprietățile specifice – situație în care totul devine formal și dominat de relativitate.

O problemă importantă este certitudinea provenienței urmelor și mijloacelor materiale de probă prezentate în fața expertului – dacă există ignoranță în ceea ce privește ridicarea, ambalarea, transportul, predarea ori atunci când se face fixarea prin înregistrări de sunet și imagine ori în procesul-verbal vor apare suficiente motive pentru a se pune la îndoială rezultatele expertizelor nu pe fond ci sub aspectul lipsei de certitudine, al posibilității provocărilor ori înscenărilor compromițătoare.

Oportunități – Activitatea ilicită, ca orice activitate desfășurată de oameni ce se consumă în timp și spațiu, lasă urme, existând doar o problemă de disponibilitate, pricepere și dotare în căutarea, descoperirea, revelarea, examinarea și interpretarea prezenței și caracteristicilor acestora. Urmele și mijloacele materiale de probă intră în posesia organelor judiciare odată cu desfășurarea diferitelor activități de tactică precum cercetarea la fața locului, ridicarea de obiecte și înscrisuri, percheziția sau constatarea infracțiunii flagrante însă nu au valoare pentru cauză decât în măsura în care sunt analizate, interpretate și valorificate pentru obținerea unui maximum de date menite să contribuie la clarificarea diferitelor împrejurări referitoare la condițiile în care a fost desfășurată activitatea ilicită, identitatea făptuitorilor, a persoanelor vătămate, etc.

Expertiza intervine în anchetă pentru lămurirea unor fapte sau stări de fapt care nu sunt și nu pot fi valorificate altfel.

În vederea dispunerii de constatări tehnico-științifice ori expertize organul judiciar trebuie să procedeze la o analiză temeinică a necesității și utilității acestora spre a nu recurge la concursul

specialiștilor decât atunci când lămurirea unor fapte sau stări de fapt nu pot fi lămurite prin efectuarea altor activități⁹⁵.

Astfel, potrivit legii procesual penale⁹⁶ organele judiciare pot dispune efectuarea unei constatări tehnico-științifice atunci când este realizată una dintre următoarele condiții:

- Există pericol de dispariție a unor mijloace de probă sau de schimbare a unor situații de fapt;
- Apare necesitatea lămuririi urgente a unor fapte sau împrejurări ale cauzei;
- Se impune cu necesitate folosirea, pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei, a cunoștințelor unor specialiști sau tehnicieni, condiție care fără a fi prevăzută expres, ca în cazul expertizei, derivă, pe de o parte din termenii utilizați de legiuitor, iar pe de altă parte din natura acestui procedeu de probațiune.

Prin sintagma „pericol de dispariție” se înțelege nu numai primejdia distrugerii intenționate sau neintenționate în formă sau substanță a unei probe sau mijloc de probă, posibilitatea înlăturării din câmpul infracțiunii și situația apariției unor modificări ori contaminări care să le altereze însușirile ce le individualizează făcându-le improprii cercetării prin mijloace științifice sau tehnologice adecvate.

Prin sintagma „pericol de schimbare a unor situații de fapt” se înțelege posibilitatea intervenirii, ulterior desfășurării activității ilicite, unor elemente ce ar putea modifica aspecte semnificative în configurația locului faptei, în raport cu felul în care se prezenta acesta în momentul desfășurării activității ilicite și care ar duce îngreunarea cercetării.

Atât pericolul dispariției a unor mijloace de probă, cât și cel al schimbării a unor situații de fapt, se poate datora unor factori de natură obiectivă sau subiectivă.

Constatarea tehnico-științifică constituie un procedeu de probațiune, o un complex de operațiuni tehnice, o modalitate de examinare a unor mijloace materiale de probă pentru a fi relevată valoarea lor proprie. Finalitatea urmărită prin efectuarea constatării tehnico-științifice este aceea de a evidenția rolul unor stări de fapt sau situații în lămurirea unor împrejurări legate de desfășurarea activității ilicite.

Expertiza ca mijloc de probă își află locul în cadrul mijloacelor de probă enumerate de legea procesual penală și se dispune numai atunci când organul de urmărire penală sau instanța de judecată constată că sunt necesare, pentru lămurirea unor aspecte ale cauzei, cunoștințele unui expert, exceptând cazurile în care este obligatorie.

⁹⁵ **N.A.** – a se vedea și **N. Văduva** – Expertiza judiciară, Edit. Universitaria, Craiova, 2001, pag. 72; **C. Pletea**, op. cit. pag. 68, **A. Ciopraga**, op.cit, pag. 387

⁹⁶ Codul de procedură penală, art. 112

Expertiza criminalistică este o activitate de cercetare științifică a urmelor și mijloacelor materiale de probă, în scopul identificării persoanelor, animalelor, obiectelor, substanțelor sau fenomenelor, al determinării anumitor însușiri ori schimbări intervenite în conținutul, structura, forma și aspectul lor.

Disponerea expertizei criminalistice devine necesară în condițiile în care organele de urmărire penală sau/și instanțele de judecată pentru a-și forma propria convingere, pentru a obține date necesare dezvoltării anchetei, pentru a proba implicarea unei anumite persoane în desfășurarea activității ilicite, consideră necesare concluziile unor experți – este vorba despre zone de cunoaștere care exced competențelor organului judiciar.

Din considerente ce țin de necesitatea, utilitatea și oportunitatea desfășurării activităților de anchetă și, pe cale de consecință, a administrării probelor, nu se pot dispune expertize pentru lămurirea unor aspecte care ar putea fi lămurite prin desfășurarea altor activități de anchetă, mai puțin costisitoare ori care se pot desfășura în vederea și a altor aspecte care depășesc domeniul strict al unei expertize.

În literatura de specialitate⁹⁷ expertizele au fost clasificate după mai multe criterii:

- ◆ după natura problemelor ce urmează a fi lămurite;
 - expertize criminalistice (traseologice, balistice, grafice, dactiloscopice, a urmelor lăsate de instrumentele de spargere, etc.);
 - expertize medico-legale care contribuie la clarificarea problemelor privind moartea violentă, moartea suspectă sau a cărei cauză nu se cunoaște sau când este necesară examinarea corporală a învinutului ori a persoanei vătămate pentru a constata consecințele ori urmele desfășurării activității ilicite pe corpul acestora;
 - expertize psihiatrice prin care sunt stabilite limitele răspunderii penale ori alte elemente privind starea psihică a persoanelor implicate în desfășurarea de activități ilicite;
 - expertize contabile care lămuresc aspecte legate de modul de dezvoltare ori întinderea prejudiciului în cadrul fraudelor financiare ori;
 - expertize tehnice ce, în funcție de specialitate, contribuie la aflarea adevărului în cadrul cercetării atentatelor teroriste, accidentelor de trafic rutier, nerespectării protecției muncii ori protecției mediului înconjurător.

⁹⁷ **N.A.** – a se vedea și **N. Văduva** – Curs universitar de tactică și metodică, Edit. Universitaria, Craiova, 2004, pag. 41 și următoarele

◆ după modul de reglementare expertizele sunt facultative sau obligatorii.

Legea a instituit obligativitatea expertizei atât în faza de urmărire penală, cât și în faza de judecată sau în alte situații. Când privește faza de urmărire penală expertiza este obligatorie:

- în cazul infracțiunii de omor deosebit de grav;
- când există îndoieli asupra stării psihice a învinutului sau inculpatului;
- în situația în care este necesară stabilirea cauzei morții dacă nu s-a întocmit un raport medico-legal;

În cursul judecării expertiza este obligatorie în cazul suspendării procesului penal și în cazul amânării sau întreruperii executării pedepsei închisorii.

◆ după domeniul supus investigării expertizele sunt:

- individuale, efectuate de un singur expert care își desfășoară activitatea într-un singur domeniu de activitate;
- complexe sau mixte care necesită cunoștințe din mai multe ramuri ale științei și tehnicii.

O referire, în context, trebuie făcută și la **raportul anchetator – expert**.

Uneori pare să existe o dispută între anchetator și expert pentru dobândirea unei întâietăți profesionale care poate deraia până la a se pune problema cine face anticameră la cine, cine roagă pe cine, tonul comunicării se poate ridica nefiresc, se pot vedea anchetatori stând cu dosarele în brațe pe la câte o ușă de expert implorând atenție sau, din contră, spunându-și că sunt cineva și în atare condiții este suficient să emită o simplă adresă către expert care va trebui să obțină tot ce este posibil din materialul trimis spre expertiză că ... doar de aia este expert.

Cu certitudine relația este și trebuie să rămână profesională, mai ales în condițiile în care există prevederile Codului de Procedură Penală care detaliază suficient această relație.

Astfel, organul de urmărire penală care dispune efectuarea constatării tehnico-științifice sau expertiza stabilește obiectul acesteia, formulează întrebările la care trebuie să se răspundă și termenul în care urmează a fi efectuată lucrarea.

Constatarea tehnico-științifică sau expertiza se efectuează asupra materialelor și datelor puse la dispoziție sau indicate de către organul de urmărire penală. Celui însărcinat cu efectuarea constatării sau expertizei nu i se pot delega și nici acesta nu-și poate însuși atribuții de organ de urmărire penală sau de organ de control.

Specialistul, tehnicianul sau expertul însărcinat cu efectuarea lucrării, dacă socotește că materialele puse la dispoziție ori datele indicate sunt insuficiente, comunică aceasta organului de urmărire penală, în vederea completării lor.

Organul de urmărire penală sau instanța de judecată, când dispune efectuarea unei expertize, fixează un termen la care sunt chemate părțile, precum și expertul, dacă acesta a fost desemnat de organul de urmărire penală sau de instanța.

La termenul fixat se aduce la cunoștința părților și expertului obiectul expertizei și întrebările la care expertul trebuie să răspundă și li se pune în vedere că au dreptul să facă observații cu privire la aceste întrebări și că pot cere modificarea sau completarea lor. Părțile mai sunt încunoștințate că au dreptul să ceară numirea și a câte unui expert recomandat de fiecare dintre ele, care să participe la efectuarea expertizei.

După examinarea obiecțiilor și cererilor făcute de părți și expert, organul de urmărire penală sau instanța de judecată pune în vedere expertului termenul în care urmează a fi efectuată expertiza, încunoștințându-l totodată dacă la efectuarea acesteia urmează să participe părțile.

Expertul are dreptul să ia cunoștință de materialul dosarului necesar pentru efectuarea expertizei. În cursul urmăririi penale cercetarea dosarului se face cu încuviințarea organului de urmărire. Expertul poate cere lămuriri organului de urmărire penală sau instanței de judecată cu privire la anumite fapte ori împrejurări ale cauzei.

Părțile, cu încuviințarea și în condițiile stabilite de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată, pot da expertului explicațiile necesare.

Cu privire la punerea la dispoziția expertului a dosarului cauzei, practica experților tinde către analiza de către expert a întregului dosar, mergându-se până la a se solicita dosarul, ca atare, și rămânerea acestuia, un timp, la dispoziția expertului. Se recunoaște, mai mult sau mai puțin direct că aceasta este necesară atât pentru efectuarea propriu-zisă a expertizei cât și pentru ca rezultatul, concluziile expertului să fie în ton cu restul materialului de anchetă să nu existe contradicții nefirești.

Cum a lua „cunoștință de materialul dosarului necesar pentru efectuarea expertizei” este o exprimare firească ce are în vedere asigurarea tuturor condițiilor pentru efectuarea expertizei, sens susținut și de prevederea în conformitate cu care „expertul poate cere lămuriri organului de urmărire penală sau instanței de judecată cu privire la anumite fapte ori împrejurări ale cauzei”. Dacă și în ce condiții trebuie impuse restricții este o problemă asupra căreia cel care conduce ancheta se poate pronunța, în mod firesc, numai motivat, existând riscul ca expertul să justifice și să motiveze că nu a putut satisface obiectul expertizei, că nu a putut răspunde la una sau mai multe întrebări întrucât nu i s-a pus la dispoziție materialul necesar.

Cum am arătat că relația dintre anchetator și expert este una, în primul rând profesională este de așteptat ca profesionalismul fiecăruia în parte să facă diferența între drept și abuz de drept, între „cinste și corectitudine” și pactizarea cu infractorul.

2.2 Pregătirea în vederea dispunerii constatării tehnico-științifice sau a expertizei criminalistice

Disponerea de constatări tehnico-științifice sau expertize trebuie precedată de desfășurarea unor activități pregătitoare, cele mai importante fiind următoarele ⁹⁸:

Analiza necesității și oportunității recurgerii la aportul specialiștilor – Odată cu desfășurarea diferitelor activități de anchetă – cercetarea la ța locului, percheziția, ridicarea de obiecte și înscrisuri, constatarea în flagrant a activităților ilicite, etc. – organele judiciare au la dispoziție mai multe urme și mijloace materiale de probă care nu pot avea valoare pentru cauză, atâta timp cât nu sunt analizate, interpretate și valorificate; este necesară obținerea unui maximum de date menite să contribuie la clarificarea diferitelor împrejurări referitoare la condițiilor în care a fost desfășurată activitatea ilicită, fâptuitorii, etc.

Pentru a asigura valorificarea științifică a urmelor și mijloacelor materiale de probă, prin expertize și constatări tehnico-științifice, organele judiciare trebuie să cunoască și să analizeze întregul material probator existent în dosarul cauzei și numai pe această bază să se pronunțe asupra necesității și oportunității recurgerii la specialiști.

Dacă în ceea ce privește necesitatea dispunerii unei constatări tehnico-științifice sau expertize lucrurile pot fi acceptate ca fiind simple – practic orice anchetator se poate declara mulțumit atunci când primește ajutor prin oferirea unor concluzii argumentate științific – atunci când se pune problema oportunității, lucrurile devin mai complicate.

Înainte de toate, trebuie observat un raport ce trebuie să fie optim între costuri și beneficii. Poate părea ciudat că în zona judiciară, în care guvernează aplicarea legii, se pune problema de beneficii însă trebuie observat că normalitatea presupune ca efortul judiciar să poată fi păstrat în limite rezonabile din punctul de vedere al cheltuielilor. Cum efectuarea de constatări și expertize presupune folosirea unor resurse financiare importante, trebuie analizat în ce

⁹⁸ N.A. – a se vedea și considerațiile pertinente promovate în doctrină de E. Stancu, V.Bercheșan, C. Pletea, A. Ciopraga, etc.

măsură acestea sunt raționale, se justifică sub aspectul rezultatelor așteptate.

Efectuarea expertizelor presupune și o perioadă importantă de timp în care cercetările stagnează⁹⁹ fiind așteptate concluziile experților care să facă lumină. Foarte important este ca dispunerea efectuării unei expertize indispensabilă soluționării cauzei nici să nu se întârzie dar nici să se dispună efectuarea unei expertize fără importanță. Trebuie subliniat că prin efectuarea expertizei, elementele de probă îndoielnice ori simplele indicii pot fi reținute ca probe temeinice sau înlăturate ca fiind fără valoare.

Pregătirea materialelor care vor fi supuse examinării – Înainte de toate, anchetatorul trebuie să verifice autenticitatea; trebuie să fie sigur că trimite spre a fi expertizate exact urmele sau/și mijloacele materiale de probă ridicate de la fața locului, odată cu desfășurarea percheziției, etc. Trebuie observat că, în practică pot apare abuzuri – în sensul că se pot înlocui urme, se pot crea alte urme pe mijloacele materiale de probă ori șterge cele care existau în momentul descoperirii la fața locului în scopul de a se deturna ancheta, de a se orienta cercetările pe piste greșite.

De asemenea, nu se poate accepta trimiterea către experți a unor urme sau mijloace materiale de probă – adesea obiecte care au ajuns, de exemplu, la fața locului în condiții care nu au legătură cu pregătirea, desfășurarea sau exploatarea rezultatelor activității ilicite – ce nu pot fi utile pentru dezvoltarea anchetei. Foarte important este ca anchetatorul să se asigure că în procesul descoperirii, revelării, examinării la fața locului, ridicării, etc. au fost respectate regulile criminalistice, pentru ca urmele trimise spre expertiză să nu-și modifice caracteristicile și proprietățile; la fel de important este ca anchetatorul să verifice dacă în conținutul procesului-verbal în care au fost materializate rezultatele activității prin care anchetatorul a intrat în posesia urmelor ori mijloacelor materiale de probă pe care le trimite spre expertiză acestea au fost corect și amănunțit descrise pentru a fi ușor identificate și pentru a evita orice suspiciuni cu privire la corectitudinea și profesionalismul cu care se desfășoară ancheta. Ca regulă, nu trebuie uitat că o urmă, un mijloc material de probă nemenționate în procesul-verbal prin care au fost ridicate nu au relevanță procesuală, neputând fi trimise la expertiză.

Este recomandabil ca organul judiciar care lucrează în cauză și urmează a dispune expertiza ori constatarea tehnico-științifică să examineze amănunțit urmele și mijloacele materiale de probă pentru a observa elementele de specificitate ce pot fi exploatate în interesul anchetei. Numai în aceste condiții se pot lua decizii corecte în legătură cu obținerea modelelor de comparație, cu formularea

⁹⁹ C. Pletea, op cit. pag. 86

întrebărilor la care trebuie să răspundă expertul, în ultimă instanță, cu privire la utilitatea și oportunitatea dispunerii unei expertize sau constatări tehnico-științifice.

Pentru a putea dispune o expertiză este necesar ca ceea ce se trimite expertului să fie reprezentativ, să fie într-o cantitate și de o calitate suficientă¹⁰⁰, pentru a permite obținerea de concluzii valoroase în contextul dezvoltării firești a anchetei. Experților ori specialiștilor li se pune la dispoziție tot ceea ce ar putea relevanță față de obiectul expertizei sau constatării tehnico-științifice. Dacă, ulterior, se va pune problema dispunerii unei noi expertize anchetatorului va trebui să verifice în ce măsură urmele sau mijloacele materiale de probă supuse examinărilor au suferit modificări ce ar putea induce în eroare pe expertul ce urmează să facă noua expertiză, iar în caz afirmativ, să aprecieze în ce măsură concluziile pot fi influențate de ele.

În funcție de natura expertizei, organul judiciar trebuie, de multe ori, să procedeze la procurarea modelelor sau materialelor de comparație care să fie puse la dispoziția specialiștilor ori experților împreună cu urmele și mijloacele materiale de probă ridicate cu ocazia desfășurării cercetării la fața locului ori a altor activități de anchetă. Există și situații în care expertul poate să-și procure singur modele de comparație – cum se întâmplă în cazul multor expertize traseologice – ori chiar trebuie – în cazul expertizelor balistice.

Formularea întrebărilor – Pentru obținerea unor rezultate utile anchetei, prin efectuarea de constatări tehnico-științifice sau expertize, este necesar ca anchetatorul să aibă abilitatea de a formula întrebări ce trebuie să fie clare și să vizeze aspecte relevante pentru cauza în anchetă. Observația este deosebit de importantă, în practică constatându-se că una dintre cauzele principale ale formulării concluziilor eronate sau nefundamentate științific o reprezintă superficialitatea în stabilirea obiectivelor expertizei și, implicit, în formularea întrebărilor. Formularea întrebărilor reprezintă atributul exclusiv al organului judiciar și nu al expertului care va efectua expertiza. Trebuie exclusă orice tendință de a considera relația anchetator-expert ca fiind una de subordonare, aceasta fiind, prin însăși esența ei, una de colaborare profesională bazată pe comunicare și respect reciproc – nu expertul trebuie să rezolve problemele de anchetă, nici anchetatorul nu trebuie să indice „concluzia preferată”, nu trebuie așteptată „orientarea” cercetărilor și soluția salvatoare doar pe baza concluziilor experților și nici formulate concluziile în funcție de cum bate „vântul” în dosar.

¹⁰⁰ C. Aionițoaie, C. Pletea în *Tratat de tactică criminalistică*, op. cit. pag. 285

În formularea întrebărilor se poate accepta ca necesară respectarea unor cerințe precum¹⁰¹:

- să se refere la obiectul expertizei și la domeniul de competență al expertului sau specialistului;
- să fie clare și precise pentru a putea fi înțelese de către toate persoanele interesate;
- să fie formulate astfel încât să facă necesară, pe cât posibil, pronunțarea unor concluzii certe – pozitive sau negative;
- să aibă o succesiune logică;
- să nu solicite expertului concluzii cu privire la încadrarea juridică, forma de vinovăție ori cu privire la modul de desfășurare ori calitatea desfășurării unor activități de anchetă precum cercetarea la fața locului, percheziția, reconstituirea, etc.

Alegerea instituției sau a experților care urmează să execute lucrarea; Emiterea actului prin care se dispune efectuarea expertizei – Potrivit legii procesual penale¹⁰² constatarea tehnico-științifică se efectuează, de regulă, de către specialiști sau tehnicieni care funcționează în cadrul sau pe lângă instituția de care aparține organul judiciar, iar ca excepție, de către specialiști sau tehnicieni care funcționează în cadrul altor instituții.

Există situații când specialiștii sau/și experții fac parte din instituții specializate în efectuarea de expertize ori constatări precum Institutul de Criminalistică, Institutul Național de Expertize Criminalistice, institutele de medicină legală caz în care organul judiciar nu se poate pronunța asupra nominalizării specialistului sau expertului, lăsând la latitudinea conducătorului instituției această problemă.

În alte cazuri, precum expertizele contabile sau tehnice-auto, experții care vor efectua expertiza sunt numiți de către organul judiciar care se adresează filialei locale a organizației profesionale de profil, solicitând recomandarea unor experți din care alege unul sau mai mulți, în raport de complexitatea lucrării, comunicând aceasta instituției care i-a recomandat și părților interesate în desfășurarea anchetei.

După numire, organul judiciar cheamă experții împreună cu părțile și le face cunoscut obiectul expertizei și întrebările la care trebuie să se răspundă. Cu această ocazie anchetatorul aduce la cunoștință părților că au dreptul să facă observații cu privire la întrebările formulate, putând propune modificarea sau completarea lor și să recomande câte un expert care să participe la efectuarea

¹⁰¹ **N.A.** – a se vedea și **C. Radu** ș.a. – Expertizele mijloc de probă în procesul penal, Edit. Tehnică, București, 2000, pag. 34

¹⁰² Codul de procedură penală art. 112

expertizei, excepție făcând cazurile în care lucrarea se efectuează în instituții de specialitate¹⁰³.

Disponerea expertizei ori constatării tehnico-științifice se face prin rezoluție motivată, întocmită de către organul judiciar, cu excepția expertizelor contabile și tehnice care se dispun prin ordonanță. Instanța de judecată dispune efectuarea expertizei prin încheiere.

Prin rezoluția motivată prin care se dispune efectuarea constatării tehnico-științifice se stabilește obiectul acesteia, se formulează întrebările la care trebuie să răspundă specialistul sau tehnicianul și termenul în care urmează a fi efectuată lucrarea, punându-se la dispoziția sa materialele necesare.

2.3 Desfășurarea, materializarea, verificarea și folosirea concluziilor expertizei și ale constatării tehnico-științifice

Desfășurarea și materializarea expertizei și a constatării tehnico-științifice, cu privire specială la cele criminalistice – În efectuarea expertizei sau constatării tehnico-științifice se parcurg următoarele etape:

Cunoașterea obiectului expertizei sau constatării – este, într-o ordine logică, o primă etapă în cadrul căreia expertul studiază atât actul de dispoziție procesuală observând respectarea condițiilor de formă și de fond, cât și ceea ce se pune la dispoziție în vederea efectuării expertizei – urme, mijloace materiale de probă, modele de comparație; pentru a stabili dacă există concordanța necesară între ceea ce se solicită de către organul judiciar, ceea ce se pune la dispoziție și posibilitățile efective ale expertului. Rezonabil, este să nu se omită, atunci când se pun în discuție posibilitățile expertului, faptul că fiecare expert în parte are la dispoziție o anumită tehnologie funcțională sau ... mai puțin funcțională, o anumită experiență, abilități, deprinderi, o anumită disponibilitate, etc. De asemenea, expertul va trebui să se pronunțe – preliminar față de efectuarea expertizei propriu-zise – cu privire la aspecte ce țin de cantitatea, calitatea, modul de manipulare, păstrare și expediere a urmelor, mijloacelor materiale de probă ori modelelor de comparație trimise spre expertizare. Dacă consideră necesar, expertul poate solicita lămuriri din partea organului judiciar ce a dispus expertiza astfel încât, cel puțin în ceea ce privește ipoteza, totul trebuie să fie suficient de clar și precis, cunoscut fiind că pe baza unei ipoteze false sau imprecise nu se pot obține concluzii adevărate.

¹⁰³ C. Radu ș.a., op. cit. pag. 34

Examinarea separată a materialului în litigiu și a modelelor de comparație – constituie, în cadrul raționamentului logic despre care am vorbit mai sus, o a doua etapă care are ca obiect declarat observarea particularităților, elementelor caracteristice, ce țin de fiecare urmă sau obiect trimis spre expertizare¹⁰⁴. Tot în cadrul acestei etape se pot obține modele de comparație cu obiectele suspecte precum arme de foc, instrumente de spargere, diverse obiecte tăietoare ori înțepătoare, anvelope, obiecte de încălțăminte, etc.

Efectuarea de experimente, examinarea comparativă – în funcție de rezultatele etapei precedente, în ordinea firească a lucrurilor, încep demersurile pentru lămurirea problemelor specifice și oferirea de răspunsuri utile pentru anchetă. Se folosesc la capacitate maximă elementele de tehnologie aflate la dispoziție, de cele mai multe ori, în cadrul efectuării de examinări comparative – pe de o parte este urma în litigiu, ridicată de la fața locului sau cu prilejul altor activități iar pe de altă parte avem urma creată ca model de comparație, cu proveniență certă, obținută de la persoana sau obiectul suspect. Principial, în cadrul examenului comparativ, se folosesc confruntarea, juxtapunerea și suprapunerea.

Confruntarea se realizează simplu în plan practic, putându-se confrunta imagini, diagrame, urme, etc.

Juxtapunerea, întâlnită și sub denumirea de *continuitate liniară*, se realizează frecvent în cadrul mai tuturor expertizelor traseologice – de exemplu în cadrul expertizării urmelor tragerii cu armele de foc, urmelor instrumentelor de spargere, etc.

Suprapunerea imaginilor, una dintre ele fiind transparentă – cea care reprezintă urma, persoana sau obiectul în litigiu – ce se suprapune peste imaginea modelului de comparație, este, și ea larg folosită în tot ceea ce înseamnă identificarea criminalistică.

Nu se pune problema, niciodată, a folosirii doar a uneia dintre metode¹⁰⁵. De fiecare dată expertul își va fundamenta concluziile pe rezultatul folosirii mai multor metode de cercetare astfel încât să argumenteze certitudinea concluziilor la nivel științific. Va trebui să se explice nu numai coincidența sau divergența caracteristicilor ce conduc la identitatea sau la excluderea persoanei sau obiectului suspect ci și eventualele modificări în forma sau conținutul acestuia.

Demonstrația și formulare concluziilor – demonstrația stă la baza concluziilor ce cuprind răspunsul la întrebările formulate prin actul de dispunere a constatării tehnico-științifice sau expertizei.

Concluziile pot fi certe, probabile sau de imposibilitate.

¹⁰⁴ A. Ciopraga, op. cit. pag 412-413; C. Pletea, op. cit. pag. 93

¹⁰⁵ C. Aionîtoaie, C. Pletea op.cit. pag. 242

Concluziile certe apar în condițiile susținerii de către expert pe baza unor argumente științifice a unor enunțuri de interes pentru anchetă. Pot fi concluzii certe afirmative și concluzii certe negative – de exemplu atunci când s-au solicitat concluzii în legătură cu identitatea persoanei sau a obiectului ce a creat o anumită urmă descoperită la fața locului prin formularea unor concluzii certe pozitive sau negative expertul se exprimă în legătură cu existența sau inexistența identității. Concluziile certe sunt cele mai importante pentru anchetă.

Concluziile cu caracter de probabilitate afirmă posibilitatea, eventualitatea existenței sau inexistenței unui fapt sau a unei stări. În fapt expertul enunță iar anchetatorul va fi în fața unei ipoteze insuficient argumentate datorită puținătății elementelor care, de exemplu, să conducă la stabilirea identității persoanei care a creat urma supusă expertizei. Nu trebuie considerat că o concluzie probabilă, indiferent de gradul de probabilitate, ar putea fi arbitrară sau ar fi lipsită de temei deoarece expertul își fundamentează susținerile pe elemente de natură obiectivă și nu pe observații subiective. Practic, expertul nu are suficiente argumente pentru a se pronunța cu certitudine în legătură cu o concluzie și, de fiecare dată într-o asemenea situație când există o cât de mică îndoială, va spune că este posibil ca

Pot fi observate mai multe cauze care conduc la pronunțarea unor concluzii de probabilitate – unele de natură obiectivă, altele de natură subiectivă.

Printre cauzele cu caracter obiectiv pot fi observate insuficiența sub aspect cantitativ sau calitativ a urmelor ori mijloacelor materiale de probă trimise spre expertizare. În legătură cu cauzele de natură subiectivă trebuie observate deficiențele în descoperirea, revelarea, fixarea, ambalarea, transportarea, manevrarea la fața locului și în laborator, ce pot conduce la deteriorarea, distrugerea, modificarea ori apariția altor elemente particulare care să fie folosite de către expert pentru fundamentarea de concluzii.

Concluziile de imposibilitate se formulează atunci când elementele individuale ale urmelor sau mijloacelor materiale de probă ori când mijloacele tehnice existente la dispoziția expertului sunt insuficiente și nu permit formularea unor concluzii certe ori probabile. Există posibilitatea ca expertul să primească urme deteriorate, înscrisuri care conțin foarte puține elemente specifice, semnături simple, urme biologice contaminate, urme care prin natura lor nu permit identificări la nivel individual, etc. Nu trebuie omis faptul că, uneori, imposibilitatea este dată de limitele tehnologice ori de stadiul cunoașterii la un moment dat.

Concluziile trebuie să fie scurte, clare și să se refere la întrebările adresate de organul judiciar. Totul se materializează în rapoarte de expertiză sau de constatare ce trebuie să cuprindă¹⁰⁶:

- partea introductivă va cuprinde referiri cu privire la organul judiciar care a dispus efectuarea expertizei, data când s-a dispus efectuarea, data întocmirii raportului, numele expertului sau specialistului, obiectul constatării sau expertizei și întrebările la care a fost solicitat să răspundă, materialele puse la dispoziție pentru efectuarea expertizei – starea ambalajului, sigiliilor, a obiectelor, urmelor, dacă au fost luate explicații de la părți, etc.
- partea descriptivă sau expunerea va cuprinde descrierea detaliată a modului în care a fost efectuată expertiza – se vor arăta metodele de cercetare și tehnologia folosită, rezultatele fiecărei examinări în parte și interpretarea științifică a lor – obiecțiile sau explicațiile părților, în cazul în care au fost date, analiza acestor obiecții sau explicații în raport cu rezultatul constatărilor făcute; sinteza datelor obținute trebuie să pună în evidență caracteristici și elemente relevante insistându-se asupra frecvenței cu care apar acestea.
- concluziile apar în partea finală a raportului de expertiză și cuprind răspunsurile specialistului la întrebările adresate și părerea sa în ceea ce privește obiectul expertizei.

Verificarea și folosirea concluziilor expertizei și ale constatării tehnico-științifice – Verificarea raportului de expertiză se realizează sub aspectul respectării dispozițiilor legale ce reglementează acest mijloc de probă, după care se procedează la o apreciere substanțială, asupra fundamentării științifice a concluziilor specialistului.

Verificarea sub aspect formal a raportului de expertiză¹⁰⁷ se rezumă la controlul respectării dispozițiilor legale ce reglementează conținutul și modul de redactare a raportului de expertiză. Se urmărește dacă în raport este cuprinsă descrierea clară a constatării sau expertizei, dacă s-a răspuns la toate întrebările adresate expertului și dacă răspunsurile formulate sunt complete.

Deficiențele constatate în cadrul acestei verificări formale pot antrena consecințele diferite ca: neacceptarea expertizei ca fiind relevantă sub aspectul rezolvării problemelor specifice de anchetă, restituirea raportului pentru unele completări ori pentru datare și semnare, dispunerea unui supliment de expertiză sau a unei noi expertizei.

¹⁰⁶ N.A. – a se vedea și C. Pletea, op. cit. pag. 94

¹⁰⁷ L. Ionescu, D. Sandu – Identificarea criminalistică, Edit. Științifică, București, 1990, pag. 211-212

Verificând conținutul raportului de expertiză se va verifica dacă acesta corespunde exigențelor de ordin științific, dacă concluziile decurg logic din rezultatele examinărilor și sunt suficiente de documentate. Se verifică dacă au fost folosite toate materialele avute la dispoziție, dacă s-au folosit metodele și informațiile cele mai actuale din domeniul științific pertinent expertizei, fiind necesare elemente sigure nu simple ipoteze.

Nu mai după verificarea formală și substanțială a raportului, activitate de competență exclusivă a organului judiciar, se poate ajunge la aprecierea corectă a concluziilor expertizei sau constatării. Trebuie observat că rezultatele efectuării unei expertize materializate în concluzii nu trebuie acceptate ca fiind ceva imuabil, imperativ. Nu se pune problema unei forțe probante absolute, concluziile trebuie să convingă prin argumente cu privire la certitudinea lor. Mai mult, în mod evident, organul judiciar are dreptul să le aprecieze critic, la fel ca pe celelalte probe și numai în coroborare cu restul materialului de anchetă. Nu poate fi acceptată nici o anumită suveranitate, un drept discreționar al anchetatorului de a accepta sau nu concluziile unei expertize – respingerea concluziilor unei expertize trebuie argumentată și asta presupune, de cele mai multe ori, rezultatele altei expertize ori cercetările de actualitate desfășurate în cadrul altui institut sau laborator de specialitate – anchetatorul nu poate fi judecătorul expertului.

Atunci când au fost efectuate mai multe expertize, în mod evident, nu se poate soluționa cauza, ancheta nu se poate dezvolta pe baza mediei concluziilor formulate, deoarece fiecare expertiză are individualitatea sa, concluziile ei exprimând o anumită opinie științifică.

Dintre concluziile rapoartelor de expertiză cele mai valoroase sunt concluziile cu caracter de certitudine, a căror interpretare nu ridică probleme, însă nu trebuie să se renunțe la verificarea lor atentă, mai ales că, de multe ori, reprezintă singura posibilitate de a obține probe cu adevărat valoroase în anchetă. Concluziile cu caracter de probabilitate dețin o pondere mai mică în ansamblul rezultatelor expertizei criminalistice și pot avea o valoare, chiar, deosebită în măsura în care nu contrazic aspecte cu privire la care restul materialului de anchetă a reușit să creeze certitudine. Concluziile de imposibilitate a rezolvării problemei fac necesară aceeași atenție de interpretare, mai ales dacă vor fi avute în vedere în cadrul analizei întregului probatoriu existent în cauză.

O problemă deosebită, după ce organul judiciar primește concluziile expertului sau specialistului, o constituie valorificarea acestuia în cadrul dezvoltării ulterioare a anchetei. Ascultarea de persoane, efectuarea de percheziții, prezentări pentru recunoaștere, ridicarea de obiecte și înscrisuri, reconstituiri pot fi influențate în pregătire, desfășurare și, mai ales în rezultatele ce pot fi obținute de

modul în care sunt valorificate concluziile expertizelor și constatările tehnico-științifice¹⁰⁸. Coroborarea rezultatelor acestor activități și obținerea unei imagini clare cu privire la împrejurările desfășurării activității ilicite și a identității persoanelor implicate este singura cale spre o anchetă de succes; restul nu poate fi acceptat ca rezonabil pentru un bun profesionist.

¹⁰⁸ C. Pletea, op. cit. pag. 102

Capitolul 3 - TACTICA EFECTUĂRII RIDICĂRII DE OBIECTE ȘI ÎNSCRISURI ȘI A PERCHEZIȚIEI

3.1 Ridicarea de obiecte și înscrisuri

Odată cu desfășurarea cercetării la fața locului și elaborarea primelor versiuni poate apărea ca necesară examinarea și folosirea, în cadrul anchetei, a unor obiecte sau/și înscrisuri care să servească la probarea unor aspecte ce țin, pe de o parte, de pregătirea, desfășurarea și valorificarea rezultatelor activității ilicite ori, pe de altă parte, de stabilirea identității persoanelor implicate. În considerarea situației legiuitorul a instituit obligații corelative în sarcina organelor judiciare și a persoanelor ce dețin astfel de obiecte și înscrisuri – organul judiciar trebuie să ridice obiectele și înscrisurile indiferent dacă persoanele ce le dețin le predau, după ce li s-a solicitat aceasta, ori refuză să le predea, situație în care se impune ridicarea silită; persoanele fizice sau juridice care dețin obiecte sau înscrisuri de natură a interesa activitatea organelor judiciare, la solicitarea acestora, au obligația de a le pune la dispoziție, sub luare de dovadă.

În doctrină¹⁰⁹ se apreciază că ridicarea de obiecte și înscrisuri este o activitate de urmărire penală și de tactică criminalistică prin intermediul căreia – instanța de judecată sau organul de urmărire penală – asigură obiectele și documentele care pot servi ca mijloc de probă în procesul penal.

Pentru ridicarea de obiecte și înscrisuri este necesar să se cunoască obiectele și înscrisurile ce prezintă valoare pentru cauză și să existe informații relevante despre existența lor în posesia unor persoane fizice sau juridice cu identitatea cunoscută.

Deși poate părea, ridicarea de obiecte și înscrisuri nu este o activitate simplă care, eventual, să poată fi tratată cu ignoranță. Înainte de toate este necesară o pregătire adecvată care presupune:

- stabilirea caracteristicilor obiectelor și înscrisurilor ce urmează a fi ridicate;
- stabilirea persoanelor care le dețin și a poziției acestora în legătură cu predarea obiectelor și înscrisurilor solicitate de către organul judiciar;

¹⁰⁹ **C. Aionițoae, E. Pălânceanu** în tratat de tactică criminalistică, op. cit, pag. 194; **C. Pletea** op. cit. pag. 303; **V. Bercheșan** Îndrumar complet de cercetare penală, op. cit. pag. 284

- determinarea, rezonabilă, a locurilor în care sunt păstrate;
- stabilirea și dotarea echipei cu mijloacele și metodele de fixare, de ridicare, ambalare și conservare a obiectelor și înscrisurilor ce urmează a fi ridicate, a instrumentelor și a altor mijloace logice necesare asigurării securității și integrității acestora ori pentru examinarea sau pătrunderea în medii mai greu accesibile;
- parcurgerea procedurii specifice, în fața instanței de judecată competente, pentru ridicarea silită ori pentru efectuarea percheziției – în funcție de poziția adoptată de persoana fizică sau juridică ce refuză să predea organului judiciar obiectele ori înscrisurile solicitate sau tăgăduiește deținerea ori existența lor;
- crearea unei situații favorabile pentru organul judiciar care să conștă, ca principiu, în obținerea controlului asupra riscurilor ce țin de posibilitatea distrugerii, modificării caracteristicilor utile pentru activitatea de anchetă ori înstrăinarea obiectelor sau înscrisurilor, situații ce pot apărea odată cu anticiparea importanței pentru procesul penal a obiectelor și înscrisurilor de către persoanele ce le dețin ori în perioada de timp ce se scurge între momentul în care organul judiciar anunță persoana în cauză despre necesitatea predării obiectelor și înscrisurilor ce interesează ancheta și momentul predării efective.

Din punct de vedere al desfășurării propriu-zise este necesar:

- prezentarea la domiciliul persoanei fizice ori la locul unde își desfășoară activitatea persoana juridică ce deține obiectele și înscrisurile utile activității judiciare;
- legitimarea organului judiciar și arătarea scopului prezenței sale în incinta respectivă;
- identificarea persoanelor prezente în locul respectiv;
- solicitarea predării obiectelor și înscrisurilor ce interesează activitatea judiciară;
- identificarea, fixarea, ridicarea, ambalarea și luarea măsurilor urgente de conservare, atât a obiectelor și înscrisurilor cât și a urmelor ce pot fi descoperite pe suprafața acestora;
- întocmirea dovezii – în fapt un proces verbal – din care să rezulte identitatea funcționarilor publici ce ridică și a persoanei ce predă, precum și date cu privire la elementele caracteristice obiectelor și înscrisurilor ridicate (număr, calitate, formă, stare, ambalaje, particularități, etc.).

Dacă ridicarea de obiecte și înscrisuri în cadrul căreia acestea sunt predate de bună voie nu presupune dificultăți sau obstacole deosebite, atunci când organul judiciar se lovește de refuzul persoanei care deține obiectele și înscrisurile activitatea devine mult mai complicată.

O bună pregătire poate presupune și obținerea de informații pe baza cărora să fie stabilit, cu precizie, locul în care se află

obiectele și înscrisurile de interes. Realist fiind, trebuie acceptat că aceasta poate fi, doar, o situație de excepție. De cele mai multe ori, indiferent de natura și seriozitatea surselor de informații, nu este rezonabil să se asume riscuri care să nu poată fi controlate. Organul judiciar poate, și trebuie, să-și ia măsuri de prevedere – negăsirea obiectului sau înscrisului, a cărui predare a fost refuzată, la locul unde ar fi trebuit să fie depozitat potrivit informațiilor deținute – conduce la o situație delicată, anchetatorii trebuind să se retragă, să pună sub observație locul respectiv și să se întoarcă, în timpul cel mai scurt, cu o autorizație de percheziție pe baza căreia să înceapă activități de căutare pe întreg perimetrul. Dincolo de lipsa de profesionalism a unei astfel de abordări, este evident că persoanele de rea credință vor avea la dispoziție o ocazie neașteptată pentru a distruge sau a scăpa, într-un fel sau altul, de obiectele și înscrisurile de care are nevoie organul judiciar.

Diligent tratând problema, organul judiciar, imediat ce ar avea suspiciuni cu privire la buna credință a persoanelor ce dețin obiecte și înscrisuri de interes sau cu privire la atitudinea acestora în relația cu organele judiciare, ar trebui să înceapă demersurile pentru obținerea unei autorizații de percheziție.

În practică, s-ar putea pune problema conduitei ce ar trebui promovată de către organul judiciar în cazurile în care s-ar descoperi mai mulți proprietari sau mai multe persoane ce ar avea în posesie obiecte sau înscrisuri de interes pentru activitatea judiciară, unii acceptând să coopereze alții refuzând.

Consider că nu trebuie mizat pe ascendentul ce ar putea fi dobândit prin cooperarea unor persoane în astfel de cazuri decât ca excepție, în condițiile speculării unei concurs de împrejurări favorabil. Trebuie observat că împrejurarea, ca atare, are un potențial conflictual deosebit, existând posibilitatea escaladării, pierderii controlului, caz în care pot apare probleme legate de securitatea persoanelor, inclusiv a funcționarilor publici implicați în activitate, atât pe timpul ridicării obiectelor și înscrisurilor cât, mai ales, după aceasta, odată cu părăsirea zonei de către organul judiciar.

Ca regulă, apreciez că trebui impusă soluția autorizării unei percheziții, soluție care oferă maximul de posibilități, în plan acțional, pentru organul judiciar și ocrotirea adecvată a cooperării unora dintre persoanele în cauză.

Datorită naturii diferite a obiectelor și înscrisurilor care pot interesa activitatea justiției, în practică, pot apare particularități legate de ridicarea uneia sau alteia dintre categorii.

Spre exemplu, în materia înscrisurilor, există cazuri în care se impune ridicarea tuturor exemplarelor cunoscute sau, din contră, există cazuri în care este suficientă copierea unui act.

Produsele alimentare, băuturile alcoolice, diferite bunuri de larg consum pot fi ridicate în exemplar unic atunci când concluziile necesare în desfășurarea anchetei țin de examinarea individuală a unei singure probe ori se ridică – se ridică, se ambalează, se sigilează și se fixează fiecare exemplar – într-un număr suficient de exemplare astfel încât unul să fie lăsat la dispoziția persoanei interesate într-o eventuală contestare a rezultatelor unor examinări de gen.

Înscrisurile cu caracter secret sunt ridicate și, de regulă, păstrate de către organul de urmărire penală, la dosarul cauzei fiind anexată o copie ce nu dezvăluie, nejustificat, întreg conținutul actului, important fiind că toți cei care iau contact cu actul respectiv sunt ținuți de păstrarea secretului profesional.

Obiectele și înscrisurile ridicate se valorifică în interesul anchetei, de cele mai multe, ori prin intermediul dispunerii și valorificării rezultatelor constatărilor tehnico-științifice sau expertizelor. Mai rar, în cazul obiectelor mici și înscrisurilor, se procedează la anexarea lor la dosarul cauzei – existând riscul pierderii, schimbării sau deteriorării.

Imediat ce obiectele și înscrisurile ridicate sunt valorificate în interesul anchetei este recomandabil să se procedeze la restituirea lor cu precizarea necesității de a fi păstrate la dispoziția organelor judiciare. Obiectele și înscrisurile pentru care legiuitorul a reglementat un regim special de autorizare a desfășurării de operațiuni cu ele sunt predate autorității prevăzute de lege, pentru valorificare sau distrugere, după caz.

3.2 Noțiunea, importanța, scopul și felurile percheziției

Ca noțiune „percheziție” provine din latinescul *perquiro, sivi, situm, quitero* – căutare, a cerceta cu grijă pretutindeni¹¹⁰. Percheziția este, de multe ori, decisivă în soluționarea cauzelor penale, prin obținerea de probe absolut necesare stabilirii faptelor sau împrejurărilor în care a fost săvârșită o infracțiune, precum și a identificării autorului. Este o activitate cu pondere deosebită în instrumentarea cauzelor penale, prezentându-se, în același timp, ca o activitate deosebit de complexă și de dificilă, una dintre cele mai pretențioase activități efectuate de către organele de urmărire penală. Nici o altă activitate nu implică pătrunderea în cele mai intime detalii ale vieții personale, nu pune în discuție drepturi reale, nu are un

¹¹⁰ C. Drăghici, C. E. Ștefan – *Tactica percheziției și ridicării de obiecte și înscrisuri*, Edit. Sitech, Craiova, 2006, pag. 12

ecou în rândul cercului social, nu presupune efecte complexe în plan juridic, social și psihic precum percheziția.

Practica judiciară, de asemenea, confirmă importanța percheziției, ce este de necontestat, fără rezultatele acesteia în multe cauze penale, probațiunea ar fi în mare dificultate, făptuitorii ar putea rămâne neidentificați iar extinderea cercetărilor cu privire la alte fapte și alți făptuitori fără obiect.

Importanța acestei activități este subliniată și de faptul că legea îngăduie, în interesul major al înlăturării justiției, să se folosească constrângerea reală sau personală punându-se în discuție manifestarea plenară a unor drepturi și libertăți fundamentale ale persoanei – de exemplu, inviolabilitatea domiciliului, dreptul de proprietate, inviolabilitatea secretului corespondenței.

La nivel constituțional se face referire la percheziție în legătură cu inviolabilitatea domiciliului. În condițiile în care domiciliul și reședința sunt inviolabile – nimeni neputând pătrunde sau rămâne în domiciliul ori în reședința unei persoane fără învoirea acesteia – percheziția se dispune de judecător și se efectuează în condițiile și în formele prevăzute de lege, cele în timpul nopții fiind interzise, afară de cazul infracțiunilor flagrante.

Tratând, pe fond, percheziția, în cadrul Codului de procedură penală, legiuitorul oferă posibilitatea organului de urmărire penală sau instanței de judecată ca atunci când persoana căreia i s-a cerut să predea scrisorile, telegramele, oricare altă corespondență, ori obiectele trimise de învinuit sau inculpat, ori adresate acestuia, fie direct, fie indirect, tăgăduiește existența sau deținerea acestora, precum și ori de câte ori, pentru descoperirea și strângerea probelor, este necesar, să dispună efectuarea unei percheziții.

De asemenea, legiuitorul mai impune câteva reguli tactice de desfășurare a perchezițiilor la care voi face referire pe parcursul detalierei elementelor specifice și a prezentării concluziilor referitoare la pregătirea, desfășurarea și fixarea rezultatelor.

În doctrină, percheziția este definită – de exemplu – ca fiind un act procedural destinat căutării și ridicării unor obiecte care conțin sau poartă urme ale infracțiunii, a corpurilor delictive, a înscrisurilor fie cunoscute, fie necunoscute organului judiciar și care pot servi la aflarea adevărului¹¹¹.

Pentru studiu, propun următoarea definiție pe care o apreciez ca fiind suficient de clară și de completă pentru a caracteriza elementele specifice ale acestei activități:

Percheziția este o activitate de urmărire penală și de tactică criminalistică care constă în căutarea asupra unei persoane fizice, în locuința acesteia ori în locurile unde își desfășoară activitatea o

¹¹¹ E. Stancu, op. cit. pag. 175

persoană juridică, de probe și mijloace materiale de probă ori de persoane, atunci când se consideră că o asemenea activitate este necesară pentru buna desfășurare a procesului penal.

Detaliind definiția, se poate constata că ceea ce ține de esența percheziției este acțiunea sau complexul de acțiuni ce poate fi subsumat noțiunii de „căutare”. Locurile în care se desfășoară activitățile de căutare sunt corpul unei persoane fizice, locuința sa – domiciliu sau simpla reședință – ori unul sau altul dintre locurile în care se desfășoară activități specifice de către o persoană juridică – sediu, filială, sucursală sau punct de lucru. Obiectul căutărilor îl constituie probele¹¹² și mijloacele materiale de probă¹¹³ ce interesează probațiunea într-un proces penal sau persoanele ce se ascund în vederea scăpării de răspunderea penală ori sunt anunțate ca dispărute, sunt exploatare sau traficate. Efectuarea de percheziții se poate dispune, demersul judiciar poate fi considerat întemeiat, atunci când se consideră că o asemenea activitate este necesară pentru buna desfășurare a procesului penal. În cadrul textului de la art. 100, alin. 1 din Codul de procedură penală, se pot distinge două ipoteze:

1. când persoana căreia i s-a cerut să predea vreun obiect sau vreun înscris dintre cele arătate în art. 98 tăgăduiește existența sau deținerea acestora

2. ori de câte ori există indicii temeinice că efectuarea unei percheziții este necesară pentru descoperirea și strângerea probelor

Interpretând textul în cauză, apreciez că ipoteza a doua include situația la care face referire prima ipoteză, fiind, în ultimă instanță, o problemă de logică a accepta că tăgăduirea existenței sau deținerii unuia dintre obiectele sau înscrisurile a cărui predare a fost solicitată poate constitui un indiciu temeinic că efectuarea unei percheziții este necesară pentru descoperirea și strângerea probelor, implicit, deci, pentru buna desfășurare a procesului penal.

Percheziția, ca activitate de urmărire penală și de tactică criminalistică, reglementată prin dispozițiile Codului de procedură penală, trebuie delimitată de alte activități, reglementate de legislația în vigoare, ce se desfășoară, în afara procesului penal, și care au ca

¹¹² **N.A.** – în conformitate cu art. 63 alin. 1 din Codul de procedură penală „Constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei.”

¹¹³ **N.A.** – a se vedea prevederile art. 94 și art. 95 din Codul de procedură penală ce fac vorbire despre „obiecte ca mijloc de probă” și „corpuri delictive” în fapt fiind vorba despre obiecte care, datorită legăturilor cu activitatea ilicită, permit să se stabilească atât împrejurările concrete în care s-a săvârșit infracțiunea, cât și stabilirea identității infractorului, în literatura juridică au fost numite și probe materiale – **G. Theodoru** (1959)

rațiune, pe lângă altele, constatarea de infracțiuni (controale și razii ale poliției sau jandarmeriei, controale vamale, controale în zona de frontieră, etc.).

Prin efectuarea de percheziții, în raport cu natura și specificul cauzei se asigură realizarea unuia sau mai multora dintre următoarele scopuri¹¹⁴:

- Descoperirea de obiecte sau înscrisuri care conțin sau poartă urmele desfășurării de activități ilicite;
- Descoperirea de obiecte, înscrisuri sau valori care au servit sau au fost destinate să servească la desfășurarea activității ilicite;
- Identificarea și ridicarea de obiecte, valori sau înscrisuri rezultate în urma desfășurării de activități ilicite;
- Identificarea de obiecte sau valori obținute prin valorificarea rezultatelor desfășurării de activități ilicite;
- Descoperirea de obiecte sau înscrisuri deținute ilegal – cu privire la care legiuitorul a instituit un regim special, de autorizare a operațiunilor ce pot fi desfășurate cu acestea;
- Descoperirea de cadavre, fragmente de cadavre sau schelete ori fragmente de schelete;
- Descoperirea de persoane de persoane ce se ascund pentru a evita de răspunderea penală, sunt anunțate ca dispărute, sunt exploatate sau traficate;
- Identificarea de bunuri mobile sau imobile ce ar putea fi folosite în vederea indisponibilizării pentru repararea prejudiciului cauzat prin desfășurarea activității ilicite și exploatarea rezultatelor acesteia.

În materia clasificării perchezițiilor, doctrina¹¹⁵ promovează mai multe criterii. Printre cele mai relevante categorii de percheziții, în funcție de particularitățile ce țin de pregătirea, desfășurarea, materializarea rezultatelor, apreciez a fi următoarele:

- după obiect – pot fi desfășurate percheziții corporale, domiciliare (în cadrul perchezițiilor domiciliare, pot fi incluse și perchezițiile sistemelor informatice ce se află la domiciliul persoanelor și conțin date cu caracter personal) și în locuri unde își desfășoară activitatea persoane juridice (în sensul cel mai larg al termenului, inclusiv instituții și autorități publice, sedii de organizații politice sau sindicale ori clădiri de cult);
- după timpul de desfășurare – pot fi percheziții desfășurate pe timp de zi și pe timp de noapte;

¹¹⁴ **N.A.** – a se vedea și **A. Ciopraga** op. cit. pag. 110, **C. Aionitoaie**, **V. Bercheșan** op. cit. pag. 207-208, **E. Stancu** op. cit. pag. 117, **V. Bercheșan** op. cit. pag. 272-273, **C. Pletea** op. cit. pag. 315

¹¹⁵ **N.A.** – sunt abordări atât în lucrările de tactică criminalistică cât și în cele de procedură penală, a se vedea, ca exemplu, cele elaborate de **N. Volonciu**, **I. Neagu**, **M. Apetrei**, **P. Buneci**

- după natura locului de efectuare – pot fi percheziții ale locurilor închise sau percheziții ale locurilor deschise; percheziții ale spațiilor folosite de către o singură persoană, de către o familie, de către o singură persoană juridică, de către o persoană juridică și una sau mai multe persoane fizice, de către mai multe persoane juridice, etc.;

- după numărul de persoane la care se efectuează percheziția – pot fi percheziții ce se efectuează în spațiile folosite de către o singură persoană și percheziții efectuate în spații folosite de mai multe persoane;

- după numărul de percheziții efectuate – poate fi observată prima percheziție (percheziții primare) și percheziții repetate;

- după calitatea celor care constituie echipa de percheziție – percheziții la care participă doar funcționari din cadrul organului judiciar și percheziții la care mai participă și diverse categorii de specialiști.

3.3 Pregătirea în vederea efectuării percheziției

Succesul unei percheziții depinde, în mod esențial, de modul în care aceasta este pregătită. Pentru a obține rezultatele dorite aceasta trebuie pregătită cu multă minuțiozitate, acordându-se atenția cuvenită tuturor împrejurărilor ce ar putea afecta desfășurarea percheziției în cele mai bune condiții. Foarte important este ca, de fiecare dată, să se țină seama de natura faptei cercetate, de caracteristicile obiectelor căutate, de manifestările așteptate a persoanelor la domiciliul cărora urmează să se desfășoare percheziția, caracteristicile locului ce urmează să fie percheziționat, intervalul de timp în care se va desfășura percheziția, participanții, mijloacele tehnice necesare, momentul începerii percheziției și modalitățile de pătrundere în locuința percheziționatului.

Pregătirea percheziției presupune, minimal, parcurgerea unei proceduri ce presupune¹¹⁶:

- 1. Stabilirea scopului percheziției;*
- 2. Cunoașterea unor date minime despre locul percheziției și persoana percheziționată;*
- 3. Planificarea reperelor orare între care să se desfășoare percheziția și modalităților de blocare și pătrundere în locul de percheziționat;*
- 4. Stabilirea participanților la percheziție și alegerea mijloacelor tehnice necesare;*
- 5. Îndeplinirea formalităților legale pentru dispunerea percheziției.*

¹¹⁶ **N.A.** – formularea activităților pregătitoare se regăsește cu mici deosebiri, pe care nu le apreciez ca fiind de font, în toate lucrările de tactică criminalistică consacrate

Stabilirea scopului percheziției este deosebit de importantă, necesitatea, oportunitatea dispunerii și metodele folosite pentru efectuarea percheziției fiind direct afectate de scopul pe care și-l propune echipa ce urmează a desfășura activitatea. Scopul se stabilește, în concret, în funcție de particularitățile fiecărei cauze, în parte, și de suspiciunile întemeiate pe care le are organul judiciar cu privire la posibilitatea descoperirii de elemente care să fie utile dezvoltării anchetei. Este necesară formarea unei imagini clare cu privire la ceea ce se caută – interesează caracteristicile generale (formă, dimensiune, structură, culoare, greutate, miros, etc.); observația fiind valabilă pentru toți membrii echipei ce urmează a desfășura percheziția.

Oportunitatea dispunerii și efectuării unei percheziții – indiferent dacă este vorba despre o percheziție corporală, domiciliară ori la locul unde își desfășoară activitatea o persoană juridică – presupune o relație rezonabilă între convingerea organului judiciar potrivit cu care în locul unde urmează să se desfășoare percheziția va descoperi obiecte, valori sau înscrisuri de interes pentru anchetă și posibilitatea ca acestea să se găsească, cu adevărat în perimetrul respectiv. Profesionalismul impune excluderea oricărei opțiuni ce ar putea presupune desfășurarea de percheziții la întâmplare¹¹⁷.

Cunoașterea unor date minime despre locul percheziției și persoana percheziționată presupune, totuși, obținerea unor informații cât mai fidele care să permită caracterizarea, particularizarea locului în care urmează a se desfășura percheziția în contextul zonei și a ansamblului de clădiri și anticiparea, în limite rezonabile, a comportamentului persoanei percheziționate pe timpul desfășurării activității.

Este necesară cunoașterea exactă a adresei; caracteristicile de construcție ale imobilului; existența unor dependențe precum: poduri, beciuri, boxe, etc.; numărul, modul de dispunere, destinația încăperilor și eventualele modificările acestora; căile de acces; posibilitățile de intrare și ieșire; spațiile folosite în comun – cine și în ce condiții are acces; dacă sunt și care este identitatea persoanelor ce locuiesc ocazional ori frecventează ocazional imobilul ce urmează a fi percheziționat; posibilitățile de comunicare cu exteriorul ori pentru a distruge obiecte, valori sau înscrisuri de interes pentru echipa ce urmează să desfășoare percheziția. De interes este și cunoașterea unor date despre imobilele și persoanele ce locuiesc în imediata vecinătate a imobilului în care urmează a fi desfășurată percheziția.

¹¹⁷ C. Drăghici, C. E. Ștefan – *Tactica percheziției și ridicării de obiecte și înscrisuri*, Edit. Sitech, Craiova, 2006, pag. 97

O observație trebuie făcută în legătură cu desfășurarea de percheziții în zone multiculturalale sau/și multietnice – este de așteptat o reacție care poate escalada atunci când este vorba despre anchetarea unuia dintre cei mulți în zonă dar minoritari în localitate.

În condițiile în care percheziția urmează a se desfășura și pe un loc deschis devin importante elemente precum dispunerea, suprafața particularitățile topografice, compoziția solului, vegetația, eventualele construcții sau amenajări care sunt ori au fost, în timp, construite pe acel loc, căile de acces, modalitatea de împrejmuire, proprietățile cu care se învecinează și identitatea proprietarilor.

Date de interes care să fie folosite pentru formarea și asigurarea logistică a unei echipe capabile să poată desfășura în bune condiții activitatea trebuie obținute și în legătură cu locurile unde își desfășoară activitatea o persoană juridică ce, într-un fel sau altul, este vizată prin activitatea organelor judiciare.

În ceea ce privește cunoașterea persoanei percheziționate – am în vedere, aici, persoana fizică – de interes sunt date ce privesc identitatea, starea civilă, deprinderi, abilități, hobby-uri, reacții în situații de criză. Analizând situații întâlnite în practică consider că o atenție deosebită, în cadrul pregătirii, trebuie acordată modului de viață, stării și calității persoanelor care locuiesc împreună cu cel la domiciliul căruia și care este direct vizat prin desfășurarea percheziției. Mai direct – echipa va trebui să fie pregătită să ia contact cu persoane ce acuză diferite stări de boală sau emoție puternică, cu copii ce au nevoi și probleme specifice, cu animale domestice care au sensibilitățile lor, cu vecini, rude sau prieteni care au potențial pentru escaladarea situației, dezvoltarea de conflicte, provocări, etc.; totul pentru șicanarea anchetei, pentru compromiterea activității.

Trebuie observat că informațiile obținute despre locul de percheziționat și persoanele ce pot fi întâlnite stau la baza analizei necesității și oportunității desfășurării activității, la dimensionarea echipei de percheziție și a celei suport, la alocarea elementelor de logistică. Superficialitatea, ignoranța ori lipsa de informații sunt de natură a compromite activitatea și rezultatele ce pot fi obținute, a pune în pericol sănătatea, integritatea sau viața membrilor echipei ori a persoanelor prezente la locul desfășurării percheziției, a provoca distrugerii, etc.

Planificarea reperelor orare între care să se desfășoare percheziția și modalităților de blocare și pătrundere în locul de percheziționat

În ceea ce privește planificarea reperelor orare în cadrul căroră să fie desfășurată trebuie observate două aspecte. Pe de o parte ar trebui observate acele considerente de natură administrativă ce țin de prezența personalului la serviciu în perioada considerată optimă pentru desfășurarea percheziției, posibilitatea amânării altor

activități planificate a se desfășura în același timp, existența și funcționalitatea elementelor de logistică, acordul și posibilitatea participării altor specialiști, etc. În același timp, trebuie ținut seama de efectuarea și analizarea rezultatelor unei serioase analize de risc – fără doar și poate, riscuri ce privesc bunurile și persoanele însă, atenție lucrurile nu sunt simple, avem riscuri ce privesc existența, funcționalitatea, integritatea bunurilor din dotarea echipei de percheziție; bunurilor proprietatea diferitelor persoane fizice și juridice care se găsesc în zonă; bunurilor care ar putea fi folosite în anchetă ca mijloace materiale de probă; persoanelor care formează echipa de percheziție, persoanelor care se află în zonă, persoanelor care se găsesc în domiciliul de percheziționat, persoanele percheziționate.

În altă ordine de idei trebuie avută în vedere alegerea unei perioade favorabile, atât pentru începerea cât și pentru desfășurarea percheziției. Prin specificul său, această activitate are un caracter inopinat și trebuie efectuată, de regulă, cu maximă operativitate¹¹⁸. Ca excepție, se poate accepta că percheziția poate fi amânată din considerente de ordin tactic¹¹⁹. Astfel, deși există certitudinea că, de exemplu, la domiciliul unei persoane suspecte sunt ascunse obiecte și înscrisuri care probează aspecte legate de modul în care a fost pregătită și desfășurată activitatea ilicită, identitatea persoanelor implicate și rolul asumat de fiecare, prin natura împrejurărilor, descoperirea acestora este dificilă implicând riscuri importante. Într-un asemenea caz amânarea desfășurării percheziției poate avea ca rezultat „liniștirea” persoanei ce urmează a fi percheziționată, dezvoltarea ideii că anchetatorii explorează alte piste, că s-a renunțat la urmărirea ei, etc. O asemenea situație poate provoca persoana în cauză să renunțe la a ascunde obiectele și înscrisurile de interes pentru anchetă, să facă alte „greșeli” precum contactarea unor persoane în vederea valorificării bunurilor obținute prin desfășurarea activității ilicite, mutarea în altă locație într-o ascunzătoare considerată mai sigură sau, chiar, folosirea bunurilor respective pentru diferite alte scopuri.

Planificarea reperelor orare între care trebuie să se desfășoare percheziția nu are ca obiect limitele de timp între care, efectiv, poate fi desfășurată percheziția deoarece acestea sunt precizate de către legiuitor în mod expres¹²⁰ ci este vorba despre stabilirea aceluși interval de timp care permite maximul de eficiență și de oportunitate – descoperirea cât mai multor probe și mijloace materiale de probă cu cheltuieli de personal și logistică cât mai mici și cu un control rezonabil al riscurilor.

¹¹⁸ C. Drăghici, C. E. Ștefan – op. cit. pag 100; C. Pletea, op. cit. pag. 326

¹¹⁹ A. Ciopraga, op. cit. pag. 114

¹²⁰ Art. 103 din codul de procedură penală

Foarte important, aici, de luat în calcul este necesitatea asigurării elementului surpriză, a caracterului inopinat al percheziției, necesitatea efectuării neîntârziată și existența acelor împrejurări care nu favorizează escaladarea conflictului firesc între anchetatori și persoanele vinovate.

Planificarea reperelor orare între care să se desfășoare percheziția devine deosebit de importantă atunci când se pregătește desfășurarea unor percheziții simultane sau/și a unor percheziții de grup¹²¹ - indiferent de mediul unde se află locurile ce urmează a se percheziționa, perchezițiile trebuie declanșate la aceeași oră, în toate locurile și la toate persoanele. Rațiunea unei astfel de conduite rezidă în înlăturarea posibilităților de a comunica, de a se încunoștința unii pe alții și de a împiedica distrugerea dovezilor compromițătoare.

În altă ordine de idei, planificarea reperelor orare între care să se desfășoare percheziția presupune alegerea celei mai potrivite ore pentru realizarea acestei activități. Considerăm că desfășurarea percheziției la lumina zilei oferă condiții optime pentru pătrunderea fără dificultate în locul percheziționat precum și pentru căutarea și descoperirea obiectelor în cele mai bune condiții. Un astfel de moment apare cu atât mai oportun în situația în care odată cu percheziția se urmărește a se efectua și reținerea sau arestarea persoanei la domiciliul său.

În practica organelor judiciare, în special în cauzele în care sunt cercetați făptuitori considerați periculoși care au la activ fapte grave – precum omoruri, loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, tâlhării, violuri sau tentative ale acestora – cu un comportament agresiv în relația cu organele judiciare, se optează pentru efectuarea perchezițiilor – și arestărilor – în zorii zilei.

Într-un astfel de moment, se mizează, pe de o parte, pe asigurarea, într-o mai mare măsură, a caracterului inopinat al percheziției și al surprinderii făptuitorilor, iar, pe de altă parte, pe faptul că într-o asemenea situație capacitatea de reacție și de ripostă a persoanelor percheziționate este, dacă nu anihilată, în totalitate, oricum, mult diminuată. Este discutabilă opțiunea alegerii, ca moment al începerii percheziției domiciliare, un reper orar în apropierea limitei maxime a intervalului stabilit de legiuitor – ora 20.00 – chiar în condițiile unei acoperiri legale¹²² și, chiar, a unei practici judiciare îngăduitoare. În mod evident am fi în prezența unei conduite provocatoare care creează condiții pentru escaladarea unor conflicte latente, pentru încălcarea unor drepturi și garanții procesuale, care poate influența negativ finalitatea percheziției.

¹²¹ N.A. – a se vedea și **C. Pletea**, op. cit. pag. 328

¹²² Codul de procedură penală, art. 103

Concluzionând, planificarea reperelor orare între care să se desfășoare percheziția se face în funcție de particularitățile fiecărui caz, de necesitatea efectuării acesteia în mod inopinat, de modul cum s-ar putea ține sub un control rezonabil riscurile specifice și în condiții de natură să asigure descoperirea probelor și mijloacelor de probă căutate.

Momentul efectuării percheziției domiciliare trebuie să se coreleze cu modalitățile de pătrundere în domiciliul persoanei. Astfel, se impune ca anchetatorii să aibă pregătite, întotdeauna, cel puțin două variante – atât pentru situația în care pătrunderea în locuința persoanei percheziționate se va putea face cu ușurință cât și pentru situația în care organele judiciare ar putea întâmpina rezistență sau opoziția persoanelor prezente în locuință. Bineînțeles că aspectele invocate trebuie reflectate și în plan administrativ, în ceea ce privește numărul efectivelor participante și dotarea acestora, mijloacele tehnice și materialele necesare pentru deschiderea sau forțarea ușilor de acces în locuință, modul de acțiune al organelor judiciare în momentele premergătoare pătrunderii în locuință și în cel al intrării propriu-zise.

În ceea ce privește *modalitățile de blocare și de pătrundere* este bine să observăm necesitatea desfășurării percheziției într-un mediu cât mai „steril”, ferit de acțiunea oricăror „virusi”. În concret, trebuie avute în vedere două considerente majore:

- controlul rezonabil al tuturor riscurilor legate de persoane¹²³ și bunuri;
- evitarea oricărei posibilități de „evadare”¹²⁴ sau distrugere a probelor sau mijloacelor materiale de probă de interes pentru anchetă.

Nu se pot oferi soluții concrete, valabile pentru orice situație practică, însă Ca principiu se acceptă necesitatea unui acțiunii cu un efectiv suficient pentru a descuraja orice posibilitate de ripostă din partea persoanei percheziționate sau/și a apropiaților săi. Foarte important este ca membrii echipei să fie poziționați în așa fel încât să poată interveni la timp, atunci când este nevoie, și, în același timp, să fie evitată orice vulnerabilitate în legătură cu securitatea personală. De exemplu, atunci când vorbim despre blocare, în cazul percheziției unui domiciliu situat la etajul 5 al unui bloc de 8 etaje, echipa va trebui să țină sub control intrarea în bloc, ferestrele,

¹²³ **N.A.** – este vorba despre riscuri ce implică viața, integritatea corporală sau sănătatea membrilor echipei, a persoanelor aflate în zona perimetrului ce urmează a fi percheziționat și a persoanelor ce au oferit informații ori au colaborat în alt mod pentru desfășurarea în condiții cât mai bune a percheziției

¹²⁴ **N.A.** – este foarte posibil ca, la venirea anchetatorilor, persoana percheziționată să încerce să transmită altei persoane, să arunce pe fereastră, în canalizare, în sobă, etc. sau să încerce să fugă cu obiecte sau înscrisuri care interesează ancheta

accesul în holul din care se pătrunde în apartamentul de percheziționat dinspre etajul superior și dinspre etajul inferior.

Pătrunderea în locul de percheziționat se va face folosind orice oportunitate ce apare la fața locului sau, de preferat, o oportunitate „pregătită”, provocată în așa fel încât cel percheziționat să deschidă ușa apartamentului, să iasă pentru a se prezenta în fața altei sau altor persoane fără a-și pregăti reacții față de membrii echipei sau alte persoane din jur. În nici un caz nu se va suna la ușă, spunând: „Deschide ! Poliția !” Cei care știu că au ceva de ascuns ar putea intra panică și ar putea recurge la gesturi desperate – ar putea încerca să înghită obiecte de interes pentru anchetă, le-ar putea arunca în vasul de la toaletă, în sobă ori pe fereastră; s-ar putea arunca pe fereastră ori ar putea încerca să se victimizeze în alt mod; s-ar putea angaja într-o luptă directă cu membrii echipei de percheziție în încercarea de a-și asigura scăparea – sau, din contră, cu sânge rece, ar încerca să câștige timp pentru a-și pregăti reacții gândite care să-i permită să țină sub control situația sau, de ce nu să o exploateze în folosul său – ar putea pregăti provocări, amenințări, sau alte „intervenții” cu arme de foc sau arme albe, ar putea lua ostatici, ar putea provoca incendii sau explozii, etc.

Stabilirea participanților la percheziție și alegerea mijloacelor tehnice necesare

Desfășurarea percheziției presupune, în mod firesc, prezența la fața locului a trei categorii de persoane: persoana/persoanele percheziționate, anchetatorii și specialiști care suplimentează competențele anchetatorilor în vederea desfășurării, în condiții cât mai bune, a activității. De asemenea, la locul desfășurării percheziției mai este necesară prezența martorilor asistenți rolul și numărul acestora fiind strict reglementat.

Aceștia vor fi aleși din rândul persoanelor majore neinteresate material sau moral în cauză și care nu au își desfășoară activitate profesională în cadrul organelor judiciare. În aceeași ordine de idei se va evita alegerea martorilor asistenți din rândul persoanelor care, în virtutea raporturilor în care se află cu cel percheziționat (rudenie, prietenie, bună vecinătate), pot trezi suspiciuni cu privire la poziția de obiectivitate pe care trebuie să se situeze. În cazul efectuării percheziției la o instituție în cadrul căreia există documente secrete ori a cărei normală activitate impune asigurarea secretului de stat sau de serviciu, martorii asistenți trebuie aleși din rândul persoanelor care au acces la acele obiecte sau înscrisuri ce nu pot fi date publicității¹²⁵.

În toate cazurile, anchetatorului care conduce percheziția îi revine obligația de a explica martorilor asistenți care sunt drepturile

¹²⁵ E. Stancu, op. cit. pag. 460.

și obligațiile lor stipulate în lege. Ca regulă, martorii asistenți au dreptul să fie prezenți la toate acțiunile pe care le implică efectuarea percheziției, să li se prezinte toate obiectele găsite și ridicate și să facă observații cu privire la modul de efectuare și la cele consemnate în procesul-verbal, fără a se implica direct și nemijlocit în acțiunile de căutare – pentru a-și putea păstra obiectivitatea eventualelor observații pe care le-ar putea face.

Componența echipei care va efectua percheziția, în concret, este determinată de mai mulți factori, între care pot fi menționați: natura și întinderea locurilor sau a suprafețelor percheziționate, natura obiectelor căutate, gradul de dificultate pe care îl implică descoperirea acestora, datele ce caracterizează personalitatea celui ce urmează a fi percheziționat, anumite considerente de ordin tactic privind desfășurarea propriu-zisă a percheziției ș.a.¹²⁶. Echipa de percheziție poate include, în anumite cazuri, și magistrați – procurori sau, chiar, instanța de judecată.

În ceea ce îi privește pe specialiști, trebuie acceptată necesitatea prezenței acestora la locul desfășurării percheziției. Alături de anchetatori la realizarea scopului percheziției își pot aduce contribuția specialiști în diverse domenii de activitate, precum: domeniul tehnic¹²⁷, artistic, medical și de patrimoniu. Prezența acestora este impusă fie de natura deosebită a obiectelor ce se caută, fie de necesitatea identificării cu ușurință a locurilor unde aceste obiecte ar putea fi ascunse.

Cu privire la mijloacele necesare, echipa de percheziție poate avea nevoie de tot felul de scule, dispozitive, aparate etc., începând cu cele mai simple și ajungând, în cazul cercetării unor activități ilicite prin care se presupune că s-a încălcat regimul armelor, munițiilor, materialelor explozive, substanțelor toxice, radioactive etc., la utilizarea unei aparaturi speciale de detectare și respectarea acelor reguli menite a preîntâmpina riscurile legate de manipularea, ridicarea, ambalarea și transportarea imprudentă a unor asemenea obiecte sau substanțe¹²⁸. În cazul cercetării unor cauze privind furtul sau traficul ilicit cu opere de artă sau obiecte de patrimoniu ori în cazul perchezițiilor efectuate pentru descoperirea unor cadavre sau părți din cadavre este necesar ca la efectuarea perchezițiilor să participe și specialiști din domeniul artistic și medico-legal. În multe cazuri este necesară participarea unor persoane cu o pregătire tehnică de specialitate, care, datorită profesiei sau meseriei exercitate (specialiști în domeniul construcțiilor, zidari, tâmplari,

¹²⁶ C. Pletea, op. cit. pag. 329

¹²⁷ N.A. – am folosit o formulare generică, de la caz la caz, fiind necesară prezența, la locul percheziției, a unor specialiști în construcții, rezistența materialelor, îmbinări prin sudură, prelucrarea lemnului, etc.

¹²⁸ A. Ciopraga, op. cit., pag. 115; C. Aionitoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 215.

instalatori, lăcătuși etc.), pot identifica cu ușurință locurile unde ar putea fi ascunse anumite obiecte, pot sesiza transformările aduse interioarelor, mobilierului, instalațiilor sau pot contribui la deschiderea unor uși ori îndepărtarea unor obstacole¹²⁹.

Percheziția implică, în mod necesar, prezența persoanei percheziționate¹³⁰, chiar și atunci când este reținută sau arestată. În absența celui percheziționat această activitate se poate efectua în prezența unui reprezentant ori a unui membru al familiei, iar în lipsa acestuia, a unui vecin, având capacitate de exercițiu¹³¹.

Persoana percheziționată asistă la desfășurarea percheziției, cunoaște obiectele descoperite și ridicate pentru continuarea cercetărilor, pe cele lăsate în păstrarea sa ori a unui custode putând să-și exprime obiecțiile cu privire la modul de efectuare al percheziției și la cele consemnate în procesul-verbal.

În literatura de specialitate a fost exprimată opinia, ce-i drept singulară, că sunt, totuși, unele cazuri când persoanei percheziționate nu trebuie să i se arată o parte din rezultatele percheziției în interesul cercetărilor¹³². O astfel de abordare, deși utilă, în anumite condiții, contravine dispozițiilor legale¹³³, care impun ca obiectele sau înscrisurile să se prezintă persoanei de la care sunt ridicate și celor care asistă, pentru a fi recunoscute și a fi însemnate spre neschimbare, după care se etichetează și se sigilează. Aici este locul pentru o notă de fermitate – nici un considerent de ordin tactic nu poate ignora prevederile legale¹³⁴.

Recunoașterea și însemnarea bunurilor, valorilor, înscrisurilor descoperite în timpul desfășurării percheziției înlătură contestațiile ulterioare cu privire la proveniența și identitatea acestora.

Pentru descoperirea obiectelor ascunse se pot folosi aceleași mijloace tehnice utilizate și la cercetarea criminalistică a locului faptei: sonde electromagnetice pentru descoperirea și ridicarea obiectelor ascunse în mediul acvatic, detectoare de metale și cadavre, detectoare cu ultrasunete, aparatură Roentgen portabilă, microscopie de buzunar etc. De asemenea, sunt necesare materiale pentru ambalarea obiectelor găsite, sigilarea coletelor, mijloacelor materiale de probă, a unor încăperi sau obiecte de mobilier, surse de iluminat cu alimentare independentă pentru căutarea în locurile cu luminozitate redusă ori inexistentă (poduri, beciuri, magazine, garaje,

¹²⁹ **C. Aionitoaie, V. Bercheșan**, op. cit. pag 218.

¹³⁰ **N.A.** – dacă în cazul percheziției corporale este un lucru firesc, în ipoteza percheziției domiciliare sau la locul unde își desfășoară activitatea o persoană juridică, aspectul capătă o importanță deosebită

¹³¹ **C. Pletea**, op. cit. pag. 330

¹³² **C. Suciu**, op. cit., pag. 544.

¹³³ Codul de procedură penală art. 107

¹³⁴ **N.A.** – în același sens a se vedea și **C. Pletea**, op. cit. pag. 331

canale, etc.). Pentru determinarea naturii materialului din care sunt obținute unele obiecte sau substanțe – de exemplu, bijuteriile, drogurile, arme chimice, precursori ai acestora, etc. – se folosesc truse cu destinații speciale în vederea stabilirii unor indicii cu valoare orientativă în legătură cu, de exemplu, metalul galben sau substanțele suspecte a fi droguri. Fixarea obiectelor descoperite în ascunzători special construite sau spații cu destinație schimbată se face cu ajutorul înregistrărilor de sunet¹³⁵ și imagine, ceea ce presupune existența personalului calificat, a materialelor și a aparatului necesare.

Îndeplinirea formalităților legale pentru dispunerea percheziției.

Evoluțiile legislative din ultimii ani sunt binecunoscute tuturor celor implicați în practica dispunerii și efectuării perchezițiilor. Ceea ce se poate recomanda, indiferent de natura percheziției ce se pregătește, este să se evalueze stadiul legislației și să se parcurgă cu maximă rigoare procedura prescrisă. Important este ca, de fiecare dată, anchetatorii să aibă o abordare anticipativă, să evalueze posibilitățile de acțiune pe parcursul derulării procesului penal¹³⁶ ale avocaților apărării, cunoscut fiind că, de exemplu, nulitatea absolută a unui act procedural poate avea efecte negative asupra probațiunii.

Foarte important este ca, indiferent de modul în care va evolua procedura dispunerii perchezițiilor, să se asigure:

- realizarea elementului surpriză și a caracterul inopinat al percheziției;
- eliminarea sau, cel puțin, reducerea riscului distrugerii, înstrăinării ori dispariției bunurilor, înscrisurilor sau valorilor de interes pentru anchetă înainte de declanșarea percheziției;
- evitarea provocării de suspiciuni, punerii „în gardă” a persoanelor implicate în cauza respectivă și perspectiva ca perchezițiile la aceste persoane, chiar declanșate simultan, să se soldeze cu rezultate negative;
- dreptul anchetatorilor de a pătrunde în mod forțat și a căuta în locuința sau încăperile în care se crede că s-ar afla obiectele, valorile sau înscrisurile de interes pentru anchetă

¹³⁵ **N.A.** – este utilă fixarea prin înregistrări de sunet declarațiile persoanelor percheziționate în legătură cu descoperirea, proveniența și modul de depozitare sau ascundere al obiectelor respective.

¹³⁶ **N.A.** – fără a intra în detalii de procedură penală, trebuie subliniat că avocatul apărării și, bineînțeles învinuitul sau suspectul – într-o posibilă evoluție a legii procesual penale – ori inculpatul au posibilitatea să valorifice drepturi specifice atât în faza urmăririi penale cât și în faza de judecată ori în căile de atac

Atunci când trebuie percheziționate și spațiile folosite în comun cu alte persoane ori sistemele informatice, acest lucru trebuie să fie solicitat și inclus în procedura legală parcursă.

Nu trebuie uitat nici faptul că perchezițiile în timpul nopții, în afară de situațiile când se constată desfășurarea unor activități ilicite în flagrant, sunt interzise; starea de flagrantă dă dreptul organelor judiciare să efectueze percheziția fără nici un fel de încuviințare.

O ultimă precizare, mai este necesară aici, în legătură cu membrii echipei: după parcurgerea etapelor pregătitoare este necesară informarea tuturor participanților la percheziție, în cele mai mici detalii, în așa fel încât aceștia să fie bine motivați, să înțeleagă rațiunea ce a făcut necesară desfășurarea percheziției în condițiile date, să acționeze în cunoștință de cauză și să înlăture factorii perturbatori ce pot afecta nivelul de concentrare.

3.4 Aspecte de ordin psihologic ce țin de efectuarea percheziției și comportamentul persoanelor implicate

Printre factorii importanți care au un rol important în pregătirea, desfășurarea și, chiar, materializarea rezultatelor unei percheziții se regăsesc și cei de natură psihică – cunoașterea acestora de către organul judiciar fiind, absolut, necesară¹³⁷. Percheziția este, fără îndoială, o adevărată confruntare pe tărâm psihologic, între cei care efectuează această activitate și persoanele percheziționate, între cei care efectuează percheziția și propriile limite și slăbiciuni.

Psihologia anchetatorilor. Primele aspecte de ordin psihologic trebuie avute în vedere în etapa desfășurării activităților pregătitoare. Astfel, pot apare întrebări precum „Chiar trebuie făcută o percheziție?”; „Dacă apar complicații?”; „Dacă nu pot să-i conving pe colegi de oportunitatea percheziției?”; „Dacă nu găsesc nimic?”; „Oare este posibil să-l țin sub control pe ... , cunoscut cu un comportament violent ?; etc. Șirul întrebărilor poate deveni nesfârșit. Percheziția, în general, cea domiciliară, în special, este o activitate complexă ce necesită un volum important de resurse și care trebuie organizată cu minuțiozitate astfel că, dacă s-ar putea obține rezultate comparabile prin desfășurarea altor activități, mulți dintre anchetatori ar renunța cu bucurie la pregătirea și desfășurarea ei. Cum, din nefericire, descoperirea de probe și mijloace materiale de probă în locuri precum domiciliul unei persoane nu se poate face, altfel, decât prin desfășurarea unei percheziții, nu le rămâne

¹³⁷ E. Stancu, op. cit. pag. 461

anchetatorilor decât posibilitatea de a accepta necesitatea și a crea oportunitatea¹³⁸ desfășurării unei asemenea activități.

Psihologia anchetatorului care efectuează percheziția trebuie să fie definită printr-un simț de observație bine-dezvoltat, o putere mare de concentrare și de stabilitate a atenției, o intuiție rapidă, capacitate de analiză și sinteză¹³⁹. Totodată, el trebuie să fie perseverent, ordonat, să dea dovadă de mult calm și chiar de o anumită rezistență fizică, mai ales în cazul perchezițiilor de lungă durată. În esență, efectuarea unei percheziții reclamă, printre altele, și o serie de calități psihofiziologice¹⁴⁰. Acestea sunt caracterizate, printre altele, de forță, mobilitatea și dinamismul sistemului nervos, de echilibrul existent între procesul de excitare și inhibiție.

Față de importanța percheziției pentru aflarea adevărului, este evidentă necesitatea urmării de către anchetatori a unei conduite tactice, potrivit unor reguli generale¹⁴¹, precum:

- **examinarea riguroasă și observarea permanentă**, în accepțiunea sa psihologică de dirijare a atenției spre o percepție mai bună, mai completă, atât a comportamentului persoanei percheziționate cât și a particularităților întregului perimetru în care se desfășoară percheziția. Calitatea observării efectuate este dependentă – într-o măsură apreciabilă – de capacitatea de mobilizare a atenției asupra obiectului observării¹⁴². De exemplu, urmărind privirea percheziționatului – foarte concentrată pe mișcările, gesturile, atitudinea celui care caută – șeful echipei care desfășoară percheziția poate dispune intensificarea căutărilor în locul în legătură cu care cel percheziționat manifestă indici de stres emoțional care ar putea fi specifici minciunii.

- **menținerea stabilității atenției**, ceea ce presupune evitarea monotoniei, rolul celui care caută putând fi asumat, pe rând, de mai mulți membrii ai echipei de percheziție. De asemenea, se poate dispune efectuarea unor pauze informale. Acceptând faptul că desfășurarea percheziției este o activitate laborioasă, cu o desfășurare îndelungată în timp, atenția trebuie să fie egal distribuită pe parcursul întregii activități. Performanțele în nivelul atenției sunt afectate de fluctuații generate de factori precum: condițiile de luminozitate, prezența unor fenomene sonore perturbatoare, temperatura; neacceptarea atribuțiilor individuale distribuite în cadrul echipei sau/și reprezentări vagi ale scopului

¹³⁸ **N.A.** – am folosit termenul de oportunitate pentru a sublinia specificul situației în care s-au parcurs cu rigoare toate activitățile pregătitoare.

¹³⁹ **T. Bogdan** – Curs de psihologie judiciară, Tipografia învățământului, București 1957, pag. 381-383

¹⁴⁰ **E. Stancu**, op. cit. pag. 461

¹⁴¹ **N.A.** – a se vedea **A. Ciopraga**, op. cit. pag. 117-122; **E. Stancu**, op. cit. pag. 461-462; **C. Aionițoae, V. Bercheșan, I. Boțoc**, op. cit. pag. 213

¹⁴² **A. Ciopraga**, op. cit. pag. 118

urmărit prin percheziției; instalarea oboselii, scăderea interesului sau a motivației; emoțiile și surescitarea provocate de caracteristicile mediului în care se desfășoară percheziția sau/și de către comportamentul celui percheziționat ori ale celorlalte persoane aflate în locul respectiv; iritarea provocată de posibilele incidente ce pot apare în momentul pătrunderii în locul de percheziționat sau imediat după acest moment.

- **adaptarea rapidă la situațiile concrete** ce apar pe parcursul desfășurării percheziției, dublate de mobilitatea gândirii în interpretarea datelor obținute pe parcursul activității. În practica judiciară, deși percheziția se desfășoară în mod obiectiv, activitatea de căutare trebuind să se desfășoare pe întreg perimetrul spațiului de percheziționat, se pune un anumit accent pe obținerea unor informații, cu ocazia desfășurării activităților pregătitoare, care să orienteze efortul de căutare către anumite locuri. În aceste condiții, chiar dacă există și un plan ce își propune, inclusiv, orientarea căutărilor spre anumite locuri sau obiecte, anchetatorii trebuie să fie pregătiți, în orice moment, să renunțe la versiunile inițiale, acordând o atenție normală altor spații care au devenit importante în contextul desfășurării percheziției.

- **percheziția necesită multă perseverență, calm și răbdare**, o asemenea activitate fiind incompatibilă cu superficialitatea, nervozitatea, graba ori repulsia față de anumite obiecte sau spații. În practică, adesea, cei care au de ascuns ceva mizează pe astfel de aspecte în speranța de a nu fi descoperiți. Recomandabil este ca anchetatorii să aibă, permanent, inițiativa, să conducă ostilitățile – ei sunt profesioniștii. Bineînțeles că se poate improviza, se pot introduce „incidente controlate”, provocări, totul pentru a obține rezultate exploatabile în cadrul anchetei. Calmul și răbdarea sunt atribute ale profesionalismului, însă, totuși, nu este același lucru cu comportamentul artificial, cu afișarea unei nepăsări absolute indiferent de ceea ce se întâmplă în cadrul desfășurării activității. Comportamentul natural, controlat, dar ... , totuși, natural dă rezultate pozitive. Așa cum am arătat, percheziția se constituie într-o luptă, în plan psihologic, între anchetator și suspect. Fiecare, dintre cei doi, își analizează partenerul și încearcă să exploateze, în avantajul său, evoluția celuilalt. De fiecare dată când sunt percepute note de artificial în comportamentul celuilalt, situația este interpretată ca un semn de atenționare, un motiv de a bloca comunicarea și a contraataca cu alte mijloace. Foarte important este ca anchetatorii să recepționeze un volum mai mare de comunicare din partea celui percheziționat și pe baza sesizării unor reacții tipice tensiunii emoționale, în funcție și de particularitățile locului percheziționat în acel moment, să aibă posibilitatea, pe baza unor raționamente inductive și

deductive, să determine în ce măsură un anumit obiect sau spațiu cercetat poate prezenta interes ori are legătură cu scopul percheziției.

- **evitarea oricăror conflicte cu cel percheziționat** este un aspect deosebit de important care, tratat cu ignoranță poate pune în pericol desfășurarea percheziției și rezultatele anchetei. Întrucât sunt pe terenul adversarului, anchetatorii își asumă riscuri importante în condițiile dezvoltării unui conflict deschis cu persoana percheziționată ori cu alte persoane aflate în zonă. În mod evident, orice conflict dezvoltat pe perioada desfășurării percheziției pune la îndoială profesionalismul anchetatorilor – se pune problema abuzului, a pierderii controlului asupra comportamentului persoanelor prezente, problema imposibilității de a descoperi obiecte de interes pentru anchetă datorită blocării căutării prin îmbrânceli, luări de piept sau ... mai rău.

- **abținerea de a face aprecieri** legate de viața personală și familială ale persoanei percheziționate este, înainte de toate, o problemă de respect. În al doilea rând, astfel de aprecieri constituie preludiul dezvoltării unui conflict – tocmai ce am afirmat că este de nedorit. Aprecierile de acest fel, eventual spuse și pe un ton „adecvat” sunt de natură a provoca reacții, a provoca comportamente și asta interesează pe anchetatori, însă, comportamentele nu sunt în legătură cu desfășurarea activităților de căutare, cu ceea ce este important pentru anchetă ci în legătură cu niște provocări stupide care nu pot avea, în ele, nimic constructiv.

Psihologia persoanei percheziționate oferă elemente ce pot deveni importante pentru desfășurarea percheziției și, într-un plan mai larg, pentru dezvoltarea anchetei. Astfel, pentru realizarea scopului percheziției, un rol important îl are observarea, capacitatea anchetatorilor de a se orienta, de a sesiza, selecta și atribui adevărata semnificație celor mai neînsemnate reacții ale celui percheziționat¹⁴³.

Percheziționatul urmărește cu interes și emoție activitatea celor ce efectuează percheziția, traversează o stare emoțională specifică¹⁴⁴, așa încât nu poate rămâne pasiv la modul cum evoluează căutările, la ceea ce se petrece. Indiferent de pregătirile pe care le-ar fi putut face, în prealabil, percheziționatul nu va putea să nu reacționeze față de acțiunile desfășurate de echipa de anchetatori. Este foarte posibil ca suspectul să simuleze stăpânirea de sine, calmul, nedumerirea, unele stări de boală, leșin, atitudini de protest sau de revoltă, toate în scopul fie de a impresiona, fie de a intimida

¹⁴³ C. Pletea, op. cit. pag. 320

¹⁴⁴ E. Stancu op. cit. pag 462

pe cei ce efectuează percheziția. Expresiile emoționale, care constituie parte a manifestărilor comportamentale, permit perceperea stărilor emotive ale percheziționatului¹⁴⁵. De aceea, pe parcursul efectuării percheziției, anchetatorii trebuie să-și orienteze atenția în direcția surprinderii unor manifestări psiho-comportamentale, precum: tremuratură a corpului și al mâinilor, respirația agitată, suspinul de ușurare, modificări ale vocii și vorbirii, expresia și culoarea feței etc. – asemenea reacții, făcând parte din categoria celor ce scapă controlului sau dirijării conștiente, pot orienta activitățile de căutare.

Anchetatorii trebuie să observe privirea percheziționatului și a altor persoane din anturajul său. Cu certitudine vor apărea modificări de reacție și abordare în funcție de cum se instalează și se manifestă teama de nu fi descoperite probe compromițătoare. Există chiar posibilitatea ca privirea suspectului să fie focalizată, pe perioade mai mari ori mai mici de timp, în exclusivitate, pe mâinile celui care caută.

Foarte important de urmărit este și modul în care vorbește percheziționatul – tonul, volumul, frecvența, timpul de latență apărut între întrebările puse de anchetatori și răspunsuri – și acesta putând constitui un indiciu în orientarea căutărilor și descoperirea locurilor în care au fost ascunse obiectele căutate. În context, deosebit de importantă mai este și sesizarea manifestărilor ce trădează pierderea controlului din partea percheziționatului: servilism, sânguință, grijă deosebită pentru anumite obiecte, dragoste subită pentru unele activități de ordin gospodăresc (udatul florilor, mutarea mobilierului ori a altor obiecte, curățirea sau aranjarea acestora)¹⁴⁶. Surprinzând comportamentul celui percheziționat, modul cum este marcat de ceea ce se întâmplă în timpul percheziției, anchetatorii trebuie să interpreteze corect astfel de manifestări, ținând cont de natura activităților desfășurate până în acel moment, de locurile și obiectele examinate, de manifestările celui percheziționat la stimuli neutri. Recomandabil este să fie observat și reținut exact momentul apariției unor astfel de reacții – în ce moment al activității și în legătură cu examinarea căror obiecte sau zone de perimetru – și, mai ales, să se stabilească dacă se repetă în cazul reluării activităților care le-au determinat.

În funcție de cum a fost evaluat suspectul percheziționat – ca și manifestări normale la acțiuni ale anchetatorilor care nu vizau perimetre ori obiecte care ar putea prezenta interes pentru anchetă – există posibilitatea diferențierii manifestărilor care au legătură cu acțiunile desfășurate de către anchetatori de cele datorate altor

¹⁴⁵ C. Aionîtoaie, V. Bercheșan, I. Boțoc, op. cit. pag. 210

¹⁴⁶ C. Aionîtoaie, V. Bercheșan, I. Boțoc, op. cit. pag. 210

cauze precum, poate, însuși evenimentul percheziției, grijii față de unele obiecte de valoare ori care au o valoare afectivă (tablouri, sculpturi, lucrări de mare valoare artistică, istorică sau științifică, corespondență, jurnale, memorii, fotografii etc.) fără să facă parte din categoria celor care interesează cauza, găsirea unor obiecte sau înscrisuri ce nu fac obiectul percheziției dar care, din motive mai mult sau mai puțin justificate, pot fi considerate de membrii familiei compromițătoare ș.a.¹⁴⁷. Manifestările făcând parte din categoria stărilor reactive, cum ar fi: mototolirea batistei, roaderea unghiilor, gesticulările, spasmul glotic, atracția către anumite locuri sau obiecte, se pot datora stărilor prin care trece percheziționatul, însă, datorită faptului că pot fi supuse controlului, ele pot fi și dirijate. Nu de puține ori, încercarea de disimulare a stărilor emoționale se poate ascunde în spatele unei comportări condescendente, concretizată într-o amabilitate exagerată, în solitudinea de a fi pe placul celor care efectuează percheziția, de a pune la dispoziția acestora obiectele căutate, de a adresa invitația controlării unor încăperi sau obiecte ș.a. Alteori, dimpotrivă, comportamentul percheziționatului se situează la polul opus, el recurgând la atitudini de protest, de indignare, acreditând ideea că reputația și cinstea de care se bucură îl pun la adăpost de orice bănuială și, prin urmare, percheziția este lipsită de sens.

Cele două tipuri comportamentale vizează, de cele mai multe ori, derutarea organului de urmărire penală, dirijarea lui spre o pistă falsă și, în final, renunțarea la căutarea obiectelor. Practica organelor de urmărire penală cunoaște suficiente cazuri când cel percheziționat încearcă să împiedice buna desfășurare a activității. Printre acestea, amintim: refuzul de a deschide încăperile, atitudinea arogantă, comportarea provocatoare, jignitoare, insulta, ironia, „îmbolnăvirea” subită etc.¹⁴⁸

Din punct de vedere tactic, pentru „dejucarea” manevrelor întreprinse de cel percheziționat (proteste, invitație de a verifica anumite locuri, distragerea atenției), este indicat ca organul judiciar să adopte o atitudine sobră, reținută, să nu reacționeze imediat, demonstrând că este sigur pe sine și hotărât să ducă percheziția la bun sfârșit¹⁴⁹. Un procedeu tactic util pentru sesizarea mai clară a reacțiilor persoanei percheziționate este și acela al adresării de întrebări referitoare la destinația unor obiecte, la dispunerea încăperilor locuinței ș.a., precum și invitarea acesteia să deschidă sau să mute anumite obiecte de mobilier.

¹⁴⁷ C. Aionițoaie, V. Bercheșan, I. Boțoc, op. cit. pag. 211

¹⁴⁸ E. Stancu op. cit. pag 463

¹⁴⁹ R. Lechat – La technique de l'enquête criminelle, vol. I, Bruxelles, 1960, pag. 245-246

3.5 Efectuarea percheziției

3.5.1 Reguli tactice privind efectuarea percheziției corporale

Potrivit legiuitorului¹⁵⁰, percheziția poate fi domiciliară sau corporală, modalități care, la nevoie, pot fi folosite cumulativ¹⁵¹.

Percheziția corporală, în fapt percheziția persoanei, constă în căutarea probelor și mijloacelor materiale de probă pe corpul unei persoane. În doctrină¹⁵² se subliniază faptul că, datorită particularităților sale, percheziția persoanei trebuie împărțită, convențional, în percheziția obiectelor de îmbrăcăminte și percheziția corpului persoanei. Mai mult, din rațiuni practice, activitățile de căutare ar trebui extinse și asupra bagajelor purtate sau care însoțesc persoana percheziționată precum și asupra perimetrului din jurul acesteia, pentru a se putea descoperi unele obiecte aruncate înainte sau în timpul percheziției¹⁵³.

De regulă, percheziția corporală se efectuează asupra făptuitorului cu ocazia constatării infracțiunii flagrante, persoanei prinse după urmărirea sa în vederea reținerii sau arestării, persoanei căreia i se efectuează o percheziție domiciliară, persoanei care urmează a fi introdusă în arest¹⁵⁴.

În literatura de specialitate¹⁵⁵ s-a exprimat și opinia potrivit căreia când persoana percheziționată este cunoscută, organul judiciar poate efectua unele activități pregătitoare. Opinia respectivă este confirmată și de practica judiciară și mai ales de rezultatele obținute în cazul infracțiunilor flagrante sau în cazul activităților preventive, desfășurate în locuri aglomerate, când perchezițiile efectuate nu au fost spontane sau la inspirație. Nu se poate realiza o cuantificare a activităților pregătitoare ca în cazul percheziției domiciliare, unde sunt prevăzute și variante de rezervă ori soluții pentru diferite situații, însă modul de efectuare, minuțiozitatea, perseverența și profesionalismul pun în lumină caracterul organizat, pe care-l presupune pregătirea percheziției și în cazul când persoana nu este cunoscută.

Analizând evoluțiile probabile ale legislației procesual penale se poate constata o anumită grijă a legiuitorului pentru definirea și

¹⁵⁰ Codul de procedură penală art. 100 alin. 2

¹⁵¹ C. Pletea op. cit. pag. 333

¹⁵² C. Drăghici, C. E. Ștefan, op. cit. pag. 114-115

¹⁵³ C. Aionițoaie, V. Bercheșan, I. Boțoc, op. cit. pag. 222;

¹⁵⁴ I. Mircea, op. cit. pag. 292.

¹⁵⁵ C. Pletea op. cit. pag. 334

procedura efectuării percheziției corporale. Astfel¹⁵⁶, percheziția corporală presupune examinarea corporală externă a unei persoane, ce poate include și examinarea cavității bucale, a nasului, urechilor, a părului, a îmbrăcăminte, a obiectelor pe care o persoană le are asupra sa sau sub controlul său, la momentul efectuării percheziției. Și în acest caz se poate distinge că, în fapt, avem: percheziția exteriorului corpului unei persoane; percheziția unora dintre cavitățile naturale și a părului; percheziția obiectelor de îmbrăcăminte; percheziția altor obiecte pe care o persoană le are asupra sa sau sub controlul său, la momentul efectuării percheziției.

Din punct de vedere tactic criminalistic, apreciez că trebuie făcută distincție între:

- percheziția corporală sumară sau palparea și observarea de siguranță;
- percheziția obiectelor de îmbrăcăminte, a bagajelor și a altor obiecte pe care persoana percheziționată le are asupra sa sau sub controlul său în momentul efectuării percheziției;
- examinarea corporală externă.

Percheziția corporală sumară sau palparea și observarea de siguranță ar putea fi una dintre cele mai uzuale activități de căutare efectuate de către anchetatori, în primul rând, din considerente de securitate personală dar și pentru a putea descoperi probe și mijloace materiale de probă. Din punct de vedere practic, anchetatorii vor desfășura acțiuni de căutare la un nivel superficial.

De ce la nivel superficial ?

Pentru că, pe de o parte, anchetatorii nici nu pot, iar pe de altă parte, nici nu este normal să facă mai mult. Persoana căutată se supune activităților de căutare care acum, într-o primă fază, au ca scop prioritar descoperirea de obiecte care ar putea fi utilizate pentru a ataca anchetatorii ori pentru auto-victimizare, de obiecte de interes pentru dezvoltarea anchetei sau/și evitarea aruncării sau distrugerii acestora. Aceste activități sunt dominate de urgența cu care trebuie desfășurate. Nu se manifestă ignoranță însă tot ce înseamnă meticulozitate poate fi lăsat pentru etapele următoare când totul se poate face mai facil.

Percheziția obiectelor de îmbrăcăminte, a bagajelor și a altor obiecte pe care persoana percheziționată le are asupra sa sau sub controlul său în momentul efectuării percheziției este caracterizată prin rigoare și meticulozitate, fiecare obiect fiind luat și examinat separat astfel încât să existe toate condițiile pentru descoperirea de

¹⁵⁶ **N.A.** – Art. 163, alin. 1 din proiectul Codului de Procedură Penală depus la Parlamentul României în cursul anului 2009

probe¹⁵⁷ care să permită lămurirea situației persoanei percheziționate.

Examinarea corporală externă deși pare spectaculoasă se rezumă la un efort, preponderent, vizual al anchetatorilor, eventual, completat prin contact direct cu corpul celui percheziționat, în cazul palparilor sau a pieptănării părului.

În ceea ce privește percheziția unora dintre cavitățile naturale, eventual a interiorului corpului – așa-numita percheziție corporală amănunțită – personal, am rezerve. S-ar putea observa că examinarea cavității bucale, a nasului, urechilor – așa cum se face referire în proiectul Codului de Procedură Penală – nu presupune un efort deosebit din partea celui care face percheziția și nici o suferință sau suportarea unei situații înjositoare din partea celui percheziționat. Consider că, dincolo de ceea ce trebuie făcut urgent, atunci când există informații sau, cel puțin, suspiciuni că o persoană ascunde în interiorul corpului său mijloace de probă sau poartă urme ce pot ajuta ancheta, trebuie dispusă o constatare medico-legală. Oricât s-ar strădui un anchetator să caute, chiar beneficiind de sprijinul unui cadru medical¹⁵⁸, activitatea ar deveni jenantă și ar putea pune persoana percheziționată într-o situație înjositoare. Anchetatorul, asistat sau nu, sprijinit sau nu de un cadru medical va trebui să examineze atent orificiile și cavitățile naturale în care ar fi putut fi ascunse anumite obiecte, regiuni și organe, tălpile, pielea din anumite zone ale corpului, proteze, aparate ghipsate, auditive, etc. Evident că anchetatorii se pot strădui, însă în segmente importante ale activității, trebuie să pună concluzii pe baza observațiilor și chiar a rezultatelor căutării sau, cel puțin, a unor manevre efectuate de alte persoane. Cadrul procedural, profesional și științific ideal pentru astfel de activități îl reprezintă realizarea unei constatări medico-legale. Persoana de percheziționat poate „suporta” într-un mod mai firesc atingerea, manevrele, solicitările, folosirea unor aparate sau proceduri investigative atunci când toate acestea sunt desfășurate în incinta unui cabinet medical de către un specialist în domeniu. De asemenea materializarea rezultatelor este cel adecvat, implicarea anchetatorului fiind și aici discutabilă. Una este ca ancheta și, implicit, dosarul penal, să conțină un raport de constatare întocmit

¹⁵⁷ **N. A.** – în cazul unor urme a căror existență sau/și caracteristici care pot fi utile anchetei necesită cunoștințele unor specialiști sau experți se vor dispune constatări tehnico-științifice sau expertize

¹⁵⁸ **C. Pletea**, op. cit. pag. 337 – Cât privește percheziția corpului persoanei, al cărei obiect îl constituie examinarea acelor regiuni sau organe care au servit ca ascunzători, aceasta se efectuează de către o persoană de același sex, condiție ce trebuie realizată și în prezența martorului asistent. În raport de împrejurări, cu ocazia examinării corpului, se poate apela și la concursul medicului care, în afara unor constatări directe, poate efectua și examinări radiologice, pentru a verifica dacă obiectele căutate nu au fost înghițite.

de un specialist care a avut toate condițiile pentru a-și desfășura activitatea și, cu totul altceva, este un proces verbal ce va conține constatările unui anchetator, atât prin propriile simțuri cât și, indirect, prin constatările și observațiile altei persoane.

Percheziția corporală va fi efectuată de către o persoană de același sex cu persoana percheziționată. În ceea ce privește prezența martorilor asistenți, dincolo de faptul că prezența acestora poate fi obligatorie sau nu – în funcție de cum va evolua legislația în domeniu – participarea lor se impune din punct de vedere tactic și din considerente ce țin de dorința de probare a corectitudinii desfășurării și certitudinii rezultatelor obținute. Martorii asistenți trebuie să fie de același sex cu persoana percheziționată. Prezența martorilor la efectuarea percheziției corporale este de natură să prevină orice contestație ulterioară a persoanei percheziționate, cu privire la modul în care s-a desfășurat percheziția atât în raport cu dispozițiile legale, cât și cu privire la probele și mijloacele materiale de probă ce au fost descoperite asupra sa.

În mod excepțional, percheziția corporală, dar numai cea sumară, poate fi efectuată chiar în absența martorilor asistenți în situația în care locul și momentul efectuării acestei activități nu permite asigurarea martorilor asistenți. Așa este cazul percheziției corporale sumare ce se efectuează cu ocazia constatării infracțiunii flagrante. În acest caz, scopul urmărit este de a dezarma pe făptuitor din considerente ce privesc securitatea organului judiciar, a persoanelor prezente și chiar a făptuitorului care, în acest moment, își poate provoca unele vătămări, cu intenția de a impresiona și scăpa, fie chiar de a-și provoca moartea, sau de a preveni abandonarea sau distrugerea obiectelor ce constituie mijloace de probă compromițătoare¹⁵⁹.

Pentru a preîntâmpina posibilitatea unui atac, persoana percheziționată va fi somată să adopte o poziție incomodă potrivit unor reguli¹⁶⁰ impuse de necesitatea asigurării unei protecții maxime a anchetatorilor care efectuează percheziția. Măsura este cu atât mai necesară în cazul făptuitorilor periculoși, cunoscuți ca atare sau cei care, la somațiile anchetatorilor, reacționează violent.

În toate cazurile, cel ce efectuează percheziția se va plasa într-o poziție laterală și la o anumită distanță față de cel percheziționat, iar în timpul activității de căutare a obiectelor va trebui să supravegheze cu atenție orice mișcare a acestuia. Asemenea măsuri de prevedere se impun mai cu seamă atunci când cel ce efectuează percheziția este singur, într-un loc izolat, iar cel supus percheziției este cunoscut ca infractor periculos (autor al unor infracțiuni comise

¹⁵⁹ I. Mircea, op. cit., pag. 293; E. Stancu, op. cit., pag. 461.

¹⁶⁰ N.A. – așezarea persoanei în genunchi sau în picioare cu mâinile în sus ori sprijinite pe zid și picioarele depărtate

cu violență: omor, viol, etc.)¹⁶¹. Atunci când la realizarea acestei activități participă doi anchetatori, unul dintre aceștia va efectua activitatea propriu-zisă de căutare, în vreme ce, celălalt, dintr-o poziție mai convenabilă, va supraveghea comportarea celui percheziționat, astfel încât să poată interveni eficient, dacă este cazul, la imobilizarea acestuia¹⁶². Când urmează a fi percheziționate două sau mai multe persoane, se va proceda la percheziționarea pe rând a fiecărei persoane, după ce, în prealabil, s-au luat toate măsurile de siguranță menționate mai sus.

După ce s-a realizat imobilizarea celui ce urmează a fi percheziționat, se procedează la examinarea obiectelor de îmbrăcăminte prin palpare, ocazie cu care se vor ridica armele sau obiectele care ar putea primi o asemenea destinație și obiectele sau înscrisurile ce prezintă interes în cauza dată, precum și cele ce nu au o legătură aparentă cu cauza, pentru a se evita, în felul acesta, riscul abandonării sau distrugerii lor. Un astfel de procedeu este pretabil în cazul descoperirii unor făptuitori prinși în flagrant cu ocazia desfășurării unor furturi din locuințe, magazine ori din autoturisme, tâlhărie sau viol comise în spații deschise, al hoților din buzunare ori chiar al celor care comit înșelăciuni, ca și în cazul prinderii unor persoane ce au desfășurat activități ilicite prin care s-a adus atingere la regimul armelor, munițiilor sau altor bunuri cu destinația finală controlată.

De îndată ce s-a asigurat că persoana ce urmează a fi percheziționată nu are asupra sa arme ori după ce acestea au fost ridicate, se procedează la efectuarea percheziției propriu-zise, la examinarea minuțioasă a tuturor obiectelor de vestimentație, a lenjeriei, precum și a încălțăminteii.

Există situații în care efectuarea unei percheziții corporale amănunțite nu este posibilă și nu este indicat a se efectua, dat fiind locul în care a fost prinsă persoana suspectă – situații ce se pot întâlni în cazul reținerii autorilor unor furturi din buzunare, săvârșite în mijloacele de transport în comun sau a unor furturi din autoturisme, săvârșite în timpul nopții. În aceste situații, deoarece percheziția corporală necesită examinare minuțioasă a fiecărei piese de vestimentație, acesta operație se va realiza într-un loc adecvat, ca principiu, la sediul organului judiciar.

Pentru a nu rămâne nici o porțiune necontrolată, percheziția corporală trebuie efectuată într-o anumită ordine, de regulă de sus în jos, examinarea începând cu obiectele ce acoperă capul (căciulă, șapcă, basc, batic, etc.) și se continuă cu îmbrăcăminte, la care se

¹⁶¹ **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 124; **E. Stancu**, op. cit., pag. 462. **C. Aionițoaie, V. Bercheșan**, op. cit., pag. 222.

¹⁶² **C. Pletea** op. cit. pag. 335

vor controla, mai întâi buzunarele, de unde se vor scoate toate obiectele, verificându-se dacă nu au căptușeli duble.

Pentru examinarea amănunțită a îmbrăcăminte și a corpului, se poate cere celui percheziționat să se dezbrace, ceea ce va permite, totodată, descoperirea obiectelor înfășurate în jurul unor anumite regiuni ale corpului¹⁶³. Practica organelor judiciare oferă numeroase exemple ale unor persoane cărora li s-au găsit arme, metale prețioase, droguri, sume de bani etc. introduse în diverse compartimente amenajate în acest scop pe îmbrăcăminte sau prinse de corp cu benzi adezive sau bandaje.

La articolele de îmbrăcăminte¹⁶⁴ – paltoane, pardesie, sacouri, pantaloni, rochii, fuste – se examinează gulerele, reverele, căptușeala, mânecile, manșetele, peticele, centurile, nasturii, insignele, broșele etc., iar acolo unde este cazul se procedează la desfacerea cusăturilor în porțiunile unde sunt indicii că au fost ascunse obiectele căutate.

Cercetarea obiectelor de vestimentație începe din exterior către interior, și vizează pieptul, spatele, căptușeala buzunarelor, urmărindu-se depistarea buzunarelor sau compartimentelor duble în anumite porțiuni ale hainelor. Intre căptușeală și stofă, în pernițele de la umeri, în revere etc. pot fi ascunse înscrisuri, tablouri (evident numai pânza) lanțuri de aur, pietre prețioase, diamante, doze de droguri etc.¹⁶⁵. La încălțăminte se va examina căptușeala, branțurile, tocul, glengul și pingea care oferă posibilități reale de ascundere a celor mai variate obiecte – de la droguri până la explozivi¹⁶⁶.

Vor fi supuse examinării atente și o serie de obiecte accesorii de folosință curentă, aflate asupra persoanei, cum ar fi: portmonee, agende, cutii de chibrituri, pachete de țigări, portțigarete, bastoane, umbrele, aparate de fotografiat și alte asemenea obiecte, în care pot fi ascunse sau disimulate diferite aparate sau arme ori care pot servi ca loc de ascundere a unor obiecte de dimensiune redusă. Cu aceeași atenție se impune a se proceda și în cazul bagajelor aflate asupra persoanei (genți, serviete, poșete, geamantane), care prin ele însele, pot oferi posibilități de ascundere (funduri duble, spații dintre căptușeală și înveliș etc.), după cum în interiorul acestora pot fi găsite obiecte dintre cele mai diferite care, de asemenea, oferă nenumărate posibilități de ascundere.

Deoarece anumite obiecte pot fi produsul unor activități ilicite (furturi, tâlhării etc.), persoana asupra căreia se află va fi întrebată cu privire la conținutul bagajelor, după care, procedându-se la examinarea acestora, se va verifica dacă între cele declarate și cele

¹⁶³ I. Mircea, op. cit. pag. 292

¹⁶⁴ C. Pletea, op. cit. pag. 336

¹⁶⁵ A. Ciopraga, op. cit. pag. 125

¹⁶⁶ I. Mircea, op. cit. pag. 293

descoperite există concordanță. În caz contrar, constatarea unor discordanțe flagrante între cele declarate și conținutul bagajelor poate constitui un indiciu asupra provenienței ilicite a bunurilor¹⁶⁷.

Uneori, în practică, profunzimea unor examinări cu ocazia percheziției corporale propriu-zise a fost determinată de anumite moduri de operare ingenioase, folosite de făptuitori pentru ascunderea unor droguri, constând în introducerea acestora în anumite capsule din cauciuc, pe care le-au înghițit, pentru ca, ulterior, după efectuarea controalelor, să le elimine. În acest sens, în practică au fost depistate numeroase cazuri de heroină introduse în corp, cu o capacitate de până la 10 grame, care erau înghițite de curieri. Fiecare curier primea un comision de 1.000 dolari U.S.A. și medicamente care să întârzie digestia și tranzitul intestinal, pentru a evita expulzarea prematură a drogului. Depistarea a fost posibilă numai după efectuarea unor radiografii¹⁶⁸.

Având în vedere cele menționate, considerăm că percheziția corporală este una din primele activități pe care trebuie să o desfășoare anchetatorii atunci când vin în contact direct cu persoane suspecte – de exemplu făptuitori surprinși în timpul constatării în flagrant a unor activități ilicite, persoane descoperite în împrejurări de natură a le bănuși implicarea lor în desfășurarea unei activități ilicite, persoanelor urmărite în vederea reținerii, arestării sau executării unei pedepse privative cu închisoarea.

3.5.2 Reguli tactice privind efectuarea percheziției domiciliare

Acceptând că activitățile pregătitoare au fost desfășurate la un nivel rezonabil, și atât șeful cât și membrii echipei sunt convinși că riscurile pot fi controlate și că activitatea poate fi desfășurată în condiții bune, se poate trece la **deplasarea** către zona în care se află domiciliul celui care va fi percheziționat.

Până la locul unde urmează a se efectua percheziția, echipa trebuie să se deplaseze cu mijloace din dotare. Se pot spune multe locuri despre criză, despre veșnica problemă a dotării, însă, consider de neacceptat posibila deplasare – nici măcar ca excepție – cu taxiul, cu mijloace de transport în comun sau pe jos.

În ceea ce privește modul în care apare echipa în zonă trebuie manifestată maximă preocupare.

Astfel, când domiciliul suspectului se află în mediul urban avem două ipoteze:

- Într-o primă ipoteză domiciliul ce trebuie percheziționat se află într-o clădire cu mai multe nivele și mai multe apartamente –

¹⁶⁷ C. Pletea, op. cit. pag. 337

¹⁶⁸ C. Pletea op. cit. pag. 337

echipa își va parca mijlocul de transport în parcare a unei clădiri din apropiere asigurându-se că venirea sa nu este de natură a „deranja mediul” și că nu va fi remarcată de persoana percheziționată ori de apropiați ai săi; foarte important este ca, păstrându-se legătura cu personalul ce rămâne la mijlocul de transport, să se poată dispune deplasarea acestuia operativă, în funcție de necesități, și să se evite orice incident în legătură cu buna funcționare a acestuia (anvelope dezumflate, geamuri sparte, furt de combustibil, a unor ornamente, oglinzi, piese ori chiar a întregii mașini). Membrii echipei vor continua deplasarea pe jos în vederea realizării dispozitivului de blocare și pătrundere. Vor urca pe scări sau cu liftul, în funcție de etajul la care se află apartamentul ce urmează a fi percheziționat. Dacă se va folosi liftul, este bine ca acesta să fie oprit la alt etaj – unul mai sus sau unul mai jos, pentru a nu apare zgomote suplimentare – pentru a nu atrage atenția și pentru a facilita implementarea dispozitivului de blocare.

- Domiciliul ce trebuie percheziționat se află singur în curte, într-o zonă în care locuințele sunt dispuse pe orizontală în imobile cu maxim 2 nivele – echipa va concepe realizarea dispozitivului de blocare și pătrundere în așa fel încât totul să se petreacă cât mai repede posibil. Persoana percheziționată nu trebuie să aibă timp să reacționeze împotriva acțiunilor echipei. Autovehiculul sau autovehiculele cu care s-a deplasat echipa vor fi parcate în fața porții/intrării și în zona ce ar putea fi folosită de către persoana percheziționată pentru a fugi (ieșirea din spate) chiar dacă s-ar pune problema trecerii prin una sau mai multe curți. Motoarele nu vor fi oprite și totul va fi gata pentru a putea fi folosit pentru a interveni în caz de fugă sau alte încercări disperate de a distruge probe, de a lua ostatici, a incendia, etc.

Când domiciliul suspectului se află în mediul rural se poate accepta că ar trebui acționat asemănător cu modul în care se acționează în mediul urban atunci domiciliul se află într-o casă. Șeful echipei nu trebuie să omită faptul că deplasarea va avea o durată mai mare, drumurile comunale nu sunt, toate, asfaltate sau pietruite și este posibil ca autovehiculele să se împotmolească în noroi sau să rămână blocate în gropi sau șanțuri. De asemenea, de la ieșirea de pe șosea până la locul percheziției trebuie parcursă o anumită distanță iar știrea despre acțiunea anchetatorilor va fi repede răspândită, astfel că există posibilitatea apariției unor reacții emoționale spontane, ce pot pune în dificultate desfășurarea percheziției sau/și membrii echipei. Am rezerve cu privire la oportunitatea opririi mijlocului de transport la școală, primărie, farmacie, magazin sătesc, poștă etc., membrii echipei urmând a se

deplasa pe jos, individual sau în grupuri mici¹⁶⁹. Mai ales în condițiile unui mediu multiethnic sau multireligios există posibilitatea escaladării situației, generalizarea unei stări tensionate și de aici la confruntare directă nu mai este decât un pas.

Dacă echipa a ajuns cu bine și a reușit realizarea dispozitivului de **blocare** astfel încât să controleze tot ceea ce iese sau pătrunde în spațiul imobilului ce urmează să fie percheziționat se poate trece la **pătrunderea** în domiciliul persoanei de percheziționat.

Deși percheziția domiciliară este condiționată de hotărârea magistraților¹⁷⁰ nu ar fi rău dacă persoana, al cărei domiciliu urmează să fie percheziționat, ar fi invitată la sediul organului judiciar pe baza unei legende ingenioase. În astfel de condiții, dacă i se prezintă actul prin care s-a dispus efectuarea percheziției domiciliare și hotărârea de a desfășura activitatea imediat, este foarte posibil să fie evitate multe dintre dificultățile ce ar putea apare în legătură cu pătrunderea. Totuși, lucrurile nu sunt și nici nu pot fi simple. Astfel pot apare mai multe situații¹⁷¹:

- *Imobilul este folosit de mai multe familii (persoane)* – este o situație ce facilitează pătrunderea, raționamente de ordin tactic fiind în favoarea solicitării unor alte persoane pentru a deschide ușa/poarta și a facilita intrarea echipei în imobilul de percheziționat. Desigur că se poate solicita și ajutorul administratorului, a personalului de pază sau de la centrala termică, a poștașului, a altor persoane care se află ocazional în incinta imobilului însă ... totul trebuie pregătit cu atenție – a lăsa loc pentru întâmplări „fericite” în cadrul demersului profesional este o cale sigură spre insucces, spre nereușită. Mai mult, se poate planifica pătrunderea beneficiind de ieșirea unui membru al familiei percheziționatului sau, chiar, a persoanei în cauză, utilă ar putea fi și o vizită din partea unei persoane necunoscute¹⁷² care „a greșit adresa”.

- *Imobilul este folosit în exclusivitate de persoana percheziționată* – este o situație caracterizată de alte particularități. În primul rând, apariția anchetatorilor – dacă aceștia sunt cunoscuți persoanei percheziționate sau își declină calitatea – pot crea așa-numitul element surpriză, determinând, în același timp, aparent sau real, o reacție de natură a întârzia pătrunderea motivată de nevoia de aranjare a ținutei vestimentare, a spațiului, o anumită teamă sau/și

¹⁶⁹ C. Pletea, op. cit. pag. 338

¹⁷⁰ N.A. – tendința este ca instanța de judecată să hotărască cu privire la desfășurarea unei percheziții domiciliare pe baza unor argumente promovate de către anchetatori care susțin necesitatea și rolul rezultatelor în dezvoltarea anchetei

¹⁷¹ V. Bercheșan – Îndrumar complet de cercetare penală, Edit. Icar București, 2001, pag. 280

¹⁷² A. Ciopraga, op. cit. pag. 129; V. Bercheșan, op. cit. pag. 281.

încredere în faptul că anchetatorii nu au cum să găsească probe incriminatoare, etc. Se pot întâlni și situații obiective care determină o atitudine negativă din partea persoanei percheziționată cum ar fi: starea de boală, alterarea unor simțuri datorită vârstei înaintate, furia sau dezgustul creat de apariția anchetatorilor, pe fondul unor „întâlniri” prealabile „agitate”. Există și posibilitatea exprimării refuzului explicit de a deschide ușa/poarta, de a permite intrarea anchetatorilor în imobilul de percheziționat, condiții în care se pune problema pătrunderii în forță – soluție ce trebuie acceptată doar ca excepție și doar când există temeuri serioase că mijloacele materiale de probă există în acel loc și pot fi distruse de cel în cauză pentru a zădărnici efectuarea percheziției. În prezența martorilor asistenți persoana aflată în locuința sau reședința ce urmează a fi percheziționată¹⁷³, care refuză deschiderea ușii va fi atenționată că anchetatorii trebuie să desfășoare o activitate judiciară în legătură cu care sunt respectate toate condițiile legale, că trebuie să le permită accesul, că, în caz contrar se va pătrunde în forță. Odată atenționările făcute, în lipsa unei reacții adecvate – aici avem un element ce este interpretat subiectiv, persoana percheziționată poate refuza accesul, în continuare, în mod explicit, situație în care lucrurile sunt clare; persoana percheziționată poate condiționa accesul de îndeplinirea unor condiții care exced cadrului legal sau care țin de realizarea unor drepturi personale, precum prezența avocatului, situație în care se va trece la acțiune, încă din cadrul activităților pregătitoare, echipa având grijă să anticipeze și să satisfacă orice solicitare legitimă din partea celui percheziționat; persoana percheziționată poate solicita un răgaz pentru a ieși din baie, a se îmbrăca, a se aranja pentru a arăta respectabil, etc., situație în care s-ar putea manifesta o anumită înțelegere, însă, foarte limitată în timp; persoana percheziționată poate să tacă, o liniște totală, care invită, bineînțeles, la acțiune; persoana percheziționată poate să se manifeste în diverse alte moduri care vor trebui evaluate de către anchetatori care trebuie să aibă capacitatea de a face diferența între normalitate și încercarea de a pune în dificultate percheziția ori membrii echipei – a celui/celor care se opun pătrunderii anchetatorilor se va trece direct la acțiunea de anihilare a sistemelor de închidere. Foarte important este ca, toate aceste aspecte trebuie cunoscute încă din perioada de pregătire a percheziției, echipa trebuind să aibă răspunsuri adecvate la tot ceea ce poate apare.

- *persoana percheziționată nu se află la domiciliul său din motive diferite, obiective sau subiective. Pentru astfel de situații organul*

¹⁷³ **N.A.** – trebuie avută în vedere, inclusiv, posibilitatea existenței personalului angajat cu supravegherea și paza imobilului (bodyguarzii) ce poate primi instrucțiuni speciale în vederea blocării accesului oricui, inclusiv a anchetatorilor

anchetatorii pot proceda la sigilarea ușilor de acces și aducerea persoanei la domiciliu în vederea efectuării activității procedurale respective sau poate pătrunde forțat în prezența unui reprezentant, a unui membru de familie, a unui vecin, având capacitatea de exercițiu. Pătrunderea în clădirea unde urmează a se desfășura percheziția domiciliară poate fi acceptată și ca moment inițial al percheziției¹⁷⁴.

Pentru percheziția domiciliară în cazul infracțiunii flagrante când făptuitorul vine împreună cu echipa care a făcut constatarea, apreciem că nu sunt probleme în privința pătrunderii. Problema este diferită în situația în care acesta se află în interior și refuză să deschidă din motive lesne de înțeles, considerăm că soluția care se impune este pătrunderea în forță întrucât interesul justiției primează¹⁷⁵.

Legitimarea șefului echipei, arătarea scopului sosirii în locul respectiv și prezentarea documentului în baza căruia se desfășoară percheziția domiciliară¹⁷⁶, solicitarea documentelor ce dovedesc identitatea persoanei și a unor informații despre spațiul pe care-l folosește în exclusivitate, în comun, precum și despre persoanele care se află în domiciliul de percheziționat constituie activități urgente care se desfășoară imediat după pătrunderea în domiciliul de percheziționat.

Este necesară și **legitimarea celorlalte persoane existente în apartamentul sau clădirea de percheziționat** iar după identificare și percheziția corporală sumară acestea vor fi introduse, pe cât posibil, într-o singură încăpere și vor fi supravegheate corespunzător. Trebuie subliniat faptul că nu poate fi vorba, aici, despre o simplă supraveghere. De preferat este ca un anchetator să încerce să poarte un dialog cât mai consistent pe teme de interes pentru desfășurarea percheziției și pentru dezvoltarea anchetei. Există posibilitatea ca, sub presiunea momentului una sau alta dintre persoanele prezente să nu realizeze importanța unor amănunte și să ofere anchetatorilor informații care să se dovedească, ulterior, de maximă utilitate – despre amenajări interioare recente, despre hobby-uri ale suspectului care nu erau cunoscute anchetatorilor, legături cu alte persoane suspecte, întâlniri și discuții desfășurate de curând, etc.

Consider necesar să subliniez că, pentru siguranța echipei, în mod obligatoriu, se va efectua **percheziția corporală a persoanei**

¹⁷⁴ V. Bercheșan, op. cit., pag. 281; C. Aionitoaie ș.a., op. cit., pag. 225.

¹⁷⁵ C. Pletea op. cit. pag. 339

¹⁷⁶ N.A. – obligația legitimării și prezentării documentului în baza căruia se desfășoară percheziția domiciliară este, expres, prevăzută în legea procesuală penală și dovedește faptul că organele judiciare se bucură de protecția legii în exercitarea atribuțiilor specifice (art. 104 alin.1 din Codul de procedură Penală)

percheziționate și a celorlalte persoane descoperite în domiciliul său, deoarece în practică unele bunuri, sau înscrisuri, precum și obiecte, instrumente sau arme au fost găsite asupra acestora. Importanța juridică, a solicitării de către șeful echipei de a preda bunurile, înscrisurile sau valorile pe care le deține și tăgăduirea existenței sau deținerii lor de către percheziționat, constituie momentul dovedirii bune credințe și temeiul desfășurării percheziției¹⁷⁷, precum și o posibilitate de cunoaștere și evaluare a persoanei în cauză¹⁷⁸.

În continuare se trece „în revistă”, se „survolează”, **se parcurge spațiul de percheziționat**, se distribuie sarcini punctuale pentru fiecare membru al echipei, în funcție de cele descoperite la fața locului și se stabilesc modalitățile de căutare; care se diferențiază în raport de natura și întinderea spațiului de cercetat, numărul membrilor echipei, numărul persoanelor găsite în domiciliul sau reședința persoanei percheziționate și pericolozitatea acestora etc.¹⁷⁹. Potrivit unei opinii aceasta constituie prima fază a percheziției care se deosebește de cea de a doua ce constituie percheziția propriu - zisă¹⁸⁰. Familiarizarea cu spațiul de percheziționat presupune nu numai cunoașterea exactă a topografiei și caracteristicilor sale, ci și explicațiile date de percheziționat pentru destinațiile încăperilor, persoanele care le folosesc, mobilierul și aparatura existentă, iar până la verificarea efectivă, încăperile și mobilierul, dacă este posibil, vor fi încuiate de șeful echipei¹⁸¹.

Este bine ca înainte de începerea propriu-zisă a percheziției domiciliare **să se atragă atenția tuturor persoanelor existente** – inclusiv membrilor echipei – că nu au voie să folosească mijloace de comunicație, chiar dacă sunt apelați, și nici să părăsească spațiul stabilit de șeful echipei¹⁸². Pentru realizarea acestei reguli telefoanele mobile vor fi închise și strânse toate la un loc, pe toată durata percheziției¹⁸³.

Efectuarea percheziției se raportează la natura și particularitățile locului cercetat. Indiferent de aceste particularități,

¹⁷⁷ V. Bercheșan, op. cit, pag. 282.

¹⁷⁸ N.A. – orice moment în care cele două entități – percheziționat și anchetator – sunt în raporturi nemijlocite, contribuie la cunoașterea psihocomportamentală reciprocă.

¹⁷⁹ C. Pletea, op. cit. pag. 340

¹⁸⁰ I. Mircea, op. cit., pag. 295.

¹⁸¹ E. Stancu, op. cit., pag. 466

¹⁸² N.A. – în doctrină se insistă în mod deosebit pe acest aspect; a se vedea C. Suciuc – Criminalistica, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1972, pag 547-548; I Mircea – Criminalistica, Edit. Lumina Lex București, 2002, pag. 189

¹⁸³ C. Pletea, op. cit. pag. 341

atât doctrina cât și practica judiciară subliniază importanța respectării unor reguli precum¹⁸⁴:

- Activitățile de căutare trebuie să se desfășoare sistematic – fiecare încăpere, piesă de mobilier, obiect de artă, casnic sau cu altă destinație, ce pot servi ca ascunzătoare, va fi analizată cu rigoare, după un plan dinainte stabilit, în cadrul activităților pregătitoare; potrivit planului activitățile de căutare se vor desfășura, în fiecare încăpere, din dreapta sau din stânga ușii de acces. Personal, am rezerve atât cu privire la desfășurarea „la întâmplare”, pornindu-se de la intrare, în dreapta și în stânga, urmărindu-se pereții și apoi către centru încăperii, cât și cu privire la desfășurarea „în paralel” a activităților de căutare în mai multe încăperi concomitent¹⁸⁵. Consider, ca fiind deosebit de important, faptul că activitățile de căutare trebuie desfășurate de către o singură persoană – numai astfel se poate ține sub un control eficient activitatea de căutare, rezultatele căutării, comportamentul celui care caută și comportamentul persoanei percheziționate¹⁸⁶. În alte condiții pot apare abuzuri și provocări – se pot descoperi mijloace materiale de probă sau probe care „nu există”, care au fost create sau aduse de către membri ai echipei, beneficiind de lipsa de atenție a celor din jur, concentrați pe alte segmente de activitate.

- Activitățile de căutare trebuie să se desfășoare minuțios Cercetarea minuțioasă are în vedere încăperile, dependințele, obiectele care vor fi examinate cu multă atenție în așa fel încât nici un element ce ar putea fi util anchetei să nu poată scăpa. Întinderea și profunzimea activităților de căutare sunt în funcție de natura obiectelor ce trebuie descoperite – într-un fel se poate proceda atunci când se caută autoturisme furate și în cu totul alt fel se vor aborda activitățile de căutare a unor înscrisuri, bijuterii sau, chiar, arme de foc ce pot fi ascunse în incinte cu un volum mic, practic, aproape oriunde. Util este și ca anchetatorii să nu uite că multe dintre obiectele ce pot constitui mijloace materiale de probă pot fi dezmembrate și ascunse separat astfel că fiecare indiciu trebuie valorificat la maxim.

- Pe parcursul desfășurării activităților de căutare trebuie să se observe, evalueze și interpreteze comportamentul persoanei percheziționate și a celorlalte persoane din anturajul său.

Este o regulă ce trebuie urmărită de către toți membrii echipei, șeful echipei de anchetatori fiind cel care trebuie să exceleze în a provoca comportamente, a evalua și exploata manifestările comportamentale (atât cele verbale cât și, mai ales, non-verbale). Ca

¹⁸⁴ **N.A.** – regulile la care se face referire se regăsesc, cu diferențe de formulare, în toate lucrările de specialitate

¹⁸⁵ **C. Drăghici, C.E. Ștefan**, op. cit, pag. 140

¹⁸⁶ **N.A.** – a se vedea și **C. Pletea**, op. cit. pag. 341

principiu, manifestările comportamentale se intensifică pe măsură ce căutările se apropie de locurile unde au fost ascunse mijloace materiale de probă și, din contră, se „calmează”, apare o anumită relaxare, pe măsură ce anchetatorul care caută se îndepărtează, a trecut ori se reorientează către altă direcție decât zona de interes. După o evaluare a manifestărilor normale, la începutul percheziției, în legătură cu scotociri în zone neutre, fiecare manifestare trebuie interpretată și exploatată în context. Atenție, nu de fiecare dată când anchetatorii constată „abateri” de la normalitate trebuie acceptat că în zonă se găsește ceva de interes pentru anchetă.

Pe de o parte trebuie acceptat că manifestări comportamentale relevante generează nu numai activitățile de căutare; fiecare gest sau act al fiecărui membru al echipei de percheziție poate genera manifestări intense. Astfel folosirea unor anumite elemente tehnologice, unele aprecieri în legătură cu obiecte, stări sau situații, descoperirea unor obiecte care nu se găsesc la locul lor, care sunt de uz personal, care atrag atenția cu privire la aspecte din viața privată care trebuie să rămână la acest nivel, sunt de natură să genereze stres emoțional puternic care i-ar putea determina pe unii anchetatori, lipsiți de experiență, să considere că persoana în cauză are ceva de ascuns și să insiste asupra unor zone lipsite de interes și, mai grav, să atragă atenția asupra faptului ca „pândesc” manifestările comportamentale și se ghidează după acestea în demersul lor.

- *Percheziția trebuie să se desfășoare în strictă conformitate cu prevederile legii.*

În mod evident, tot ce se întâmplă pe parcursul desfășurării percheziției domiciliare trebuie să se încadreze în prevederile legale pertinente atât desfășurării percheziției cât și respectării drepturilor fundamentale. Regulă devine, cu adevărat, importantă în condițiile în care, pe parcursul desfășurării activității, apar tot felul de incidente. Astfel, începând cu banalele solicitări ale unor persoane de a merge la toaletă, de a-și lua „tratamentul”, de a ieși ori de a comunica cu cineva și terminând cu agravarea unei stări de boală la persoane care primesc îngrijiri ori se refac ambulatoriu după tot felul de accidente cardio-vasculare sau neurologice, apariția unui incendiu, comportamentul greu de înțeles al unui copil de vârstă mică, totul trebuie să primească răspunsuri calificate și, în mod absolut, cu respectarea drepturilor fundamentale și altor drepturi procesuale sau de altă natură. Se afirmă, în doctrină¹⁸⁷, că prin maniera civilizată, dar fermă, nelipsită de tact în care acționează anchetatorii, pot fi prevenite discuțiile, protestele și comportamentele necivilizate

¹⁸⁷ E. Stancu, op. cit. pag. 467

din partea celui percheziționat, din partea familiei sale sau a altor persoane găsite la fața locului.

Respectarea regulilor precizate au în vedere, în primul rând, realizarea scopului percheziției și, în al doilea rând, aspect deosebit de important, protejarea persoanelor care au furnizat informații despre locurile de ascundere – persoana percheziționată trebuind să fie convinsă că găsirea probelor și a mijloacelor materiale de probă s-a datorat perseverenței membrilor echipei, profesionalismului lor.

Încă din etapa desfășurării activităților pregătitoare, anchetatorii trebuie să accepte – raționament logic elementar – că atunci când o persoană are ceva de ascuns, în funcție de particularitățile obiectului de ascuns, folosește orice incintă, recipient sau alt obiect pretabil a fi folosit ca ascunzătoare ori construiește, special, o ascunzătoare pretabilă a ascunde ori a disimula prezența obiectului/obiectelor compromițătoare.

Ce ar trebui să facă membrii echipei de percheziție pentru a putea descoperi cu ușurință locurile în care au fost ascunse obiecte de interes pentru anchetă ?

Înainte de toate, anchetatorii trebuie să se raporteze la particularitățile locului de cercetat – fiecare loc, fiecare percheziție având particularități importante – chiar și în condițiile percheziționării succesive a unor imobile construite după același proiect. De la caz la caz, în practică au fost identificate ca ascunzători des folosite: recipiente (de orice natură); alimente feliabile sau care au o consistență adecvată pentru a ascunde în interiorul lor obiecte precum înscrisuri, telefoane mobile, memory-stickuri, droguri; lenjeria de pat sau cea de corp; obiecte de uz intim; piese de mobilier; tablouri; statuete din ghips, ceară sau alte materiale care permit intervenții facile; parchetul; gresia; faianța; tapițeria; cămarile; pivnițele; ș.a.

În altă ordine de idei, mai trebuie respectate reguli precum¹⁸⁸:

- stabilirea prin măsurători a concordanței dintre dimensiunile exterioare și cele interioare a diferitelor obiecte susceptibile de a fi folosite ca ascunzători;
- determinarea greutateii normale și a conținutului unor recipiente – oale, cratițe, ibrice, ceainice, borcane, rezervoare – în care se pot introduce obiecte de interes pentru anchetatori;
- identificarea unor „împrejurări negative”, devieri de la starea normală, de la ceea ce se poate accepta ca firesc – diferențe de nuanță care pot trăda revopsiri, lipsa statului de praf caracteristic ori diferențe semnificative de grosime pe suprafețe învecinate, modificarea sunetului emis la lovirea unui corp de perete sau de alte

¹⁸⁸ C. Drăghici, C.E. Ștefan, op. cit, pag. 143-144; C. Aionitoaie, V. Bercheșan. op. cit., pag. 226. E. Stancu, op. cit. pag. 468

obiecte cu suprafețe mari, poziționarea unor piese de mobilier sau alte obiecte în locuri sau poziții nefirești;

- verificarea modului cum sunt construite și cum funcționează diverse obiecte, piese de mobilier, instalații, aparate, care ar putea fi folosite ca ascunzători.

Ca suport logistic se poate folosi trusa criminalistică, tehnologii care folosesc radiații invizibile sau/și alte scule, dispozitive, elemente de tehnologie specifice aflate în dotarea altor specialiști care își dau concursul la buna desfășurare a percheziției.

Examinarea fiecărei clădiri are în vedere descoperirea modificărilor ce pot servi ca ascunzători și va începe cu subsolul, pivnițele, dependințele camerele de locuit sau altă destinație, terminându-se cu podul, exteriorul acoperișului și anexele sale (coșuri de fum, elemente de aerisire, lucarnele, burlanele de scurgere etc.). **Cercetarea zidurilor sau pereților** are în vedere grosimea, înălțimea, nișele practicate, existența unor pereți falși, apoi tencuiala, zugrăveala, tapetul și se efectuează cu ochiul liber sau aparatură optică adecvată. Existența unor ascunzători sunt evidențiate datorită acusticii diferențiate între zona respectivă (sunet gol) și celelalte care au altă sonoritate. **Examinarea tavanelor** are în vedere, pe lângă cele arătate anterior, elementele de rezistență – placa de beton – grinzile, și adăugirile ulterioare, cum ar fi tavanele false, lambriurile duble, elementele de umplutură (vata minerală, spuma poliuretanică), instalația și corpurile de iluminat.

Pereții vor fi examinați avându-se în vedere cele de mai sus, atenție sporită acordându-se diferențelor de culoare, denivelărilor, dozelor de circuit electric, prizelor, întrerupătoarelor, elementelor de încălzire, elementelor de arhitectură și decorațiunilor interioare. Nu trebuie neglijate galeriile, perdelele, draperiile care sunt ascunzători ușor accesibile.

Elementele de tâmplărie vor fi examinate sub aspectul naturii lor (lemn, pvc, aluminiu) culorii, mărimii - raportate la golurile rezultate din proiect, precum și pervazurile, ornamentele, adăugirile ulterioare fiind evidențiate după culoare, mod de asamblare etc. Sunt examinate nișele rulourilor, sistemele de ridicare, coborâre, închidere, cremoanele, glafurile și mai ales exteriorul geamurilor. La tocurele ușilor se va examina compoziția, construcția, modul de fixare, pervazurile și sistemul de închidere. Ușile celulare vor fi scoase din balamale pentru a cerceta partea inferioară și cea superioară. **Pardoselile**, indiferent de natura lor, vor fi examinate sub aspectul culorii, denivelărilor, prezenței prafului în rosturile scândurilor sau parchetului a chitului la gresie, finisajelor efectuate și concordanța lor cu celelalte încăperi, a plintelor sau pervazurilor ce constituie terminații. De asemenea, se vor examina și locurile de sub piesele de mobilier existent în fiecare încăpere. La pardoselile din lut sunt prezentate ca metode de

depistare a unor ascunzători, *testul apei* care se va infiltra în zonele afânate, *sondarea* cu o vergea metalică, *folosirea detectoarelor de metale* și a celor de *cadavre*¹⁸⁹.

Cercetarea scârilor are în vedere materialul din care sunt construite – metal, beton, lemn – urmărindu-se îmbinările atât la trepte, cât și la balustradă care pot oferi locuri ideale de ascundere.

Examinarea obiectelor de mobilier se va face, piesă cu piesă, urmărindu-se detectarea pereților dubli, practicarea unor găuri în picioarele de sprijin, dublarea hiaturilor extensibile sau fixarea acestora și crearea unor ascunzători¹⁹⁰. Părțile tapisate, saltele, plăpumile și pernele se examinează prin palpate sau desfacerea unei porțiuni care să permită introducerea mâinii, folosindu-se sonde metalice. **Obiectele agățate de pereți** – tablouri, gravuri, goblenuri, oglinzi, icoane – precum și statuetele, bibelourile constituie reale posibilități de ascundere, motiv pentru care nu vor fi omise de la examinare. **Albumele și cărțile** vor fi examinate bucată cu bucată, prin scuturare și foietare în realizarea scopului percheziției. **Aparatele de uz casnic** și cele **electronice** vor fi examinate în măsura posibilităților pe care le oferă atât în exterior, cât și în interior, urmărindu-se starea de funcționare, abaterile de la forma standardizată pentru a depista locurile unde pot fi ascunse corpurile delictelor.

Vasele de bucătărie precum și **recipientele** în care se păstrează alimente conservate oferă posibilitatea ascunderii unor obiecte de valoare cu volum mic (bijuterii, pietre prețioase).

Sunt numeroase situațiile când percheziția se extinde și în **exteriorul spațiului de locuit**, examinarea efectuându-se potrivit aceluiași criterii – construcțiile, amenajările existente, vegetația, acordându-se atenție acelor aspecte ce nu concordă cu ambianța generală. Diferențele de culoare, de afânare a solului, vegetație deteriorată, etc., pot constitui indicii pentru ascunzători.

Anchetatorii trebuie să prezinte obiectele, înscrisurile sau valorile descoperite percheziționatului (persoanei în prezența căreia se efectuează percheziția) și martorilor asistenți, solicitând acestuia sau persoanelor care-l reprezintă să se pronunțe dacă le recunoaște și să le însemneze pentru neschimbare după care vor fi etichetate și sigilate¹⁹¹.

Obiectele, valorile, înscrisurile recunoscute, însemnate și sigilate se ridică în vederea cercetărilor, iar cele care nu pot fi ridicate sunt lăsate persoanei la care se află sau în custodia altei persoane. Acestora li se atrage atenția să nu le folosească,

¹⁸⁹ C. Pletea, op. cit. pag. 342

¹⁹⁰ E. Stancu, op. cit. pag. 472; A. Ciopraga, op. cit. pag. 135

¹⁹¹ C. Pletea, op. cit. pag. 343

înstrăineze, distrugă ori să le schimbe destinația pentru că vor suporta rigurile legii penale.

În cazul în care la percheziție sunt descoperite obligațiuni bancare, titluri de valoare, înscrisuri care au ca obiect desfășurarea unor operațiuni bancare, carduri, anchetatorii vor încerca să lămurească toate datele de interes – titularul de cont, banca, identitatea contului, operațiuni recente, serii și numere, etc. În cazul bijuteriilor nu se vor reține date cu privire la natura materialului, carataj sau greutate decât în conținutul declarațiilor făcute de către persoana percheziționată. Nu trebuie uitat că pe tot parcursul percheziției persoana percheziționată va fi menținută în continuă conversație pentru a sesiza și valorifica stimulii psihocomportamentali. Activitățile sus menționate fac imposibilă o contestație ulterioară a persoanei percheziționate cu privire la proveniența și identitatea bunurilor găsite sau substituirea unora dintre ele, cum ar fi cazul bijuteriilor (de un anumit carataj cu cele care imită foarte bine aurul).

Obiectele, înscrisurile sau **valorile** recunoscute și însemnate spre neschimbare se sigilează, luându-se măsuri pentru conservarea lor astfel încât acestea să-și păstreze valoarea atât ca mijloace de probă, cât și potrivit destinației lor. Cele ce nu pot fi însemnate ori pe care nu se pot aplica etichete sau sigilii se împachetează ori se închid, pe cât posibil împreună, după care se vor aplica sigilii pe coletele respective.

Bunurile perisabile, metalele, sau pietrele prețioase și semiprețioase naturale, mijloacele de plată străine, titlurile de valoare internă, obiectele de artă și de muzeu, colecțiile de valoare, precum și sumele de bani ce au legătură cu desfășurarea activității ilicite se ridică în mod obligatoriu, urmând regimul stabilit de lege. La fel se procedează cu obiectele sau înscrisurile a căror circulație sau deținere este interzisă¹⁹².

Trebuie observat că anchetatorii pot ridica în vederea continuării cercetărilor numai obiectele și înscrisurile care au legătură cu desfășurarea activității ilicite cercetate. O anumită discuție poate apare – atât la nivel doctrinar cât și în practică – în legătură cu dreptul persoanei percheziționate de a solicita și obligația corelativă a șefului echipei de percheziție de a demonstra legătura dintre ceea ce se ridică și activitatea ilicită cercetată, respectiv, necesitatea ridicării fiecărui obiect sau înscris, în parte. Cu certitudine că dreptul persoanei cercetate la apărare nu poate fi negociat, de asemenea, dreptul de a fi informată ori dreptul de a se opune posibilelor abuzuri ale anchetatorilor, sunt drepturi ce nu trebuie neglijate. Ca soluție, personal, văd – pentru a preveni discuții

¹⁹² Codul de Procedură Penală art. 105, alin. 2

și conduite de opoziție care ar putea escalada la nivel de conflict fizic – o atitudine de „bun profesionist” a anchetatorilor care vor ridica doar ceea ce, în mod evident, are legătură cu activitatea ilicită cercetată și care, în mod evident, sunt importante pentru ancheta în desfășurare. Desigur că, persoana percheziționată își păstrează dreptul de a depune cereri și a se plânge împotriva a tot ceea ce consideră a fi un abuz. De exemplu, va putea să solicite restituirea obiectelor care nu mai sunt importante pentru anchetă, obiectele care, după ce au fost examinate, s-a dovedit că poartă urme care nu au legătură cu activitatea cercetată, etc.

Ce trebuie să facă anchetatorii dacă persoana percheziționată recunoaște că are și pune la dispoziția acestora obiecte și înscrisuri care au legătură cu cauza ?

În sensul strict al legii, anchetatorii ar trebui să nu mai efectueze percheziția deoarece scopul acesteia s-a realizat, iar probațiunea, implicit administrarea justiției, nu ar avea de suferit. O asemenea conduită este dăunătoare scopului procesului penal, aflarea adevărului ar fi stânjenită iar probele administrate nu ar lămuri cauza sub toate aspectele, diminuând rolul activ al organului de urmărire penală și implicit activitatea instanței de judecată¹⁹³. Aceasta este rațiunea pentru care legea procesuală penală a prevăzut, în mod expres, ridicarea acelor probe deținute contrar legii, opinie învederată de literatura de specialitate¹⁹⁴ și practica judiciară¹⁹⁵.

Aici, este locul pentru a sublinia un aspect foarte important ce ține de conduita anchetatorilor, de deontologia, de profesionalismul de care trebuie să dea dovadă – împrejurările din viața personală a celui la care se efectuează percheziția, a celor care locuiesc cu acesta, care neavând legătură cu cauza, nu trebuie să devină publice. Orice informație deținută de organul judiciar referitoare la persoana percheziționată sau membrii săi de familie, aspectele ce privesc modul de viață, condițiile de locuit, sinceritatea relațiilor de cuplu etc. țin de viața intimă, familială și privată, ocrotită prin normele legale oriunde în lume.

Atunci când rezultatele percheziției domiciliare fac necesară reținerea sau arestarea persoanei percheziționate, procedura va începe să fie derulată numai după conducerea sau aducerea persoanei în cauză la sediul organului judiciar.

¹⁹³ C. Pletea, op. cit. pag 344

¹⁹⁴ I. Mircea, op. cit., pag. 294.

¹⁹⁵ V. Bercheșan – Îndrumar complet..., op. cit. pag. 281.

3.5.3 Particularități ale desfășurării unor categorii de percheziții

Percheziția efectuată la locul unde își desfășoară activitatea o persoană juridică – Este guvernată, ca principiu, de aceleași reguli ce privesc percheziția corporală și cea domiciliară, fiind, totuși, mai dificilă. O primă și importantă dificultate ține de, nu neapărat de delimitarea spațiului ce poate fi subsumat noțiunii de loc unde își desfășoară activitatea o persoană juridică ci, mai degrabă de stabilirea, cu o precizie rezonabilă, a locurilor unde suspectul a putut avea acces¹⁹⁶. De exemplu, este ușor de identificat biroul în care își desfășoară activitatea o persoană suspectă, însă, mult mai greu va fi de stabilit perimetrele în care persoana respectivă a avut acces.

În strategia generală de dezvoltare a anchetei percheziția la locul de muncă al persoanei suspecte este o continuare firească a percheziției domiciliare, de fiecare dată când anchetatorii au suspiciuni în legătură cu ascunderea unor mijloace materiale de probă în spații de la locul unde își desfășoară activitatea profesională. Pentru desfășurarea și a acestui tip de percheziție este necesară parcurgerea procedurii impuse de către legiuitor¹⁹⁷. Ideal ar fi ca anchetatorii să pregătească în așa fel activitatea încât să beneficieze de o invitație din partea conducerii executive, interesată, de altfel, în a așa desfășura activitatea cu persoane care nu au „probleme cu legea”. Pentru a fi exclus orice abuz, orice ingerință în buna desfășurare a fluxurilor tehnologice, în respectarea secretului de producție sau/și a altor date de uz intern care nu trebuie să devină publice pentru că ar aduce prejudicii – de exemplu, prin favorizarea concurenței – este bine ca la percheziție să participe o persoană din sau un reprezentant al conducerii executive. Această „prezență” se va face simțită și în conținutul procesului verbal de percheziție

Potrivit unei opinii¹⁹⁸ această percheziție este mai dificilă decât cea domiciliară datorită faptului că noțiunea „loc de munca” nu este explicată de legea penală, iar deplasarea persoanei în cauză în incinta unde își desfășoară activitatea este practic nelimitată. Limitele locului de muncă vor fi determinate în raport de natura atribuțiilor de serviciu și de posibilitățile de acces în unele locuri adiacente (vestiar, grup sanitar etc.), consultându-se, împreună cu responsabilul resurselor umane, fișa postului de încadrare, fără a se

¹⁹⁶ **N.A.** – a se vedea în acest sens și **E. Stancu**, op. cit, pag. 473

¹⁹⁷ **N.A.** – de fiecare dată anchetatorii vor trebui să evalueze stadiul legislației procedurale în materie atunci când vor să desfășoare o asemenea percheziție împotriva voinței conducerii executive a persoanei juridice

¹⁹⁸ **C. Pletea** op. cit. pag. 345, citându-l pe **E. Stancu**, op. cit. pag. 473

neglija temperamentul persoanei, sfera relațiilor, mobilitatea, preocupările extraprofesionale, etc. Dacă persoana își circumscrie activitatea într-un spațiu limitat se va proceda întocmai ca la percheziția domiciliară. Când posibilitățile de deplasare, potrivit atribuțiilor de serviciu, implică prezența sa în mai multe locuri, activitatea de căutare se va extinde și asupra acestora dacă oferă posibilități de ascundere a obiectelor, valorilor, înscrisurilor ce constituie scopul percheziției. Din practica judiciară s-a desprins regula potrivit căreia percheziția efectuată la locul de muncă să se desfășoare, pe cât de posibil, în afara orelor de program, cu excepția constatării în flagrant a activităților ilicite pentru a nu stânjeni fluxurile de producție sau de altă natură specifice persoanei juridice unde este angajat cel percheziționat.

Percheziția efectuată în locuri publice – fără a intra în chestiuni de natură procedurală¹⁹⁹, apreciez, alături de alte puncte de vedere exprimate în doctrină²⁰⁰, că acest gen de percheziție se efectuează numai după o analiză temeinică a oportunității și necesității sale. Având în vedere particularitățile locului unde urmează a se efectua, anchetatorii trebuie să explice persoanelor prezente scopul activității și să le solicite concursul în realizarea obiectivelor percheziției²⁰¹. Nu este exclus ca în anumite situații activitatea anchetatorilor să fie obstructionată, motiv ce poate determina o restrângere temporară a libertății individuale a persoanelor în cauză sau dispunerea măsurii închiderii localului respectiv.

Practica judiciară a cristalizat regulile tactice care se vor respecta la desfășurarea percheziției în localurile publice după cum urmează:

- componența echipei este mai complexă – avem ca element specific existența unei grupe de intervenție și a unei grupe de rezervă, capabile să controleze comportamentul tuturor persoanelor prezente, activitatea de percheziție propriu-zisă începând numai după ce există un control rezonabil asupra situației – trebuie să fie mai numeroasă, în raport cu particularitățile localului public, cu numărul și „calitatea” persoanelor, cu scopul percheziției și capabilă să riposteze în forță dacă este cazul, pentru realizarea obiectivelor propuse;
- examinarea sistematică a tuturor perimetrelor de interes, a locurilor și obiectelor, în special a celor cu privire la care anchetatorii au informații că ascund ori oferă posibilități reale de ascundere a obiectelor compromițătoare;

¹⁹⁹ **N.A.** – consider că aspectele de natură procesual penală pot fi detaliate într-un mod mai adecvat într-o lucrare de Drept Procesual Penal

²⁰⁰ **C. Aionîțoiaie, V. Bercheșan.** op. cit., pag. 232

²⁰¹ **C. Pletea** op. cit. pag. 346

- examinarea în primă urgență a spațiilor de lângă căile de acces pretabile pentru a facilita „evaporarea” mijloacelor materiale de probă căutate de către echipa de anchetatori;
- prezentarea obiectelor, valorilor, înscrisurilor găsite în timpul percheziției, persoanei asupra cărora au fost găsite ori persoanelor care se aflau în imediata vecinătate a locurilor unde au fost descoperite;
 - audierea persoanelor arătate în legătură cu cele descoperite și în legătură cu descoperirea lor în locurile (ascunzătorile) respective;
 - se vor face înregistrări de sunet și imagine care să surprindă atât activitatea anchetatorilor – activitățile de căutare, mijloacele de probă descoperite, particularitățile acestora, locurile în care au fost descoperite – cât și comportamentul persoanelor prezente la fața locului – încercări de a se îndepărta de „zonele fierbinți”, declarațiile, observațiile, protestele făcute, atenționările către alte persoane, etc.
- un exemplar din procesul verbal se va lăsa și administratorului locului public.

Percheziția efectuată în locurile deschise – presupune căutarea probelor și a mijloacelor materiale de probă în perimetrul unor spații îngrădite, determinate, ce aparțin unor persoane, sunt în folosința exclusivă a acestora sau a unui număr redus de persoane precum curțile, grădinile, terenuri cultivate, porțiuni de pădure, etc. Potrivit unor opinii²⁰² în asemenea situații echipa de anchetatori nu efectuează o percheziție ci, mai degrabă, o cercetare a locului faptei. Personal apreciez că este discutabilă conversia percheziției în altă activitate cu care se aseamănă. Este adevărat că de esența celor două activități – cercetarea la fața locului și percheziția – este acțiunea de a căuta, inclusiv ceea ce se caută, este identic. Diferența o face natura locului pe care se desfășoară activitățile de căutare, un loc care, în cazul percheziției, se bucură de un regim de ocrotire special din partea legiuitorului.

În aceste condiții, apreciez că echipa de anchetatori va desfășura o percheziție, de fiecare dată, când va desfășura activități de căutare a probelor și mijloacelor materiale de probă în perimetre ce se constituie ca anexă a domiciliului – curți și grădini – îngrădite și recunoscute, ca atare, de către locuitorii din zonă. Atunci când, datorită rezultatelor obținute în cadrul percheziției domiciliare, activitățile de căutare se extind în perimetre neîngrădite, în incinta cărora poate pătrunde orice persoană datorită lipsei unui control eficient al accesului, în considerarea și a unei distanțe la care se află, de cele mai multe ori, aceste perimetre de domiciliul persoanei

²⁰² E. Stancu, op. cit. pag. 473

percheziționate, se poate accepta că, în fapt, percheziția se transformă în cercetare la fața locului.

În raport de natura terenului, de scopurile stabilite și de componența – care trebuie să fie, iar dacă nu, să devină adecvată – echipei de percheziție se stabilesc metodele de căutare care se aseamănă cu cele folosite la cercetarea la fața locului²⁰³. Când suprafața de căutare este întinsă se poate proceda la împărțirea pe sectoare sau se va încerca „greblarea” perimetrului respectiv, astfel încât, nici o porțiune din locul cercetat nu trebuie omis de la activitatea respectivă²⁰⁴. În unele situații se impune și folosirea câinilor antrenați pentru prelucrarea urmelor olfactive sau pentru depistarea drogurilor, cadavrelor ori persoanelor dispărute precum și unele mijloace tehnice, cum ar fi: sondele metalice, detectoarele de metale sau cadavre, magneți foarte puternici, cazmale, târnăcoape, lopeți etc.

Percheziția repetată – se desfășoară atunci când prima percheziție, sau percheziția anterioară, a rămas fără rezultat, în condițiile în care anchetatorii au convingerea că, totuși, în locul de percheziționat sunt ascunse obiecte de interes pentru cauză. Există și posibilitatea ca anchetatorii, la prima percheziție, din motive diverse (obiective sau/și subiective), să fi manifestat o lipsă de atenție, o anumită ignoranță în legătură cu zone, obiecte sau comportamente ale persoanelor prezente. De asemenea, există și posibilitatea ca echipa să nu fi fost suficient de pregătită, să nu fi avut la dispoziție elemente tehnologice, sau acestea să se fi stricat inexplicabil, și, astfel, să fi putut examina adecvat anumite zone sau obiecte.

Mai mult, nu întotdeauna repetarea unei percheziții este consecința unei nereușite²⁰⁵, ea putând constitui un valoros procedeu tactic. Există posibilitatea ca suspectul, fiind convins că anchetatorii negăsind nimic compromițător, „în prostia lor” l-au scos din cercul de suspecti și, în consecință poate scoate obiectele compromițătoare din ascunzătoare să le admire, să ... încerce să le valorifice, distrugă, etc. aproximativ la fel pot sta lucrurile în condițiile în care ceea ce căutau anchetatorii nu se găsea în acel loc – există posibilitatea ca suspectul să scoată din ascunzătoare obiectele respective și să încerce să le folosească în conformitate cu scopul propus prin desfășurarea activității ilicite.

De fiecare dată trebuie acționat cu maximă precauție, pe baza unui plan bine elaborat care să permită controlul și a riscurilor suplimentare.

²⁰³ **N.A.** – metoda obiectivă, metoda subiectivă, metoda mixtă; a se vedea cap. 1

²⁰⁴ **A. Ciopraga.** op. cit., pag. 141.

²⁰⁵ **E. Stancu,** op. cit. pag. 478

Percheziția sistemelor informatice – Înainte de toate este necesară securizarea locului faptei și identificarea probelor aflate în pericol, în scopul evitării distrugerii acestora. Anchetatorii care efectuează această activitate trebuie să cunoască foarte bine soft-ul care va fi verificat – fiind recomandabilă participarea unor specialiști de încredere, care să permită obținerea de rezultate cât mai bune.

Totodată, probele trebuie căutate în raport cu funcția pe care o îndeplinește calculatorul respectiv. Astfel, putem avea calculatoare singure ori conectate în rețea (L.A.N., W.A.N.). În fiecare caz trebuie acționat cu maximă diligență. Ca aspect tehnic, trebuie căutate în special fișierele cu extensia LOG („jurnal”), care conțin identitatea utilizatorului. Acestea pot fi uneori programate să se șteargă peste câteva zile, sau chiar ore. Foarte important este ca identificarea datelor să se facă după informațiile obținute prin desfășurarea altor activități și nu prin cercetarea „în orb”.

Ori de câte ori pentru descoperirea și strângerea probelor este necesară cercetarea unui sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice, anchetatorii vor proceda la ridicarea obiectelor care conțin datele informatice de interes pentru anchetă. În măsura în care aceasta ar afecta grav desfășurarea activității persoanelor fizice sau juridice care dețin aceste obiecte, se poate accepta efectuarea de copii – ce pot servi ca mijloc de probă.

În cazul în care, cu ocazia cercetării unui sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice, se constată că datele informatice căutate sunt cuprinse într-un alt sistem informatic sau suport de stocare a datelor informatice și sunt accesibile din sistemul sau suportul inițial, se poate dispune, de îndată, autorizarea efectuării percheziției în vederea cercetării tuturor sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a datelor informatice căutate. Dacă în cursul efectuării unei percheziții domiciliare, organul judiciar găsește la locul percheziției un sistem informatic (calculator), impunându-se verificarea documentelor și a informațiilor stocate în acesta, va fi necesară obținerea unei autorizații distincte de la judecător, alta decât autorizația care avea ca obiect percheziția domiciliară²⁰⁶. Autorizația de percheziție trebuie să cuprindă, pe lângă datele cunoscute și **mențiunea de verificare a mijloacelor informatice**, precum și **mediile ce vor fi cercetate** (computere personale, rețele, medii portabile). Dispozițiile din Codul de Procedură Penală referitoare la efectuarea percheziției domiciliare, se aplică în mod corespunzător²⁰⁷ – în ceea ce privește intervalul legal și regulile tactice aplicabile.

²⁰⁶ **Ioan Dascălu, Cristian-Eduard Ștefan, Marin-Claudiu Țupulan** – Percheziția judiciară, Editura Sitech, Craiova, 2008, pag. 104

²⁰⁷ art. 56 din Legea 161/2003

Judecătorul trebuie să-și formeze convingerea cu privire la folosirea de către o anumită persoană, la desfășurarea de activități ilicite, a unui sistem informatic sau cu privire la existența unor informații importante pentru soluționarea cauzei penale, care pot proba implicarea persoanei în activitatea ilicită în mediile de stocare ale aceluși sistem. Percheziția ca și ridicarea computerelor nu se referă numai la unitatea centrală de prelucrare a datelor. Termenul de computer privește ansamblul de componente hardware, software, precum și datele conținute în unitatea centrală.

O problemă importantă în managementul anchetei o constituie determinarea rolului calculatorului în pregătirea, desfășurarea sau valorificarea rezultatelor unei activități ilicite. Astfel, înainte de efectuarea unei percheziții asupra unui sistem sau a unei părți din acesta și asupra informației pe care o deține este foarte important să se determine rolul jucat de calculator în activitatea ilicită – el poate fi proba incontestabilă care dovedește desfășurarea unei activități ilicite și implicarea unor anumite persoane în pregătirea, desfășurarea și valorificarea rezultatelor acesteia sau poate fi doar un dispozitiv de memorizare ori și una și alta, concomitent.

Odată ajunși la locul în care se află sistemele informatice ce fac obiectul percheziției, anchetatorii trebuie să se asigure de accesul la acestea. Recomandarea Consiliului Europei (95)13 menționează ca necesară includerea în legislațiile naționale penale a obligației de a permite accesul la sistemele informatice, atât din partea celor care răspund de, cât și a oricăror persoane ce au cunoștință de modul de funcționare a acestora. Pe lângă accesul fizic, aceste persoane au datoria de a furniza și informații referitoare la securitatea sistemului, informații care să permită anchetatorilor accesul la datele stocate în sistemele informatice respective.

Înainte de a trece la examinarea sistemelor informatice, anchetatorii trebuie să aibă în vedere respectarea procedurilor criminalistice tradiționale de analiză a spațiului percheziționat, cum ar fi căutarea, revelarea, fixarea, ridicarea, etc. urmelor și a altor mijloace materiale de probă – urme de mâini, create de diferite părți ale corpului uman, urme biologice, etc. De asemenea, poate avea o anumită relevanță imaginea aflată pe ecranul monitorului în momentul pătrunderii echipei de percheziție; aceasta poate fi fixată prin înregistrări de sunet și imagine.

Sistemele informatice trebuie manipulate și ridicate de membrii echipei de cercetare astfel încât să nu se șteargă nici o categorie de urme utilă pentru dezvoltarea anchetei – există posibilitatea ca informațiile furnizate de calculatoare să reprezinte un material probator important pentru cauză, dar, totuși, să fie necesară și dispunerea unei expertize dactiloscopice pentru a

identifica persoanele care au utilizat sau, cel puțin, au avut contact fizic cu sistemul.

De subliniat, aici, faptul că șeful echipei de percheziție trebuie să manifeste o grijă deosebită pentru a controla accesul în zona în care se găsesc sistemele de percheziționat întrucât o parte dintre persoanele „din zonă” ar putea avea aptitudinea și chiar motivația necesară distrugerii probelor informatice. Punctual, în timpul efectuării percheziției, dacă suspectul este prezent, anchetatorii trebuie să împiedice orice apropiere a sa de sistemul informatic, mai ales dacă persoana respectivă are pregătire superioară în domeniul informatic, aceasta putând altera intenționat datele aflate pe calculatorul său, fără ca organul judiciar să poată sesiza acest lucru²⁰⁸. Calculatorul poate fi programat ca la unele comenzi să șteargă date, cu consecința pierderii totale a unor date, comenzi ce pot fi mascate sub numele unor comenzi uzuale ale sistemului de operare folosit²⁰⁹. Dacă suspectul insistă să ajute organul judiciar în procesul de închidere a calculatorului sau a procesului de ridicare a componentelor sistemului, acesta poate să descrie anchetatorilor operațiunile pe care dorește să le execute, și, chiar, să le scrie pe hârtie. Anchetatorii nu vor urma indicațiile suspectului, ci, le vor comunica experților ce efectuează analiza sistemelor informatice – aceștia vor putea fi avertizați în acest mod de eventualele capcane introduse de suspect. Echipa trebuie să identifice probele aflate în pericol imediat (de exemplu, procesul de formatare al unui disc, situație în care se va întrerupe această operație chiar dacă este necesară deconectarea sistemului). Având în vedere cantitatea mare de informații și de probe furnizată de aceste sisteme, s-ar putea ca suspectii să încerce să afirme că sistemele respective nu le aparțin sau că nu au fost folosite de ei. Foarte important este ca anchetatorii să poată stabili o evidență, cât mai strictă, a persoanelor asupra cărora a fost găsit fiecare sistem sau mediu de stocare, în parte, și identitatea proprietarului.

Unde se pot afla datele de interes pentru anchetă ?

Pot fi întâlnite două situații: calculatoare personale izolate și rețele de calculatoare²¹⁰.

Calculatoarele personale izolate – Atunci când demersul judiciar are ca obiect calculatoare izolate, foarte important este să nu

²⁰⁸ **G.I. Olteanu** și colectivul – Metodologie criminalistică – cercetarea activităților ilicite desfășurate de către structurile infracționale, Edit. A.I.T. Laboratories, București, 2008, pag. 341

²⁰⁹ **Ghidul introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică**, Internews Network, RITI dot-GOV și Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informațiilor, București, 2004, pag.78

²¹⁰ **G.I. Olteanu** și colectivul – Metodologie criminalistică – cercetarea activităților ilicite desfășurate de către structurile infracționale, Edit. A.I.T. Laboratories, București, 2008, pag. 342 și următoarele

se omită nici un dispozitiv de înmagazinare a datelor. Cele mai uzitate sunt: discurile fixe, dischetele flexibile, benzile de rezervă (back-up), discurile compacte (CD, DVD) precum și orice alt dispozitiv care poate păstra date²¹¹. În plus, în pofida caracterului foarte specializat al activităților de căutare asupra sistemelor informatice, nu trebuie uitate procedurile tehnice de bază pentru căutarea, descoperirea, fixarea, ridicarea, examinarea și exploatarea în interesul anchetei a urmelor lăsate de părți componente ale corpului uman sau alte obiecte aflate în relație directă cu persoana făptuitorului și activitatea sa ilicită – dacă identificarea reprezintă o problemă trebuie căutate fragmente de urme papilare, însemnări, etichete etc. care ar putea ajuta la dovedirea identității persoanei suspecte.

În cazul în care datele sunt criptate, este foarte importantă obținerea unei copii scrise a codului secret de acces. Nu trebuie uitat că informații utile pentru anchetă pot fi recuperate din multe dispozitive hardware, chiar din acelea care nu sunt asociate în mod normal funcției de memorizare. În general, dispozitivele de intrare-ieșire – așa cum sunt tastaturile, monitoarele și imprimantele – nu stochează date în mod permanent, ele sunt folosite spre a trimite și a primi date între sistemele informatice. Odată ce calculatorul a fost deconectat, dispozitivele de intrare-ieșire nu înmagazinează informație. Cu toate acestea, există excepții considerabile de la această regulă generală. Un specialist în tehnică de calcul poate găsi, utilizând tehnici speciale, date sau dovezi chiar și pe dispozitivele de intrare-ieșire – pe cale de consecință este necesară o subliniere cu privire la necesitatea prezenței, în cadrul echipei de anchetatori deplasate la fața locului, unui specialist familiarizat cu posibilitățile de stocare și cu procedurile de operare. Astfel, în cazul imprimantelor cu laser, este posibilă căutarea imaginilor cu ultima pagină tipărită. În plus, nu trebuie pierdut din vedere faptul că în imprimantă s-ar mai putea găsi alte coli de hârtie care să conțină informații ca urmare a unui gripaj anterior care nu a fost depanat. Mai mult, unele imprimante cu laser sunt dotate cu dispozitive ce au capacitate de memorizare ce înmagazinează datele unei pagini înainte de a o tipări, iar informațiile vor rămâne acolo până când memoria imprimantei se epuizează și se scrie peste ea. În cazul monitoarelor, orice ardere a fosforului din ecran poate dezvălui date sau grafice rămase pe acesta. Ca o chestiune de ordin practic²¹², trebuie menționat că cei mai mulți dintre cei care operează cu un

²¹¹ **N.A.** – dat fiind ritmul dezvoltării tehnologice și multitudinea de producători interesați în dezvoltarea pieței dispozitivelor de stocare a datelor informatice

²¹² **C. Leu** – Cercetarea la fața locului în cazul infracțiunilor informatice, în *Investigarea Criminalistică a Locului Faptei*, Asociația Criminaliștilor din România, București, 2004, pag. 285

sistem informatic fac copii de rezervă (back-up) ale fișierelor pentru a se asigura împotriva căderilor pe care le pot avea elementele hardware – în cazul în care are loc un eveniment de acest gen iar datele originale sau programele sunt distruse, ele pot fi ulterior recuperate folosind copiile de rezervă, cât de des sunt create aceste copii depinde doar de cel care folosește calculatorul.

Calculatoare legate în rețea – Din ce în ce mai frecvent, pentru creșterea capacității de operare, calculatoarele sunt legate în rețea. În aceste condiții a devenit mai important ca oricând să se stabilească cu certitudine ce tip anume de sistem va fi găsit la fața locului. Fără o pregătire adecvată există posibilitatea ca echipa deplasată la fața locului să descopere doar dispozitive de intrare-ieșire sau un simplu monitor (fără capacitate de memorizare) conectat la un sistem care înmagazinează datele într-un loc îndepărtat, la distanțe de mulți kilometri, dacă nu chiar pe alt continent.

Serverul – un calculator integrat într-o rețea care înmagazinează programe și fișiere cu informații folosite de cei care sunt membrii ai rețelei – acționează ca un disc de mare capacitate situat la distanță permițând înmagazinarea informațiilor pe un sistem de calculator diferit de cel propriu. El poate fi – și de cele mai multe ori este – situat într-o altă jurisdicție decât aceea în care se află sistemul suspect. Toate rețelele, indiferent dacă este vorba de date sau voce, pot avea copii (arhive) de rezervă de rutină sau pentru cazurile de dezastru. A face copii de rezervă este un fapt de disciplină obișnuită, obligatoriu în cazul sistemelor cu mai mulți abonați. Pe sistemele mai mari copiile pot fi create cu o frecvență mergând de la două până la trei ori pe schimb de lucru. De obicei copiile de rezervă sunt realizate o dată pe zi pentru sistemele mai mari și o dată pe săptămână în cazul celor mai mici. Rezervele sunt, ca regulă, depozitate într-un loc controlat pentru a le asigura integritatea datelor. Administratorii de sistem au proceduri scrise care stabilesc frecvența cu care sunt create copiile de siguranță și unde vor fi păstrate. În cazul sistemelor mai mari, rezervele sunt păstrate în locuri mai îndepărtate. Există și posibilitatea creării unor rezerve excepționale – copii suplimentare ale datelor importante care trebuie să supraviețuiască în orice circumstanțe de urgență, precum incendii, inundații, etc. Aceste date sunt conservate într-un alt loc, de obicei, într-o altă clădire.

În ceea ce privește efectuarea operațiunilor de căutare a sistemelor informatice, aceasta nu este, neapărat, o operațiune dificilă – obiectele căutate sunt concrete, tangibile și pot fi deplasate în diferite locuri. Atunci când obiectul căutărilor este constituit din date informatice ori soft-uri totul devine mai complex.

Consider utilă următoarea **distincție**:

1) activități de căutare de date sau soft-uri care au ca obiect sistemul informatic aflat la locul unde se desfășoară percheziția;

2) activități de căutare de date sau soft-uri înmagazinate în afara locului în care se desfășoară activitatea de căutare, sistemul informatic de la fața locului fiind folosit pentru a accede la această locație exterioară²¹³. Obținerea informațiilor dintr-un calculator cu mai mulți abonați ridică unele probleme ce nu sunt întâlnite la activitățile de căutare clasice. Ca exemplu, atunci când sunt căutate documente, pot fi luate măsuri de securitate și de protejare a acestora prin restrângerea accesului fizic și îndepărtarea oricăror surse de potențial pericol. În cazul documentelor electronice, trebuie cunoscut că acestea sunt mult mai ușor de modificat sau distrus. Modificările sau distrugerile pot avea loc chiar în timp ce se examinează o copie a documentului pe monitorul unui sistem informatic. În aceste condiții, devine foarte important să se controleze posibilitățile de acces de la distanță la documentele de interes pentru anchetă în timpul desfășurării activităților de căutare – acest lucru poate fi făcut interzicând accesul la calculator, fie prin comenzi software, fie prin deconectarea fizică, acest lucru trebuind realizat doar de către un specialist, întrucât modificarea configurației sistemului poate avea rezultate nedorite.

Există posibilitatea ca date de interes pentru anchetă să se afle pe un sistem cu mai mulți utilizatori. Dacă suspectul nu deține controlul asupra sistemului informatic ci are doar date pe el, administratorul sistemului ar putea da dovadă de disponibilitate pentru a coopera cu membrii echipei care desfășoară activitățile de căutare. În mod normal, un administrator de sistem poate foarte ușor să recupereze datele necesare. Un sistem informatic cu mai mulți utilizatori are conturi specifice desemnate fiecărui abonat sau grup de abonați²¹⁴. În timp de diferiții abonați nu pot avea posibilitatea de a pătrunde în fișierele altora, administratorul de sistem (asemenea proprietarului de imobil care deține cheile de la fiecare apartament) poate să examineze și să copieze orice fișier din calculator.

Odată determinat sistemul de operare și luate măsurile de prevedere necesare pentru a asigura protecția datelor, se va stabili modul de desfășurare a activităților de căutare. Recomandabilă este folosirea unui program special de căutare care să permită orientarea investigației spre examinarea unor nume, date și fișiere specifice –

²¹³ **N.A.** – orice calculator poate fi conectat la o rețea, ca atare, în orice situație trebuie să se ia în considerare și posibilitatea ca posesorul sistemului informatic să fi înmagazinat informații prețioase într-un loc îndepărtat.

²¹⁴ **I. Dascălu, E. Stan, L. Giurea** – *Infrațiunile informatice – o nouă provocare pentru autoritățile statului*, Pro Patria Lex 1/2002, Academia de Poliție A.I. Cuza, pag. 86

astfel se poate trece în revistă hard disk-ul pentru descoperirea datelor recent șterse și recuperarea în formate parțiale sau, uneori, complete.

În unele cazuri se pot găsi fișiere într-un format care nu poate fi citit decât de programe utilitare, special concepute. Datorită faptului că datele informatice sunt foarte ușor de șters, activitatea trebuie pregătită cu maximă atenție, totul trebuind înregistrat cu minuțiozitate astfel încât întregul efort să poată constitui material probator. Întrucât este de așteptat ca și făptuitorii să aibă cunoștințe și abilități peste medie, anchetatorii trebuie să ia în considerare posibilitatea ca sistemele informatice să fie dotate cu așa-numitele „chei-fierbinți” sau alte programe autodestructive care pot șterge dovezi vitale, în cazul în care sistemul este examinat de altcineva decât un specialist – de exemplu un făptuitor ar putea folosi un program, foarte scurt, care determină sistemul informatic să solicite periodic un cod de acces iar în cazul în care codul de acces nu este introdus corect în timp de zece secunde acesta urmează să distrugă automat toate datele sau ar putea instala comenzi ascunse sub simboluri uzuale, necesare pentru operarea sistemului, care odată accesate șterg date importante pentru funcționarea sistemului ori pentru accesarea documentelor de interes pentru anchetă.

Procedura ridicării sistemelor informatice de către organul judiciar în vederea percheziționării lor în laborator urmează următoarele etape²¹⁵:

- *Închiderea sistemului.* Dacă sistemul a fost găsit închis în momentul pătrunderii echipei de anchetatori, acesta nu trebuie pornit sub nici un motiv. Se va proceda în continuare trecând la celelalte etape. Dacă sistemul a fost găsit deschis, el trebuie închis pentru a se putea proceda la ridicarea lui. Pentru închiderea sistemului se pot folosi următoarele procedee: deconectarea de la alimentarea cu energie electrică²¹⁶ sau închiderea conform procedurii normale²¹⁷. Organele judiciare sunt obligate să procedeze la ridicarea probelor fără alterarea datelor. Așa cum am

²¹⁵ **Ghidul introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică**, Internews Network, RITI dot-GOV și Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informațiilor, București, 2004, pag. 77-78

²¹⁶ **N.A.** – această modalitate este de preferat în cazul în care organul judiciar nu are cunoștințe în domeniul informaticii. Unele calculatoare dispun de surse de alimentare neîntreruptibile (UPS). În acest caz, pe lângă deconectarea de la sistemul de alimentare cu energie electrică, trebuie oprit și acest sistem. Deconectarea nu va produce, în cele mai multe cazuri, pierderea de date, dar poate evita ștergerea unor informații relevante, cum ar fi fișierele temporare, care se pot șterge în cadrul procesului normal de închidere a calculatorului.

²¹⁷ **N.A.** – această modalitate poate fi utilizată atunci când calculatorul este conectat în rețea, sau atunci când organul judiciar este asistat de o persoană ce are cunoștințe asupra modului de funcționare a sistemului respectiv, precum și asupra procedurilor ce sunt folosite pentru închiderea lui.

arătat, cei care folosesc sisteme informatice pentru a desfășura sau, numai, a facilita desfășurarea de activități ilicite, își iau măsuri de precauție instalând programe de autodistrugere care ar putea să șteargă urmele sau probele electronice, dacă sistemul este cercetat de cineva care nu este expert în materie²¹⁸. O deosebită importanță o are și identificarea de către anchetatori a unor modemuri sau dispozitive folosite de către făptuitori pentru crearea unei rețele sau acces la Internet.

- *Etichetarea componentelor.* În cazul în care se impune dezasamblarea, fiecare componentă a sistemului trebuie etichetată înainte de modificarea configurației în vederea ridicării probelor. În cazul cablurilor, se etichetează atât cablul, cât și suporturile de unde a fost debransat. În cazul existenței unor suporturi care nu au conectate cabluri, este recomandabil ca să fie etichetate „neocupat”. Se poate realiza și o schiță a componentelor, cu precizarea simbolurilor folosite pentru etichetare.

- *Protejarea la modificare.* Toate suporturile magnetice de stocare a datelor trebuie protejate împotriva modificării conținutului lor. Unele tipuri de hard-discuri au contacte speciale care realizează protejarea la scriere. În cazul dischetelor, protejarea se va face prin mutarea matorului de permitere a modificărilor în poziția „închis”.

- *Ridicarea propriu-zisă.* Ridicarea probelor trebuie făcută cu multă grijă, evitându-se orice avariere a componentelor. Este recomandabilă împachetarea componentelor în ambalajul original, dacă acesta poate fi găsit, sau în ambalaj special ce asigură protecția electrostatică a acestora. De asemenea, toate suporturile magnetice de stocare a datelor, vor fi ambalate și sigilate în așa fel încât accesul la ele să nu fie permis, până la desfacerea în laborator. O atenție deosebită trebuie acordată modului în care se transportă componentele sistemelor informatice de la fața locului la locul unde vor continua examinările. Sistemele de calcul devin din ce în ce mai complexe și mai diverse iar evitarea greșelilor este imposibilă fără existența unei pregătiri adecvate a membrilor echipei deplasată la fața locului. Bunăoară, trebuie evitată expunerea componentelor informatice la câmpuri magnetice sau electrice puternice, trebuie avute în vedere precauții speciale atunci când dezasamblează sau assemblează componentele unui calculator, atât pentru protecția elementelor hardware cât și pentru păstrarea integrității și accesibilității datelor ce sunt conținute. Înainte de a deconecta orice cablu este indicată efectuarea de înregistrări de imagini cu sistemul informatic în ansamblu, cu monitorul, cu legăturile dintre elemente sistemului informatic, cu conexiunile la INTERNET sau la alte servere de lucru – toate

²¹⁸ E. Stancu, op. cit, pag. 712

acestea vor documenta condițiile în care se afla echipamentul înainte de începerea activităților de căutare.

Deconectarea tuturor căilor de acces de la distanță ale sistemului (firul de legătură al telefonului, cablurile de legătură cu serverul) astfel încât nimeni să nu poată altera sau șterge din memorie informații în timpul percheziției trebuie urmată imediat de etichetarea minuțioasă a fiecărui cablu, dispozitiv sau punct de conexiune la care cablul este cuplat. De asemenea, piesele de echipament vor fi dezansamblate, etichetate, inventariate și ambalate adecvat, ferite de praf și temperaturi extreme.

Revenind la pregătire, nu este lipsit de interes să se stabilească cât mai multe elemente în legătură cu sistemul informatic, abilitățile și cunoștințele făptuitorilor – de exemplu: tipul de calculator folosit pentru desfășurarea activității ilicite, ce fel de sistem de operare este folosit, dacă informațiile căutate pot fi accesibile sau controlate, etc. Aceste aspecte sunt deosebit de importante deoarece nici un specialist nu poate stăpâni foarte bine toate sistemele existente. Pe piața de referință există configurații hardware/software, considerabil, diferite. Deși cele mai multe sisteme sunt de tipul IBM sau compatibile cu IBM, ele pot funcționa pe baza unei mari varietăți de sisteme de operare (Windows, OS/2, UNIX, Linux, etc.). Calculatoarele Apple sunt, de asemenea, populare, acestea având un sistem de operare propriu.

Odată aduse în laborator, componentele trebuie asamblate pentru a reconstitui sistemul original. Pentru aceasta se vor folosi înregistrările de sunet și imagine efectuate în timpul desfășurării percheziției în locul unde s-a descoperit sistemul informatic, respectându-se conexiunile originale, precum și informațiile obținute de la martori în legătură cu practicile de utilizare a sistemului informatic respectiv. Primul pas în analiza probelor de natură electronică este legat de necesitatea asigurării veridicității lor. Pentru a putea dovedi veridicitatea probelor, este necesară ambalarea și sigilarea acestora în modul amintit mai sus.

Se recomandă ca analiza criminalistică a conținutului discului să se realizeze pe o copie fidelă a discului original, realizată în laborator cu ajutorul unor programe și dispozitive speciale. Procedul nu presupune doar copierea tuturor fișierelor aflate pe disc, ci a întregului conținut al discului, sector cu sector, inclusiv fișierele temporare, fișierele de schimb, fișierele șterse, chiar informația aflată pe porțiunile avariate ale discului, etc. O asemenea copie de această natură se realizează cu ajutorul unor programe speciale. Se recomandă realizarea a două copii, pe una dintre ele

realizându-se analiza propriu-zisă, cealaltă fiind o copie de rezervă²¹⁹.

Este recomandată, de asemenea, consemnarea detaliată de către organul judiciar a întregului proces de copiere, indicând echipamentele, programele și mediile de stocare utilizate. Păstrarea în siguranță a probelor se realizează în primul rând prin copierea conținutului sistemelor informatice originale și desfășurarea investigației criminalistice asupra unei copii de lucru, având aceleași caracteristici cu originalul.

Investigarea criminalistică a sistemelor informatice necesită utilizarea unor instrumente specifice. Ca echipamente, organul judiciar trebuie să dispună de medii de stocare a datelor, în cantitate suficientă, și de calitate superioară, pentru a permite copierea acestora de pe sistemul informatic analizat. În analiza sistemelor informatice este folosit un număr semnificativ de programe de calculator. Cu titlu de exemplu se pot menționa programe pentru copierea exactă a conținutului memoriei fizice, pentru analiza și compararea fișierelor, pentru catalogarea conținutului discului, pentru validarea și autentificarea matematică a datelor, pentru recuperarea fișierelor șterse, programe de decriptare sau programe antivirus. Este necesar ca programele de calculator folosite de organul judiciar să fie înregistrate din punct de vedere al protecției drepturilor de autor aparținând producătorilor acestor programe²²⁰. În cazul în care, cu ocazia cercetării unui sistem informatic sau a unui suport de stocare a datelor informatice, se constată că datele informatice căutate sunt cuprinse într-un alt sistem informatic sau suport de stocare a datelor informatice și sunt accesibile din sistemul sau suportul inițial, se poate dispune, de îndată, autorizarea efectuării percheziției în vederea cercetării tuturor sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a datelor informatice căutate.

Există însă și în domeniul percheziției sistemelor informatice dispoziții specifice. Astfel, datorită interconexiunii care există între sistemele informatice, datele stocate în alt sistem informatic decât cel care face obiectul percheziției pot fi accesate de la consola sistemului informatic percheziționat. În această situație, percheziția se poate extinde, cu autorizație și asupra sistemului informatic aflat în rețea cu sistemul percheziționat. În cazul în care se confirmă existența unei corespondențe electronice între anumite persoane – în contextul cercetării unor anumite activități ilicite – și organul judiciar dorește

²¹⁹ **Ghidul introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică**, Internews Network, RITI dot-GOV și Ministerul Comunicațiilor și Tehnologiei Informațiilor, București, 2004, pag.79

²²⁰ **Ioan Dascălu, Cristian-Eduard Ștefan, Marin-Claudiu Țupulan** – Percheziția judiciară, Editura Sitech, Craiova, 2008, pag. 111

acces la conținutul acesteia, va solicita judecătorului autorizație pentru percheziționarea calculatorului respectiv, operațiune în cadrul căreia pot fi citite mailurile stocate. Această informație primară (dacă există corespondență electronică între două sau mai multe persoane) fundamentează solicitarea autorizației de la judecător, căruia procurorul trebuie să-i dovedească, între altele, și că există corespondență electronică între aceste persoane.

În finalul activității, documentarea percheziției se va realiza prin întocmirea unui proces-verbal care va trebui să conțină, pe lângă mențiunile prevăzute în art. 91 și 108 Cod de Procedură Penală și informații cu privire la următoarele activități: programul informatic utilizat la percheziționarea calculatorului, desigilarea componentelor în prezența suspectului și a martorilor asistenți, identificarea hard-discului (marca, seria) percheziționat, mențiune cu privire la faptul că datele informatice stocate pe mediile percheziționate nu au fost alterate, etc.

Concluzionând, activitățile de căutare specifice desfășurării percheziției în condițiile desfășurării de cercetări în cadrul cercetării activităților ilicite săvârșite contra datelor și sistemelor informatice ori cercetării unor activități ilicite în cadrul cărora sistemele informatice au fost folosite pentru a pregăti, facilita desfășurarea sau pentru a valorifica rezultatele, prezintă particularități legate de necesitatea prezenței unui specialist informatician în cadrul echipei deplasate la fața locului și de operațiunile și măsurile de precauție ce trebuie luate pentru păstrarea intactă a sistemelor și a datelor informatice în vederea folosirii lor ulterioare în cadrul demersului judiciar.

Un alt capitol important în desfășurarea activităților de percheziție este ascultarea în condițiile specifice locului a persoanelor. Este necesar ca toate **persoanele aflate la fața locului să fie identificate și ascultate** pe rând urmărindu-se lămurirea unor probleme precum²²¹:

- identitatea proprietarului și a persoanelor ce au dreptul de a opera cu sistemul informatic și cu datele ce interesează ancheta;
- parolele și alte modalități de trecere peste barierele de acces;
- scopul sistemului;
- dispozitivele, programele, instrumentele folosite pentru securizarea sistemului, pentru distrugerea ori ascunderea de date sau autodistrugerea programată;
- extrasite-urile unde mai sunt stocate date informatice;

²²¹ C. Leu – Cercetarea la fața locului în cazul infracțiunilor informatice, în *Investigarea Criminalistică a Locului Faptei*, Asociația Criminaliștilor din România, București, 2004, pag. 286;

- utilizarea sistemului în alte scopuri decât cele autorizate prin lege sau contract;
- măsurile luate pentru securizarea spațiului în care funcționează sisteme informatice;
- persoanele care au sarcini în interzicerea accesului și operării abuzive a sistemelor informatice și modul cum acestea și-au îndeplinit sarcinile;
- principalele amenințări pentru securitatea sistemelor și datelor informatice care au constituit obiectul activității ilicite;
- alte evenimente sau indici de suspiciune întâlniți în funcționarea sistemului informatic.

3.6 Fixarea rezultatelor percheziției

Rezultatele desfășurării percheziției se consemnează **în procesul verbal de percheziție**. Procesul verbal se întocmește imediat după terminarea percheziției și poate avea ca anexe înregistrări de sunet și imagine, schițe și desene ale locului percheziționat, ale ascunzătorilor, ale altor zone de interes pentru anchetă²²².

Procesul verbal, principalul mijloc de fixare a rezultatelor unei percheziții, trebuie să fie oglinda fidelă, completă și exactă a tuturor activităților desfășurate, a comportamentului persoanelor prezente, a tuturor constatărilor făcute.

Potrivit legii și literaturii de specialitate²²³ procesul verbal de percheziție trebuie să conțină următoarele mențiuni:

- Data și locul întocmirii;
- Componența echipei de anchetatori ce a desfășurat percheziția;
- Referiri cu privire la temeiul desfășurării percheziției și la respectarea procedurii legale de dispunere;
- Datele de identificare a martorilor asistenți;
- Precizarea faptului că echipa de anchetatori s-a legitimat, a arătat scopul sosirii în incinta respectivă și au prezentat actul prin care se atestă respectarea procedurii legale de dispunere;
- Mențiune despre legitimarea, identificarea și rezultatul percheziției corporale efectuate tuturor persoanelor găsite în imobilul de percheziționat;
- Mențiune despre faptul că persoanele percheziționate i s-a solicitat să predea bunurile, valorile, înscrisurile ce interesează cauza și cele deținute contrar legii, precum și răspunsul dat la solicitarea anchetatorilor. În cazul predării de bună voie a unora

²²² A. Ciopraga op. cit. pag. 140 și urm.

²²³ V. Bercheșan – Îndrumar complet.... op. cit. pag 283-284.

dintre mijloacele materiale de probă se va consemna locul în care s-au aflat, descriindu-se fiecare obiect în parte și, dacă este cazul, ascunzătorile folosite, precum și motivele pentru care s-a hotărât continuarea percheziției ori s-a decis neefectuarea ei;

- Descrierea perimetrelor, a altor spații pe/în care s-au desfășurat activitățile de căutare și celelalte activități desfășurate de către echipa de percheziție; mențiune cu privire la folosirea individuală ori în comun a spațiilor respective;

- Descrierea modului în care au fost desfășurate activitățile de căutare și a mijloacelor tehnice folosite;

- Rezultatul activităților de căutare – mijloacele materiale descoperite; descrierea acestora; descrierea locurilor în care au fost descoperite; dacă au fost descoperite în ascunzători, descrierea acestora;

- Mențiune despre faptul că obiectele, valorile, înscrisurile considerate de interes pentru anchetă au fost prezentate martorilor și persoanei percheziționate, că acestea au fost însemnate pentru neschimbare, fiind apoi ambalate și sigilate; mențiune cu privire la obiectele ridicate în vederea cercetărilor, faptul că altele nu au mai fost ridicate, cu privire la obiectele lăsate în păstrare persoanei percheziționate sau date în custodie unui terț numit custode;

- Mențiuni cu privire la distrugerile pricinuite de desfășurarea activităților de căutare, amploarea acestor distrugereri, cauzele concrete care le-au determinat;

- Mențiuni cu privire la comportamentul persoanelor prezente la fața locului pe timpul desfășurării percheziției, cu privire la declarațiile, observațiile sau obiecțiile pe care le au în legătură cu desfășurarea percheziției, cu ridicarea unor obiecte sau cu conținutul procesului verbal;

- Mențiuni referitoare la măsuri deosebite luate de către anchetatori ca urmare a comportamentului sau stării persoanelor prezente ori ca urmare a dezvoltării altor stări de pericol la adresa activității ori a personalului;

- Mențiuni referitoare la măsurile dispuse în legătură cu persoanele și obiectele de interes pentru anchetă – conducerea sau aducerea persoanelor la sediul organului judiciar, ridicarea obiectelor în vederea continuării cercetărilor;

- Mențiuni cu privire la efectuarea de înregistrări de sunet și imagine;

- Ora începerii și ora terminării percheziției, numărul de exemplare în care a fost întocmit procesul verbal și persoanele cărora le-a fost distribuit.

- În ceea ce privește înregistrările de sunet și imagine apreciez că trebuie urmărite regulile descrise la cercetarea la fața locului. În principiu, instanța, ca de altfel și orice persoană interesată, are

nevoie de înregistrări de sunet și imagine care să confirme aspecte precum:

- Identitatea locului percheziționat;
- Componența echipei de anchetatori deplasați pentru efectuarea percheziției;
- Prezența martorilor asistenți, a altor specialiști, și a elementelor de dotare;
- Modul în care s-a desfășurat blocarea și pătrunderea în spațiul de percheziționat;
- Primele reacții ale persoanei percheziționate și ale persoanelor descoperite în spațiul de percheziționat;
- Prezentarea, legitimarea, anunțarea scopului percheziției de către șeful echipei de anchetatori;
- Desfășurarea legitimării, identificării și percheziției corporale a persoanelor descoperite în incinta perimetrului de percheziționat;
- Desfășurarea activităților de căutare și rezultatele obținute;
- Bunurile, valorile ori înscrisurile descoperite – prezentarea lor, însemnarea spre neschimbare, ambalare sigilare;
- Incidentele apărute, cu focalizare pe reacția persoanelor prezente și măsurile luate de către anchetatori;
- Declarațiile persoanei percheziționate în legătură cu descoperirea unor obiecte considerate de interes pentru anchetă;
- Măsurile dispuse în legătură cu obiectele și persoanele prezente – în special pe comportamentul persoanelor aduse, argumentele care au făcut necesară conducerea, reacția profesională a anchetatorilor.

Capitolul 4 - TACTICA ASCULTĂRII PERSOANELOR

4.1 Psihologia formării declarațiilor

Pentru a înțelege comportamentul persoanelor ascultate în timpul ascultării, modul cum se dezvoltă expunerea elementelor de interes pentru anchetă, dacă, cum și în ce condiții pot anchetatorii să obțină declarații care să exprime fidel cele percepute de către persoana ascultată este necesar să analizăm procesul de formare al declarațiilor²²⁴, structurat în patru faze importante: **percepția (recepția) informației, prelucrarea ei logică, memorarea și reactivarea**²²⁵.

Deși se poate aprecia că, în linii generale, se poate vorbi despre un singur proces de formare a declarațiilor persoanelor ascultate în cadrul anchetelor judiciare am optat pentru a observa elemente ce conferă particularitate procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate, martorilor și făptuitorilor.

4.1.1 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul persoanelor vătămate

Momentul inițial al formării declarațiilor **persoanei vătămate**, ca act de cunoaștere, îl reprezintă momentul senzorial prin intermediul căruia aceasta ia cunoștință de faptul asupra căruia, mai târziu, va face relatări în fața organelor judiciare. Persoana vătămată vine în contact cu stări, situații, obiecte și fenomene ale lumii înconjurătoare prin intermediul organelor sale de simț iar reflectarea lumii materiale, dă naștere unor procese psihice simple: senzațiile și percepțiile.

Senzațiile reprezintă cele mai simple procese psihice și constau în reflectarea în creierul omului a însușirilor obiectelor și fenomenelor lumii reale, care acționează nemijlocit asupra receptorilor.

Percepțiile reprezintă procesul psihic de reflectarea obiectelor în complexitatea însușirilor lor. În fapt, percepțiile sunt prelucrări

²²⁴ **N.A.** – procesul de formare al declarațiilor constituie premisele și influențează premisele ascultării persoanelor în cadrul anchetei penale

²²⁵ A de vedea **E. Stancu** – Tratat de Criminalistică, Universul Juridic, București, 2007, pag. 411; **I. Butoi, I.T. Butoi** – Psihologie judiciară, Tratat universitar, Editura Fundației România de mâine, București 2001pag 145.

ale senzațiilor, acordarea de semnificații în conformitate cu experiența, interesele ori starea persoanei în cauză sau cu condițiile în care are loc acțiunea stimulului extern. Datorită strânsei legături existente între procese psihice, diferențierea sub raport practic a senzațiilor de percepții comportă dificultăți. De aceea, în literatura de specialitate, noțiunea de percepție este folosită într-un sens mai larg, incluzând atât senzația cât și percepția propriu-zisă²²⁶.

În limbajul juridic și vorbirea curentă, persoana vătămată, victimă a desfășurării unei activități ilicite, se asociază cu ideea de suferință, de durere, de prejudiciu fizic sau moral, de unde consecința – alături de senzațiile vizuale sau auditive care dețin rolul cel mai însemnat, la formarea declarațiilor acesteia concură senzațiile cutanate și, într-o anumită măsură, senzațiile olfactive²²⁷, totul urmând a fi prelucrat și, în cele din urmă, finalizat cu obținerea unor percepții în legătură cu acțiuni sau, cel puțin elemente acționale, ce au caracterizat comportamentul făptuitorului pe timpul desfășurării activității ilicite.

Senzațiile auditive constituie rezultatul acțiunii undelor sonore asupra receptorilor auditivi prin însușirile lor fundamentale: înălțimea, intensitatea și timbrul. Înălțimea sunetului este dată de frecvența vibrațiilor sau, altfel spus, de numărul vibrațiilor pe secundă. Intensitatea sau tăria sunetului este determinată de amplitudinea vibrațiilor, de modificările de presiune, adică de deplasarea maximă a corpului în vibrație față de poziția în repaus. Timbrul determinat de forma vibrațiilor este acea însușire a sunetului care face să se deosebească două sunete egale ca înălțime sau intensitate, produse de surse sonore diferite. Cu alte cuvinte, timbrul constituie însușirea ce atribuie caracter particular, individual unui sunet. Organul auditiv al omului este apt să perceapă într-o infinitate de nuanțe, o multitudine de fenomene acustice ce însoțesc fie în mod necesar, fie în mod întâmplător, desfășurarea unei activități ilicite²²⁸. Față de condițiile diverse – de loc, timp, condiții meteo, mod de operare, etc. – în care se poate desfășura o activitate ilicită, de sunetele și zgomotele ce le pot însoți, poate prezenta interes determinarea următoarelor împrejurări²²⁹:

- *distanța dintre sursa și organul receptor*, determinarea relativă a acestei relații există numai atunci când fenomenele sonore sunt familiare persoanei vătămate în caz contrar, o astfel de determinare este exclusă;

²²⁶ E. Stancu, op. cit., pag 412.

²²⁷ A. Ciopraga, Evaluarea probei testimoniale în procesul penal, Editura Junimea, Iași, 1979, pag 16.

²²⁸ A. Ciopraga, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 29.

²²⁹ E. Stancu, op. cit., pag. 412.

- *distanța de propagare a fenomenelor sonore* are un caracter de certitudine când este întemeiată nu doar pe senzații auditive ci și vizuale;
- *natura fenomenelor acustice* sau chiar *identificarea* lor, fenomen atribuit în mare măsură timbrului sunetului.

Se apreciază că percepția fenomenelor sonore care însoțesc desfășurarea activităților ilicite, poate fi influențată în sens defavorabil de așa-numitele *iluzii acustice* declanșate, în principal, de stări conflictuale specifice condițiilor ce caracterizează sistemul spațio-temporal în care se desfășoară acestea.

Un rol deosebit în procesul de formare a declarațiilor părții vătămate îl au *senzațiile vizuale*²³⁰ acestea oferind o imagine exactă și completă a lumii înconjurătoare. După cum este cunoscut, lumina care acționează asupra ochiului, prezintă o diversitate de unde electromagnetice percepute între 390 și 760 milimicroni. Lumina percepută de ochiul omenesc se subdivide în două grupe: acromatică și cromatică, culorile alb și negru, precum și cele care fac trecerea între ele se numesc acromatice, iar restul cromatice.

Trebuie remarcat faptul că, sub influența sunetului, crește sensibilitatea ochiului la culorile verde, albastru și violet, scăzând la galben, roșu și orange. Sensibilitatea ochiului depinde și de alte condiții²³¹, de exemplu, condițiile de iluminare în care are loc recepția.

În cazul activităților ilicite percepute la lumină artificială, intensitatea sursei de lumină pe de o parte, natura acesteia pe de altă parte, pot influența sensibil posibilitatea percepției culorilor și a celorlalte însușiri ale obiectelor, diminuând mult posibilitatea identificării corecte a culorilor sau a pigmentației pielii. În timpul nopții sau în condițiile specifice luminii crepusculare, culorile nu pot fi percepute, datorită dispariției luminozității și a strălucirii obiectelor, de aceea culorile specifice virează spre nuanțe cenușii. Sensibilitatea vizuală este serios afectată de trecerea dintr-un mediu cu o intensitate scăzută a luminii sau, și mai pregnant, dintr-un mediu întunecos, la condițiile specifice unui mediu puternic luminat; situație întâlnită și invers – de la întuneric la lumină. Ochiul neacomodat condițiilor de iluminare sau întunericului este incapabil să perceapă fenomenele din jur. Vederea, în condiții fundamentale schimbate de luminozitate, devine eficientă numai din momentul în care intervine adaptarea, ce presupune o anumită perioadă de timp ce este diferită de la persoană la persoană.

²³⁰ C. Aionițoie, V. Bercheșan, Ascultarea părții vătămate, părții civile și a părții responsabile civilmente, în *Tratat de tactică criminalistică*, Editura Carpați, Craiova, 1992, pag. 154.

²³¹ C. Aionițoie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 155.

Este bine ca anchetatorul să stabilească dacă persoana vătămată nu are unele dificultăți în privința distingerii culorilor sau/și alte probleme în achiziția fluxurilor de imagine care ar putea influența relatările acesteia. În aceste condiții este deosebit de important stabilirea momentului în care a fost desfășurată activitatea ilicită pentru a evalua corect adaptarea la condițiile de vizibilitate a persoanei vătămate.

La nivelul pielii s-a demonstrat existența a trei categorii de senzații: tactile, termice și dureroase²³².

Senzațiile tactile, rezultat al stimulării receptorilor cutanați, sunt determinate de deformarea pielii ca efect al presiunii exercitate asupra învelișului cutanat care, după o anumită perioadă, se acomodează stimulului respectiv. În stare de nemișcare, zonele de contact ale corpului cu diferite obiecte (îmbrăcăminte, ochelari, ceas) se adaptează în asemenea măsură încât senzația de atingere cu aceste obiecte devine imperceptibilă. Acest aspect este favorabil pentru făptuitorii specializați în furturi din buzunare, geți, poșete și explică de ce persoana vătămată nu poate indica, întotdeauna, nici locul, nici momentul în care s-a sustras un anume bun aflat asupra sa. Când vătămarile s-au produs în împrejurări în care persoana vătămată nu a avut posibilitatea să perceapă vizual agentul vulnerant, relatările acesteia cu privire la natura, formele, dimensiunile obiectului cu care s-au aplicat violențele sunt cu totul nesigure și pot fi luate în considerare numai în măsura în care se coroborează cu concluziile constatării medico-legale, care sunt informații certe.

Senzațiile termice, de cald și rece, apar în condițiile acțiunii unui stimul ce are o temperatură mai mare sau mai mică decât cea a pielii persoanei care îl percepe (așa-numitul „0” fiziologic, 32-33° C). Stimularea poate avea loc și de la distanță, în condițiile schimbului termic radiant²³³.

Senzațiile de durere, consecință a vătămării țesuturilor organismului, sunt determinate de stimuli variați (mecanici, termici, chimici), pot fi resimțite în orice regiune a organismului, fără o altă indicație, contribuind cel mult la localizarea zonei lezate, la stabilirea intensității durerii (vie, surdă, pulsatilă, zdrobitoare, străpungătoare) sau a duratei acesteia (continuă, trecătoare)²³⁴. Pe bună dreptate se afirmă că ceea ce victima percepe exact este senzația de durere, dar ceea ce percepe mai puțin exact este cauza care o determină²³⁵.

²³² **Al. Roșca**, Psihologie generală, ediția a II-a, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, pag. 230-231.

²³³ **E. Stancu**, op. cit. pag. 413

²³⁴ **Gr. Davidescu**, 5 simțuri?... 5 porți spre cunoaștere, Editura Albatros, 1972, pag. 268.

²³⁵ **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 23.

O altă categorie de senzații²³⁶ care concură la formarea declarațiilor persoanei vătămate o constituie *senzațiile gustative* produse de însușirile chimice ale substanțelor dizolvate în salivă sau soluție apoasă care stimulează receptorii gustativi situați mai cu seamă în papilele linguale. Prin mijlocirea organului gustativ, omul percepe patru însușiri fundamentale ale substanțelor, patru senzații de gust: dulce, amar, acru, sărat – receptorii acestor senzații fiind repartizați uniform pe suprafața linguală²³⁷.

Mecanismul de producere a senzațiilor gustative interesează în acele situații în care persoana vătămată a fost victima unei încercări de otrăvire sau a unei intoxicații alimentare din culpă – când, datorită cantității insuficiente din toxicul utilizat, inadecvării mijlocului folosit ori intervențiilor medicale oportune sau altor asemenea împrejurări, demersul criminal a rămas în faza tentativei. Chiar și atunci când substanța otrăvitoare are un gust caracteristic, nu întotdeauna această senzație este încercată de cel care o ingeră datorită cantității și modului de administrare (doza simplă sau în amestec) cu alimente lichide sau solide.

O ultimă categorie de senzații care pot contribui la formarea declarațiilor persoanei vătămate, o constituie cele *olfactive* prin aceea că stimulează receptorii persoanei situați în partea superioară a cavității nazale, pentru a capta substanțele aflate în stare gazoasă sau sub formă de vapori. Senzațiile olfactive pot influența declarațiile persoanelor vătămate în condițiile unor distrugerii cauzate prin incendii sau explozii; inducerii unor stări de rău sau, chiar, tentativa uciderii unei persoane prin folosirea unor substanțe volatile. Analizatorul osmic ar putea deosebi mirosul caracteristic al incendiului propriu-zis și al substanței inflamabile folosite, mirosul particular al unor substanțe toxice, medicamentoase, droguri ce au servit la desfășurarea unei activități ilicite (încadrabilă din punct de vedere juridic ca tentativă de omor), mirosurile ce însoțesc o explozie, mirosurile unor medii profesionale (în industria chimică și farmaceutică mai ales)²³⁸. Se susține că în cazul tentativelor de omor săvârșit prin introducerea treptată în încăperea unde se află victima a gazului toxic, din cauza acomodării, cel vătămat nu va percepe mirosul caracteristic al substanței²³⁹ și nu trebuie catalogată ca rea-credință neputința relevării mirosului respectiv.

Declarațiile persoanei vătămate a căror sursă o constituie exclusiv senzațiile olfactive, oferă informații doar asupra sursei care a produs un anumit miros, iar localizarea în spațiu a acestor stimuli se înscrie, de asemenea, în limite relative, deoarece datele dobândite

²³⁶ **A. Ciopraga**, *Criminalistica...*, pag. 305.

²³⁷ **A. Ciopraga**, *Evaluarea probei testimoniale...*, pag. 25.

²³⁸ **A. Ciopraga**, *Criminalistica...*, pag. 307.

²³⁹ **E. Stancu**, *op. cit.*, pag. 98.

de om prin mijlocirea organului olfactiv sunt informe, impalpabile și inconstante²⁴⁰. Dacă persoana vătămată indică și direcția din care vin mirosurile, este bine ca anchetatorul să verifice condițiile atmosferice, direcția curenților de aer care le-au purtat.

De asemenea, nu trebuie uitat faptul că pe fondul unor trăiri afective intense – teamă, bucurie, ură, etc. – pot apare iluzii olfactive; persoana în cauză este convinsă că a perceput un anumit miros, existând și riscul autosugestiei în sensul că persoana în cauză a perceput o împrejurare ce, în mod obișnuit este însoțită de apariția unui anumit miros, care, din diferite motive, nu a apărut, dar care, totuși este perceput de persoana vătămată. Mai mult, este posibilă și apariția unor percepții olfactive prin sugestie – este posibil ca o persoană să afirme că percepe sau a perceput un anumit miros iar, percepția este acceptată, ca atare, și de o altă sau alte persoane, persoane care nu numai acceptă că s-ar putea să miroase a „ceva”, însă, chiar, afirmă că simt mirosul respectiv, ca o realitate cât se poate de obiectivă.

Deși poate părea ceva intrinsec, ceva care manifestându-se în viața cotidiană ar putea deveni ceva implicit, în anchetă foarte importante, de la caz la caz, ar putea deveni *senzațiile interne* sau *organice* – cele de sete, greață, foame – *senzațiile chinestezice* sau *de mișcare* – cu ajutorul cărora ne dăm seama de poziția membrilor, direcția și viteza mișcării acestora – și *senzațiile de echilibru* – care reflectă modificările poziției corpului în raport de centrul lui de greutate, poziția și direcția mișcărilor capului, accelerare sau încetinire a mișcării pe orizontală, verticală sau circulară²⁴¹.

Percepția reflectă particularitățile psihofiziologice generale și speciale ale individului, trăsăturile temperamentului, ale structurii aptitudinilor și orientării personalității sale. Percepția nu constituie aportul unui singur organ de simț oarecare sau al creierului izolat, ci ceea ce percepe omul personalitate²⁴². Percepția persoanei vătămate mai poate fi influențată și de anumite condiții concrete în care se desfășoară activitatea ilicită de natură a crea *distorsiuni* – denaturări, diferențe între ceea ce se percepe și ceea ce se întâmplă în plan obiectiv. Cauzele distorsiunilor pot fi de natură obiectivă sau subiectivă.

Cauzele de natură obiectivă țin de condițiile de mediu în care se desfășoară activitatea ilicită și, implicit, percepția – mai exact condițiile de timp și loc ce au caracterizat desfășurarea activității ilicite, durata percepției, condițiile de vizibilitate existente în momentul percepției, locul de unde a fost perceput un anumit obiect, distanța, perspectiva, unghiul de vizibilitate, gradul de complexitate

²⁴⁰ Gr. Davidescu, op. cit., pag. 15–17.

²⁴¹ E. Stancu, op. cit., pag. 98–99.

²⁴² A. Ciopraga, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 94.

al fenomenului perceput, măsurile de disimulare luate de către făptuitor, existența unor surse de zgomot sau lumină de natură a bruia percepția, precum și condițiile meteorologice (ceața, ploaia, ninsoarea)²⁴³.

Cauzele de natură subiectivă sunt legate de particularitățile psiho-fiziologice și de personalitate ale persoanei vătămate, fie că efectul lor este unul vremelnic, fie că este de durată.

Principalele cauze de natură subiectivă cu durată limitată în timp, ce pot fi asociate percepției, influențând-o într-un sens favorabil sau defavorabil, sunt cauzele de ordin psihologic și cauzele de ordin fiziologic. În zona psihologicului acționează: stările afective, sentimentele pozitive sau negative, cele de acomodare a organelor de simț și factorul de care depinde direct calitatea și realismul percepției – atenția²⁴⁴. Printre cauzele fiziologice cu efect trecător, a căror intervenție, în momentul percepției, este de natură a o perturba, amintim: starea de oboseală, consecințele provocate de acțiunea unor agenți chimici, cum ar fi: tutunul, drogurile, alcoolul.

Cauzele intrinseci, legate de persoana vătămată au un caracter durabil și de aceea influențează percepția, indiferent de condițiile în care aceasta are loc. Din categoria acestora fac parte vârsta și sexul, experiența anterioară, gradul de mobilitate al proceselor de gândire, temperamentul, tipul perceptiv căruia îi aparține persoana vătămată²⁴⁵. În aceste condiții se consideră că persoana vătămată de tip analitic are capacitatea de a reține mai multe amănunte, spre deosebire de tipul sintetic, care reține întregul, caracteristicile generale²⁴⁶.

Dată fiind strânsa legătură a acestui proces cu fenomenul receptiv, în majoritatea lucrărilor de psihologie judiciară și tactică criminalistică, aceste două etape sunt reunite, pornindu-se de la identitatea factorilor care le influențează²⁴⁷. Prelucrarea informațiilor este un proces psihic internalizat în care dobândește sens sau semnificație întregul volum de senzații receptate, așezându-le în contextul condițiilor de loc, timp și mediu unde s-a săvârșit activitatea infracțională. Un rol important îl are în această etapă decodarea informațiilor, diferitele trăiri afective generate de obiectul

²⁴³ Ibidem, pag. 96.

²⁴⁴ **C. Pletea** – Psihologia formării declarațiilor, în **G.I. Olteanu** și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 16

²⁴⁵ **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 96–97.

²⁴⁶ **E. Stancu**, op. cit., pag. 102.

²⁴⁷ **C. Pletea** – Psihologia formării declarațiilor, în **G.I. Olteanu** și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 18 și urm.

perceput care place, displace, interesează sau înspăimântă²⁴⁸ ori creează alte stări afective.

Cercetările psihologice²⁴⁹ au pus în evidență tendința de supraestimare a dimensiunilor obiectelor mici și subestimarea dimensiunii obiectelor mari, producându-se o anumită nivelare a dimensiunilor percepute. Din această perspectivă aprecierea mărimii obiectelor se poate situa mult peste dimensiunea lor reală dacă apar instantaneu, în timpul nopții sau într-o atmosferă încărcată.

Factorii care conduc la percepții false sunt de natură subiectivă – în principiu, totul pornește de la imperfecțiunea organelor de simț – sau de natură obiectivă – în această categorie se situează condițiile de iluminare, rolul umbrelor în formarea și mai ales perceperea imaginii, distanța față de acțiunea percepută, etc. În aceste condiții, ar fi prea mult, să se pretindă persoanei vătămate să facă aprecieri în zona obiectivului absolut, ce depășesc limita normalului, asupra formei și caracteristicilor obiectelor vulnerante și a leziunilor provocate de acestea²⁵⁰.

Distorsiunile percepției persoanei vătămate se manifestă și în zona aprecierii timpului, și a mișcării. La aprecierea timpului concură elemente precum:

- durata efectivă a activității ilicite care evidențiază o tendință generală de exagerare sau exacerbare a intervalelor scurte și o subevaluare a intervalelor lungi, consacrate în sintagmele *dilatarea timpului* („făptuitorul nu se mai oprea din acțiune ...”) sau *comprimarea acestuia* („totul s-a desfășurat foarte repede ...”, „... a apărut imediat !”);
- localizarea în timp a activității ilicite („ziua-noaptea”, „pe la trei ...”, „imediat după ce a început meciul ...”);
- modul efectiv în care au fost derulate activitățile ilicite (acostare, agresare etc.) și ritmul în care a fost desfășurat fiecare acțiune sau inacțiune, în parte;
- starea afectivă de dinainte de desfășurarea activității ilicite care determină influențe în apreciere, trăiri negative, ajungându-se la distorsiuni precum dilatarea timpului, zgomote sau mirosuri diferite de cele care au fost, în realitate.

În ceea ce privește *mișcarea* ce, în general, caracterizează cea mai mare parte din comportamentele infracționale, este percepută prin cuantificarea ritmului în care se succed evenimentele, vitezei de reacție sau de ripostă, ș.a., putând avea un rol important în deslușirea în înțelegerea modului cum a fost desfășurată activitatea ilicită. Modul cum este percepută mișcarea este influențat de

²⁴⁸ **T. Bogdan**, Curs introductiv în psihologia judiciară, Tipografia Învățământului, București, 1957, pag. 95.

²⁴⁹ **M. Golu**, Percepție și activitate, Editura Științifică, București, 1961, pag. 29.

²⁵⁰ **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 309.

distanța dintre persoana vătămată și locul unde se manifestă un comportament acțional, de natura, culoarea, intensitatea și alte condiții ce țin de luminozitate, de temperatură, etc. – de exemplu, se apreciază că la distanțe mari mișcarea este percepută ca fiind desfășurată într-un ritm lent²⁵¹.

Stocarea faptelor percepute – este o etapă obligatorie care se întinde, ca principiu²⁵², în intervalul de timp cuprins între momentul perceperii și cel al reproducerii sub orice formă – verbală sau scrisă – în fața organelor judiciare. Memorarea are un pronunțat caracter dinamic caracterizat prin procese de reorganizare, regrupare, restructurare, fiind determinată de stările intens emoționale din timpul desfășurării activității ilicite care, de regulă, cresc în intensitate, aspect ce poate antrena ajustări, corecturi, chiar adăugiri la informațiile percepute. În condițiile date, trebuie făcută o subliniere: anchetatorii sunt interesați, pentru a proba elementele de interes ce țin de pregătirea, desfășurarea și exploatarea rezultatelor activității ilicite, deopotrivă, de cantitatea de informație achiziționată și conservată, precum și de fidelitatea, de calitatea acesteia.

În doctrină se face distincție între cele două forme de memorare specifice persoanei – voluntară și involuntară. O asemenea distincție are importanță în aprecierea declarației persoanei vătămate²⁵³. Astfel, în cazul *memorării involuntare*, datele percepute se întipăresc neintenționat, fără să fie prezent sau să aibă vreo contribuție elementul volițional – persoana vătămată nu-și propune, ca scop prealabil, și nu utilizează procedee speciale în vederea memorării. Dimpotrivă, ceea ce caracterizează *memorarea voluntară*, este existența scopului la care se adaugă folosirea unor mijloace și procedee speciale în vederea realizării scopurilor mnemice²⁵⁴.

Unele împrejurări legate de desfășurarea activității ilicite sau faptoitor devin familiare persoanei vătămate datorită percepției repetate, situate fie în momente anterioare, fie ulterioare percepției, aspect concretizat în precizia declarației. Se poate întâmpla și reversul în sensul că obiectele ce aparțin universului cotidian, cu care se păstrează contact neîntrerupt, să nu fie întotdeauna memorate clar²⁵⁵.

În doctrină²⁵⁶ se face distincție între următoarele forme speciale de memorare, astfel:

²⁵¹ **A. Roșca**, Psihologia generală..., pag. 379.

²⁵² **N.A.** – este o abordare simplistă pe care am folosit-o din considerente ce țin de ușurarea procesului de asimilare a procesului, în fapt, stocarea continuă și după reproducere, practic, prima reproducere, a doua, a ... , până la alterarea informației, într-o măsură importantă, prin uitare

²⁵³ **E. Stancu**, op. cit., pag. 418.

²⁵⁴ **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 119.

²⁵⁵ **E. Stancu**, p. cit., pag. 419.

²⁵⁶ **A. Ciopraga**, Criminalistica..., pag. 191.

- *memorarea logică și mecanică* reprezintă tipuri speciale ale memorării voluntare, iar criteriul de diferențiere a acestora îl constituie prezența sau absența înțelegerii, a însușirii materialului sau informației;
- *memorarea motrică* este condiționată de pre existența unei predispoziții a subiectului care face memorarea pentru întipărirea și păstrarea a tot ceea ce este legat de mișcare;
- *memorarea plastic-intuitivă* presupune capacitatea subiectului de a întipări și conserva în memorie reprezentările concrete ale faptelor și obiectelor percepute anterior;
- *memorarea profesională* este dată de exercitarea îndelungată a unei profesii;
- *memorarea emoțională* constă în reținerea și reproducerea fidelă, de regulă, a acelor fapte, evenimente, întâmplări legate în legătură cu sentimente trăite anterior, care au avut un anumit ecou în psihicul persoanei (teamă, frică, mânie, bucurie).

Aspectele privind formele speciale de memorie sunt evidențiate cu ocazia ascultării persoanei vătămate a cărei declarație trebuie coroborată cu alte probe existente în dosarul cauzei pentru aflarea adevărului. Odată cu trecerea timpului, mai devreme sau mai târziu, în informațiile păstrate se constată pierderi datorate procesului *uitării* care constituie reversul păstrării, o formă de „ruginire”, de pierdere a informației percepute și se manifestă sub forma neputinței reamintirii unor date memorate ori în imposibilitatea recunoașterii unor evenimente trăite, la o nouă confruntare cu acestea, sau în reproducerea ori recunoașterea lor eronată²⁵⁷. Nu trebuie neglijate procesele inhibitive de la nivelul scoarței cerebrale, specifice uitării, determinate atât de timp, cât și de unii factori de natură afectivă: timpul scurs din momentul fixării, interesul pentru memorarea celor percepute sau impresia produsă de agresiune ca și datele de personalitate ale persoanei vătămate²⁵⁸.

Reproducerea sau reactivarea celor percepute – Reactivarea memorială este întâlnită fie sub forma reproducerii, fie sub forma recunoașterii – recunoașterea în înțelesul său psihologic, nu juridic²⁵⁹.

Reproducerea reprezintă momentul de actualizare a informațiilor achiziționate, în care se manifestă factorii ce au influențat procesul de formare a declarațiilor și alți factori care pot influența declarațiile persoanei vătămate. Trebuie menționat că, în mod constant, în declarațiile persoanei vătămate apar surse de

²⁵⁷ **A. Roșca**, Tratat de psihologie experimentală, Editura Academiei Române, București, 1963, pag. 369.

²⁵⁸ **E. Stancu**, op. cit., pag. 419.

²⁵⁹ **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 310.

distorsiune care trebuie identificate de către anchetatori, întrucât și acest moment al produsului finit – obținerea declarației – se supune legilor psihologice, potrivit cărora *întotdeauna se cunoaște ce intră în cutia neagră* (creierul uman) *dar de puține ori se știe ceea ce iese* (evident prin decodificare și reproducere)²⁶⁰.

După cum prezentarea denaturată a faptelor își are cauza în împrejurări mai presus de voința persoanei vătămate sau în împrejurări dependente de voința acesteia, alterarea faptelor poate avea un caracter conștient sau inconștient. Fie ele conștiente sau inconștiente, denaturările constituie devieri de la realitate, nu sunt expresia adevărului. De aici, anevoioasa îndatorire ce revine anchetatorilor de a utiliza acele procedee tactice menite a anihila sau anula consecințele lor.

Reproducerea faptelor în fața organelor judiciare poate fi însoțită de prezentarea denaturată, adică de falsificarea faptelor ca urmare a unei atitudini deliberate, de reaua credință a persoanei vătămate. Prin prezentarea tendențioasă a faptelor, persoana vătămată poate urmări atât înrăutățirea situației făptuitorului, cât și crearea, pentru sine, a unor condiții procesuale mai bune, și, nu în ultimă instanță, obținerea unor avantaje materiale ori personale. Dorința de răzbunare pentru răul pricinuit, precum și dorința de a obține avantaje financiare superioare prejudiciului suferit sunt cele mai frecvente cauze ce explică denaturările conștiente din declarațiile persoanei vătămate²⁶¹.

Pentru explicarea cauzelor denaturărilor, atât voluntare, cât și involuntare, din declarațiile persoanei vătămate, trebuie să se țină seama de fenomenul psihosocial denumit „*schimbare de rol*” deși, cel puțin ca principiu, atitudinea respectivă este specifică martorilor. Desfășurarea activității ilicite, indiferent de consecințele sale, poate atrage după sine o modificare a comportamentului persoanei vătămate care până atunci era de condiție comună, modestă. Dintr-o dată aceasta devine „*cineva*”, o persoană importantă, de care se ocupă autoritățile, către care se îndreaptă simpatia și compasiunea celor din jur, mai ales când este mediatizat cazul²⁶².

Există situații când desfășurarea activității ilicite, este favorizată, provocată, este consecința modului în care s-a comportat cel ce va suporta consecințele păgubitoare ale faptei. Este vorba de așa numita „*victimă activantă*”, victimă care joacă un anumit rol activ în declanșarea mecanismelor latente ale comportamentului criminal, și victima „*precipitantă*”, care fără să se fi aflat, anterior

²⁶⁰ C. Pletea – Psihologia formării declarațiilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 21

²⁶¹ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 313–314.

²⁶² E. Stancu, op. cit., pag. 420.

momentului desfășurării activității ilicite, în anumite raporturi cu făptuitorul, prin atitudinea sa, prea puțin precaută, incită la săvârșirea faptei (de pildă, femeia care, prin ținută vestimentară și comportament va deveni victima unui viol)²⁶³.

Practica judiciară a evidențiat nenumărate situații în care ascultarea părții vătămate s-a făcut după un anumit interval datorită spitalizării ori neputinței de a purta un dialog cu anchetatorii. În astfel de situații, factorul timp și starea maladivă produc eroziuni puternice în ceea ce privește stocarea în memorie a celor percepute. Sunt victime care datorită vătămarilor suferite nu pot fi ascultate decât în condiții speciale, care presupun avizul medicului curant și schimbarea locului de ascultare. Declarațiile persoanelor aflate în stări agonice constituie o formă aparte a reproducerii, la fel și depozițiile muribunzilor făcute în prezența anchetatorilor care trebuie să le înregistreze ori să le consemneze. Există și posibilitatea ca aceste declarații să fie făcute în prezența personalului medical – situație în care declarațiile vor avea caracter extrajudiciar trebuind să fie apreciate în raport cu fidelitatea și corectitudinea relatărilor respective. Nu trebuie neglijate nici unele adăugiri efectuate de □□

subiective. Este proverbială disperarea celui ce se „agață” de ultimele clipe de viață, cu conștiința morții iminente fie datorită stărilor de confuzie, de întunecare a facultăților mintale, fie datorită sentimentului de răzbunare de care este dominat, putând indica drept autor al faptei o persoană nevinovată sau extinde responsabilitatea și asupra altor persoane din familia făptuitorului ori asupra unor persoane cu care s-a aflat în raporturi de dușmănie²⁶⁴.

Privită sub raport psihologic, recunoașterea reprezintă un proces cu mult mai simplu și mai ușor de realizat decât reproducerea, deoarece actualizarea impresiilor anterioare nu cere memoriei subiectului eforturi deosebite²⁶⁵. Din perspectiva juridică, recunoașterea reprezintă modalitatea de individualizare a unor persoane și obiecte aflate în anumite raporturi cu desfășurarea activității ilicite sau făptuitorul acesteia (sensul propriu al acțiunii de recunoaștere) și ca procedeu tactic criminalistic de reamintire a unor fapte uitate temporar²⁶⁶.

În practica judiciară s-a apreciat că rezultatele recunoașterii de către partea vătămată a persoanelor sau obiectelor aflate în anumite raporturi cu activitatea ilicită desfășurată comportă grade diferite de certitudine. Recunoașterea este precisă atunci când

²⁶³ A. Ciopraga, *Criminalistica...*, pag. 314.

²⁶⁴ A. Ciopraga, *Criminalistica...*, pag. 315.

²⁶⁵ Al. Roșca, *Psihologie generală...*, pag. 248.

²⁶⁶ E. Stancu, *op. cit.*, pag. 422.

impresiile actuale provenite de la persoanele sau obiectele ce se prezintă persoanei vătămate se identifică, se suprapun sau coincid în mare măsură cu impresiile anterioare. Imprecizia recunoașterii este dată de coincidența unora dintre impresiile anterioare cu cele actuale, existența unor elemente puține de deosebire, precum și impresiilor anterioare insuficient consolidate.

4.1.2 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul martorilor

Tratând particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul **martorilor** trebuie observat că **mărturia** este considerată rezultatul unui proces de observare și memorare involuntară a unor fapte sau împrejurări de fapt, strâns legate de desfășurarea unei activități ilicite, urmat de reproducerea lor în fața organelor judiciare. În mod evident și mărturia, ca proces de cunoaștere, parcurge, la fel precum în cazul persoanelor vătămate, patru faze: recepția (percepția), decodarea, memorarea și reproducerea.

Recepția senzorială constituie prima treaptă în formarea mărturiei deoarece senzațiile sunt modalități de reflectare în cortexul uman a însușirilor obiectelor și fenomenelor din mediul înconjurător, acționând asupra organelor de simț²⁶⁷.

Senzația este cea mai simplă formă de reflectare a însușirilor izolate ale obiectelor sau persoanelor, în timp ce percepția este o reflectare mai complexă, fiind determinată de intensitatea stimulilor care acționează asupra analizatorilor.

Recepția senzorială este diferită și individuală fiecărei persoane, în raport cu intensitatea maximă a stimulului capabil să o producă. Pragurile senzațiilor fixează limitele între care acestea pot fi produse și, prin urmare, receptate. Din această perspectivă putem aprecia eficiența percepției care se cantonează între anumite limite speciale, cromatice sau de altă natură.

De exemplu, recepția auditivă este determinată de zgomotele ce însoțesc desfășurarea activității ilicite, percepția lor fiind posibilă datorită însușirilor undelor sonore (înălțimea, intensitatea, timbrul) și influențată de natura locului unde au fost produse (locul închis produce reverberația, iar locul deschis ecoul), de condițiile atmosferice, vârstă, profesie, etc. Eficiența percepției auditive se situează între 19–20 cicl/secundă și până la 20.000 cicl, dar cele mai accesibile sunete sunt cele situate între 1000 – 3000 cicl/secundă, peste aceste limite zgomotele fiind recepționate tot mai greu, iar decodarea lor nu se mai poate efectua.

²⁶⁷ E. Stancu, op. cit., pag. 379; T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 146.

Recepția vizuală sau mărturia tip, are frecvența cea mai mare în activitatea organelor judiciare, fiind considerată superioară celei auditive prin conferirea unei imagini exacte și complete a lumii înconjurătoare. Recepția vizuală funcționează pe principiul aparatului fotografic, înregistrând imaginea răsturnată, însă redarea acesteia nu se face în același fel, datorită modificărilor intervenite pe relația retină – cortex care o înfățișează în mod real, fenomen denumit *constanța percepției* ce contrazice legile opticii geometrice.

Percepția eficientă a undelor electromagnetice din componența luminii se situează între 400 – 750 milimicroni, după modul cum se asociază culorile, iar lumina este cromatică și acromatică. Lumina acromatică are în componență culorile alb și negru, precum și nuanțe de gri, care fac trecerea spre acestea, în timp ce lumina cromatică include celelalte culori.

Intensitatea sunetului determină o creștere a sensibilității vizuale la culorile reci – verde, albastru, violet – și o diminuare la culorile calde – galben, roșu, orange²⁶⁸. Condițiile de iluminare (naturală sau artificială), influențează receptarea culorilor, iar vederea crepusculară sau nocturnă determină virarea nuanțelor coloristice apropiate. Datorită acestui fenomen martorul solicitat să se pronunțe cu privire la culoarea vestimentației făptuitorului va spune că paltonul era de culoare neagră, în realitate acesta era bleumarin, dacă percepția s-a realizat în condiții de luminozitate scăzută. Percepția vizuală comportă unele imperfecțiuni când se trece din medii luminoase în cele întunecoase și invers, organul receptor având nevoie de o perioadă de grație – cel puțin 10 minute – necesară adaptării, după care intervine acomodarea sau obișnuința²⁶⁹.

O problemă deosebit de importantă în cadrul anchetei o constituie perceperea relațiilor spațiale în raport de sursa receptoare: auditivă, vizuală, luate individual sau combinate – din această perspectivă martorul fiind solicitat să aprecieze mărimea, forma, orientarea în spațiu, localizarea unor fenomene ce interesează cauza în care este ascultat. Organul judiciar trebuie să cunoască că perceperea eficientă a spațiului începe de la 10 cm față de organul receptor și se întinde până la aproximativ 450 m, iar prin exersare se poate ajunge până la 1200 m. Una este să percepi eficient spațiul și alta este să percepi eficient caracteristici pe baza cărora să poți fi identificate persoane, obiecte, animale, etc., astfel că trebuie acceptat faptul că, la distanțele mari, martorul nu poate să indice

²⁶⁸ **V. Bercheșan, I. E. Sandu**, Ascultarea martorilor, în *Tratat de tactică criminalistică (...)*, pag. 124.

²⁶⁹ **C. Pletea** – Psihologia formării declarațiilor, în **G.I. Olteanu** și colectivul – *Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare*, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 21

caracteristici identificatoare ale obiectelor, instrumentelor sau persoanelor, mărginindu-se în a relate unele aspecte ce pot conduce la identificarea de gen. Experimentele²⁷⁰ efectuate în vederea percepției relațiilor spațiale au pus în evidență aserțiunea, cu caracter de legitate, potrivit căreia dimensiunile mici sunt supraestimate, iar cele mari subestimate, fără a se preciza limitele de la care acestea devin operabile, determinanți fiind factorii subiectivi care țin de personalitatea martorilor.

Percepția însușirilor spațiale este influențată și de condițiile atmosferice existente în momentul recepției (atmosfera rarefiată creează senzația micșorării distanțelor, obiectele îndepărtate par mai apropiate), iar perspectiva liniară face ca obiectele să se acopere unele pe altele și să apară mai mici, în special cele mai îndepărtate. Percepția dimensiunilor este influențată de contextura cromatică, de culoare, fenomen cunoscut sub denumirea de *iradierea luminii* – în care obiectele albe sau de culori deschise par mai mari – și de *contrastul simultan* – prezența la un loc a unor obiecte de diferite dimensiuni în care raportarea se face la cel din vecinătatea obiectului ce se apreciază, ignorându-se dimensiunile reale.

De asemenea, trebuie să se țină cont de formele de relief, de temperatură, vârsta, profesia martorului care pot constitui surse de distorsiune ale percepției dimensiunilor, fără a se neglija – aspect deosebit de important – subiectivismul martorului. Unii autori²⁷¹ recomandă efectuarea unor experimente cu martorul chiar în timpul ascultării, punându-l să aprecieze distanța dintre diferite obiecte aflate în cabinetul de anchetă sau pe stradă ori dimensiunile unor bunuri sau incinte în care s-a aflat.

Percepția vitezei este solicitată martorilor care au asistat la accidente de trafic rutier și, nu numai. Din experimentele psihologice efectuate s-a stabilit²⁷² că cu cât distanța dintre martor și autovehicul este mai mare, cu atât viteza va fi percepută ca fiind mai lentă – aspect explicat de unghiul vizual mic în care este receptată mișcarea. Important este ca la determinarea vitezei să se țină seama de natura accidentului, urmările acestuia și starea de repaus ori mișcare în care se afla martorul când a receptat evenimentul judiciar. Dificultăți de apreciere se înregistrează și când martorii sunt cei care au fost ocupanții autovehiculelor angajate în accident.

Perceperea timpului constituie un proces complex ce constă în reflectarea duratei obiective a unui fenomen, a vitezei și a succesiunii sale²⁷³. Influențele care acționează asupra percepției timpului sunt date de preocupările martorului în perioada

²⁷⁰ **T. Bogdan**, Curs introductiv de psihologie judiciară..., pag. 408.

²⁷¹ **E. Stancu**, op. cit., pag. 382.

²⁷² **Al. Roșca**, Psihologia generală..., p. 209.

²⁷³ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., p. 152.

desfășurării activității ilicite; starea de repaus lungeste timpul în raport cu cea ocupată care lasă impresia scurgerii mai rapide a timpului. De multe ori martorul este solicitat să localizeze în timp activitatea ilicită ori alte aspecte aflate în raporturi directe cu acesta sau făptuitorul. Reușita localizării este asigurată de calitățile subiective pozitive ce caracterizează martorul și de intervalul de timp dintre cele două momente – al percepției și al reproducerii. Cu cât timpul care separă momentele invocate este mai mare, cu atât localizarea este mai relativă, iar la perioade lungi devine imposibilă, excepție făcând situațiile în care martorul a notat data calendaristică ori când raportarea include unele date de referință din viața sa (zi de naștere, căsătorie, onomastică etc.).

Neputința localizării temporale nu trebuie catalogată ca rea-credință, mai ales că trăirea sa interioară poate releva preocuparea, strădania de a curs celor solicitate, fiind mai corectă, pentru anchetă, o asemenea atitudine decât canalizarea pe o pistă falsă. Desigur că poate fi apreciată pozitiv conduita anchetatorului, care poate ajuta martorul să-și reamintească, fără să-l sugestioneze, prin plasarea evenimentului judiciar între anumite date de referință personală (căsătorie, serviciul militar, sărbători religioase) sau de altă natură (sărbători naționale, evenimente sportive de rezonanță etc.). Alteori, martorul este solicitat să relateze despre durata în timp a activității ilicite sau a unor aspecte legate de faptă și făptuitor. Datorită oscilațiilor și impreciziilor martorilor s-au făcut experimente în materie care au stabilit tendința generală de supraevaluare a perioadelor scurte și de subevaluare a perioadelor lungi, aspect ce a determinat regula tactică potrivit căreia martorul chiar dacă face precizări cu privire la timpul cât a durat efectiv activitatea ilicită, acestea vor fi privite cu rezerve. Fenomenul invocat de experimentele psihologice se explică și prin existența a două noțiuni cu care se operează: *timpul obiectiv*, care se poate cuantifica cu ajutorul cronometrului și *timpul subiectiv*, în care evaluarea comportă deformările care îl separă de timpul obiectiv. Sunt unele categorii de martori care pot evalua timpul foarte corect: sportivii de performanță, cadrele didactice, fotografi, elevii, studenții, etc.

Precizarea succesiunii în timp a unor împrejurări legate de desfășurarea activității ilicite sau făptuitor apare în relatarea liberă a martorului care înfățișează principalele episoade, în ordine cronologică, caracterizate de o mare exactitate. Se apreciază că în stările afective puternice se pot produce inversări ale cronologiei evenimentului judiciar care sunt restabilite după remisiunea stărilor invocate²⁷⁴. Sursele generatoare de distorsiuni ale recepției senzoriale

²⁷⁴ C. Pletea – Psihologia formării declarațiilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 23

au determinat preocupări²⁷⁵ în descoperirea cauzelor care le provoacă, ajungându-se la concluzia că inadvertențele constatate sunt generate, deopotrivă, atât de factori obiectivi cât și de factori subiectivi.

Factorii obiectivi includ în sfera lor împrejurările în care s-a făcut percepția și influența pe care o exercită asupra acesteia, astfel:

- percepția vizuală este redusă în situațiile când condițiile meteorologice sunt neprielnice (ploaie, ninsoare, ceață, vijelie), iluminarea este puternică sau neuniformă, distanța relativ mare dintre stimul și receptor, existența unor obstacole naturale sau artificiale între cel care percepe și locul unde se desfășoară activitatea ilicită, temperatura foarte ridicată, perspectiva liniară ș.a.;
- percepția auditivă este influențată de distanța dintre martor și sursa sonoră, de condițiile de propagare a undelor sonore, determinate la rândul lor de forma reliefului, de particularitățile locului (închis sau deschis), viteza vântului, fenomenul reverberației, etc.;
- durata percepției are influență asupra martorului, fiind secvențială, scurtă, determinată de timpul în care se produce evenimentul judiciar. Ca regulă generală, fenomenele percepute se succed cu repeziciune, derutând percepția senzorială care este pusă în postura de a recepta fapta sau împrejurarea de fapt asemenea unui fulger, ce produce impresie puternică datorită spectaculosului;
- intensitatea iluminării este percepută direct și imediat; mai apoi sunt decantate informațiile referitoare la ceea ce s-a întâmplat;
- măsurile de protecție luate de făptuitori care se referă la schimbarea înfățișării (ciorapi, cagule), folosirea unor autovehicule furate pe care le abandonează după comiterea faptei, acționarea la adăpostul întunericului, interceptarea persoanelor care ar fi putut să observe fragmente din desfășurarea activității ilicite pentru a nu ajunge la locul unde se desfășoară aceasta.

Factorii subiectivi²⁷⁶ țin de personalitatea martorului și particularitățile psiho-fiziologice care distorsionează percepția, cei mai importanți fiind următorii:

- Calitatea receptorilor auditivi și vizuali, starea lor de sănătate (orbirea, surzenia) repercutându-se direct și nemijlocit asupra calității și cantității recepției;

²⁷⁵ **E. Stancu**, op. cit., pag. 382-383; **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 95-98; **C. Suci**, op. cit., pag. 578-579; **V. Bercheșan**, **I. E. Sandu**, op. cit., pag. 124-128.

²⁷⁶ **E. Stancu**, op. cit., pag. 382-383; **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 98-100.

- Gradul de instruire și personalitatea martorului determină, individual sau împreună, recepția facilă sau greoaie a evenimentului judiciar;
- Vârsta, profesia, experiența de viață, calitățile, aptitudinile, anumite hobbyuri, constituie factori deosebiți care produc influențe majore atât asupra recepției senzoriale, cât și asupra decodării și memorării celor receptate;
- Temperamentul, gradul de mobilitate al proceselor de gândire determină diferențierile dintre indivizii care asistă la același eveniment judiciar fiecare, relatând cantitativ și calitativ, diferit cele percepute;
- Stările de oboseală, medicația folosită, alcoolul, drogurile îngustează câmpul perceptiv, determinând relatări lacunare, imperfecte sau exagerate;
- Afectivitatea ridicată induce stări inhibitorii asupra percepției, producând alterarea parțială sau dezorganizarea acesteia, situații determinate de gravitatea și rapiditatea producerii evenimentului judiciar (omoruri, accidente de circulație cu victime), în care sunt implicate persoane apropiate rude, prieteni, etc.
- Atenția joacă un rol deosebit în receptarea senzorială, fiind influențată de calitățile sale: stabilitatea, mobilitatea, distribuția ei. S-a stabilit că cele mai durabile informații sunt receptate de atenția involuntară care surprinde martorul și îl deconectează de la preocupările sale, datorită apariției neașteptate a stimulului care o produce, dirijându-i interesul către un anumit obiect, acțiune, persoană²⁷⁷. S-a admis²⁷⁸ că trebuie evidențiată atenția de expectanță anticipativă care, deși are și unele aspecte negative, pregătește martorul cu privire la aspectele esențiale ale unei fapte penale, de aici și denumirea „*martor de expectanță*”. Aspectul negativ al expectanței se relevă în false identificări când stimulul așteptat se substituie percepției reale²⁷⁹.

La evaluarea mărturiei trebuie să se țină seama de alte două tipuri de atenție:

- *tipul static* caracterizat prin fidelitatea constantă pe tot parcursul actului perceptiv;
- *tipul dinamic* în care mărturia conține informații mai exacte asupra faptelor receptate la scurt interval de timp după declanșarea evenimentului perceput.

²⁷⁷ C. Rădulescu-Motru, Curs de psihologie, Editura Cultura Națională, București, 1923, pag. 129–134; Al. Roșca, op. cit., pag. 241; A. Ciopraga, op. cit., pag. 99–101.

²⁷⁸ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 154–155.

²⁷⁹ Reproducerea se face numai după satisfacerea informațională a expectanței. (N.A.).

În condițiile constatării celui de al doilea tip, devine importantă invitarea tuturor persoanelor care au asistat la producerea evenimentului judiciar pentru a se putea reproduce întregul tablou al desfășurării activității ilicite²⁸⁰.

Dat fiind particularitățile ce țin de calitatea de martor considerăm oportun să detaliem aici câteva aspecte legate de așa numita **decodare a evenimentului judiciar**²⁸¹, în fapt, despre asocierea evenimentelor percepute cu starea de ilegalitate.

Recepția senzorială înregistrează lumini, sunete, mirosuri care sunt integrate la nivelul scoarței cerebrale, în ansamblurile existente, urmând a fi decodificate pentru a căpăta sens ori semnificație cu rezonanță pentru cauza penală. Activismul psihic al oricărei persoane determină apariția unor sensuri întregi logic/semantic structurate, cu toate că ele nu sunt stocate memorial, provenind din reconstituiri. La fel sunt decodate informațiile receptate care dobândesc un anumit sens. Decodarea efectuată prin identificarea expresiei potrivite care este purtătoare de sens devine accesibilă datorită limbajului și învățaturii unui număr mare de persoane; ea nu desemnează numai obiecte, fapte, fenomene, ci și conotațiile acestora, aspect deosebit de important în instrumentarea cauzelor penale. Deși individuală decodarea, suportă unele influențe în contactele interpersonale, căpătând nuanțări pe care receptorul inițial nu le cunoaște sau le omisese.

Memorarea evenimentului judiciar – cuprinde trei etape: achiziția evenimentului judiciar, reținerea sau păstrarea informațiilor și activitatea de reactivare sau reactualizare, fiind caracterizată prin selectivitate și individualitate²⁸².

Memorarea involuntară este dominantă în raport cu cea voluntară și influențată de interesul manifestat de martor în momentul apariției stimulului care determină perceperea vizuală sau auditivă. Această modalitate implică prelucrarea intenționată a informațiilor în vederea unei ascultări eventuale în care martorul vine cu „temele făcute”, rod al repetării întreprinse în plan mental sau verbal, în fața altor persoane, de unde rezultă și ușurința în a face declarația, în a depune ca martor. La memorarea involuntară lipsește intenția de a repeta, aspect ce a impus concluzia potrivit căreia mărturia subordonată acesteia poate fi lacunară datorită semnificației evenimentului și a factorilor emoționali care stau la baza ei²⁸³.

Tipul de memorie influențează achiziția și păstrarea evenimentului judiciar, reflectat în memorarea mai bine a faptelor și

²⁸⁰ **A. Ciopraga**, op. cit., pag. 108.

²⁸¹ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 156–157.

²⁸² **N.A.** – întipărirea și conservarea acționează diferit de la o persoană la alta

²⁸³ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 159.

împrejurărilor percepute vizual și auditiv, deoarece reprezentările au fost receptate prin intermediul acestor organe senzoriale. O asemenea memorare a determinat împărțirea martorilor în: *auditivi* și *vizuali* (după organul receptor), reprezentările memorate având la bază imagini, sunete, zgomote, etc.

În raport de perioada cât durează stocarea, se poate aprecia că memoria este de scurtă, medie și de lungă durată, cu implicații directe asupra mărturiei, în ceea ce privește fidelitatea. Mărturia este influențată de uitare, caracterizată prin neputința redării unor fapte și împrejurări memorate anterior sau redarea cu dificultate ori eronată.

Deși i se recunoaște timpului un rol purificator, eroziunea produsă prin uitare se repercutează defavorabil asupra întinderii mărturiei fără a influența fidelitatea acesteia. S-a constatat că audierea unei persoane la câteva zile după prima depoziție a marcat ameliorări simțitoare – fără sugestionări din partea anchetatorului – fenomen denumit *reminiscentă* bazat pe o decantare a informațiilor ce a permis o ordonare mai atentă, a celor receptate. *Martorul de reminiscentă* este influențat de vârstă (mai frecventă la copii), atitudinea și interesul față de evenimentul perceput²⁸⁴.

Reactualizarea evenimentului judiciar – reproducerea informațiilor stocate constituie un fenomen complex, desfășurat în legătură directă cu procesul gândirii, prin reprezentarea lumii care ne înconjoară. Reprezentările sunt indisolubil legate de particularitățile individuale ale fiecărei persoane și influențate de preocupările profesionale, disponibilitățile, aptitudinile, preocupările din timpul liber, etc. Așa se explică faptul că la aceeași persoană reprezentările pot fi diferite – cele vizuale fiind exacte și stabile, iar cele auditive inexacte și instabile²⁸⁵.

Reproducerea este puternic influențată de *emotivitatea* martorului, ambianța în care are loc evocarea faptelor, de contactul psihologic dintre anchetator și acesta. În reproducere este prezentă influența sugestiei în cazul redării lacunare a celor percepute, aspect ce trebuie avut în vedere la formularea întrebărilor atât de către organul judiciar sau instanța de judecată, cât și cele adresate de părți în cercetarea judecătorească.

Sugestibilitatea poate distorsiona reproducerea și poate fi de scurtă durată datorită unor stări maladive, intoxicații medicamentoase, cu alcool sau droguri etc. ori de lungă durată în cazul persoanelor cu nivel socio-cultural scăzut²⁸⁶. De asemenea,

²⁸⁴ C. Pletea – Psihologia formării declarațiilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 26

²⁸⁵ A. Ciopraga, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 128.

²⁸⁶ Sugestibilitatea de statut, T. Butoi, I.T.Butoi, op. cit., pag. 164.

reproducerea este influențată de mai mulți factori, din categoria cărora enumerăm: imaginația, gândirea, limbajul, atenția și de fenomenul repetiției, specific martorului ocular care, pe lângă cele percepute, achiziționează informații de la alte persoane prezente la fața locului încât redarea datorată adăugirilor sau completărilor nu conține percepția personală, ci suma percepțiilor individuale corespunzătoare numărului persoanelor relaționate de martor.

Reproducerea sub forma interogatorului este apreciată ca o forțare, o solicitare a memoriei martorului către limita extremă a amintirilor, constituind o sursă de alterare a depozității chiar dacă nu se folosesc întrebări sugestive. La fel ca și celelalte etape ale mărturiei și reproducerea este supusă erorilor prin omisiune, substituție sau transformare, întâlnite chiar și în cazul martorilor de bună-credință²⁸⁷.

4.1.3 Particularitățile procesului de formare a declarațiilor în cazul făptuitorilor

Analiza particularităților procesului de formare a declarațiilor în cazul **făptuitorilor** impune detalierea unor noțiuni precum **interogatoriul judiciar, anchetă, ascultare sau audiere**²⁸⁸.

Așa cum am constatat, până aici, ascultarea este o activitate judiciară în cadrul căreia anumite persoane, între acestea aflându-se și făptuitorii, care dețin date sau informații cu privire la modul în care a fost pregătită, desfășurată o activitate ilicită, cu privire la modul în care au fost valorificate rezultatele acesteia, cu privire la persoanele implicate, sunt chemate în fața organului judiciar sau instanței de judecată, pentru a fi audiate.

Activitățile ilicite se desfășoară sub semnul clandestinității, iar descoperirea lor constituie o problemă, deloc ușoară, și o obligație din partea organelor abilitate care desfășoară activități specifice, între acestea situându-se și ascultarea persoanelor suspecte.

Transformările specifice desfășurării activităților ilicite – de natură materială sau imaterială – oferă informații utile identificării autorilor obținute prin mijlocirea unor activități de anchetă, ceea ce pune în relație interpersonală pe purtătorul informației și organul judiciar. În literatura judiciară termenii utilizați pentru înfăptuirea activității invocate sunt: ascultarea, audierea sau ancheta judiciară și presupune contactul nemijlocit dintre persoana suspectă (bănuită) și organul judiciar, când acesta obține informații despre faptă și/sau făptuitor prin modalitățile consacrate de lege.

Sensul termenilor invocați²⁸⁹ este explicat astfel:

²⁸⁷ **A. Ciopraga**, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 149–156.

²⁸⁸ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 225.

²⁸⁹ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 225.

- ascultarea sau audierea au nuanță didactică, și caracter contemplativ-static și nu exprimă relația de opozabilitate, interpersonală, specifică anchetei judiciare;

- ancheta, ca instrument de lucru, este specifică sociologiei, iar consacrarea sa din trecut o plasează într-o lumină nefavorabilă, asociată relexorilor tratamente și abuzurilor, proprii anchetatorului de tip torționar;

- interogatoriul sau interogarea judecătorească reprezintă totalitatea întrebărilor adresate de organul judiciar persoanelor ascultate în procesul penal cu privire la faptele ce formează obiectul procesului și al răspunsurilor date de acestea.

Ultima accepție este considerată că ar exprima mai bine realitatea faptică, chiar dacă de cele mai multe ori câmpul de aplicare al acesteia este îngustat și dirijat către etapa ascultării pe baza întrebărilor.

Interogatoriul judiciar²⁹⁰ este contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoțional, desfășurat sistematic și organizat științific, pe care îl poartă reprezentantul organului de stat cu persoana bănuită, în scopul culegerii de date și informații despre o faptă infracțională, în vederea prelucrării și lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, identificării făptuitorilor și tragerii lor la răspundere. Deși această concepție despre interogatoriul judiciar acoperă mai judicios activitatea desfășurată de organele de urmărire penală și instanța de judecată în vederea aflării adevărului, o observație este necesară.

Interesul realizării justiției este un interes de o importanță maximă pentru societatea civilă, căreia nu-i poate rămâne indiferent climatul de ordine și, implicit, eficiența activităților de descoperire și pedepsire a răufăcătorilor. Evident, că nu trebuie inclusă în definiția interogatoriului expresia referitoare la prelucrarea informațiilor care, într-o interpretare speculativă, poate fi asociată ticlurii de probe.

Caracteristicile interogatoriului²⁹¹ sunt decantate din practica judiciară și surprind, ceea ce are acesta specific, în substanța lui, astfel:

- opozabilitatea intereselor celor două entități; anchetatorul dorește să afle adevărul folosind mijloacele legale, făptuitorul, animat de miza apărării cu orice preț a libertății, ascunde adevărul;

- inegalitatea de statut ceea ce conferă o poziție relativ privilegiată anchetatorului în raport cu făptuitorul care trebuie să suporte consecințele încălcării legii dacă este dovedită vinovăția sa;

²⁹⁰ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 226.

²⁹¹ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 229.

- tensiunea comportamentului expresiv consacrată în sintagma potrivit căreia aceștia (anchetatorul și făptuitorul) nu colaborează, ci se confruntă;

- demersul neuniform, contradictoriu, în zig-zag, relevat de faptul că făptuitorii nu recunosc decât atunci când sunt convinși de robustețea și temeinicia probelor. Ancheta desfășurându-se anevoios prin recunoașteri totale sau parțiale și retractări asemănătoare, aspectele respective constituie modalități tactice de apreciere nu numai a vinovăției, ci și a poziției sale în raport cu anchetatorul. Dacă îl socotește inferior lui, făptuitorul recunoaște cât mai puțin, când superioritatea anchetatorului este clară, făptuitorul va recunoaște fără rezerve fapta, însă, nu la începutul interogatoriului judiciar;

- de aici reiese importanța pregătirii ascultării în așa fel încât acuzarea, în limitele permise de lege, să nu prezinte nici o fisură care ar putea fi exploatată de făptuitorul devenit inculpat ori apărătorul său;

- intimitatea, stresul și riscul pe care-l presupune interogatoriul sunt realități palpabile. Pentru a recunoaște făptuitorul are nevoie de intimitate psihologică asigurată nu numai de condițiile ergonomice ale locului unde se desfășoară, ci și de persoana anchetatorului către care își deschide sufletul, recunoaște, se încredințează.

Stresul unui interogatoriu este înlăturat de recunoașterea făptuitorului – devenit, din punct de vedere procesual, învinuit (suspect) sau inculpat – în timp ce riscul nu poate fi înlocuit cu nimic, rămânând asumat și suportat de către anchetator.

Planurile situaționale întâlnite care se dezvoltă în timpul interogatoriului sunt următoarele:

- *deschis*, în care datele despre desfășurarea activității ilicite sunt cunoscute de ambele părți (cazul constatării în flagrant) aspecte ce determină recunoașterea făptuitorului, fără probleme; aici trebuie avut în vedere că această atitudine poate ascunde uneori fapte mai grave;

- *orb*, în care multe probe și mijloacele materiale de probă sunt cunoscute numai de către anchetator (denunțurile, înregistrările convorbirilor telefonice etc.), situații în care anchetatorul trebuie să-l determine pe făptuitor să facă mărturisiri, utilizând anumite procedee tactice (prezentarea probelor de vinovăție, întâlnirile surpriză etc.);

- *ascuns*, caracterizat de situația în care datele despre desfășurarea activității ilicite sunt cunoscute numai de către persoana interogată care poate avea calitatea de suspect în

cauză. În aceste împrejurări numai interogatoriul psihanalitic sau tehnica poligraf poate da rezultate²⁹²;

- *necunoscut*, caracterizat prin aceea că datele despre desfășurarea activității ilicite nu sunt cunoscute nici anchetatorului și nici persoanei bănuite, (cazul persoanelor suspecte aduse la sediul organului judiciar cu ocazia unor acțiuni, razii etc.) dialogul, răbdarea, intuiția și capacitatea sau știința de a asculta, constituie atuuri cu ajutorul cărora se poate construi o acuzare, dacă situația impune.

Declarațiile făptuitorului referitoare la propriile fapte antisociale nu sunt niciodată întâmplătoare, fiecare afirmație sau negare a unui fapt este rezultatul unui proces psihologic destul de amplu și complex. Redarea propriilor acțiuni sau inacțiuni de către însuși persoana care le-a desfășurat este un proces mai complex decât cel de formare a mărturiilor, cu care se aseamănă foarte mult. Complexitatea mecanismelor psihologice ale făptuitorului rezultă din specificitatea etapelor „infracționale” pe care acesta le traversează.

Procesul psihologic parcurge aceleași etape precum în cazul martorilor – percepția (recepția), prelucrarea logică, memorarea și reproducerea sau recunoașterea. Admițând „de plano” că făptuitorul este în deplinătatea capacităților fizice și psihice, trebuie să considerăm că informația parcurge etapele arătate, fiind influențată de factori obiectivi și subiectivi, iar redarea informației stocate este puternic determinată de consecințele pe care acesta le-ar putea suporta. Din această perspectivă considerăm procesele psihologice specifice declarațiilor făptuitorului asemănătoare cu cele ale martorului, excepție făcând ultima etapă, respectiv reproducerea când făptuitorul cenzurează, extrem de atent, tot ceea ce evocă, nelăsând nimic neacoperit, neprobat, sondând permanent bagajul de probe deținut de anchetator. În practica judiciară s-a cristalizat concepția potrivit căreia făptuitorul declară ce vrea, putând să retracteze total sau parțial ce a declarat.

Comportamentul psihologic înainte, în timpul și după desfășurarea activității ilicite – La desfășurarea activității ilicite făptuitorul participă cu întreaga sa ființă, mobilizându-și energiile psihice și fizice în vederea asigurării reușitei. Până la trecerea la desfășurarea activității ilicite, făptuitorul parcurge o serie de procese de analiză și sinteză, care au ca obiect nevoie și motivele care determină luarea hotărârii, actele preparatorii, cele executorii și comportamentul post-factum, toate având un conținut și o încărcătură afectiv-emoțională specifică.

²⁹² C. Pletea – Psihologia formării declarațiilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 29

În literatura de specialitate²⁹³ stările afective corespondente momentelor anterioare, din timpul și cele posterioare desfășurării activității ilicite sunt menționate în dinamica secvențelor comportamentale care se diferențiază în intensitate și se delimitează în timp.

Procesele psihologice care se produc până la luarea hotărârii de a desfășura activitatea ilicită sunt caracterizate prin perceperea și prelucrarea informațiilor declanșatoare de trebuințe și motivații antisociale pe care se întemeiază mobilul comportamentului ilicit. Trebuințele determină o stare tensională care se amplifică dacă nu sunt satisfăcute, evoluând spre mobilul acțional care poate fi determinant în motivația individuală, respectiv în desfășurarea activității ilicite. Reflectarea psihologică a trebuințelor la nivelul conștiinței impune un comportament posibil, determinând luarea deciziei de a desfășura activitatea ilicită. În acest stadiu se conturează embrionul activității ilicite, producând o detensionare a agentului care consideră că în acest mod o parte din trebuințe și mobiluri vor fi rezolvate, acoperind aria scopurilor și intereselor sale. În consecință se produce deliberarea²⁹⁴.

Procesele psihice din momentul luării hotărârii până la săvârșirea faptei – Aceste procese parcurg două segmente: stadiul mental și stadiul practic.

În *stadiul mental* au loc procese psihice deosebit de intense, relativ istovitoare care determină luarea hotărârii de a desfășura o activitate ilicită. Consumul lăuntric se centrează pe analiza coeficientului de risc la care se expune, în raport cu miza jocului în care își propune să intre. Este relevantă funcția de anticipare și protecție care determină clarificări ale situațiilor ambivalente – reușită-nereușită, satisfacție-anxietate – deliberând asupra intenției ilicite primare care dobândește un contur precis, bine determinat, ceea ce produce o reechilibrare emoțională. Este vorba despre un examen în care făptuitorul este, pe rând, și elev și profesor examinator, deliberarea având rolul unei gratificări dătătoare de încredere în forțele proprii, în capacitatea de a desfășura activitatea ilicită. Din acest moment sunt puține șanse de a renunța, de a abandona hotărârea luată, de aceea deliberarea presupune liniște, izolare, făptuitorul își dorește să dialogheze cu sine sau cu complicitii în cazul în care mai sunt și alte persoane care vor să participe atât în plan fizic cât și în ceea ce privește asumarea riscurilor și împărțirea beneficiilor.

²⁹³ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 234.

²⁹⁴ **C. Pletea** – Psihologia formării declarațiilor, în **G.I. Olteanu** și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 30

Procesele psihice sunt direcționate spre miza pusă în joc, spre satisfacția pe care făptuitorul se așteaptă să o poată obține desfășurând activitatea ilicită, riscul trece în plan secund, fără a fi neglijat în totalitate. Din această perspectivă au loc analize amănunțite ale locului faptei, structurate în variante de lucru din care se alege varianta optimă.

Apare ca necesitate vizualizarea locului faptei, ceea ce marchează *stadiul practic*, în conținutul căruia se poate distinge:

- Fundamentarea unui plan de acțiune; în prima fază, o schiță, un „draft”, care se dezvoltă treptat, în funcție de informațiile obținute și de mijloacele pe care și le poate pune la dispoziție făptuitorul. Procesul nu este simplu, nu este o simplă evoluție de la simplu la complex, adesea apar sincope, pe fondul subiectivității făptuitorului, determinate de o analiză permanentizată a reușitei – nereușitei, a satisfacției – insatisfacției ori obținerea unei satisfacții relative prin desfășurarea activității ilicite;

- Sunt desfășurate activități pregătitoare care trebuie să facă posibilă punerea în scenă a planului – se culeg informații, se obțin bani, scule, dispozitive, aparate, autovehicule, alte elemente de logistică, se verifică disponibilitatea, determinarea și capacitatea complicilor și coautorilor, se pregătesc variante de rezervă, se analizează riscurile, se identifică persoanele de care „nu se poate scăpa” și se analizează slăbiciunile exploatabile ale acestora.

- Se stabilește intervalul de timp în care se va acționa.

Stadiul practic poate fi amânat dacă nu sunt realizate condițiile reușitei, dacă se constată apariția unor aspecte neprevăzute ori dacă făptuitorul nu este suficient de convins că prin desfășurarea activității ilicite poate obține satisfacția pe care și-o dorește.

Procesele psihice din timpul desfășurării activității ilicite – Orice activitate umană presupune o încărcătură emoțională specifică, chiar și cele care au dobândit o anumită rutină nu sunt scutite de manifestările respective. Cu atât mai mare va fi emoția făptuitorului care desfășurând activitatea ilicită descoperă că este în criză de timp, că au apărut elemente pe care nu le-a cunoscut ori nu le-a luat în considerare în cadrul pregătirii, că nu poate utiliza un anumit obiect – sculă, dispozitiv, aparat – așa cum și-a propus, că ceea ce și-a propus să obțină nu este în cantitatea sau calitatea dorită ori, pur și simplu, nu obține satisfacția pe care spera să o obțină, i se face frică, etc. Cel puțin, ca principiu, atenția sa se va distribui în următoarele direcții:

- Desfășurarea activității ilicite într-un timp foarte scurt sau, oricum, conform planului pe care și l-a stabilit ori i s-a stabilit ;
- Rezolvarea favorabilă a situațiilor neprevăzute;
- Efectuarea unor activități curate, care să-i satisfacă nevoia de siguranță, care să nu lase urme sau, dacă au apărut urme, acestea

să poată fi șterse ori să existe explicații „rezonabile” care să poată fi date, la nevoie – au fost create de alte persoane ori înalte împrejurări, nu există suficiente elemente pentru identificarea individuală, etc.

Conectarea atenției la desfășurarea activității ilicite, la ceea ce se întâmplă în jurul acesteia, la rezultatele așteptate ale acesteia, poate afecta percepția – spațiul, timpul, obiectele înconjurătoare etc., pot fi percepute eronat – aspect reflectat în conținutul declarațiilor ulterioare date în fața anchetatorilor. Teama de a fi descoperit, apariția situațiilor neprevăzute, trăirea reală a riscului, bulversează făptuitorul, diminuându-i autocontrolul, generând scăpări, uneori inexplicabile (crearea de urme, pierderea sau abandonarea unor obiecte la locul faptei, uită să șteargă urmele, etc.), care pot fi exploatare de echipa de cercetare la fața locului.

Cu cât acțiunea este mai dificilă cu atât apare mai necesară *gratificarea*, aspect ce constituie factor perturbator al conduitei autocenzurate a făptuitorului. Este vorba despre o stare de automulțumire, de satisfacție ce are ca obiect faptul că „am fost în stare să fac ceva, cu adevărat, deosebit”, că „eu sunt cel care a făcut-o”. Gratificarea lucrează în favoarea anchetatorilor, prin modificările produse la nivelul psihicului – scoaterea mânușilor și crearea urmelor, chiar mânușile pot constitui obiect al identificării criminalistice.

Procesele psihice ce se manifestă după desfășurarea activității ilicite – După desfășurarea activității ilicite, făptuitorul este dominat de tendința de a se apăra, de a scăpa de povară, depunând eforturi considerabile pentru a se sustrage de la identificare și inculpare. Procesele psihice sunt foarte intense, focalizate pe întreaga activitate ilicită desfășurată, analizând aspectele pozitive sau negative din conținutul acesteia. Nu de puține ori se produc autogratificări psihice, concretizate în ideea că nu va fi descoperit, întrucât este mai deștept decât organul judiciar²⁹⁵.

Strategiile de contracarare a demersului judiciar sunt numeroase, în permanență active, asupra lor intervenindu-se prin corectarea sau îmbunătățirea conținutului în vederea realizării scopului propus. La puțin timp după desfășurarea activității ilicite făptuitorii apar în locuri aglomerate, făcându-se remarcați – scandaluri, acostări, discuții contradictorii, deplasarea la domiciliul persoanelor ce inspiră încredere, etc. Aspectele respective țin de conceptul denumit, alibi, care poate fi definit ca un construct mintal, o strategie cognitiv-demonstrativă, parțial acoperită faptic, prin care persoana bănuită caută în timp să rămână cât mai aproape de

²⁹⁵ **N.A.** – în limbajul interior pot apare expresii precum: „nu s-a născut cel care să-l poată prinde pe ...”; „i-am făcut pe proștii ăștia”; expresii de natură a sublinia superioritatea individului

perioada desfășurării activității ilicite, iar, în spațiu, să se plaseze cât mai departe de locul faptei, unde să-și facă simțită prezența²⁹⁶. Fără a insista, *alibiul* este o apărare, des invocată de apărare, prin care se susține, pe fond, imposibilitatea participării la desfășurarea unei anumite activități ilicite a făptuitorului deoarece el s-ar fi aflat, în perioada de timp cât s-a desfășurat activitatea ilicită cercetată, în alt loc și, pe cale de consecință, nu putea face ceea ce este acuzat, pentru că nu putea fizic să o facă.

În alte situații făptuitorul, datorită unor imbolduri puternice apare la locul faptei, interesându-se de mersul anchetei, uneori asistă la efectuarea cercetării la fața locului, oferindu-și serviciile fie ca martor ocular, fie ca martor asistent, acest din urmă aspect, oferindu-i posibilitatea de a constata nemijlocit modul de lucru al echipei, de a modifica, din „inocență”, locul faptei ori de a trimite scrisori anonime cu privire la persoanele care au fost implicate în activitatea ilicită, evident, altele decât persoana sa. În practică, s-a mai constatat că, în unele situații, făptuitorul, după desfășurarea activității ilicite, poate comite fapte penale cu pericol social mai mic decât activitatea ilicită de bază, de dinainte pregătite, pentru a fi prins și arestat, amânând în acest fel învinuirea/inculparea și pentru fapta respectivă.

Psihologia făptuitorului în momentul ascultării – făptuitorul aflat față în față cu anchetatorul, trece printr-o stare de puternică tulburare emoțională. Contactul cu o autoritate, și în special cu „reprezentanții legii”, nu este de natură a-l pune pe făptuitor într-o postură liniștitoare. Fie că este sau nu vinovată, persoana adusă în fața justiției este marcată de această situație, totul având, ulterior, repercusiuni asupra profesiei, asupra familiei și asupra relațiilor sale sociale. Cadrul în care se desfășoară interogatoriul judiciar, caracterizat de oficialitate, atitudinea sobră și politicoasă a anchetatorului, atmosfera de justiție creată de organele de cercetare penală au un efect derutant asupra făptuitorului, el necunoscând, în concret, probele deținute împotriva sa.

Activitatea ilicită anterioară, deseori contacte pe care, eventual, le-a mai avut cu justiția îl determină pe făptuitor să aibă în fața organelor de cercetare penală, dacă nu o atitudine activă, cel puțin, una de expectativă centrată pe obținerea a cât mai multe informații în legătură cu acuzația ce i se aduce și probele ce îl înculpă. La acest gen de făptuitori emoția este mai greu de depistat, dar experiența și profesionalismul anchetatorilor ar trebui să evidențieze nervozitatea și tensiunea pe care chiar și aceștia le resimt. Dacă, din contră, cel aflat în camera de ascultare este pentru prima oară în fața anchetatorilor, întreaga trăire emoțională va fi

²⁹⁶ T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 253.

exteriorizată, fără ca acesta să aibă posibilitatea unui autocontrol eficient. Cel mai puternic sentiment pe care un făptuitor îl resimte, în camera de ascultare, este teama; astfel de persoane nu sunt obișnuite cu activitatea respectivă și au o anumită imagine despre modul în care se desfășoară, asociind-o cu interogatoriul judiciar represiv ce are drept scop obținerea unei mărturisiri și în care nu se ezită a se folosi relele tratamente și tortura²⁹⁷.

De la primul contact anchetatorul trebuie să analizeze comportamentul expresiv al persoanei pe care o are în față, gesturile pe care aceasta le face, mimica sa, modul în care este privit, atitudinea acesteia față de situația în care se află – ostilă sau cooperantă²⁹⁸. Dificultatea pentru anchetator nu constă în observarea elementelor comportamentale evidente ale făptuitorului, ci în aprecierea, în mod critic, a acestora. Persoana anchetată poate fi una emotivă, pe care o simplă întrevvedere cu organele judiciare o determină să aibă un comportament ce denotă vinovăția. Pe de altă parte, anchetatorul trebuie să sesizeze, în cazul anumitor persoane, latura voluntară a comportamentului. Aceștia deseori, se manifestă ca persoane inocente, frustrate și jignite de învinuirea adusă, vorbind tot timpul și încercând să demonstreze (de cele mai multe ori prin scuze puerile) că acuzațiile sunt nefondate, fiind total nevinovați și, în consecință, reputația lor va avea de suferit. Acest gen de făptuitori reușesc, uneori, să se autosugestioneze, să își întărească ideea că li se face o mare nedreptate și, ca atare, trec la amenințări sub aspectul încălcării drepturilor fundamentale, invocând, de exemplu, anumite cunoștințe „sus puse”. Simulările pălesc în fața unei atitudini ferme și documentată a anchetatorului, care punându-l pe făptuitor în fața probelor evidente și exploatând momentele psihologice favorabile îl poate determina să reflecteze asupra atitudinii sale, deloc convingătoare, și, în cele din urmă, să coopereze.

Alteori făptuitorii afișează calm și stăpânire de sine ori nedumerirea că a putut fi pus într-o asemenea situație stânjenitoare, fac referiri la incompetența anchetatorilor care nu sunt capabili să găsească adevăratul vinovat, etc. Acest comportament este specific așa-zişilor „infractori cu sânge rece” care nu regretă cătuși de puțin fapta comisă, ci o privesc ca pe un simplu mijloc de a-și realiza anumite scopuri.

Există și situații când făptuitorul ajuns în fața anchetatorilor „joacă” teatru, simulând anumite stări de boală, leșinuri, dezechilibru psihic, lipsa auzului – de cele mai multe ori nu aude întrebările critice referitoare la activitatea ilicită desfășurată, pe care

²⁹⁷ N.A. – aspecte interzise atât de dreptul intern, cât și de dreptul internațional

²⁹⁸ A. Ciopraga, op. cit., pag. 245.

i le pune anchetatorul²⁹⁹. Deși aceste atitudini au ca scop impresionarea prin intimidarea sau apelarea la milă ori încercarea de a-l domina din punct de vedere psihologic, un bun anchetator observă lipsa de naturalețe a tuturor acestor gesturi, cunoștințele sale de psihologie judiciară ajutându-l să conștientizeze că un anumit comportament al celui pe care îl ascultă, într-un anumit moment, este total deplasat și nejustificabil.

Spre deosebire de comportamentul voluntar, manifestările involuntare reprezintă reacții interne ale anumitor sisteme funcționale aflate sub dependența sistemului neurovegetativ. Cel mai important este faptul că aceste reacții nu pot fi controlate; ele nu pot fi ascunse și nici provocate în mod voit. O parte dintre aceste manifestări există la oricare individ, ele devenind evidente atunci când acesta face eforturi să se adapteze la circumstanțele mediului înconjurător.

Între periculozitatea pentru sine a situației în care se află făptuitorul și eforturile depuse pentru a se adapta și a înlătura pericolul există un raport direct proporțional. Pe lângă manifestările strict fiziologice, mai există și alte manifestări care pot indica, cu ușurință, adevărata stare de spirit a acestuia. Aceste manifestări, cunoscute mai ales sub numele de „*ticuri*”, sunt de fapt gesturi conștiente devenite reflexe necondiționate. Toate „vorbesc” despre făptuitor, îi prezintă adevărata constituție psihologică, își trădează stăpânul, numai în fața cui știe să le înțeleagă³⁰⁰. De fapt, toate aceste manifestări fiziologice reprezintă efectul dezacordului dintre adevăr și minciună, dintre cele ce se afirmă de către făptuitor și cele întâmplare în realitate, reprezentând rezultatul disconfortului psihic pe care acesta îl trăiește în fața anchetatorului.

Trebuie reținut că acestor stări emoționale specifice corespund anumite manifestări viscerale și somatice³⁰¹, cele mai importante și evidente, în activitatea de anchetă, fiind următoarele:

- accelerarea și dereglarea respirației (senzația de sufocare) însoțită de dereglarea emisiei vocale (răgușire și tremurul vocii), spasmul glotic, scăderea salivației (senzația de uscăre a buzelor și a gurii, nevoia permanentă de a bea apă);
- creșterea volumului vaselor și a presiunii sanguine însoțite de modificarea bătăilor inimii (fenomene vasodilatatorii observabile în special la tâmpile și în zona carotidei sau fenomene vasoconstrictorii caracterizate prin paloare excesivă);
- contractarea mușchilor scheletici, manifestată prin crispăre sau blocarea funcțiilor motorii (înlemnit de frică);

²⁹⁹ E. Stancu, op. cit., pag. 433.

³⁰⁰ E. Stancu, op. cit., pag. 434.

³⁰¹ Ibidem, pag 435.

- schimbarea mimicii și pantomimicii, tensiunea psihică modificând conduita normală și corespunzătoare caracterului individului; acesta începe să culeagă scame imaginare, își aranjează hainele într-un mod exagerat, strânge în mâini pălăria, poșeta etc., îi tremură mâinile și le frământă continuu, are impresia că scaunul pe care stă este prea strâmt și neconfortabil, etc.;

- modificarea timpului de latență sau de reacție caracterizat prin întârzierea răspunsurilor la întrebările critice (cu implicații afectogene) adresate de anchetator. Spre deosebire de întrebările necritice, răspunsurile la întrebările critice date după o perioadă de timp de 4-5 secunde în care făptuitorul caută cu disperare un răspuns convingător care să nu-i agraveze situația.

Timpul de reacție este intervalul de timp scurs din momentul aplicării stimulului până la declanșarea răspunsului. Atenția individului poate fi orientată spre stimulul așteptat (atitudine „senzorială” specifică persoanelor nevinovate care încearcă să demonstreze acest lucru) sau poate fi orientată spre reacția sa de răspuns (în acest caz se vorbește despre o atitudine „motorie”, specifică persoanelor vinovate care și-au creat un alibi). Timpul de reacție mai depinde și de alți factori legați atât de stimul, cât și de subiect, și anume: calitatea senzorială a subiectului, intensitatea stimulului și implicațiile sale afectogene, practica subiectului, vârsta sa, starea emotivă sau afectivă în care se află precum și de starea de sănătate a acestuia.

Anchetatorul care efectuează ascultarea trebuie să stabilească dacă cel din fața sa este vinovat și atunci declarațiile sale în care își pledează nevinovăția sunt simulate, dacă este nevinovat, dar este caracterizat de labilitate emoțională, dacă este nevinovat dar recunoaște comiterea faptei pentru a apărea *erou* (este cazul tinerilor care au trăit într-un mediu social dezorganizat), dacă este nevinovat dar a creat o întregă poveste ca rod al imaginației sale, care mai mult îl acuză decât să-l disculpe, dacă este vinovat dar are comportamentul unui inocent etc. Acestea sunt câteva din cele mai frecvente conduite adoptate de făptuitori în fața anchetatorilor. Cel mai dificil pentru anchetator, atunci când nu este ajutat de prea multe probe într-o cauză, este să stabilească *nevinovăția unui suspect când acesta se comportă ca un vinovat* prin studierea atitudinii acestuia pe parcursul a mai multor ascultări și evidențierea motivelor care provoacă o asemenea stare emoțională, prin studierea comportamentelor sale psihologice.

Ca o primă posibilitate, motivele generatoare de puternice stări emoționale ar putea fi coroborate cu starea afectivă din momentul ascultării, starea de sănătate, habitatul conjunctural în care a trăit, implicațiile în plan social ale acuzării sale de săvârșire a unei infracțiuni, reputația de care s-a bucurat, echilibrul sau dezechilibrul psihologic ce-l caracterizează.

Ca o a doua posibilitate, stare sa emotivă ar putea fi determinată de implicarea în desfășurarea activității ilicite pentru care este cercetat (fiind excluse persoanele bolnave psihic, afectate de criptoamnezie, etc., care nu sunt conștiente de propriile fapte).

În practică s-a constatat că se poate coopera în timpul anchetei cu o persoană labilă emoțional, recurgându-se, de obicei, la discuții introductive, colaterale motivului anchetării, vizând profesia, problemele de perspectivă, starea de sănătate, antecedentele etc. Acest dialog introductiv are rolul de a ajuta persoana anchetată să se deconecteze de tensiunea nervoasă existentă în mod normal într-o asemenea situație, să creeze o anumită relație interpersonală între cei doi, anchetator-anchetat, să se inspire un anumit grad de încredere. O asemenea atmosferă îl ajută să-și pună ordine în gânduri și se va simți despovărat de disconfortul psihic pe care îl aduce situația sa. Trecerea direct la chestionare, într-un mod oarecum „brutal” are ca rezultat inhibarea emoțională a persoanei anchetate, însoțită de toate manifestările neurovegetative și microgesticulare amintite, în special când făptuitorul este minor, o persoană în stare de convalescență, o femeie sau un bătrân. Acesta se va comporta ca o persoană vinovată sau pur și simplu îi va fi teamă să vorbească. O asemenea metodă denotă lipsă totală de profesionalism a anchetatorului, șansele sale de a afla adevărul crescând numai atunci când reușește să creeze un climat de încredere reciprocă, ascultând problemele celui anchetat și lăsându-l să înțeleagă că poate avea încredere, la rândul său, în anchetator. Anchetarea dură din punct de vedere psihologic produce derutarea labilului emoțional, fiind specifică anchetatorilor care vor mai mult să obțină o mărturisire decât să afle adevărul.

Trebuie reținut că făptuitorul emotiv dacă nu este ajutat³⁰² va fi foarte sensibil și incoerent în declarații. De aceea este foarte importantă crearea *momentului psihologic* în care anchetatorul poate aborda problema activității ilicite cercetate fără riscul de a nu obține nici un răspuns. Din momentul în care începe să vorbească trebuie lăsat să-și termine declarația fără a fi întrerupt cu precizări cu caracter acuzatorial sau prezentare de probe incriminatorii, întrucât, dacă făptuitorul nu este vinovat, în psihicul său se produce o degringoladă ce poate conduce la recunoașterea unor fapte pe care nu le-a comis.

Suspectul nevinovat, dacă i s-a creat un climat de încredere în anchetator și dacă a fost încurajat să coopereze pentru aflarea adevărului, va începe să relateze declarația sa cu o anumită naturalețe și dezinvoltură, însoțind afirmațiile cu argumente și justificări – referiri la probe și mijloace materiale de probă – care să

³⁰² N.A. – Ajutorul se manifestă numai în plan psihologic

ii întărească declarațiile. El își exprimă într-un mod natural curiozitatea și surprinderea că este suspectat, își exprimă părerea despre cine ar putea fi autorul faptei, răspunde prompt la întrebările ce i se adresează, etc. Aceste manifestări se regăsesc în conceptul „mecanism psihologic extrem de subtil” potrivit căruia persoana, care nu este implicată în desfășurarea unei activități ilicite, dispune, în subconștient, de capacitatea psihică de a se distanța cu ușurință de postura de suspect.

Nu același lucru se întâmplă cu suspectul care este și autor al faptei sau a avut vreo contribuție la săvârșirea ei, el nu poate ignora motivul pentru care se află acolo neavând capacitatea de comutare a preocupărilor sale³⁰³. Ceea ce îl preocupă în acel moment este slăbiciunile modului în care a desfășurat activitatea ilicită, implicațiile acesteia și situația sa în anchetă. El este conștient de faptul că nu se află acolo pentru altfel de discuții și așteaptă ca în orice moment să fie întrebat despre desfășurarea activității ilicite în curs de cercetare. Nedorind să fie luat prin surprindere caută în fiecare întrebare, chiar dacă este colaterală cu cauza, un aspect menit să-l atace, care l-ar putea trăda. Pe de altă parte, dorind să-și ascundă emoțiile, va căuta să pară activ și interesat de discuție, dar pentru un anchetator experimentat este facil de dedus lipsa de naturalețe, artificialitatea, teama și suspiciunea continuă pe care nu le poate masca.

Experiența practică a învederat că cele două atitudini – a persoanei inocente și a celei vinovate – se pot deosebi relativ ușor prin observarea și interpretarea manifestărilor psihocomportamentale și a reactivității acestora la întrebările directe în raport cu aspectele critice.

Astfel, sunt luate ca model întrebările de genul: „Dacă declarați că nu ați săvârșit fapta, atunci pe cine bănuieți?”, „Ce părere aveți, va fi descoperit autorul acestei fapte?”, „Ce credeți că merită un individ care a săvârșit o astfel de faptă?”, etc.

S-a constatat că persoana sinceră dă răspunsuri spontane, își spune deschis părerea, oferă anumite variante care i se par posibile, propune probe și mijloace materiale de probă, propune verificarea anumitor persoane pe care le bănuiește că ar fi avut un anumit mobil, etc. Astfel, răspunsurile cele mai frecvente, obținute de la persoanele inocente sunt: „Nu poate scăpa de rigorile legii”, „Trebuie să răspundă pentru ce a făcut”, „Pedepsele sunt prea mici pentru astfel de indivizi”, etc. toate aceste răspunsuri fiind armonizate cu o atitudine deschisă, cooperantă, sinceră, cu un comportament lipsit de tensiune, natural, degajat.

³⁰³ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., p. 244.

Pus în fața aceluiași întrebări, vinovatul este ezitant, derutat, confuz. Aceleași întrebări pentru el au un efect paralizant este stupefiat că trebuie să-și exprime părerea cu privire la o activitate ilicită al cărei autor știe că este. El nu cunoaște ce date deține anchetatorul cu privire la faptă și, astfel, nu știe dacă să mărturisească, ușurându-și situația, sau să nege într-o speranță disperată că nu i se poate proba vinovăția. De regulă rămâne pe o poziție defensivă, dând răspunsuri neutre, de genul: „Nu știu”, „De ce mă întrebați pe mine”, „Nu pot da vina pe nimeni”, „Poate va fi prins”, „Ce-o vrea legea” etc. Răspunsurile lui parvin dintr-o stare emotivă puternică, este fals, neplauzibil, stângaci, nu oferă soluții, nu se implică, etc.

Toate aceste conduite nu sunt decât indicii de stabilire a unei stări de tulburare psihică și nu de stabilire a vinovăției sau nevinovăției. Tot ce se obține prin studierea comportamentului psihologic al unei persoane în momentul ascultării trebuie coroborat cu celelalte dovezi. Așa cum fiecare caz este unic, având particularități proprii, tot așa și personalitățile făptuitorilor sunt unice; la fel vor fi și reacțiile acestora în fața anchetatorilor. De aceea este imperios necesar ca anchetatorul să aibă o anumită experiență practică în activitatea de interogare și fiecare caz să-l trateze cu seriozitate.

4.2 Pregătirea în vederea desfășurării ascultării persoanelor în cadrul anchetei judiciare

4.2.1 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării persoanei vătămate

Este de preferat ca, înainte de orice demers judiciar, anchetatorul să acorde un spațiu de timp rezonabil pentru **studierea materialului din dosarul cauzei**. În literatura de specialitate³⁰⁴ s-a arătat, în mod constant, importanța pregătirii ascultării persoanelor vătămate în procesul penal, fiind considerată activitatea imperios necesară aflării adevărului, aspect ce impune efectuarea ei în toate împrejurările, indiferent de gradul de dificultate al cauzei penale și de modul cum a fost constatată starea de fapt cercetată.

Studiul materialelor existente în dosarul cauzei permite anchetatorului să stabilească persoanele ce urmează a fi ascultate, valoarea materialului probator existent, problemele ce vor fi avute în vedere la efectuarea altor activități de anchetă, etc. Din materialele cauzei se determină natura activității ilicite desfășurate, valorile

³⁰⁴ N. Volonciu, op. cit., vol. I, pag. 193.

lezate, persoanele implicate, mecanismul de comitere a faptei, persoanele care au observat în totalitate ori numai anumite secvențe ale activității ilicite, urmele existente, cele care ar fi putut apare și posibilitățile de valorificare în folosul anchetei, vârsta persoanelor vătămate precum și întinderea prejudiciului cauzat.

Referitor la natura activității ilicite desfășurate trebuie stabilit dacă aceasta s-a îndreptat împotriva patrimoniului, situație în care, de urgență, se va stabili dacă bunurile se găseau în patrimoniul persoanei ce se declară vătămată și vor fi identificate caracteristicile identificatoare ale bunurilor pentru a fi puse în urmărire locală sau generală. Când activitatea ilicită s-a îndreptat împotriva persoanei se va determina în ce a constatat, urmările acesteia, starea în care se află persoana vătămată și dacă poate fi angajată într-un interogatoriu, vizând aspectele care pot conduce la identificarea făptuitorilor.

Cu privire la aceste aspecte este necesar să se stabilească dacă agresorul este cunoscut de către persoana vătămată – situație care facilitează identificarea, în caz contrar aceasta trebuie să descrie semnalmente, caracteristicile obiectelor de îmbrăcăminte, numărul făptuitorului și activitățile desfășurate de fiecare dintre ei. De asemenea, trebuie să reiasă din materialele existente locul și timpul săvârșirii, modul de acostare a victimei, direcția de unde au venit și în care au plecat agresorii, dacă au folosit arme ori substanțe chimice paralizante sau mijloace de transport, caracteristicile de identificare, toate acestea în funcție de modul cum a perceput activitatea ilicită, în totalitate sau numai secvențial, datorită punerii în stare de neputință de a reacționa sau în stare de inconștiență.

Studiul materialelor existente la dosar va evidenția și starea de sănătate a victimei după ce a fost agresată fizic, dacă a primit îngrijiri medicale, a fost internată într-o unitate medicală, natura diagnosticului medico – legal, urmările activității ilicite, numărul de zile de îngrijire în perspectiva soluției judiciare. Nu trebuie neglijată vârsta victimei și mai ales modul cum a fost acostată, știut fiind că minorii și vârstnicii nu apreciază în mod corect pericolul la care se expun datorită credulități excesive ori comportamentului provocator pe care îl afișează, în mod constant, minorii sub scutul inocenței vârstei.

Un alt aspect esențial care trebuie să rezulte din studiul materialelor aflate la dosarul cauzei îl reprezintă natura și întinderea prejudiciului cauzat și posibilitățile de recuperare a acestuia. În cazul prejudiciului moral partea civilă are căderea să-i determine limitele, în raport și de unele vătămări corporale ce-i pot altera înfățișarea ori imaginea, în timp ce la prejudiciul material există undele criterii ce conduc la delimitarea sa, bazate pe valoarea bunului, uzura existentă și beneficiul nerealizat, precum și perioada în care a fost deposedată de către infractor. În ceea ce privește partea responsabilă civilmente trebuie identificată și introdusă în

procesul penal pentru a răspunde potrivit legii civile pentru pagubele provocate prin desfășurarea activității ilicite³⁰⁵.

Materialele care vor fi studiate de către anchetatori sunt: procesele verbale de cercetare la fața locului, procesele verbale de constatare în flagrant a infracțiunii, planșele fotografice, schițele, rapoartele de constatare tehnico – științifică sau de expertiză, rapoarte informative, notițe, însemnări ale organelor de constatare, plângerea prealabilă, declarații ale martorilor oculari, etc.

Problemele rezultate din studiul efectuat vor constitui temeiul de întocmire a planului de ascultare.

Pe lângă cunoașterea materialelor cauzei, trebuie studiate și alte materiale respectiv, literatura juridică de specialitate și din alte domenii de activitate, incidente sau conexe, precum și practica judiciară. Literatura juridică oferă posibilitatea de documentare cu privire la aspectele teoretice, și la cele legate de practica organelor judiciare în materie. Pe altă parte, având de cercetat, spre exemplu, o activitate ilicită desfășurată într-un sector de activitate productivă, anchetatorii trebuie să se documenteze cu privire la actele normative și la reglementările interne referitoare la organizarea și desfășurarea procesului de producție, la atribuțiile de serviciu ale persoanelor în cauză, la relațiile dintre furnizori și beneficiari, la circuitul actelor financiar-contabile.

Cunoașterea temeinică a întregului material al cauzei conferă anchetatorilor o poziție superioară în timpul ascultării, contribuind la elucidarea temeinică a tuturor problemelor cauzei³⁰⁶. Materializarea în formă scrisă a rezultatelor studierii datelor cauzei este impusă pe de o parte de limitele firești ale capacității de conservare în memorie a informațiilor, iar pe de altă parte, de însăși natura activității de cercetare a activităților ilicite. Astfel, chiar dacă organul judiciar ar fi înzestrat cu o memorie prodigioasă, nu este cu putință să aibă, întotdeauna, reprezentarea întregului volum de informații, de detalii referitoare la diverse aspecte ale cauzei pe care o cercetează. În legătură cu cel de-al doilea aspect: existența unor elemente de asemănare între diversele cauze ce ajung în fața organelor judiciare – existența, până la un punct, a unor similitudini (activități ilicite de același gen, săvârșite prin aceleași mijloace sau procedee asemănătoare) fac ca informațiile actuale, în posesia cărora a intrat anchetatorul, să se suprapună celor anterioare. Cu alte cuvinte, conservarea în memorie a informațiilor prezente este puternic influențată de experiența anterioară similară a anchetatorilor; de aici posibilitatea confuziilor între activitățile ilicite cercetate în actualitate și cele instrumentate anterior³⁰⁷. Și această

³⁰⁵ N. Volonciu, p. cit., vol. I, pag. 193.

³⁰⁶ E. Stancu, op. cit., pag. 418.

³⁰⁷ I. Mircea, op. cit., pag. 263.

activitate, ca de altfel întreaga pregătire a ascultării, se efectuează cu maximă urgență și operativitate, regulă tactică dominantă în cercetarea și soluționarea cauzelor penale³⁰⁸.

Acceptând ca desfășurată prima activitate pregătitoare, într-o succesiune logică urmează ca anchetatorul să desfășoare un complex de activități care să aibă ca obiect **cunoașterea personalității și a trăsăturilor psihice ale persoanelor care urmează să fie ascultate.**

Echipa de anchetatori, când pregătește ascultarea persoanelor implicate, cunoaște deja natura activității ilicite, data, locul, modul și condițiile în care a fost săvârșită, din sesizările persoanei vătămate sau din alte surse de informare. În consecință, cunoaște și dacă persoana vătămată a perceput nemijlocit, în tot sau în parte, modul în care a fost desfășurată activitatea ilicită, leziunile fizice suferite și pagubele materiale cauzate. În funcție de aceste date pregătește ascultare primară, procedând la culegerea de informații despre personalitatea sa, precum și la delimitarea problemelor pe care consideră că le-ar putea clarifica prin declarația acesteia³⁰⁹.

Cunoașterea persoanelor ce urmează a fi ascultate constituie o altă direcție tactică a pregătirii audierii, anchetatorii trebuind să manifeste o preocupare deosebită pentru cunoașterea personalității și a trăsăturilor psihice ale părților ce urmează a fi ascultate³¹⁰.

Din literatura psihologică³¹¹ s-au desprins date de interes pentru cunoașterea persoanelor vătămate, fiind apreciate ca deosebit de utile pentru identificarea autorilor. Astfel, anchetatorii vor urmări:

- date care privesc natura juridică a cazului, mobilul și circumstanțe esențiale ale evenimentului (loc, timp, mod de săvârșire, surprinderea victimei ori acceptarea pătrunderii autorilor în locuință);
- datele care definesc personalitatea persoanei vătămate, în principal, cele ce caracterizează concepția de viață, nivelul de cultură și educație, atitudini, calități temperamentale și caracteriale, credințe și obiceiuri, anumite tabieturi, dorințe nesatisfăcute, starea de echilibru psihic ori manifestarea unor tendințe spre agresivitate, izolare socială sau depresie, anumite vicii ascunse (jocuri de noroc, consum excesiv de alcool sau droguri, relații extraconjugale).
- cercul de relații al persoanei vătămate – de familie, rudenie, vecinătate, de serviciu, de distracție – mediile și locuințele sau localurile publice frecventate, natura relațiilor (de amicitie, dușmănie, indiferență), identificarea tuturor stărilor tensionale

³⁰⁸ I. Mircea, p. cit., pag 263.

³⁰⁹ T. Bogdan ș.a., p. cit., pag. 155–159.

³¹⁰ T. Butoi, I.T.Butoi, op. cit., pag. 134–135.

³¹¹ E. Stancu, op. cit., pag. 420.

ori conflictuale mai vechi sau mai recente, precum și a celor ce privesc legături cu persoane bănuite a fi implicate în desfășurarea activității ilicite care pot sugera preocuparea persoanei vătămate pentru obținerea de venituri pe căi ilicite;

- informații privind mișcarea în timp și spațiu a victimei, cu accent pe perioada imediată evenimentului, care pot avea relevanță deosebită;
- datele privind bunurile deținute de persoana vătămată, mai ales cele de valoare, și cele privind dispariția unora dintre acestea ori a unor documente;
- informații privind antecedentele morale, medicale, penale și contravenționale ale persoanei vătămate.

În condițiile cercetării unor activități ilicite săvârșite prin violență, fenomen studiat în resorturile lui intime, mai ales în ceea ce privește violența îndreptată împotriva persoanei sau marea violență, deosebim următoarele categorii de victime³¹²:

- dispărute de la domiciliu în condiții suspecte care numai în mod excepțional pot coopera cu anchetatorii la întoarcerea lor;
- care nu supraviețuiesc agresiunii dar oferă date prețioase despre autorul faptei – de regulă declarațiile sunt scurte și ilustrează locul, timpul și numele agresorului³¹³;
- care supraviețuiesc violențelor suportate și care se pot afla în următoarele situații: nu pot identifica făptuitorul din motive obiective; cunosc făptuitorul și nu-l denunță din motive diverse (răzbunare, dragoste); cunosc făptuitorul și încearcă să pună în seama acestuia faptele pe care nu le-a comis – aspecte relevate în conceptul schimbării de rol a denaturărilor prin adăugare.

Din informațiile obținute, anchetatorii ar trebui să identifice interesul pe care persoana vătămată l-ar avea în soluționarea cauzei penale, concretizat în preocuparea pentru dovedirea vinovăției făptuitorului pentru ca acesta să fie cât mai aspru pedepsit³¹⁴.

În altă ordine de idei, anchetatorul care pregătește ascultarea, analizând împrejurările cauzei, trebuie să rețină factorii de natură endogenă, cum ar fi: posibilitatea reală a persoanei vătămate de a înțelege și a aprecia în mod corect mecanismul activităților pe care le-a perceput, capacitatea de recepționare a informațiilor, starea atenției în momentul desfășurării activității ilicite, justețea ori injustețea poziției critice și autocritice față de evenimentul produs, puterea de analiză a faptei și a modului în care a reacționat pe

³¹² T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 134–135.

³¹³ N.A. – Acestea sunt audiate imediat după săvârșirea faptei

³¹⁴ C. Nicola, Unele elemente de psihologie judiciară, Editura Ministerului de Interne, București, 1979, pag. 70–72.

moment, stadiul dezvoltării psiho-intelectuale, relațiile cu persoanele implicate într-un mod sau altul în procesul penal³¹⁵.

Aceeași atenție trebuie acordată factorilor de natură exogenă, printre care se înscriu:

- distanța de la care a fost observată fapta, bunul sau persoana;
- luminozitatea naturală – dimineață, amiază, seară – sau artificială;
- poziția persoanei în teren în momentul săvârșirii faptei;
- durata în timp a observării faptei, obiectului ori a persoanei făptuitorului;
- timpul scurs de la eveniment până la momentul în care are loc ascultarea.

Trăsăturile pozitive sau negative de caracter ale persoanei care urmează a fi ascultate – sociabilitatea, corectitudinea, tactul, orgoliul, individualismul, susceptibilitatea, aroganța, sentimentul inferiorității – permit anchetatorului să-și formeze o imagine clară cu privire la personalitatea persoanei vătămate și, în raport de aceasta, să aleagă procedeul de ascultare cel mai indicat pentru obținerea unor declarații sincere și complete³¹⁶.

Pentru culegerea de date despre personalitatea victimei, anchetatorii pot face investigații la școala unde învață ori a învățat cu puțini ani în urmă, la locul de muncă sau în cadrul familiei. Persoanele din aceste micro-medii sociale sunt în măsură să furnizeze date variate care, împreună, conturează portretul spiritual al persoanei vătămate prin activitatea ilicită cercetată. Cadrele didactice, colegii de clasă ori de an de studii cunosc nivelul său de cultură generală, situația la învățătură, înclinațiile pentru anumite activități practice, preferințele față de unele manifestări artistice sau sportive, spiritul de colegialitate precum și viciile de care se lasă atrasă. La locul de muncă, în care își petrece o bună parte din activitatea cotidiană, mulți dintre colegi pot să relateze despre preocupările sale profesionale, realizările mai însemnate din ultima vreme, atitudinea față de muncă și față de dezvoltarea firmei, comportarea în general și în anumite împrejurări³¹⁷. De asemenea, colegii sunt în măsură să arate de ce vicii este stăpânită, care îi sunt trăsăturile temperamentale și de caracter, dacă a suferit sau nu condamnări. Membrii familiei, pe lângă date de natura celor de mai sus, pot să specifice de ce boli a suferit sau suferit victima, care îi sunt preocupările extraprofesionale, pentru ce băuturi sau produse alimentare are preferință, cum își petrece timpul liber.

Dacă se constată că persoana vătămată a suferit condamnări, se studiată dosarele cauzelor penale în care a fost condamnată, iar

³¹⁵ I. Mircea, op. cit., pag. 263.

³¹⁶ Idem.

³¹⁷ C. Aionîtoaie, V. Bercheșan, op. cit., p. 154.

din unitățile de executare a pedepselor se culeg date despre comportarea sa în locurile respective, activitățile pe care le-a îndeplinit, condițiile în care a fost eliberată³¹⁸.

Cunoașterea personalității persoanei vătămate se poate realiza și prin diverse activități de anchetă (cercetarea la fața locului, studierea unor înscrisuri ce emană de la persoana în cauză, efectuarea confruntării ș.a.) sau prin consultarea unor evidențe, bănci de date aflate în fondul unităților medicale sau de poliție.

La toate acestea nu este de neglijat desigur practica pozitivă a celui care urmează să facă ascultarea, acumulată în decursul timpului. Din practica organelor judiciare rezultă faptul că, în cazul unor activități ilicite precum înșelăciunea, persoanele vătămate prezintă anumite trăsături de ordin psihic: credulitate excesivă, slab simț de autoconservare, spirit critic și autocritic slab dezvoltat, tendința de a obține anumite profituri prin eludarea dispozițiilor egale, predispoziția de a angaja discuții și combinații cu persoane necunoscute. În cazul furturilor și tâlhăriilor, victimele sunt, uneori persoane neatente, ușor de antrenat în discuții, stăpânite de vicii, puse pe căpătuială ori mai puțin dotate din punct de vedere fizic. După cum, nu de puține ori, în cazul violurilor, persoana vătămată poate fi o persoană de moralitate îndoielnică, ce frecventează anumite cercuri și medii, nefiind exclusă posibilitatea înscenării, în scopul obținerii unor avantaje.

Se poate afirma că activitatea de cunoaștere a persoanelor ce urmează a fi ascultate prezintă o importanță cu totul aparte, de realizarea ei în condiții optime depinzând, în ultimă instanță, succesul sau insuccesul ascultării. Datele obținute în faza pregătitoare ascultării urmează să fie completate cu ocazia contactului nemijlocit dintre anchetator și partea vătămată, ședința de ascultare constituindu-se într-un prilej de studiu al personalității acestora, într-un mijloc de investigare psihologică³¹⁹.

Admisă și criticată, repudiată din lipsa timpului sau a comodității, **întocmirea planului sau chestionarului de ascultare** reprezintă corolarul întregii activități de pregătire. La întocmirea acestuia, trebuie să se aibă în vedere următoarele:

- problemele care urmează a fi lămurite prin ascultarea persoanei vătămate;
- materialul probator – (forța probatorie a acestuia) – care va fi folosit în timpul ascultării;
- ordinea în care va fi folosit materialul probator.

Planul de ascultare se plasează la finalizarea activității de pregătire a audierii și se întemeiază pe elementele rezultate din

³¹⁸ C. Nicola, op. cit., p. 112.

³¹⁹ E. Stancu, op. cit., pag. 433.

studierea dosarului și cunoașterea persoanelor ce urmează a fi ascultate, asigurând acel cadru propice pentru obținerea unor declarații complete și fidele.

Lămurirea tuturor aspectelor cauzei nu este posibilă, având în vedere particularitățile sale, determinate de natura activității ilicite cercetate, metodele și mijloacele folosite la săvârșirea ei, de urmările acesteia, de împrejurările care au precedat-o sau însoțit-o, decât în măsura în care sunt stabilite corect împrejurările ce trebuie clarificate prin ascultare. Întocmirea planului de ascultare se impune în fiecare cauză și cu atât mai mult în cele complexe³²⁰.

În elaborarea planului se va ține seamă de orice situație care se poate ivi în timpul ascultării, chiar neprevăzută, astfel încât, organul judiciar să nu fie luat prin surprindere de atitudini, de reacții neașteptate. De aici rezultă și necesitatea ca planul să aibă un caracter flexibil, să poată fi modificat în funcție de desfășurarea ascultării, de relatările celui ascultat. Aceasta va conduce și la posibilitatea adaptării sau formulării de noi întrebări referitoare la fapta cercetată³²¹. Obținerea unor declarații complete și exacte depinde în largă măsură de modul în care sunt formulate întrebările, de succesiunea în care sunt adresate, de momentul psihologic în care sunt plasate.

Din practica judiciară³²² s-au desprins următoarele repere ce trebuie să se regăsească în construcția planului de ascultare:

- indicarea într-o anumită ordine a împrejurărilor care vor fi lămurite;
- formularea întrebărilor care vor clarifica împrejurările stabilite;
- punerea unui accent mai mare pe împrejurările necunoscute ori cunoscute fragmentar sau numai amintite;
- precizarea datelor existente în dosarul cauzei în legătură cu împrejurările stabilite a fi de interes.

Formularea întrebărilor este impusă de necesitatea acoperirii tuturor aspectelor rezultate din dosarul cauzei, de necesitatea de a nu fi uitată lămurirea anumitor împrejurări. De asemenea, formularea întrebărilor este necesar să fie făcută cu multă atenție, ele trebuind să fie clare, precise, la obiect. Întrebările trebuie să fie ordonate logic ori cronologic pe mai multe variante, în raport cu ceea ce cunoaște persoana respectivă și modul cum a perceput cele pe marginea căror urmează să facă declarații.

Conținutul concret al planului de ascultare diferă, firește, de la caz la caz. De exemplu, în cazul activităților ilicite îndreptate împotriva persoanelor, întrebările trebuie să se refere la: împrejurările în care a fost desfășurată activitatea ilicită, mijloacele

³²⁰ **A. Ciopraga**, *Criminalistica...*, pag. 209.

³²¹ **E. Stancu**, *op. cit.*, pag. 112.

³²² **C. Aionițoaie, V. Bercheșan**, *op. cit.*, pag. 154.

și metodele folosite de către făptuitor, semnalmentele sau datele de identitate ale acestuia, urmările activității ilicite, persoanele care mai cunosc fapta săvârșită și împrejurările luării la cunoștință despre ea, precum și alte aspecte pe care numai persoana vătămată le poate cunoaște³²³.

În cazul violurilor³²⁴, întrebările trebuie să privească:

- datele de identificare ale victimei, și în special, vârsta acesteia;
- data și locul violului, împrejurările în care victima a ajuns în acel loc, motivele găsirii ei acolo, descrierea amănunțită a locului, a locuinței, a obiectelor;
- modul de acostare a victimei: unde, când, cum și starea în care s-a aflat aceasta;
- activitățile desfășurate de către făptuitor pentru a înfrânge rezistența victimei sau pentru a o pune în imposibilitate de a-ți exprima voința;
- rezistența opusă de victimă; dacă între făptuitor și victimă a avut loc vreo luptă, ce urme ar putea să existe pe corpul și hainele agresorului, dacă a strigat după ajutor, cine a auzit sau putea să audă, dacă a primit ajutor și din partea cui, în ce a constat ajutorul acordat;
- semnalmentele făptuitorului, precum și caracteristicile vestimentației acestuia;
- numărul persoanelor participante la și contribuția fiecăreia;
- relațiile anterioare dintre făptuitor și persoana vătămată;
- starea sănătății persoanei vătămate înainte și după viol;
- existența certificatului medico-legal din care rezultă consumarea actului sexual, starea sănătății după viol și alte urmări apărute.

Planul pentru ascultarea părții vătămate în cazul înșelăciunilor³²⁵ trebuie să asigure clarificarea următoarelor aspecte:

- împrejurările în care l-a cunoscut pe făptuitor;
- identitatea făptuitorului sau după caz, semnalmentele ori caracteristicile necesare identificării;
- problemele pentru a căror rezolvare a apelat la făptuitor; activitățile desfășurate de acesta pentru a induce sau menține în eroare persoana vătămată – numele și calitățile ce și le-a atribuit, înscrisurilor folosite pentru a o convinge de posibilitățile pe care le are în rezolvarea problemelor ce interesau victima, precum și înscrisurile primite de la infractor, prin care garanta rezolvarea problemelor;
- sumele de bani, bunurile de valoare ce le-a dat făptuitorului;

³²³ Ibidem, pag.155.

³²⁴ Idem, pag. 158.

³²⁵ C. Aionoșoiaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 156.

- persoanele care cunosc despre activitățile făptuitorului și despre alte persoane ce au fost înșelate;
- posibilitatea recunoașterii autorului faptei, în situația în care i-ar fi prezentat.

La întocmirea planului de ascultare trebuie să se țină seama de toate aspectele cauzei, inclusiv cele care par, la prima vedere, lipsite de importanță, pentru că tratarea cu superficialitate ori omiterea unor amănunte, poate avea repercusiuni negative asupra soluționării cazului³²⁶.

Din considerente ce țin de rigoarea demersului profesional se recomandă desfășurarea și a altor **activități pregătitoare**

În rândul acestora se înscriu:

- stabilirea locului unde urmează să se facă ascultarea;
- stabilirea ordinii și a modalităților de aducere a persoanelor la locul și data fixată pentru ascultare;
- asigurarea prezenței interpretului, tutorelui, părintelui ori educatorului și a apărătorului;
- asigurarea condițiilor materiale necesare ascultării.

Alegerea locului unde urmează să fie efectuată ascultarea prezintă importanță și contribuie la crearea unei ambianțe propice desfășurării în bune condiții a ascultării. Legea nu fixează anumite limite în privința locului audierii, lăsând la latitudinea anchetatorilor să aprecieze, de la caz la caz, și să acționeze în consecință. Camera de ascultare trebuie să fie mobilată sobru, fiind interzis ca pe pereți să fie tablouri, fotomontaje, hărți. În locul unde se efectuează ascultarea nu trebuie să aibă acces și alte persoane. Ascultarea se face, de regulă, la sediul organului de urmărire penală; în situații speciale, persoana vătămată va fi ascultată la locul unde se află (imposibilitatea de a se prezenta spre a fi ascultată din cauza stării de sănătate). Când persoana vătămată nu cunoaște limba română sau nu se poate exprima, trebuie să se asigure un interpret. Când se ascultă un minor, trebuie să se asigure prezența părintelui, a tutorelui, curatorului ori a persoanei în îngrijirea căreia se află pentru a preîntâmpina unele greutăți ce pot apare pe parcursul ascultării: dificultăți datorate vârstei minorului ori trăsăturilor sale bio-psihice. Dificultățile pot fi eventual înlăturate, prin prezența unor persoane apropiate care, cunoscând mai bine minorul, îl pot determina să adopte o poziție de sinceritate, cu rezultate directe asupra conținutului declarației.

Asigurarea condițiilor materiale în care urmează a se desfășura ascultarea se referă la ambianța ce trebuie creată și la asigurarea mijloacelor de probă ce vor fi folosite pe parcursul ascultării, precum și mijloacele tehnice ce vor fi utilizate, reportofon,

³²⁶ E. Stancu, op. cit., pag. 422.

aparatura video. Este indicat ca pe biroul celui care efectuează ascultarea, să se afle planul de ascultare, coala de hârtie pe care urmează a fi consemnată declarația și instrumentul de scris. De asemenea, dosarul cauzei și mijloacele materiale de probă nu vor fi prezente pe masa de lucru.

Organizarea ascultării are în vedere, printre altele, și următoarele aspecte:

- stabilirea problemelor ce urmează a fi clarificate cu ocazia ascultării, precum și a datelor ce trebuie verificate cu acest prilej;
- pregătirea materialului probator ce urmează a fi folosit;
- determinarea ordinii în care se face ascultarea;
- stabilirea modalității de citare, locul și data, ora la care partea vătămată urmează să fie prezentă în vederea ascultării.

Ordinea și modalitățile de citare trebuie astfel concepute, încât să se evite contactul între diversele persoane interesate în cauză.

4.2.2 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării martorilor

Reușita ascultării martorilor este asigurată de o pregătire minuțioasă al cărei scop îl constituie asigurarea condițiilor de realizare a ascultării. Întrucât pregătirea ascultării martorilor se desfășoară pe anumite coordonate, nu se cunosc situații în care unele dintre acestea ar dobândi o anumită prioritate, prin urmare fiecare secvență a pregătirii are importanța sa, iar toate secvențele alcătuiesc un sistem, un întreg ce asigură succesul în desfășurarea ascultării martorului.

Justificat, se afirmă³²⁷ că obținerea unor declarații veridice și complete, menite să ducă la aflarea adevărului este influențată și de modul în care se face pregătirea ascultării. Nu de puține ori, lipsa de pregătire sau superficialitatea în efectuarea acestei activități au drept consecință obținerea unor declarații de slabă calitate, repetarea ascultării, cheltuieli inutile de timp și forțe, precum și tergiversarea cercetărilor, cu urmări deosebite asupra finalității judiciare.

Studierea materialelor existente în dosarul cauzei constituie prima treaptă pe care o parcurge organul judiciar și are un rol determinant în asigurarea cadrului propice desfășurării în bune condiții a acestei activități. Examinarea atentă, competentă, calificată a întregului material existent în dosarul cauzei asigură evitarea apariției unor consecințe negative în procesul ascultării.

³²⁷ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 131.

Încă din această fază organul de urmărire penală prefigurează întregul traseu al probațiunii judiciare, în cadrul căreia ascultarea martorilor constituie o etapă esențială.³²⁸

Examinarea minuțioasă a materialelor cauzei are drept scop:

- stabilirea naturii activității ilicite și a împrejurărilor în care aceasta a fost desfășurată;
- persoanele implicate (persoana vătămată, suspectul sau făptuitorul, în măsura în care există certitudine cu privire la identitatea acestuia) și activitatea desfășurată de fiecare;
- locul și timpul desfășurării, modul cum au fost puse în valoare prin mijloace științifice urmele și mijloacele materiale de probă, precum și cunoștințele persoanelor care au perceput activitatea ilicită;
- persoanele care pot relata fapte și împrejurări de natură să servească la aflarea adevărului și condițiile în care au fost percepute acestea – în mod nemijlocit, mediată sau din zvon public;
- condițiile care sunt necesare realizării ascultării – în raport cu vârsta și starea de sănătate, corelate cu profilul psihologic al fiecărei persoane ce poate fi ascultată în cadrul anchetei;
- existența unor impedimente în ascultarea unor categorii de persoane și modalitățile legale ce urmează a fi folosite.

În această etapă are loc un examen al tuturor probelor, luate individual, cântărindu-se cu mult discernământ valoarea fiecăreia, seriozitatea și sinceritatea sursei din care provine, pentru a determina ce fapte sau împrejurări sunt dovedite de către materialul probator existent, ce fapte și împrejurări urmează a fi clarificate și care din acestea vor fi lămurite prin ascultarea martorilor³²⁹.

Dintre persoanele implicate în activitatea ilicită o atenție deosebită trebuie acordată celor care urmează a fi ascultate în calitate de martori, în sensul că trebuie determinată o anumită ordine de audiere. Natura faptei săvârșite direcționează investigațiile anchetatorilor pentru identificarea martorilor. O sursă deosebit de importantă în identificarea martorilor o constituie plângerea sau denunțul persoanei vătămate, în conținutul cărora sunt nominalizați martorii care au perceput activitatea ilicită în totalitate sau numai secvențe ale acesteia. Se impune o anumită rezervă asupra persoanelor indicate de către persoana vătămată sub aspectul sincerității, deoarece acestea pot exagera în depozițiile lor fire din solidaritatea manifestată față de persoana vătămată, ascunzând comportamentul provocator al acesteia, fie datorită schimbării de

³²⁸ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 132.

³²⁹ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 198.

rol³³⁰ sau înțelegerilor survenite. Nu trebuie neglijat nici locul faptei care poate constitui o sursă importantă în identificarea martorilor – din categoria celor care efectuau serviciul în apropierea acestuia ori celor care se deplasau la serviciu sau către domiciliu.

În literatura de specialitate³³¹ se afirmă că modul de operare și perioada de timp în care a fost desfășurată activitatea ilicită pot oferi indicii cu privire la categoriile de persoane din rândul cărora pot fi identificați martorii (de exemplu, în cazul omorului săvârșit cu arme de foc, zgomotul împușcării putea fi auzit de persoanele aflate în apropierea locului faptei).

După ce au fost stabilite persoanele care urmează a fi ascultate în calitate de martori, se determină faptele și împrejurările ce urmează a fi clarificate prin ascultarea acestora, insistându-se pe stabilirea unei anumite ordini în chemarea la interogatoriu, în sensul că, mai întâi vor fi audiate persoanele care au perceput în mod nemijlocit faptele și împrejurările de fapt care pot contribui la aflarea adevărului.

Sursa sau izvorul mărturiei constituie criteriul fundamental pe care se bazează ordinea chemării la interogatoriu a martorilor. De aceea, în studierea materialelor din dosarul cauzei, aceasta dobândește o valență superioară și trebuie stabilită înainte de ascultare, întrucât practica judiciară a stabilit că mărturia are un grad mai ridicat de veridicitate cu cât verigile care se interpun între sursa informației și martor sunt mai puține. Organul judiciar este interesat de modul cum s-a făcut percepția faptelor sau împrejurărilor ce urmează a fi relatate, deoarece percepția vizuală are, în raport cu celelalte modalități de percepere (auditivă, tactilă gustativă etc.), o importanță mai mare, constituind sursa principală de achiziție a informației. De asemenea, prezintă importanță condițiile în care s-a realizat perceperea, în categoria acestora incluzându-se cele atmosferice, de vizibilitate, luminozitate, existența unor surse de bruiaj, a unor obstacole etc., la care se asociază vârsta martorului, experiența de viață, arhitectura sa emoțională, existența unor interese în cauză ș.a.

Revenind la modul de operare folosit de către făptuitor trebuie arătat că sunt activități ilicite la care pot la asista un număr mare de persoane care pot compare în calitate de martori în fața anchetatorilor fiind ușurată, astfel, sarcina de a selecta persoanele ale căror depoziții sunt pot exprima adevărul. Trebuie observat că selectarea martorilor nu se produce niciodată înainte de interogatoriu, întrucât poate fi arbitrară și determină refuzul cooperării viitoare, motivându-se că s-a renunțat la ascultare

³³⁰ **N.A.** – Așa numita exacerbare a importanței persoanei ce va fi ascultată, fenomen specific persoanelor cu poziții sociale scăzute

³³¹ **A. Ciopraga**, *Criminalistica...*, pag. 200.

datorită faptului că depoziția martorului neascultat nu prezintă importanță în cauza respectivă. Alteori, dimpotrivă, prin modul de operare autorul limitează publicitatea activității ilicite, desfășurând activitatea ilicită în mod conspirat, individual, urmare a măsurilor de precauție pe care le ia, la care într-o formă sau alta participă și victima prin comportamentul său lipsit de norme de autoprotecție.

În astfel de situații trebuie stabilite condițiile concrete în care a fost desfășurată activitatea ilicită, particularitățile modului de operare (atragerea victimei în locuri izolate, anihilarea rezistenței acesteia prin folosirea unor narcotice, substanțe medicamentoase sau prin amenințate etc.), ale locului faptei și nu în ultimul rând ascultarea persoanei vătămate care poate furniza informații de natură să conducă la identificarea făptuitorului și a eventualilor martori deoarece, așa cum este cunoscut, nu există mod de operare perfect, iar imperfecțiunile acestuia constituie fundamentul descoperirii.

Prin studiul efectuat asupra materialelor cauzei trebuie să se stabilească și persoanele care nu pot fi ascultate ca martori fie datorită excepțiilor prevăzute de lege, fie datorită deficiențelor analizatorilor perceptivi și drept urmare să se canalizeze activitatea investigării în direcția identificării altor persoane ce pot depune mărturie. Datele rezultate din studierea materialelor cauzei constituie fundamentul pe care se va dezvolta planul ascultării, de aceea vor dobândi forma scrisă.

În ceea ce privește **cunoașterea persoanei ce urmează a fi ascultată**, se recunoaște în mod unanim dificultatea cunoașterii martorului, aspect ce a determinat strategii diferite, fundamentate pe cunoașterea anterioară ascultării sau pe cunoașterea în timpul ascultării, în raport de natura faptei săvârșite. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că nu se poate dezvolta interogarea unui martor în orb, fără a cunoaște nimic despre persoana sa, deoarece o asemenea conduită se reflectă în conținutul declarației și se repercutează asupra finalității judiciare.

Alegerea momentului când urmează a se realiza cunoașterea martorului diferă, în raport de natura activității ilicite, condițiile desfășurării ei, numărul persoanelor care au perceput faptele sau împrejurările, precum și aspectele ce pot fi lămurite cu fiecare martor ori categorie de martori. Astfel, cunoașterea martorilor chemați pentru verificarea mențiunilor din înscrisurile întocmite de către făptuitor cu ocazia săvârșirii unei delapidări sau înșelăciuni poate fi realizată în bune condiții și pe parcursul ascultării³³². În asemenea cazuri efectuarea unor activități prealabile de cunoaștere, având în vedere numărul mare de persoane ce trebuie ascultate, ar

³³² V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 134.

duce la cheltuieli nejustificate de timp și forțe, iar declarațiile nesincere pot fi înlăturate de depozițiile altor persoane ascultate în cauză. Diferit se pune problema cunoașterii unor martori oculari în cazul tâlhărilor, omorurilor, etc., când, datorită condițiilor în care a fost săvârșită fapta, împrejurările acesteia au fost percepute de un număr foarte restrâns de persoane.

În practica judiciară s-a statuat regula potrivit căreia cunoașterea martorilor trebuie realizată înaintea chemării la audiere, aceasta constituind temeiul pe care se fundamentează strategiile tactice de ascultare, specifice fiecărui martor. Cunoașterea martorilor presupune obținerea și analizarea unor date despre persoanele ce urmează a fi ascultate. În afara datelor de identificare trebuie obținute cât mai multe informații legate de trăsăturile psihice ale persoanelor ce urmează să depună ca martori. Calea pentru obținerea informațiilor care să-l caracterizeze pe cel care apare în calitate de martor, o constituie culegerea de date asupra personalității martorului. Astfel de informații trebuie să pună la îndemâna anchetatorului unele elemente de apreciere a martorului din punct de vedere al creditului moral de care se bucură acesta în mediul social căruia îi aparține, elementele din care să se desprindă considerația de care se bucură în rândul celor din jur, conduita acestuia la locul de muncă, în societate, la domiciliu etc. Valoarea acestor informații de ordin general, menite a contura trăsăturile caracteristice ale martorului, se completează, cu acele elemente care indică poziția reală a martorului față de părți și cauza în care urmează a fi ascultat.

Martorul trebuie privit și prin prisma relațiilor și intereselor pe care le are în cauză, coroborate cu dispozițiile sale afective datorate împrejurărilor percepute care pot determina parțialitate sau o anumită nesinceritate. Nu trebuie ignorată poziția subiectivă față de părțile implicate în cauză, datorată incompatibilității între calitatea de martor și calitatea de parte în proces, a rudeniei cu vreuna dintre părți pentru care există prezumția de nesinceritate, simpatiei sau antipatiei, sentimentelor negative de teamă sau frică, determinate de amenințarea făcută de făptuitori sau apropiați ai acestora, aspecte care pot constitui surse de distorsiune ale mărturiei și care trebuie cunoscute înainte de ascultare.

Credibilitatea și atitudinea martorului sunt subordonate personalității acestuia³³³ care poate fi conturată în majoritatea cazurilor. Apreciem că obiectivitatea cunoașterii martorului poate fi realizată și prin administrarea unor teste de personalitate, care pot orienta anchetatorii asupra trăsăturilor psihice dominante și asupra alegerii strategiilor de ascultare adecvate. Chiar dacă operațiunea în

³³³ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 175.

sine este costisitoare și presupune eforturi umane, financiare și timp, după efectuarea ei anchetatorii vor avea la dispoziție informații exacte despre ceea ce trebuie să solicite martorului și mai ales ceea ce nu trebuie să abordeze în interogatoriu, nemaivorbind de impactul psihologic asupra martorului de rea-credință ce poate fi determinat să renunțe la conduita sa.

În lipsa administrării testelor invocate, organele judiciare trebuie să stabilească trăsăturile psihice și temperamentale³³⁴ referitoare la:

- gradul de dezvoltare a gândirii, mai ales în cazul martorilor minori;
- interesele dominante, de natura cărora depinde, în mare măsură, calitatea percepției;
- mediul în care trăiesc, cu efect direct asupra experienței, intereselor etc.;
- starea sănătății în momentul percepției;
- profesia și ocupația, iar în cazul martorilor minori, profesia și ocupația părinților;
- trăsăturile de caracter – hotărât, nehotărât, liniștit, agitat, sensibil, trist, curajos, deschis, închis, vulnerabil, atent, nervos, impresionabil etc.;
- concepția despre lume și viață, vârsta, antecedentele penale ș.a.

Minorii, chiar dacă nu au împlinit vârsta de 14 ani, pot avea calitatea de martor. Psihologia martorilor minori, având ca dominante aspecte specifice vârstei – fie timiditate, înclinare spre exagerare, fie deficiențe de percepere sau sugestionări subsecvente – determină ca declarațiile lor să fie evaluate cu o atenție deosebită. Unele nuanțări referitoare la psihologia minorilor³³⁵ se impun a fi arătate, fiind utile în anchetarea acestei categorii de martori.

Capacitatea de percepere și de redare a faptelor este mai redusă, datorită dirijării atenției spre lucruri lipsite de importanță, nereușind să distingă ceea ce este important sau esențial de aspectele fără valoare în aflarea adevărului. Înclinația spre fantezie și sugestibilitate este determinată de dezvoltarea incompletă a psihicului în care realitatea și ficțiunea fie că nu au dobândit însușiri individualizatoare, fie că se împletesc ori se confundă, de aceea unele fapte sau împrejurări sunt redată în mod confuz ori ajustate după un scenariu propriu.

Lipsa de experiență și cultura redusă fac dificilă, uneori imposibilă, perceperea evenimentului judiciar, iar emoțiile nu numai că denaturează percepția, dar influențează și stocarea memorială.

³³⁴ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 135.

³³⁵ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 178.

Teama de autorități și de consecințele pe care le poate produce mărturia, vârsta, gradul de dezvoltare psihică, inteligența etc. sunt aspecte de care trebuie să se țină seama la aprecierea declarațiilor martorilor minori pentru care redarea exactă, corectă a evenimentelor judiciare constituie excepția și nu regula³³⁶.

Legea procesual penală nu a prevăzut incapacitatea juridică de a depune ca martor pentru persoanele cu antecedente penale, în genere, sau pentru cele condamnate pentru mărturie mincinoasă, cu excepția persoanelor care au săvârșit o mărturie mincinoasă în cauza ce face obiectul revizuirii, aspect care asigură accesul la aflarea adevărului și persoanelor cu antecedente penale, minorilor care întâmplător pot fi de față la desfășurarea unei activități ilicite. S-a considerat³³⁷ că ar fi contrar intereselor justiției ca ascultarea lor să fie interzisă chiar dacă sunt dominate de deprinderea de a denatura adevărul, declarațiile obținute fiind apreciate numai dacă se coroborează cu probele existente în dosarul cauzei.

Se apreciază³³⁸ că **întocmirea planului de ascultare** a martorului este o activitate rezervată cazurilor importante, mai dificile, aspecte ce contravin organizării ascultării și principiilor planificării activității de cercetare penală. Nu trebuie restrânsă planificarea ascultării martorului numai la cauzele dificile – când declarațiile lui privesc împrejurări legate de fapte comise într-un domeniu de strică specialitate, mai puțin cunoscut organului judiciar sau când activitatea de strângere a probelor determină precizarea sau verificarea unui însemnat număr de aspecte. Această necesitate mai apare și atunci când, datorită raporturilor în care se află martorul cu părțile și cauza, există temeuri să se presupună că aceasta se va situa pe o poziție de rea-credință.

În cauzele mai puțin complicate, atunci când declarațiile martorilor au un obiect restrâns, când poartă asupra unui fapt determinat, se elaborează *fișa de cercetare* care cuprinde, pe lângă datele privitoare la cauză, persoanele care urmează a fi ascultate și problemele care se vor lămurii prin ascultare, nefiind excluse alte activități de urmărire penală: percheziții, confruntări, ridicări de obiecte și înscrisuri.

Elaborarea planului de ascultare se plasează în momentul final al activității de pregătire în vederea audierii și se întemeiază pe elementele rezultate din studierea materialelor cauzei, stabilirea cercului de persoane, a modalității și ordinii de chemare a martorilor, culegerea de informații cu privire la martorii importanți. Pe bună dreptate s-a stabilit că planul de ascultare atribuie acestei activități un caracter organizat, evită posibilitatea rămânerii

³³⁶ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 179.

³³⁷ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., p. 135.

³³⁸ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 208.

nelămurite a unor aspecte esențiale, evită posibilitatea rechemării martorilor pentru a fi reaudiați și asigură un cadru propriu pentru obținerea unor declarații veridice în cauză.

Obținerea unor declarații complete depinde în mare măsură de modul în care sunt formulate întrebările, de ordinea în care sunt adresate și momentul psihologic în care sunt plasate. Ordinea întrebărilor trebuie să urmeze o linie firească, logică, astfel încât o întrebare să o pregătească pe alta, să decurgă în mod firesc una după alta. Când se presupune că martorul se va situa pe o poziție de rea-credință, trebuie să se realizeze elementul surprinderii prin adresarea unor întrebări neașteptate, ceea ce presupune ca întrebările să fie prevăzute pe mai multe variante și să fie formulate și pregătite întrebări de rezervă.

Ținându-se seama de poziția martorului de bună-credință sau de rea-credință – organul judiciar trebuie să-și reprezinte răspunsurile probabile pe care le va obține, iar acestea vor constitui punctul de plecare pentru formularea altor întrebări.

Conținutul planului se referă numai la un singur martor și va avea următoarea structură:

- problemele care trebuie lămurite în totalitate sau numai parțial;
- mijloacele de probă care vor fi folosite;
- modalitatea prezentării acestora și momentul când se va realiza;
- întrebările care vor fi folosite, succesiunea și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească;
- existența unor variante de întrebări pentru martorii de rea-credință.

Planul de ascultare a martorilor este orientativ, pe parcursul ascultării poate fi modificat ori completat în funcție de atitudinea adoptată de martor. Aspectele relevante cu ocazia expunerii libere pot face inutilă adresarea unor întrebări, după cum se poate impune formularea și reconsiderarea altora, cum ar fi cazul în care martorul relevă împrejurări necunoscute, în raport cu care se impune precizarea altor aspecte și, implicit, necesitatea formulării unor noi întrebări sau adaptării celor inițiale. Adaptarea planului la situații neprevăzute solicită organului judiciar o deosebită gândire tactică, spirit de observație, capacitatea de a se orienta și rezolva aspectele noi apărute³³⁹.

Ca **alte activități pregătitoare** anchetatorul va trebui să se concentreze și pe *asigurarea prezenței martorilor și reprezentanților legali ai acestora la data și ora fixate pentru ascultare*. În cadrul activității de strângere, verificare și apreciere a probelor, organul

³³⁹ A. Ciopraga, *Criminalistica...*, pag. 209.

judiciar este obligat să dispună chemarea martorilor și reprezentanților legali și să asigure prezența la activitatea procedurală a acestora³⁴⁰. Invitarea martorilor într-o anumită succesiune este determinată pe de o parte de realizarea în condiții optime a ascultării, evitându-se graba care poate genera omisiuni în lămurirea unor probleme, iar pe de altă parte de a eficientiza interogarea martorilor. În legătură cu primul aspect mai trebuie arătat că organul judiciar nu trebuie să invite mai mulți martori decât poate asculta, numărul acestora fiind determinat de conduita în anchetă, vârsta și instrucția școlară, existența unor infirmități care influențează durata ascultării (surzenia) etc. În ceea ce privește al doilea aspect, trebuie avut în vedere imposibilitatea luării de contact între martorii ascultați în aceeași cauză, ceea ce ar determina punerea de acord a declarațiilor prin influențarea persoanelor care nu și-au cristalizat depoziția ori sunt sugestionate de status-ul superior al unora dintre martori, declarând la fel ca ei – după cum nu este lipsit de relevanță crearea unei stări tensionate, de iritare sau nemulțumire oglindite în conținutul declarațiilor.

Reprezentantul legal este acea persoană desemnată de lege să participe la proces în locul părții interesate care nu are dreptul de a sta în cauză, în mod nemijlocit, ci numai interpus, prin intermediul altei persoane. Astfel în cazul persoanei lipsite de capacitate de exercițiu care participă în proces în calitate de martor, cum este minorul sub 14 ani, reprezentantul acestuia este părintele sau tutorele.

Pentru aflarea adevărului organul de urmărire penală sau instanța de judecată sunt obligate să citeze persoanele arătate în conținutul denunțului sau plângerii, precum și alte persoane propuse de părți³⁴¹. Dreptul de a dispune citarea unor persoane ca martori aparține în exclusivitate organelor judiciare și se exercită în virtutea rolului lor activ, chemarea din oficiu a oricăror persoane ca martori în cauza penală, fiind determinat de informațiile pe care le dețin despre fapte sau împrejurări de natură a servi la aflarea adevărului. La stabilirea datei pentru ascultare trebuie avut în vedere că între momentul luării la cunoștință și cel al ascultării să treacă cât mai puțin timp, în felul acesta martorii putând fi protejați de „influențe străine”. Martorii trebuie ascultați separat, înlăturându-se astfel posibilitatea de a comunica cu alte persoane – aspect ce poate deforma informațiile deținute de aceștia.

Există totuși situații când martorii nu se află în localitatea unde își are sediul organul judiciar sau instanța de judecată, nu sunt transportabili ori se află în străinătate, ascultarea lor făcându-

³⁴⁰ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 136.

³⁴¹ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 137.

se prin comisie rogatorie căreia i se vor trimite întrebările necesare interogatoriului. În ceea ce privește *stabilirea locului ascultării*, locul ascultării este de regulă sediul organului judiciar. Când persoanele care urmează a fi ascultate ca martori sunt în imposibilitatea de a se prezenta – infirmitate, maladie, starea de arest – organul judiciar procedează la ascultare la locul unde se află acestea. De la regula enunțată, în anumite momente se pot face excepții, determinate de influența sau impactul pe care-l poate crea locul desfășurării activității ilicite asupra martorului și de programul de protecție în care martorul se află inclus. În asemenea situații ascultarea se va efectua la locul faptei și la domiciliul martorului. Pentru unele categorii de martori, dacă se apreciază astfel, ascultarea se efectuează la locul de muncă.

Biroul în care urmează a se face ascultarea trebuie să fie sobru mobilat, fără obiecte în plus, care ar putea distra atenția martorilor. Pregătind ascultarea, organul judiciar trebuie să stabilească modalitatea în care îi va aborda pe martori, condițiile ce trebuie asigurate pentru realizarea contactului psihologic cu aceștia. În vederea realizării scopului urmărit prin ascultarea martorului și în raport cu natura cauzei în care se efectuează, problematica ce trebuie lămurită și situația fiecărui martor în parte, trebuie să fie luate și alte măsuri pregătitoare cum ar fi: invitarea unui interpret – în situația în care martorii nu cunosc limba în care se desfășoară ascultarea; selectarea și pregătirea materialelor ce vor fi utilizate pe parcursul ascultării și determinarea modului, a momentului și a ordinii în care vor fi folosite; asigurarea decontării cheltuielilor de transport și cazare impuse de deplasarea martorilor³⁴².

Anchetatorul trebuie să manifeste o atitudine plină de interes față de martori și depozițiile lor. În aceste condiții, anchetatorul trebuie să explice faptul că a depune mărturie reprezintă o îndatorire, să sublinieze importanța declarațiilor sincere pentru aflarea adevărului și pentru înfăptuirea justiției. Interesul față de depozițiile martorului trebuie să rezulte nu numai din explicațiile date, din sublinierile făcute, ci să se degaje din întreaga atitudine a anchetatorului. Contactul psihologic dintre anchetator și martor se realizează prin întrebări sau discuții exterioare obiectului cauzei și întotdeauna pe coordonatele unor activități plăcute, determinând martorul să dialogheze, să-și expună experiențele și rezultatele obținute. Atitudinea calmă, serioasă, plină de înțelegere față de cei care datorită emoțiilor, bagajului intelectual redus sau faptului că se află pentru prima oară în fața autorității și comit erori în declarațiile lor, constituie premisa unei atmosfere favorabile dialogului. Primirea martorului se face într-o atmosferă civilizată, chiar dacă acesta este

³⁴² V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 137.

considerat de rea-credință. Acordarea respectului cuvenit nu numai în privința salutului, ci pe tot parcursul interogatorului conduce la instalarea încrederii, la obținerea unor declarații complete și veridice.

4.2.3 Particularități ale pregătirii în vederea desfășurării ascultării făptuitorilor

Pentru a se garanta obținerea unor declarații care să reflecte adevărul, activitatea de ascultare a făptuitorilor trebuie pregătită, în prealabil, cu deosebită atenție, de către anchetator. Această pregătire nu este doar complexă, ci și obligatorie. Obligatorietatea se limitează însă la anumite activități tipice stabilite prin normele legale sau cele de tactică criminalistică, dar gândirea activă a anchetatorului trebuie să adapteze aceste etape la fiecare caz în parte și nu invers. Particularitățile ce apar în cercetarea fiecărei activități ilicite necesită adaptabilitate din partea anchetatorilor, fiind imposibilă obținerea unor declarații sincere prin aplicarea anumitor reguli ca niște șabloane, fără a aprofunda toate informațiile obținute în cauză și apoi a le corobora între ele.

Pregătirea ascultării făptuitorilor presupune stabilirea problemelor ce trebuie soluționate cu ocazia ascultării, a ordinii în care urmează să fie folosit materialul probator deținut până în acel moment, stabilirea procedurilor tactice de ascultare, în funcție de datele deținute despre psihologia și personalitatea făptuitorului, precum și în funcție de împrejurările în care a fost desfășurată activitatea ilicită³⁴³.

Studierea materialelor existente în dosarul cauzei – această etapă este deosebit de importantă pentru ca anchetatorul să poată stabili problemele ce trebuie lămurite în timpul ascultării făptuitorului. Obligația anchetatorului nu constă doar în citirea întregului material, ci și în interpretarea acestuia, într-un mod adecvat, ceea ce necesită o oarecare experiență practică și profesionalism.

Deși necesită multă atenție și abilitate din partea anchetatorului, studiarea materialelor probatorii trebuie să fie și ea supusă principiului operativității ca de altfel întregul proces penal. Această fază are ca efect cunoașterea de către organul judiciar a tuturor aspectelor referitoare la activitatea ilicită pe care o cercetează.

În practica judiciară s-a cristalizat teza potrivit căreia din studiul materialelor existente în dosarul cauzei trebuie să rezulte: persoanele care urmează a fi ascultate, vârsta și calitatea procesuală a acestora, faptele care se rețin în sarcina unora dintre ele și dovezile

³⁴³ C. Aionitoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 91.

care le susțin vinovăția sau nevinovăția; necesitatea documentării cu privire la unele aspecte din domeniile de activitate în care a fost desfășurată activitatea ilicită (procesul de producție, actele normative, ordinele și instrucțiunile etc.). Este de neconceput derularea interogatoriului judiciar fără ca anchetatorul să dețină un minim de informații referitoare la activitatea ilicită pe care o cercetează³⁴⁴. Într-o asemenea situație este firesc să nu se poată întocmi un plan de ascultare și nici măcar să se poată stabili ce probleme trebuie clarificate.

În aceste condiții studierea materialelor cauzei urmează a fi efectuată după alte activități premergătoare, cum sunt cercetarea la fața locului, examinarea și interpretarea mijloacelor materiale de probă existente, luarea declarațiilor eventualilor martori oculari sau persoanelor vătămate dacă acestea au supraviețuit, dispunerea efectuării unor constatări tehnico-științifice sau expertize, etc.

Din procesul verbal de cercetare la fața locului se desprind împrejurările și modalitatea în care a fost desfășurată activitatea ilicită, urmele descoperite în câmpul faptei (urme de mâini, urme de sânge, etc.), mijloacele materiale de probă (obiecte care aparțin făptuitorului, înscrisuri, arma crimei – în cazul unui omor – etc.). De asemenea, concluziile expertizei medico-legale și constatările tehnico-științifice sau expertizele criminalistice dispuse în ancheta în desfășurare, constituie surse utile de documentare.

Anchetatorul trebuie să cunoască materialul probator în detaliu înainte de primul contact cu persoana suspectă, întrucât acesta poate fi folosit cu eficiență în ascultarea persoanelor suspecte sau a martorilor propuși de părți. În momentul trecerii la interogare trebuie să aibă configurat mintal modul în care a acționat autorul sau cel puțin o parte din acesta, ceea ce îi lipsește urmând să fie întregit cu ocazia ascultării făptuitorului.

Cunoașterea personalității făptuitorului este o altă cerință a tacticii criminalistice indisolubil legată de aflarea adevărului, necesară anchetatorului înaintea începerii ascultării făptuitorului. Acesta nu poate elabora sau alege procedeele tactice fără a cunoaște în ce măsură sunt eficiente în raport cu *personalitatea*³⁴⁵ celui/celei pe care o ascultă.

Așa cum am menționat, componentele de bază ale personalității unui individ sunt temperamentul, caracterul și

³⁴⁴ **N. A.** – Se admite, pe cale de excepție, ascultarea unei persoane suspecte adusă la sediul organelor de poliție cu ocazia unor activități specifice

³⁴⁵ **N.A.** – Personalitatea poate fi definită ca ansamblul caracteristicilor de natură fizică, fiziologică, și social-morală care au, în conduita individului, o relativă stabilitate. Aceste aspecte conferă unei persoane individualitate, făcând-o să fie unică în raport cu celelalte și se manifestă prin comportamentul acțional, verbal sau afectiv al persoanei respective.

aptitudinile sale și se regăsesc fie în comportamentul, fie în psihologia făptuitorului, pe care anchetatorul trebuie să le cunoască. Există multe surse pentru a se putea realiza acest lucru (cum sunt informațiile obținute de la părinți, prieteni, vecini, colegi de școală sau de serviciu, recomandări de la locurile de muncă pe care le-a ocupat, etc.), iar anchetatorii trebuie să le folosească pe toate pentru a obține o descriere cât mai obiectivă.

Caracterul este determinat de ansamblul trăsăturilor esențiale și calitativ specifice ale personalității care se exprimă în activitatea omului, în mod stabil și permanent, prin aptitudini față de alți semeni, față de muncă și activitate în general, precum și față de sine însuși. Structura caracterului unei persoane este formată prin educație dar în același timp este influențată de modul de asimilare a educației primite, de capacitatea de preluare, funcționare și adaptare specifice fiecărui individ.

Educabilitatea face ca o persoană să accepte și să însușească, într-o manieră proprie, influențele sociale pozitive sau negative. Aceste influențe provin în primul rând din mediul familial și apoi din celelalte relații sociale la care persoana respectivă ia parte. Există indivizi nereceptivi la influențele negative, iar anchetatorul trebuie să știe, prin efectuarea unor cercetări adecvate, dacă suspectul pe care urmează să-l asculte face parte dintr-o asemenea categorie. Din acest punct de vedere psihologii consideră că există două tipuri de personalitate, unele *conforme* cu normele unei societăți date și altele *neconforme* denumite, pe bună dreptate, personalități deviate.

Comportamentul deviant și tendințele criminale nu constituie regula, ci excepția. Concluzia deosebit de sintetică ne arată că acestea pot fi generate fie de individ, fie de comunitatea de apartenență cu care individul este în interacțiune permanentă. Acest tip de comportament se manifestă în relațiile sociale ale individului prin conduite cu semnificație morală negativă cum ar fi: nesinceritatea, egoismul, susceptibilitatea, îngâmfarea etc. Persoanele care adoptă o atitudine de conformare la normele morale și legale ale societății sunt caracterizate de sinceritate, corectitudine, tenacitate, demnitate, sociabilitate etc.

O altă trăsătură psihică a personalității este *temperamentul*, noțiune ce desemnează „latura dinamico-energetică a acestuia, vizând caracterele generale ale conduitei, în funcție de care se constituie un stil specific fiecărui individ, de manifestare la incitațiile exterioare”³⁴⁶. Temperamentul este condiționat cu precădere de particularități fiziologice ale sistemului nervos central, forța, mobilitatea și echilibrul proceselor fundamentale: excitația și inhibiția.

³⁴⁶ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 238.

În literatura de specialitate³⁴⁷ se disting patru tipuri temperamentale fundamentale:

- tipul sanguin caracterizat atât de aspecte pozitive (optimism, sensibilitate, echilibru, adaptabilitate, mobilitate etc.), cât și de aspecte negative (instabilitatea sentimentelor, influențabil lipsit de putere de concentrare și aprofundare etc.);
- tipul coleric caracterizat de intensitatea proceselor afective, reactivitate accentuată (aspecte pozitive), excitabilitate, agresivitate, încăpățănare (aspecte negative);
- tipul flegmatic caracterizat de echilibru, calm, toleranță, bună dispoziție dar și reactivitate redusă, comoditate, pedanterie, tendință de stereotipizare, etc.;
- tipul melancolic perseverent, serios, sensibil, responsabil (aspecte pozitive), neîncredere, pesimism, nesiguranță (aspecte negative).

În consecință, ascultarea persoanelor suspecte trebuie organizată în așa fel încât să se integreze în acest plan general de cercetare. Cum și când va fi efectuată ascultarea, unde, în ce condiții, care sunt problemele ce trebuie lămurite cu acest prilej, sunt întrebări la care organul judiciar trebuie să dea un răspuns în această etapă tactic criminalistică, de organizare a modului de desfășurare a ascultării a suspectului a celui care se presupune a fi făptuitorul.

Stabilirea prealabilă a problemelor ce urmează să fie clarificate cu ocazia ascultării se subordonează conduitei pe care o va adopta în anchetă făptuitorul. S-a admis că la prima interogare nu este recomandabil ca anchetatorul să abordeze toate aspectele necunoscute ale cauzei, deoarece i-ar da posibilitatea făptuitorului să cunoască datele deținute de acesta. Există făptuitori recidiviști care cunosc majoritatea procedurilor tactice de ascultare, etapele pe care le traversează anchetatorul, iar din modul în care sunt formulate și folosite întrebările pot deduce care este nivelul de informații deținut de anchetator și cât de incriminatorii sunt pentru ei, precum și cât de dificil le va fi să ascundă adevărul.

Problemele ce urmează a fi lămurite în timpul ascultării trebuie ordonate cronologic – lăsând loc pentru modificarea acestei strategii, în funcție de elementele noi, necunoscute anchetatorului, care apar, inevitabil, în timpul fiecărei ascultări (declarații noi ale făptuitorului, în contradicție cu declarațiile anterioare sau care conțin acte nedescoperite de către anchetatori, mărturisiri, relatări despre existența unor complici etc.).

Aptitudinile sunt componente ale personalității și trebuie cunoscute, ca atare, de către anchetator. Acestea sunt însușiri

³⁴⁷ Ibidem, pag. 239.

psihice individuale, relativ stabile și prezintă o bază structurală exprimată de anumite particularități anatomo-fiziologice. Aptitudinile se clasifică în generale (inteligență, spirit de observație, memorie vizuală etc.) și speciale (ureche muzicală, talent etc.). Pentru ca ancheta să-și atingă scopul propus, cunoașterea trebuie să aibă în vedere atât aptitudinile generale, cât și cele speciale ale făptuitorului deoarece desfășurarea fiecărei activități ilicite poartă amprenta personalității făptuitorului.

Printre alte elemente de natură să conducă la conturarea personalității făptuitorului se menționează în literatura³⁴⁸ de tactică criminalistică și mediul familial ineluctabil în care a trăit acesta, școlile pe care le-a urmat, profesiile, cercul de prieteni, etc. De asemenea, nu vor fi neglijate nici locul unde a activat ca militar³⁴⁹ și comportamentul său în toată această perioadă precum și antecedentele penale. Se impune, deci, cunoașterea inteligenței, slăbiciunilor, pasiunilor, comportamentul în familie și în societate, activitatea desfășurată la locul de muncă.³⁵⁰ Toate acestea sunt necesare pentru o bună și eficientă desfășurare a ascultării precum și în vederea unei viitoare corecte individualizări a pedepsei.

Organizarea ascultării – în procesul penal, activitatea de ascultare a făptuitorului reprezintă doar o etapă în îndeplinirea scopului acestuia și anume aflarea adevărului cu privire la activitatea ilicită cercetată. În raport de informațiile inițiale obținute, anchetatorul stabilește strategia de anchetă, elaborând *versiunile* referitoare la modul care va decurge ascultarea.

De asemenea, dacă făptuitorul face referiri la anumite probleme care nu se află în planul de ascultare, în mod natural, el nu trebuie oprit ci lăsat – chiar încurajat – să vorbească, planul de ascultare fiind cel care va suferi modificări. Anchetatorul va apela la calitățile sale profesionale, pentru a integra în mod eficient declarațiile astfel obținute în ansamblul problemelor pe care dorea să le clarifice. De aceea, este necesar ca anchetatorul să cunoască, înainte de a se întâlni cu făptuitorul, toate datele și informațiile de care are nevoie pentru aflarea adevărului.

În timpul ascultării, făptuitorul trebuie convins că în dosar există suficiente dovezi care susțin vinovăția sa. Aceste mijloace de probă, trebuie selecționate, din ansamblul probator, cu mare atenție, astfel încât să nu fie compromisă ancheta. În fiecare cauză penală există probe care nu trebuie cunoscute de persoana anchetată în prima fază a anchetei. Anchetatorul trebuie să-și rezerve posibilitatea

³⁴⁸ E. Stancu, op. cit., pag. 437.

³⁴⁹ N.A. – este recunoscut faptul că structurile militare acordă o importanță deosebită cunoașterii persoanei și, în aceste condiții, anchetatorii pot descoperi elemente de interes care să-i ajute la pregătirea ascultării persoanei respective

³⁵⁰ E. Stancu, op. cit., pag. 437.

de a prezenta la momentul oportun o probă, cu alte cuvinte să se folosească de ceea ce în practică este denumită „arma surprizei”.

Înainte de a fi aduse la cunoștința persoanei anchetate, probele trebuie minuțios verificate pentru a nu se prezenta probe false, incerte, neconcludente, rezultat al ignoranței anchetatorilor, erori apărute cu prilejul efectuării cercetării la fața locului sau a anumitor împrejurări de fapt independente. Pe lângă alegerea materialului probator ce urmează a fi utilizat se stabilește și modul în care acesta va fi prezentat, în funcție de personalitatea persoanei ascultate și de natura probelor. În general, folosirea materialului probator este determinată de poziția necooperantă în anchetă a făptuitorului, întemeiată pe credința că nu sunt probe suficiente, că nerecunoașterea sa nu va antrena răspunderea penală sau recunoașterea, din contră, atrage oprobriul public ori desconsiderarea.

Prezentarea materialului probator se face gradual, începând cu acele probe care au o importanță mai mică dar care susțin în mod indubitabil vinovăția. Esențial rămâne momentul în care se face prezentarea probelor de vinovăție, care trebuie ales cu mult discernământ de către anchetator, cel mai propice fiind acela în care făptuitorul străbate o stare psihică adecvată, apreciată în mod obiectiv, de la caz la caz.³⁵¹

Stabilirea ordinii în care se va face ascultarea influențează în mod nemijlocit modalitatea de aducere a făptuitorilor în camera de ascultare, fiind specifică cauzelor penale complexe în care există mai mulți făptuitori sau/și suspecti.

De regulă, ascultarea va începe cu cei despre care se dețin mai multe informații sau cei care fac declarații conforme cu materialul probator obținut până în acel moment³⁵². Această regulă poate fi însă influențată de modul cum a fost pregătită și desfășurată activitatea ilicită, de sarcinile asumate de fiecare participant, de personalitatea celor care vor fi ascultați, de faptul că unii sunt la primul contact cu ancheta iar alții au o anumită experiență, ș.a. Ordinea și modalitatea de citare trebuie să conducă la evitarea, cel puțin în cadrul anchetei, contractului între persoanele interesate în cauză. De asemenea, trebuie evitat contactul între persoanele care au fost deja audiate și cele ce urmează să fie ascultate, deoarece primele pot furniza informații despre declarațiile pe care le-au dat, informațiile și probele deținute de către anchetatori (în cazul unei atitudini permissive și transparente a acestora).

În mod evident, comunicarea dintre făptuitori – care sunt interesați să se pună de acord între ei în legătură cu ce vor declara –

³⁵¹ A. Ciopraga, op. cit., pag. 260.

³⁵² E. Stancu, op. cit., pag. 436, C. Aionîtoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 94.

precum și dintre aceștia și martori sau persoana vătămată, trebuie evitată. Ei pot interveni cu rugăminți sau chiar amenințări pe lângă aceștia, compromițând astfel ancheta³⁵³. Posibilitatea de comunicare crește atunci când făptuitorul este cercetat în stare de libertate. De aceea, este indicat ca acesta să fie citat în dimineața zilei în care va avea loc ascultarea și chiar la prima oră, iar în cazul în care va acționat mai mulți făptuitori, aceștia să fie interogați în camere separate și la ore diferite în sediul organului judiciar. În anumite împrejurări anchetatorul se poate deplasa la locul în care se află făptuitorul (spital, penitenciar, loc de muncă și chiar domiciliu).

O ultimă posibilitate, care sub raport psihologic poate asigura eficiența ascultării, este ca aceasta să se desfășoare la locul în care a fost desfășurată activitatea ilicită (în special în cazul persoanelor labile emoțional, precum și în cazul activităților săvârșite cu violență – omor, viol, tâlhărie), mizându-se pe caracterul evocator al locului faptei.

Asigurarea prezenței apărătorului – dreptul la apărare este un drept fundamentat, reglementat distinct de legiuitorul constituant și de alte documente de drept internațional, întrucât prezintă un real interes pentru activitatea judiciară. Într-o accepțiune cuprinzătoare dreptul la apărare include totalitatea drepturilor și regulilor procedurale care oferă persoanei posibilitatea de a se apăra împotriva acuzațiilor ce i se aduc, să conteste învinuirile, să scoată la iveală nevinovăția sa. Accepțiunea restrânsă a dreptului de apărare se circumscrie doar posibilității folosirii unui avocat, în cursul procesului de către persoana care dorește să exercite acest drept pe riscul său, alegându-și singură apărătorul.

Sunt situații în care asistența juridică este obligatorie pentru unele categorii de persoane³⁵⁴. Într-un asemenea caz subzistă obligația organului judiciar de a se desemna și încunoștința apărătorul asupra datei și orei când se vor efectua activitățile de anchetă ce necesită prezența sa. Prezența apărătorului este necesară și întrucât aducerea la cunoștință a învinuirii se face în cel mai scurt timp și numai în asistența avocatului ales sau numit din oficiu, care devine practic un garant al respectării drepturilor persoanei.

Asigurarea prezenței interpretului, părintelui, tutorelui sau educatorului – legea prevede prezența interpretului când persoana ce urmează să fie ascultată nu cunoaște limba română sau chiar dacă o cunoaște nu se poate exprima. Curtea Europeană a

³⁵³ E. Stancu, op. cit., pag 437, C. Aionitoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 94.

³⁵⁴ N.A. – prevederile legale fac referire la minori, militari în termen sau cu termen redus, rezerviști, concentrați, elevi (studenti) ai unor instituții militare de învățământ, internați într-o școală specială de reeducare și muncă ori când este arestat, chiar în altă cauză, cât și în cazul celorlalți învinuiți sau inculpați

Drepturilor Omului a determinat domeniul de aplicare³⁵⁵ a dreptului la asistența gratuită a unui interpret, în sensul că limitele acestuia se întind de la instrucția preparatorie și înscrisurile aflate la dosarul cauzei, ședința de judecată și hotărârea pronunțată, fără traducerea scrisă a tuturor documentelor sau pieselor oficiale aflate la dosar.

Ascultarea minorului care nu a împlinit vârsta de 16 ani se face în prezența părinților, a reprezentantului autorității tutelare, a tutorelui, curatorului ori a persoanei sub îngrijirea căreia se află. Rațiunea unei asemenea măsuri se bazează pe asigurarea unui climat de siguranță și încredere pentru minorul ce urmează a fi ascultat, ceea ce facilitează realizarea contactului psihologic, asigurând condiții optime desfășurării ascultării. Având în vedere calitatea procesuală în care este ascultat minorul, considerente de ordin tactic au impus invitarea persoanelor enumerate, însă participarea lor nu este obligatorie, fiind recomandat ca în unele situații acestea să fie înlocuite cu alte persoane care, deși nu au calitățile celor de mai sus, se bucură de stima și încrederea minorului, condiții ce asigură obținerea unei declarații sincere.

Și această activitatea se efectuează în faza preliminară ascultării, aspect ce determină cunoașterea relațiilor existente între făptuitorul minor și persoanele cărora a fost încredințat spre creștere și educare pe de o parte și persoanele în care minorul are încredere, pe de altă parte.

Întocmirea planului de ascultare – Întreaga activitate de pregătire a ascultării făptuitorului are ca finalitate elaborarea unui plan de ascultare care va conține problemele de clarificat, ordinea în care vor fi abordate și materialul probator care va fi prezentat. La întocmirea planului se va ține cont de natura activității ilicite desfășurate, de poziția pe care s-a situat făptuitorul până în acel moment, precum și de procedeele tactice de ascultare alese.

Pentru toate cauzele penale există anumite probleme cu caracter general care trebuie lămurite prin ascultarea făptuitorului. Astfel, anchetatorii vor urmări:

- obținerea de date complete asupra faptelor ce i se rețin în sarcină;
- cunoașterea și verificarea probelor, argumentelor pe care le prezintă în apărarea sa;
- dovedirea poziției sale nesincere, atunci când declarațiile date se contrazic cu faptele stabilite și dovedite;
- descoperirea cât mai multor activități ilicite în care a fost implicat cel în cauză, a celorlalți participanți, a condițiilor în care au fost desfășurate, a rezultatelor obținute, etc.

³⁵⁵ C. Aionîțoie, T. Butoi, op. cit., pag. 95.

Pe lângă aceste aspecte comune tuturor ascultărilor, fiecare cauză prezintă particularitățile sale, determinate de natura activității ilicite ce constituie obiectul său, de împrejurările în care aceasta a fost desfășurată, de numărul de participanți, de natura contribuției fiecăruia, etc. Aflarea adevărului este condiționată de lămurirea tuturor problemelor concrete, strict referitoare la acea activitate ilicită și nu doar a celor cu caracter general, comune tuturor activităților ilicite.

Întocmirea planului de ascultare se impune pentru fiecare ascultare, indiferent dacă într-o cauză pare mai simplu iar în alta mai complicat. De asemenea, în cazul implicării mai multor făptuitori, planul de ascultare va fi elaborat individual, în funcție de psihologia fiecăruia, de implicarea în desfășurarea activității ilicite, de antecedentele penale și de poziția adoptată în anchetă până în acel moment. Din punct de vedere tactic, la formularea întrebărilor trebuie acordată multă atenție, anchetatorul trebuie să știe cum să întrebe, ce să întrebe, pe cine și când să adreseze o anumită întrebare.

Din practica judiciară rezultă că întrebările care fundamentează planul de ascultare se clasifică în trei categorii fundamentale: întrebări temă, întrebări problemă și întrebări detaliu³⁵⁶.

Întrebările temă au caracter de generalitate, oferind posibilitatea făptuitorului să declare tot ce are de arătat în legătură cu fapta sau faptele pentru care este cercetat.

Întrebările problemă se referă la lămurirea unor aspecte din activitatea ilicită, asigurând caracterul sistematic al ascultării.

Întrebările detaliu se disting prin concretețe, făptuitorul fiind obligat să nuanțeze, să explice; din categoria acestora fac parte cele de completare, de control, de referință și cele de verificare care asigură, nu numai consistența declarației, ci și verificarea acesteia.

În literatura de specialitate³⁵⁷ s-au cristalizat condițiile pe care trebuie să le îndeplinească întrebările, astfel, acestea trebuie: să fie formulate la nivelul de înțelegere al persoanei ascultate, să fie clare, să fie scurte, precise, să oblige la oferirea de explicații, să-l determine pe făptuitor să povestească, să nu scurteze răspunsul așteptat, să surprindă persoana ascultată dar să nu o încurce. Dacă ascultarea făptuitorului se desfășoară în mai multe etape, aspect determinat de aflarea unor probe noi, de conduita în anchetă, de faza în care se aflau cercetările la data ascultării anterioare, se va întocmi plan de ascultare pentru fiecare etapă – eliminându-se, astfel, omisiunile și, implicit, tergiversarea cercetătorilor.

³⁵⁶ C. Aionițoiaie, T. Butoi, op. cit., pag. 95

³⁵⁷ T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 240-247.

Întrebările din planul de ascultare trebuie, ordonate într-o succesiune cronologică sau psihologică în funcție de temperamentul și poziția din timpul anchetei a persoanei ascultate. La elaborarea planului se va ține seama de orice situație care se poate ivi în timpul ascultării care nu trebuie să conducă la surprinderea anchetatorului.

În concluzie, nu doar anchetatorul trebuie să aibă o gândire divergentă și o atenție distributivă, ci și planul de ascultare trebuie să aibă un caracter flexibil, putând fi modificat în funcție de desfășurarea ascultării și de declarațiile celui audiat. Această flexibilitate va conduce la posibilitatea de modificare și adaptare a planului la fiecare situație dar nu la schimbarea sau înlocuirea acestuia deoarece pentru orice anchetator este foarte dificil să improvizeze un nou plan în timpul ascultării, un plan care să fie mai eficient.

Crearea unui cadru adecvat desfășurării ascultării – în acest sens încăperea în care se va desfășura ascultarea, trebuie amenajată astfel încât persoana ascultată să nu considere audierea ca pe un joc sau ca pe o povară. Nu sunt de neglijat rolul factorilor ergonomici în obținerea unor declarații veridice, în categoria cărora includem: existența unor condiții minime de confort (scaun, birou, lumină naturală și artificială), iar căldura³⁵⁸ asigură nu numai premisa dialogului, ci și consemnarea corectă a declarației.

Primul contact cu camera de anchetă trebuie să-i inspire făptuitorului seriozitatea situației în care se află și oficialitatea activității la care va participa. De aceea, încăperea trebuie să fie curată și cu toate așezate în ordinea firească. Biroul anchetatorului plin de dosare sau hârtii aruncate în mod haotic, îl face pe cel chemat în fața justiției să creadă că va fi foarte ușor de ascuns adevărul unui organ judiciar care dacă este dezordonat cu propriile lucruri poate fi dezordonat și cu propriile gânduri.

Practica a demonstrat că sunt necesare și unele măsuri suplimentare cum ar fi așezarea făptuitorilor cât mai departe de ușă sau fereastră (nu puține au fost cazurile când aceștia au încercat să fugă sau să se sinucidă) sau interpunerea între aceștia și fereastră a unui obstacol care să-i împiedice să-și concretizeze eventualele intenții de fugă sau de automutilare (un birou, o masă, etc.). O altă măsură constă în luarea tuturor obiectelor tăioase, înțepătoare, dure (cuțite, lame, pixuri, ace de birou, agrafe pentru hârtie etc.) din preajma locului unde va fi așezat făptuitorul, obiecte pe care acesta le poate folosi pentru a se automutila sau pentru a-l ataca pe anchetator ori a crea o diversiune ce poate zădărnici ancheta (înghițirea acelor, agrafelor etc.).

³⁵⁸ **N.A.** – în sens fizic, o temperatură adecvată purtării unui dialog

Realizarea contactului psihologic dintre anchetator și persoana ascultată presupune relația nemijlocită dintre aceștia și modalitatea principală de a se examina reciproc, fiecare fiind, rând pe rând, subiect și obiect al cunoașterii. Se consideră că anchetatorul are o poziție privilegiată în raport cu persoana interogată, determinată de cunoașterea multor împrejurări în care a fost desfășurată activitatea ilicită, de aprecierea profesională a poziției (sincere sau nesincere) pe care se va situa făptuitorul, a capacității de rezistență psihică a interlocutorului, a temperamentului și de posibilitatea alegerii strategiei sau liniei tactice adoptată în desfășurarea ascultării.

Făptuitorul audiat adoptă fie o poziție rezervată, fie una refractară, bazate pe tipul de personalitate, experiența în domeniul desfășurării de activități ilicite și contactul repetat cu organele judiciare, precum și gravitatea consecințelor faptei săvârșite. Dificultățile în realizarea contactului psihologic se datorează poziției procesuale de implicare în cauza pe care a săvârșit-o, dar și, uneori, abordării frontale, lipsită de tact, pe tema antecedentelor penale sau aspectelor legate de fapta comisă ori aroganței anchetatorului.

Premisele pozitive ale realizării contactului psihologic se întemeiază pe aspecte precum:

- poziția flexibilă, destinsă adoptată de anchetator la primirea persoanei ce urmează a fi ascultate în camera de ascultare;
- atenuarea opoziției de interese între cei doi parteneri și aptitudinea de a-l determina pe făptuitor să colaboreze, folosind flatarea ca element psihologic sau minimalizarea pericolului ori consecințelor previzibile în plan fizic ori psihic;
- crearea atmosferei propice comunicării deschise, sincere;
- câștigarea încrederii prin arătarea calităților și defectelor pe care le are făptuitorul, insistându-se asupra primelor deoarece defectele, cel puțin ca principiu, supără;
- limbajul folosit de anchetator trebuie să evite expresiile apăsătoare – furt, vătămare, omor – cu altele care sunt mai „suportabile”, mai adecvate situației;
- manifestarea interesului față de cele declarate de făptuitor, chiar dacă cele relatate sunt, deja, cunoscute din alte surse;
- invitarea unor persoane apropiate celor ascultați.

Aspectul exterior neglijent, oboseala, iritarea, nervozitatea, gesturile de intoleranță a anumitor accesorii ce fac parte din ținută (craută, ceas, etc.) vor avea consecințe negative asupra desfășurării ascultării. Făptuitorul nu-l va considera pe anchetator cu nimic superior lui, ba uneori, datorită aspectelor enunțate îi alimentează impresia că îi este chiar superior, ceea ce, în plan psihic, reprezintă o importantă bătălie pierdută de către anchetator care cu greu va reuși să recapete controlul asupra celui pe care îl ascultă și să-l determine

pe acesta „să meargă” către recunoașterea implicării în activitatea ilicită cercetată.

Stabilirea locului unde se va efectua ascultarea – problema examinată are o soluție legislativă implicită ce rezultă din reglementarea expresă, a situațiilor când făptuitorul se găsește în imposibilitate de a se prezenta pentru a fi ascultat, aspect ce obligă organul judiciar sau instanța de judecată să se deplaseze și să-l asculte la locul unde se află. Se înțelege că locul respectiv nu comportă nici o amenajare, fiind acceptat, fără condiții, din motive umanitare (boală, imposibilitatea deplasării, vârsta înaintată), impuse de situația în care se află cel ce trebuie ascultat. Pe cale de consecință, rezultă că făptuitorii care nu se află în situațiile arătate pot fi ascultați la sediul organului judiciar sau al instanței de judecată. Această situație este favorabilă anchetatorului care este familiarizat cu locul ascultării, permițându-i organizarea în condiții corespunzătoare a ascultării, mai ales în situațiile când folosește probele de vinovăție, nefiind obligat să le transporte în alte locuri.

În locul ascultării nu trebuie să existe telefoane, fixe sau mobile, iar dacă există în perioada interogatoriului vor fi închise. Accesul altor anchetatori trebuie să fie interzis ori limitat pentru a se crea momentul psihologic favorabil recunoașterii.

4.3 Desfășurarea ascultării persoanelor în cadrul anchetei judiciare

4.3.1 Desfășurarea ascultării persoanei vătămate

Organul de urmărire penală are obligația de a chema pentru a fi ascultate, persoanele care au suferit o vătămare fizică, morală sau materială prin desfășurarea unei activități ilicite și pe cele care trebuie să răspundă pentru crearea prejudiciului. În desfășurarea acestei activități complexe este necesară parcurgerea unei succesiuni de etape. Prin parcurgerea acestor etape s-a creat pentru cei care au sarcina administrării mijloacelor de probă necesare, posibilitatea obținerii unor declarații veridice. Aceste momente sunt: înfățișarea persoanei vătămate, verificarea identității sale, ascultarea cu privire la datele personale, aducerea la cunoștință a posibilității de a participa ca parte vătămată în procesul penal ori ca parte civilă sau de a renunța la aceste calități și de a depune mărturie, precum și dreptul de a fi asistată de un apărător, în condițiile prevăzute de lege. Numai după aducerea la îndeplinire a acestor obligații legale, se trece la ascultarea persoanei vătămate³⁵⁹.

Ascultarea persoanei vătămate parcurge, de regulă, trei etape:

³⁵⁹ A. Ciopraga, op. cit., pag. 214.

- verificarea identității și ascultarea răspunsurilor cu privire la datele personale;
- relatarea liberă sau spontană;
- relatarea dirijată sau ascultarea prin adresarea de întrebări.

Verificarea identității persoanei vătămate – Verificarea identității reprezintă primul moment al audierii propriu-zise. După ce organul judiciar s-a edificat cu privire la identitatea persoanei vătămate, îi aduce la cunoștință acesteia faptele și împrejurările în legătură cu care va fi ascultată³⁶⁰. Sfera întrebărilor prevăzute de lege poate fi lărgită prin formularea altor întrebări cu caracter neutru³⁶¹. Asemenea întrebări, pe de o parte, deschid organului judiciar posibilitatea cunoașterii unor date referitoare la anumite momente din viața sa, ocupațiile anterioare, diverse pasiuni, modul de organizare a timpului liber, raporturile cu vecinii, cu colegii de muncă, etc. Aceste discuții, dezvăluind personalitatea persoanei vătămate, ușurează mult munca anchetatorului în legătură cu alegerea și aplicarea celor mai adecvate reguli tactice pe parcursul audierii, precum și în aprecierea declarațiilor sale. De asemenea, anchetatorul are șansa câștigării încrederii persoanei vătămate și, drept urmare, aceasta devine mai puțin emotivă și mai sigură pe cele relatate. În acest fel, se realizează contactul psihologic între interlocutori, declarațiile pe care le face persoana ascultată, apropiindu-se de realitatea celor întâmplate la fața locului.

Aceste întrebări au avantajul de a familiariza persoana vătămată cu atmosfera în care se va desfășura ascultarea și convingerea acesteia că anchetatorul este bine informat, ceea ce o poate determina să renunțe la orice încercare de a-l induce în eroare, mai ales în cazul celor de rea-credință. Ținând seama de personalitatea victimei, nivelul ei de cultură, vârsta și pasiunile sale, anchetatorul poate să orienteze discuțiile prealabile, prin întrebări discrete, spre probleme care, din datele cunoscute o pasionează mai mult, în care se simte mai competentă și îi face plăcere să discute despre ele. Literatura de specialitate³⁶² exemplifică în acest sens persoanele în vârstă, care vorbesc cu pasiune despre întâmplări, prieteni vechi, despre copii și nepoți, despre literatură sau muzică. În ceea ce-i privește pe tineri, aceștia fiind pasionați de călătorii, excursii, sport, muzică ușoară, aparatură electronică, în discuțiile pe asemenea teme sunt atrași, în mod deosebit, și își angajează întreaga lor ființă pentru a demonstra valabilitatea celor afirmate, avantajele anumitor mașini sau aparate în comparație cu altele.

Încă din această primă etapă, anchetatorii sunt obligați să respecte câteva reguli tactice – primirea persoanei într-o manieră

³⁶⁰ I. Mircea, op. cit., pag. 264.

³⁶¹ E. Stancu, op. cit., pag. 424.

³⁶² C. Aionitoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 160.

corectă, crearea unui cadru de ascultare sobru, lipsit de factori stresanți, care pot distra atenția persoanei vătămate, precum și comportamentul anchetatorului care trebuie să fie calm, să încurajeze dialogul, fiind contraindicată atitudinea de răceală, sfidare sau aroganță³⁶³.

Relatarea liberă sau spontană – începe, ca principiu, prin adresarea unei întrebări de ordin general menită să ofere posibilitatea persoanei vătămate, părții civile, de a declara tot ce știe cu privire la faptele și împrejurările pentru a căror lămurire este ascultată. O asemenea întrebare temă, de genul: „Ce cunoașteți în legătură cu fapta de... din data de... a cărei victimă ați fost?” permite persoanei vătămate sau părții civile să relateze faptele, împrejurările, în succesiunea lor firească, logică, fără ca declarația să fie limitată în vreun fel prin intervențiile celui ce efectuează ascultarea³⁶⁴.

Atât literatura de specialitate cât și practica judiciară au consacrat regulile tactice de care trebuie să țină cont anchetatorul care efectuează ascultarea, pentru a realiza scopul acestei activități. Dintre acestea enumerăm:

- *Ascultarea persoanei vătămate cu răbdare și calm, fără a fi întreruptă*, chiar dacă aceasta relatează faptele cu lux de amănunte, unele fără semnificație în lămurirea cauzei. Limitarea expunerii la aspectele importante comportă neajunsul de a nu sesiza aspectele care prezintă importanță atât pentru persoana vătămată cât și pentru organele judiciare. Expunerea, la adăpost de intervențiile inoportune ale organului judiciar, oferă persoanei vătămate posibilitatea concentrării eforturilor, a dirijării atenției asupra faptelor, astfel cum acestea au fost percepute și memorate; întreruperea persoanei vătămate are adeseori un efect defavorabil asupra declarațiilor deoarece, astfel de intervenții, mai cu seamă în cazul persoanei vătămate cu un nivel cultural redus, au drept urmare dezorientarea, pierderea firului expunerii. În situațiile în care prin expunerea liberă persoana vătămată se îndepărtează de obiectul cauzei ori expunerea este confuză organul judiciar poate interveni pentru ca acestea să revină la subiect.

- *Evitarea oricărui gest, reacție sau expresie, mai ales ironică*, prin care se aprobă sau se resping declarațiile persoanei vătămate sau ale părții civile, evitarea apostrofării sau oricărui aprecieri cu privire la posibilitățile de a percepe, memora sau reproduce faptele sau împrejurările cu privire la care este ascultată aceasta;

- *Ajutarea persoanei vătămate cu mult tact, fără a o sugesiona sub nici o formă, dacă nivelul intelectual, cultural, o împiedică să facă o relatare liberă cât de cât coerentă;*

³⁶³ I. Mircea, op. cit., pag. 265.

³⁶⁴ A. Ciopraga, op. cit., pag. 216.

- *Notarea aspectele semnificative, ca și eventualele contradicții sau neclarități în expunere* – în timpul relatării libere, organul judiciar își va nota „problemele”, pe care le va lămuri, în etapa următoare, prin întrebările pe care le va adresa.

În procesul ascultării persoana vătămată re trăiește o stare emoțională specială, determinată de faptul că a suportat, nemijlocit, urmările desfășurării activității ilicite. În aceste condiții, relatarea va fi întreruptă din loc în loc de trăiri lăuntrice, exteriorizate prin pauze în expunere, reluare de idei sau repetări de fraze, precum și prin mimică și gesticulații specifice. Analizând aceste exteriorizări se poate observa efortul persoanei vătămate de a prezenta acele aspecte ale cauzei care îi sunt favorabile sau care evidențiază mai bine adevărul. Anchetatorii trebuie să supravegheze neîntrerupt comportamentul persoanei pe care o ascultă, în timpul expunerii, spre a observa pauzele în expunere sau graba de a relata anumite aspecte, mimica precum și ridicarea ori coborârea tonului vorbirii³⁶⁵.

Expunerea liberă a faptelor, mai cu seamă când privește un volum mare de informații sau date care comportă un anumit grad de complexitate, nu înseamnă o simplă înșiruire a fenomenelor în forma în care au fost percepute, ci un proces activ de gândire, în care informațiile memorate sunt supuse unor modificări și restructurări. Această particularitate a reproducerii se poate repercuta atât într-o direcție favorabilă, cât și într-una defavorabilă relatării spontane. Astfel, influențează adeseori într-un sens defavorabil asupra declarațiilor, expunerea faptelor într-o formă schematică, comprimată. Dimpotrivă expunerea în ordinea în care au fost percepute, evocarea ordonată, detaliată a faptelor are o influență pozitivă asupra declarațiilor părții vătămate³⁶⁶.

Din punct de vedere tactic³⁶⁷ relatarea liberă ori spontană prezintă mai multe avantaje, importante fiind următoarele:

- povestind ceea ce consideră că ar interesa cauza, persoanele ascultate pot prezenta fapte, date, împrejurări, detalii, necunoscute de către anchetatori până în momentul ascultării;
- părțile pot prezenta elemente din care să rezulte implicarea și în alte activități ilicite a făptuitorului;
- pe parcursul relatării libere sau spontane, anchetatorul are posibilitatea să studieze persoana ascultată, să observe modul cum își formulează expunerea, siguranța cu care prezintă faptele ori împrejurările sau, dimpotrivă, ezitățile și omisiunile ce apar, încercările de a completa anumite lacune din succesiunea faptelor, interesul pentru a relata într-un anumit mod, să explice cauzele afirmațiilor neconforme cu realitatea, să aprecieze buna ori reaua –

³⁶⁵ C. Aionitoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 161.

³⁶⁶ E. Stancu, op. cit., pag. 425.

³⁶⁷ A. Ciopraga, op. cit., pag. 217-218.

credință a acesteia. De altfel, studierea persoanei vătămate trebuie să constituie pentru cel care conduce ascultarea, temeiul adoptării tacticii ce va fi folosită în etapa ascultării dirijate, respectiv, în etapa adresării întrebărilor.

Relatarea dirijată sau ascultarea prin adresarea de întrebări – Ultima etapă a audierii nu are, teoretic³⁶⁸, caracter obligatoriu. În practică însă, sunt numeroase cazuri în care anchetatorii sunt nevoiți să formuleze întrebări – întrucât relatarea liberă este lacunară ori nu a rezolvat problemele stabilite în cadrul activităților pregătitoare.

Formularea de întrebări este necesară pentru lămurirea unor aspecte neclare, confuze, datorate unor multiple cauze. Astfel, uneori, omisiunea cu ocazia relatării libere a unor aspecte, poate avea caracter deliberat când, persoana vătămată, cu rea-credință, trece sub tăcere fapte sau împrejurări care îi sunt binecunoscute³⁶⁹. Omisiunea unor aspecte poate avea și caracter nedeliberat deoarece persoana vătămată nu intuiește utilitatea acestora pentru aflarea adevărului și de aceea nu le amintește – dar ceea ce a considerat ca fiind lipsit de importanță din punctul său de vedere, se poate dovedi a fi important pentru anchetă. Alteori, astfel de omisiuni se datorează scăpării din vedere, situație ce se verifică mai cu seamă în cazul persoanelor vătămate emotive sau care întâmpină dificultăți în exprimarea ordonată a ideilor.

În fine, în cursul expunerii libere a persoanei vătămate, aceasta se referă la împrejurări pe care și le amintește cu ușurință, care stăruie în memoria sa, aceasta nu înseamnă că aspectele omise au dispărut din memorie³⁷⁰, că nu pot fi restabilite cu ajutorul întrebărilor adresate de către anchetator, respectând regulile tactice amintite. Obținerea răspunsurilor dorite este condiționată de inteligibilitatea limbajului, de modul de formulare, de termenii prin care se exprimă întrebarea, mai cu seamă în cazul întrebărilor ce comportă un anumit grad de complexitate. Asemenea întrebări trebuie formulate într-un limbaj pe înțelesul celui ascultat, astfel încât, să fie accesibile și persoanelor vătămate cu un grad de instrucție mai redus. Atât conținutul de idei pe care îl implică întrebarea, cât și formularea însăși, trebuie adaptate nivelului de cultură, posibilităților de înțelegere ale celui ascultat, altfel audierea riscă să nu-și realizeze obiectivele propuse. Întrebările vor viza strict faptele percepute de persoana vătămată, nu vor conține elemente de

³⁶⁸ **N.A.** – există posibilitatea ca anchetatorul să afle tot ceea ce și-a propus încă din etapa ascultării libere; într-o asemenea situație ipotetică, totuși, ar trebui observat că cele constatate trebuie verificate iar aceasta poate începe, chiar, cu etapa ascultării dirijate

³⁶⁹ **E. Stancu**, op. cit., pag. 425.

³⁷⁰ Ibidem, pag. 426.

intimidare, de punere în dificultate a acesteia, iar ritmul, accentul sau tonul pe care sunt adresate nu trebuie să sugereze răspunsul³⁷¹.

Întrebările trebuie să fie concise și să se refere la aspecte determinate. Când se urmărește precizarea unui număr mare de împrejurări, nu este indicat ca toate acestea să fie cuprinse într-o singură întrebare, ci se recomandă disjungerea lor în tot atâtea întrebări câte aspecte comportă răspunsul. Întrebările trebuie adresate într-o anumită ordine, într-o succesiune impusă de sfera și natura împrejurărilor ce urmează a fi completate și precizate. Fiecare întrebare trebuie să decurgă, în mod firesc, din cea anterioară astfel încât adresarea unei întrebări să fie pregătită de cea care a precedat-o, să permită precizarea succesivă a împrejurărilor rămase nelămurite în urma expunerii libere.

Adresarea de întrebări devine obligatorie în ipoteza persoanelor vătămate asupra cărora există suspiciuni cu privire la sinceritatea lor; în consecință, întrebările trebuie formulate astfel încât să determine persoana ascultată să facă declarații conforme cu realitatea. Sub aspectul tacticii criminalistice, ascultarea acestor persoane se aseamănă cu ascultarea unor martori mincinoși, situându-se în cadrul specific ascultării făptuitorilor.

Potrivit literaturii de specialitate întrebările pot fi: întrebări temă, întrebări problemă, întrebări de detaliu. În această etapă vor fi folosite întrebările de detaliu, care se subdivid în raport cu scopul și aspectele ce trebuie lămurite, astfel:

– *de completare* în cazurile în care persoana vătămată relatează mai puțin decât ceea ce a perceput în mod real. Caracterul incomplet al declarațiilor obținute pe calea relatării libere rezultă din cauze obiective sau subiective diverse: recepție distorsionată, memorare incompletă, redare intenționată cu omiterea unor aspecte semnificative, atitudini de rea-credință³⁷². Prin intermediul primei grupe de întrebări anchetatorul poate să clarifice raporturile anterioare dintre persoana care se declară vătămată și făptuitor, dacă s-au cunoscut sau nu, de când, cu ce ocazie, prin cine, după aprecierea sa motivele faptei, pe cine cunoaște din anturajul acestuia, conduita făptuitorului anterioară desfășurării activității ilicite³⁷³;

– *de precizare* vizând acele aspecte la care persoana vătămată s-a referit dar lipsa de claritate impune unele detalieri³⁷⁴. Ceea ce apropie întrebările de precizare de cele de completare este împrejurarea că atât unele, cât și celelalte, își au punctul de plecare în omisiunile făcute de persoana vătămată cu ocazia relatării libere a

³⁷¹ I. Mircea, op. cit., pag. 265.

³⁷² E. Stancu, op. cit., pag. 425.

³⁷³ A. Ciopraga, op. cit., pag. 220.

³⁷⁴ E. Stancu, op. cit., pag. 425.

faptelor. Ceea ce le atribuie un caracter de sine stătător este faptul că întrebările de completare privesc acele aspecte la care persoana vătămată, dintr-un motiv sau altul, nu a făcut referire în cursul expunerii, nu a făcut vorbire de ele, în vreme ce întrebările de precizare vizează acele aspecte la care persoana vătămată s-a referit, dar lipsa de precizări necesită unele clarificări³⁷⁵. Acest gen de întrebări se referă la aspecte, aparent, secundare, destinate circumstanțierii de mod, timp și loc privind producerea agresiunii³⁷⁶. Astfel, în primul rând trebuie clarificată starea persoanei vătămate pe timpul desfășurării activității ilicite – dacă a fost sănătoasă, bolnavă, odihnită, obosită, emoționată sau nu; dacă locul faptei era iluminat natural sau artificial, modul general de prezentare, în perimetrul său vizual se aflau mai multe persoane și dacă da, cu ce se ocupau ele. După aceea urmează să se clarifice cum a perceput desfășurarea activității ilicite, care a fost momentul declanșator, cine a mai observat, cum s-a desfășurat, ce fel de instrumente s-au utilizat, a intervenit cineva sau nu în procesul respectiv, câte lovituri au fost aplicate, cu ce și care a fost succesiunea lor, ce efecte imediate s-au produs³⁷⁷.

– *ajutătoare*, destinate reactivării memoriei și înlăturării denaturărilor sau transformărilor. Procedeu tactic presupune reamintirea prin asociație de idei, asociație prin contiguitate, a unor legături dintre obiecte și fenomene, determinantă fiind simultaneitatea producerii lor în timp și spațiu. Dacă persoana ascultată nu recurge singură la acest procedeu, anchetatorul îi poate sugera ideea asocierii faptului temporar uitat unor alte fapte aflate în contiguitatea spațială și temporară³⁷⁸.

– *de control*, destinate verificării unor afirmații sub raportul exactității și veridicității. Acest gen de întrebări este util întrucât permite verificarea poziției de fidelitate sau de nesinceritate pe care o adoptă persoana vătămată³⁷⁹. Principalul neajuns al folosirii acestei categorii de întrebări îl constituie posibilitatea de sugestionare a persoanei ascultate. Sugestia conduce la acceptarea, fără un examen critic, firesc și necesar, a ideilor altor persoane³⁸⁰. Întrebările ce pot sugera un anumit răspuns sunt denumite, îndeobște, tendențios sugestive. Astfel, sunt întrebările care fie acuză, fie provoacă un anumit răspuns scontat și dorit de cel ce efectuează ascultarea, fie, în sfârșit, îngrădesc libertatea părții vătămate la una dintre alternativele pe care le indică întrebarea.

³⁷⁵ I. Mircea, op. cit., p. 266.

³⁷⁶ E. Stancu, op. cit., pag. 426.

³⁷⁷ C. Suci, op. cit., pag. 585.

³⁷⁸ A. Roșca, Psihologie generală..., pag. 239.

³⁷⁹ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 222–223.

³⁸⁰ E. Stancu, op. cit., pag. 116.

Întrebările tendențios sugestive au un caracter deliberat, prin adresarea acestora se urmărește obținerea unui anumit răspuns ce nu corespunde realității. În funcție de o seamă de factori de sugestibilitate întrebările se înscriu în parametri largi, de la întrebări vădit sugestive la întrebări ușor sugestive³⁸¹. Ele pot însemna un anumit răspuns scontat și trebuie avute în vedere aceleași grade de susceptibile tipice determinative, disjunctive sau implicative³⁸². Frecvent, tendința firească a celui ascultat este de a răspunde mai degrabă cu „da” decât cu „nu”, din pornirea de a nu contraveni voinței anchetatorului. Este vorba de așa numita „sugestibilitate de statut”, întâlnită mai cu seamă în cazul celor refuzați din mediile socio-culturale, care primesc fără rezerve tot ceea ce vine din partea autorității³⁸³.

Ascultarea răspunsurilor la întrebări presupune, obligatoriu, respectarea unei conduite tactice³⁸⁴ specifice, a unor reguli tactice cum ar fi:

- ascultarea persoanei vătămate cu atenție și seriozitate, evitându-se gesturile ce denotă enervare, expresiile ori gesturile de aprobare sau dezaprobare;
- evitarea reacțiilor bruște generate afirmații contradictorii, mișcări agitate, incoerențe; ideal este ca anchetatorul să nu își exteriorizeze surprinderea ori nemulțumirea;
- observarea cu atenție, dar fără ostentație, a modului în care reacționează persoana vătămată la întrebări sau dacă au apărut indicii de posibilă nesinceritate.

Rolul activ al anchetatorului în etapa finală este cu atât mai pronunțat cu cât devine necesară completarea sau verificarea unor afirmații – dacă sunt contradictorii și, uneori, nesincere. La ascultarea părții responsabile civilmente se parcurg aceleași etape ca și în cazul ascultării celorlalte părți³⁸⁵.

Procedee tactice de ascultare persoanei vătămate –

Formulările abordate în literatura de specialitate lasă cale liberă folosirii unor procedee tactice și în ascultarea persoanei vătămate, deși acestea sunt specifice ascultării făptuitorului care, de regulă, se străduiește să ascundă adevărul, să inducă în eroare, să aibă o atitudine perfidă sau imorală, la adăpostul prezumției de nevinovăție. Din practica anchetatorilor rezultă că folosirea procedeeilor tactice de ascultare nu este specifică, întotdeauna, făptuitorilor, ci, acestea trebuie folosite în cazul tuturor celor care fac declarații contradictorii, oferă informații ireale sau retractează

³⁸¹ C. Suci, op. cit., pag. 579.

³⁸² E. Stancu, op. cit., pag. 117.

³⁸³ C. Aionitoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 159–162.

³⁸⁴ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 153–156.

³⁸⁵ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 317.

cele anterior declarate, aspecte care-i situează în categoria persoanelor de rea-credință.

Dar nu numai reaua-credință constituie motivul folosirii procedeele tactice în ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare; și unele erori de percepere, memorare și redare pot conduce la declarații necorespunzătoare adevărului. Pe bună dreptate, se afirmă că atunci când anchetatorul este confruntat cu reaua-credință sau cu buna-credință a celor ascuțați, finalitatea urmărită prin aplicarea procedeele tactice este invariabil aceeași: obținerea unor declarații sincere, fidele și complete³⁸⁶. Procedeele tactice constau în folosirea unor strategii adaptate personalității celui ascultat pentru a înfrânge rezistența opusă și a distruge apărările promovate până atunci, determinându-l să relateze adevărul.

Revenind la tema în discuție persoanele vătămăte pot exagera datele privitoare la prejudiciul cauzat, îngreunând poziția celor responsabili de desfășurarea activității ilicite. Dar și aceștia din urmă se pot situa pe o poziție negativă afirmând, de exemplu, că bunurile pretinse ca furate nu au existat în cantitatea reclamată ori au fost împrumutate făptuitorului. În asemenea situații anchetatorul are sarcina efectuării, în condiții obiective și de bună calitate, a examinării criminalistice a locului faptei și a altor activități de anchetă în vederea determinării împrejurărilor negative și pentru stabilirea naturii relațiilor anterioare dintre făptuitor și persoana vătămăta.

Dintre procedeele tactice folosite în ascultarea persoanelor vătămăte, cu titlu exemplificativ enumerăm: ascultarea repetată, ascultarea sistematică, folosirea complexului de vinovăție, ascultarea privind justificarea timpului, prezentarea probelor de vinovăție, etc. Uneori considerente de ordin tactic, impun necesitatea ascultării repetate a celui vătămăta în condiții diferite față de ascultarea inițială prin plasarea acestuia la locul faptei, cu ocazia efectuării altor activități de anchetă. Ascultarea în asemenea condiții oferă prilej de reactivare a unor amănunte, date sau probleme ce înlătură caracterul vag al declarației, generat de uitarea vremelnică sau incoerența expunerii în absența percepției nemijlocite a locului faptei³⁸⁷. Pentru persoanele de bună-credință care, deși bine intenționate în relatarea adevărului, dar mai presus de voința lor, comit erori, inexactități, procedeele tactice constituie un ajutor concret și eficient în obținerea unor declarații complete și fidele.

Din practica anchetatorilor s-a desprins teza potrivit căreia o persoană întrebăta în cadrul unei ascultări, imediat sau la o

³⁸⁶ C. Aionitoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 163.

³⁸⁷ E. Stancu, op. cit., pag. 386.

perioadă scurtă de timp, redă mai corect împrejurările în care s-a desfășurat activitatea ilicită decât dacă ascultarea se face după o perioadă mai mare de timp, de la data săvârșirii faptei. Problema se pune în aceeași termeni și pentru persoanele vârstnice. Nu puține sunt situațiile în care după folosirea unor procedee tactice de ascultare persoana vătămată să fie confruntată cu făptuitorul la solicitarea expresă a acestuia.

4.3.2 Desfășurarea ascultării martorilor

Reproducerea evenimentului judiciar constituie un fenomen complex care nu se desfășoară în mod mecanic, ci în strânsă legătură cu procesele gândirii, nefiind posibilă decât prin reprezentări³⁸⁸. Trebuie subliniat că reprezentările sunt strâns legate de particularitățile individuale ale fiecărei persoane, mai mult chiar, la aceeași persoană reprezentările pot fi diferite, cele vizuale sunt exacte și stabile față de cele auditive care sunt instabile și inexacte³⁸⁹.

Din practica judiciară s-a desprins regula potrivit căreia ascultarea martorilor parcurge, de asemenea, trei etape:

- verificarea identității și ascultarea cu privire la datele personale;
- relatarea liberă sau spontană ori ascultarea narării, redării faptelor sau împrejurărilor percepute;
- adresarea de întrebări de către anchetator și ascultarea răspunsurilor.

Verificarea identității și ascultarea cu privire la datele personale – presupune adresarea unor întrebări referitoare la datele personale și ascultarea răspunsurilor primite în legătură cu cele solicitate. Verificarea identității martorului trebuie efectuată și în situațiile când acesta este cunoscut, constituind o luare de contact în sens psihologic, iar pentru situațiile când există îndoială asupra identității martorului, aceasta poate fi stabilită prin orice mijloc de probă, în primul rând pe baza actelor ce servesc la dovedirea stării civile în scopul evitării substituirilor de persoane. S-a admis că³⁹⁰, din considerente de ordin tactic, sfera întrebărilor referitoare la identitate poate fi extinsă în beneficiul său ori al anchetatorului.

Întrebările adresate conduc la diminuarea sau înlăturarea emoțiilor firești și, în același timp, specifice momentului. Dialogul devine fluent, martorul realizează caracteristicile rolului său și faptul că anchetatorul este un bun profesionist ce, pe lângă altele, posedă informații importante despre persoana sa, existând premisele unei

³⁸⁸ T. Butoi, I.T. Butoi, op. cit., pag. 162.

³⁸⁹ A. Ciopraga, Evaluarea probei testimoniale..., pag. 128.

³⁹⁰ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 214.

conduite corectă și degajată pe parcursul ascultării. În ceea ce privește pe anchetator, acesta sondează, evaluează și se pronunță cu privire la poziția pe care o promovează martorul ce urmează să fie ascultat, totul, cu rol direct în definitivarea strategiei de ascultare.

După ce s-a edificat pe privire la identitatea martorului legea instituie obligația organului judiciar de a cunoaște raporturile martorului cu părțile și dacă a suferit vreo pagubă de pe urma desfășurării activității ilicite. Unele din aceste raporturi – calitatea de soț sau rudă apropiată cu făptuitorul, cu persoana vătămată, raporturile de dușmănie, amicitie etc. dintre martor și părți sunt cunoscute de către anchetatori în virtutea activității cotidiene sau din relatările altor persoane. Importanța cunoașterii aspectelor invocate este utilă anchetatorilor, atât în timpul ascultării, prin utilizarea nu numai a întrebărilor ci și a procedeele tactice adecvate situației, cât și în evaluarea, aprecierea forței probante a declarațiilor martorilor.

Înainte de a fi ascultat martorul depune jurământul potrivit convingerilor sale religioase, invocând divinitatea pentru cei ce cred în ea, martorii de altă credință depun jurământul fără invocarea divinității, iar cei care din motive de conștiință sau de confesiune nu depun jurământul se obligă să spună adevărul și să nu ascundă nimic din ceea ce știe. După depunerea jurământului sau, după caz, rostirea formulei specifice pentru martorii care din motivele arătate nu depun jurământul, li se pune în vedere că dacă nu spun adevărul săvârșesc infracțiunea de mărturie mincinoasă, faptă prevăzută și pedepsită de lege penală.

Solemnitatea jurământului rostit în fața anchetatorului sau a completului de judecată și a celor care asistă la cercetarea judecătorească, invocarea divinității și punerea mâinii pe biblie sau crucifix, asociată cu rostirea calmă, sobră și fermă a formulei prevăzute de lege creează o încărcătură psihologică deosebită. S-a învederat³⁹¹ că momentul depunerii jurământului îndeplinește următoarele funcții:

- *informațional-cognitivă*, martorului i se transmite să spună adevărul și să nu ascundă nimic ceea ce știe, creionându-se, astfel, limitele declarației sale;
- *de avertizare-prevenire*, în sensul că neîndeplinirea obligațiilor asumate prin jurământ este pedepsită de lege;
- *axiologică*, prin jurământ martorul este solicitat să se refere la împrejurările cu valoare de adevăr pentru cauza în care este ascultat;

³⁹¹ N. Mitrofan ș.a., Psihologie Judiciară, Editura Șansa, București, 1994, pag. 107–108.

- *juridică*, în sensul că martorul este ținut să răspundă penal pentru relatările sale, cu privire specială spre mărturia de rea-credință care poate inculpa persoane nevinovate, disculpând pe cele care au săvârșit infracțiunea.

Relatarea liberă sau spontană – debutează prin adresarea unei întrebări generale³⁹² sau solicitări cu caracter general care oferă posibilitatea martorilor să declare tot ceea ce știu în legătură cu faptele sau împrejurările pentru a căror lămurire au fost solicitați să depună. De exemplu: „Ce cunoașteți în legătură cu accidentul de circulație produs la data de ... în locul...?” sau „Declarați tot ce cunoaște-ți în legătură cu împrejurările în care a fost violată P.I. !” Evocarea liberă, mai ales când privește un volum mare de informații sau date care comportă un anumit grad de complexitate, nu înseamnă o simplă reproducere a fenomenelor în forma în care au fost percepute și memorate. Reproducerea este un proces activ de gândire, în care informațiile memorate sunt supuse unor modificări, restructurări.

Ascultarea sub forma relatării libere se poate repercuta favorabil asupra declarației martorului atunci când expunerea este făcută în ordinea în care au fost percepute faptele și împrejurările cauzei, arătând siguranță și claritate în evocarea lor sau, dimpotrivă, decredibilizează declarația martorului, când povestirea martorului este schematică, comprimată după o altă versiune decât cea în care s-a realizat perceperea evenimentului judiciar.

Sunt numeroase situațiile în care martorii în relatarea lor liberă scot în evidență aspecte necunoscute până atunci organului anchetatorului, cu importanță pentru cauză, ori elemente de natură a arăta alte fapte săvârșite de către cei inculpați în cauza în care sunt ascultați. În timpul relatării libere, anchetatorul are posibilitatea cunoașterii martorului din modul în care face expunerea celor percepute, siguranța cu care prezintă faptele și împrejurările, ezitățile, erorile, revenirile asupra unor aspecte din declarațiile făcute, precum și din robustețea argumentelor înfățișate. Cele constatate în timpul relatării libere constituie premisa folosirii planului inițial de ascultare, în unele situații impunându-se adaptarea acestuia la „oferta” martorului pentru etapa adresării întrebărilor.

S-a subliniat în mod constant rolul pe care îl are atmosfera propice relatării, creată de anchetator care adoptă o conduită tactică adecvată³⁹³ fiecărui martor, ale cărei coordonate importante sunt următoarele:

³⁹² N.A. – întrebare temă

³⁹³ E. Stancu, op. cit., pag. 390; V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 140.

- răbdare și calm în ascultare chiar și în situațiile când cele relatate nu au semnificație pentru cauză, fiind cunoscute de anchetator din alte surse;
- evitarea oricăror gesturi sau reacții de aprobare sau respingere a celor afirmate sau infirmate de martor, inclusiv a apostrofărilor;
- evitarea oricăror aprecieri cu privire la posibilitățile de percepere, memorare și reproducere ale martorilor în legătură cu faptele sau împrejurările de fapt pentru care sunt ascultați.

Se pune, totuși, problema, dacă martorul în timpul relatării libere poate fi întrerupt și care pot fi motivele unei asemenea conduite. Întreruperea relatării libere constituie o excepție³⁹⁴ și se produce în situațiile în care martorul se îndepărtează de la subiect, anchetatorul trebuind să-i recomande să se refere la obiectul cauzei în care este ascultat. De asemenea, martorul nu trebuie să fie solicitat să comprime relatarea, întrucât declarația sa nu va acoperi toate aspectele, fiind incompletă și nesancționabilă juridic pentru motivul că acesta nu a cunoscut intențiile anchetatorului, rezumatul fiind cunoscut înaintea întregului obstrucționat prin solicitarea făcută.

În timpul relatării libere martorul poate să fie sugestionat în raport de vârstă și experiența de viață. Reproducerea evenimentului judiciar de către martor sub forma relatării libere poate fi influențată de mai mulți factori, printre cei mai frecvenți fiind: imaginația, gândirea, limbajul, atenția, vârsta, uitarea ș.a. Martorul trebuie prevenit că relatarea sa va fi circumscrisă unei anumite fapte, atrăgându-i-se atenția să nu confunde împrejurările faptice la care a asistat cu elemente ce aparțin altor fapte penale.

Denaturările apărute în relatarea liberă vor constitui temeiul ascultării pe bază de întrebări. Aceste denaturări pot avea ca sursă principală erorile, iluziile sau cele bazate pe fenomenul repetiției, specific martorului ocular care așteaptă să fie chemat în fața autorităților pentru a fi audiat, motiv pentru care își învață bine lecția „rotunjind” informația inițială.

În literatura de specialitate³⁹⁵ sunt prezentate avantajele și dezavantajele ascultării sub forma relatării libere. Între avantajele pot fi enumerate:

- reducerea considerabilă a influenței pe care anchetatorul o poate exercita asupra martorilor și crearea cadrului propice ascultării, martorul dobândind încredere în sine și în cel care îl ascultă;

³⁹⁴ C. Pletea – Psihologia formării declarațiilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 72

³⁹⁵ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 140.

- evidențierea limitelor cunoștințelor martorilor cu privire la împrejurările cauzei și persoanele implicate în desfășurarea activității ilicite, în sensul că din noianul de informații, martorul nu poate reda decât o cantitate mai mică, aspect pus pe seama rolului factorilor obiectivi și subiectivi în realizarea percepției și cel al atenției în formarea declarației;
- posibilitatea oferită anchetatorilor de a realiza cunoașterea persoanei ascultate, vizând nivelul de dezvoltare, temperamentul, instrucția, emotivitatea etc.

Anchetatorii trebuie să-și noteze în mod discret atât faptele, împrejurările, datele destinate a fi consemnate în declarațiile martorilor, cât și problemele sau aspectele neclare cu privire la care constată ezitări sau contradicții, urmând ca pe marginea lor să fie formulate întrebări pentru etapa ascultării dirijate. În aceeași ordine de idei, este necesară urmărirea și evaluarea comportamentului non-verbal – multe dintre gesturile și mișcările persoanei ascultate putând fi interpretate în interesul dezvoltării anchetei.

În mod firesc după parcurgerea relatării libere, ascultarea trebuie să ia sfârșit, urmând a se consemna cele declarate. Asemenea situații se întâlnesc în cazul martorilor de bună credință care au reușit să memoreze și să redea corect cele percepute. Totuși, relatarea liberă nu epuizează toate aspectele referitoare la activitatea ilicită sau la persoanele implicate – trebuie acceptat că aceasta este regula, martorul oricât de bună-credință ar fi nu poate acorda suficientă atenție detaliului astfel încât să lămurească toate elementele importante pentru anchetă – iar declarațiile martorului nu acoperă sfera tuturor împrejurărilor pe care le cunoaște, aspect datorat mai multor cauze dintre care enumerăm³⁹⁶:

- omisiunea deliberată specifică martorului de rea-credință care trece sub tăcere fapte sau împrejurări bine cunoscute;
- omisiunea nedeliberată, involuntară se produce în situația când martorul nu intuiește utilitatea unor aspecte, fapte sau împrejurări, etc. pentru aflarea adevărului și, de aceea, nu le amintește, dar ceea ce a considerat lipsit de importanță din punctul său de vedere, se poate dovedi a fi important pentru anchetă;
- omisiunile se datorează scăpării din vedere, situație ce apare mai ales în cazul martorilor emotivi sau a celor care întâmpină dificultăți în exprimarea ordonată a ideilor.

În cazul expunerii libere martorul se referă la acele împrejurări pe care și le amintește cu ușurință, care stăruie în memoria sa. Este normal ca martorul să prezinte ceea ce poate reda fără a face eforturi deosebite³⁹⁷, anticipează că de fiecare dată când

³⁹⁶ **A. Ciopraga**, *Criminalistica...*, pag. 217.

³⁹⁷ **N.A.** – omul fiind o ființă hedonistă, dedicată plăcerii, este firesc să evite efortul și incertitudinea

va face referire la împrejurări în legătură cu care nu poate prezenta suficiente elemente de detaliu va trebui să suporte asaltul anchetatorului care va veni cu întrebări care îl vor solicita din ce în ce mai mult. Totuși, aceasta nu înseamnă că aspectele omise au dispărut din memorie, că nu pot fi restabilite cu ajutorul întrebărilor adresate de organul judiciar. Se afirmă³⁹⁸ că martorul poate fi ajutat dar nu influențat în depoziția sa. Pentru martorii care nu au perceput și memorat corect ori nu reușesc să redea în timpul ascultării faptele cunoscute, precum și pentru cei de rea-credință apare necesitatea adresării unor întrebări prin care se urmărește obținerea unor declarații fidele și complete.

Adresarea de întrebări de către anchetator și ascultarea răspunsurilor – Se poate spune despre această etapă că are caracter facultativ spre deosebire de primele două care sunt obligatorii³⁹⁹. Strategia ascultării în această etapă se stabilește avându-se în vedere, în principal, poziția martorilor ascultați.

În cazul martorilor de bună credință care, în cadrul relatării libere, au avut omisiuni sau probleme insuficient clarificate, confuzii ori afirmații contradictorii, li se adresează întrebări de precizare și verificare pe marginea acestor aspecte. Scopul acestora este de a ajuta martorii să-și amintească detaliile necesare lămuririi complete a împrejurărilor cu privire la care sunt ascultați⁴⁰⁰. Întrebările pot fi cele prevăzute în planul întocmit inițial sau cele care l-au îmbunătățit ca urmare a ascultării relatării libere. Obținerea unor răspunsuri care să completeze relatarea liberă este condiționată de modul de comunicare dintre martor și organul judiciar, de mesajul pe care-l conține întrebarea, felul în care este înțeleasă, limbajul folosit care nu trebuie să depășească nivelul de instrucție sau de cultură la martorului.

Întrebările trebuie să fie concise și să se refere la aspecte determinate, iar când se urmărește precizarea unui număr mare de împrejurări, nu este indicat ca toate acestea să fie cuprinse într-o singură întrebare, ci se recomandă adresarea de întrebări separate pentru fiecare aspect ce trebuie lămurit⁴⁰¹. Întrebările trebuie adresate într-o anumită succesiune, impusă de sfera și natura împrejurărilor ce urmează să fie completate și precizate. Fiecare întrebare ar trebui să decurgă în mod firesc din cea anterioară, astfel încât adresarea unei întrebări să fie pregătită de cea care i-a precedat, să permită precizarea succesivă a împrejurărilor rămase nelămurite în urma expunerii libere. De asemenea, întrebările

³⁹⁸ E. Stancu, op. cit., pag. 391.

³⁹⁹ C. Pletea – Ascultarea martorilor, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 74

⁴⁰⁰ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 141.

⁴⁰¹ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 219.

trebuie să fie clare, scurte, precise să nu încurce martorul ori să-l sugestioneze, iar în cazul martorilor de rea-credință întrebările trebuie să fie prevăzute în mai multe variante, anticipându-se răspunsurile acestora.

Principalele avantaje⁴⁰² ale ascultării dirijate sunt:

- elimină confuziile și contradicțiile pe care martorii le-au făcut în relatarea liberă, putând fi stabilite și cauzele acestora;
- oferă posibilitatea anchetatorului care a condus ascultarea să ajute martorii să-și amintească unele împrejurări uitate;
- elimină posibilitatea martorilor de a se abate de la împrejurările care interesează cauza sau de a se opri la probleme nesemnificative, ignorându-le pe cele esențiale;
- constituie un mijloc important pentru obținerea de date necesare cunoașterii personalității martorilor, precum și a sentimentelor pe care le au față de faptă și făptuitor;
- constituie metoda de bază în demascarea martorilor de rea-credință care vor să ascundă, în mod deliberat, anumite împrejurări cunoscute.

Principalele dezavantaje⁴⁰³ ale ascultării dirijate sunt:

- nu permite evidențierea limitelor cunoștințelor martorilor, aceștia străduindu-se să răspundă cât mai exact la întrebările ce le sunt adresate;
- martorii pot crede că anchetatorului îi sunt cunoscute, deja, toate împrejurările cauzei, iar de la ei nu sunt necesare decât anumite precizări, ceea ce îi determină să nu-și extindă răspunsurile și asupra altor date pe care le dețin. O asemenea situație apare atunci când etapa relatării libere fie că a fost tratată cu superficialitate, fie că a fost înlăturată, trecându-se direct la ascultarea pe bază de întrebări;
- prin adresarea de întrebări martorul poate fi supus unui mare grad de sugestibilitate din partea anchetatorilor.

Anumite întrebări pot determina declarații mincinoase în situațiile în care martorii, de teamă de a nu fi considerați de rea-credință, improvizează sau completează lacunele din memorie cu deducții logice.

La ascultarea martorilor se stabilesc întrebări separate pentru fiecare martor în parte – fiind determinate de particularitățile cauzei, poziția martorilor, conținutul relatării libere și aspectele care trebuie clarificate prin ascultarea dirijată. Întrebările care se folosesc la ascultarea martorilor se clasifică în întrebări temă, întrebări problemă și întrebări detaliu. Într-o altă opinie⁴⁰⁴ se consideră că în cazul ascultării dirijate se pot folosi întrebări de completare, de

⁴⁰² V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 141.

⁴⁰³ Idem.

⁴⁰⁴ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 219.

precizare de reamintire și de control, fiecare întrebare conținând elemente aparținând tipurilor enumerate, în sensul că o întrebare de reactivare (reamintire) a unor date uitate poate conține și elemente de control.

*Întrebările temă*⁴⁰⁵ sunt specifice etapei relatării libere sau spontane, sunt foarte generale și oferă posibilitatea martorilor să declare tot ceea ce cunosc sau consideră că interesează organul judiciar, în legătură cu obiectul cauzei cu privire la care sunt ascultați. Prin adresarea unor asemenea întrebări, martorilor nu le este limitată posibilitatea de a declara tot ceea ce știu, de exemplu: „Ce cunoașteți în legătură cu activitatea desfășurată de numitul.....?”

*Întrebările problemă*⁴⁰⁶ au o sferă mai mică de cuprindere, fiind menite să contribuie la lămurirea unui aspect din multitudinea faptelor și împrejurărilor cunoscute de martori. asemenea întrebări ar putea fi formulate, de exemplu, astfel „Care sunt semnele particulare ale persoanei pe care ați văzut-o?” ori „Cu ce era îmbrăcată victima în ziua desfășurării activității ilicite?”

*Întrebările detaliu*⁴⁰⁷ îngustează mult aria răspunsului, fiind folosite pentru obținerea unor amănunte de natură să asigure verificarea afirmațiilor martorilor. Din categoria întrebărilor detaliu fac parte întrebările de completare, de referință, de precizare, de reamintire și verificare.

Întrebările de completare⁴⁰⁸ așa cum le arată și denumirea se folosesc cu scopul de a stabili faptele și împrejurările la care martorii nu au făcut referire, în cazul relatării libere. Caracterul incomplet al mărturiei poate rezulta din relatarea martorului, care referindu-se la unele aspecte care au însoțit un anumit eveniment judiciar, neglijează altele datorită tipului de memorie (de scurtă durată sau de lungă durată). Caracterul incomplet al mărturiei mai poate rezulta și din probele administrate până în acel moment care atestă existența sau inexistența unui anumit fapt, iar prin adresarea întrebărilor de completare se urmărește verificarea exactității, faptului stabilit prin unele mijloace de probă.

Întrebările de precizare⁴⁰⁹ au scopul de a detalia, de a atribui exactitate acelor părți ale depoziției care, au fost obținute pe calea relatării libere și suferă de unele imprecizii.

Atât întrebările de precizare, cât și cele de completare au ca punct de plecare omisiunile făcute de martor cu ocazia relatării libere a faptelor, însă întrebările de completare privesc acele aspecte

⁴⁰⁵ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 142.

⁴⁰⁶ Idem.

⁴⁰⁷ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 142.

⁴⁰⁸ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 219.

⁴⁰⁹ Idem, pag. 220.

la care martorul nu s-a referit în timpul expunerii, în timp ce întrebările de precizare vizează acele aspecte la care martorul s-a referit, dar imprecizia relatării necesită unele clarificări.

Întrebările de precizare se referă la aspectele secundare, accesorii, temporar uitate sau considerate lipsite de importanță care însoțesc în mod necesar un anumit fapt, fiind contextuale producerii sale. Dacă martorul s-a referit la întâlnirea sa cu făptuitorul, fără însă a menționa locul și momentul realizării acesteia, întrebările cu privire la locul și ora întâlnirii vor constitui întrebări de precizare.

Întrebările de reamintire⁴¹⁰ sau de reactivare, sunt denumite astfel pentru a sublinia ajutorul oferit martorului pentru a restabili în memorie fapte și împrejurări temporar uitate. De regulă, asemenea întrebări se bazează pe legea asociațiilor. Martorii sunt întrebați când s-a produs fapta în raport cu unul din momentele cele mai importante din viața lor: căsătoria, aniversarea zilei de naștere, etc. în general, activitățile legate de un interes oarecare se rețin mult mai bine și în urma unei asemenea întrebări martorii vor putea fixa, cu aproximație, în timp fapta pe care a relatat-o. asemenea întrebări sunt considerate de referință pentru că fixează temporar fapte sau împrejurări de fapt în raport de un anumit eveniment.

Întrebările de control (de verificare) sunt folosite pentru stabilirea siguranței martorilor în declarații și dau anchetatorilor posibilitatea verificării martorilor sub raportul realității și exactității celor declarate.

Se apreciază că folosirea întrebărilor de control⁴¹¹ rezolvă următoarele aspecte:

- poziția de sinceritate sau nesinceritate pe care se situează martorul și motivele care o determină pe cea din urmă;
- sursele din care provin informațiile deținute de martor (rezultatul percepției nemijlocite, mijlocite sau din auzite) necesare și utile în aprecierea valorii probante a celor declarate;
- înlăturarea unor contradicții existente în declarațiile martorilor fie prin ascultarea altor persoane care au perceput evenimentul judiciar, fie prin confruntare.

Din practica judiciară rezultă că există o categorie de martori care sunt determinați să declare într-un anumit fel prin modul în care sunt formulate întrebările, întrucât le sugestionează răspunsul. Literatura de specialitate⁴¹² subliniază faptul că răspunsul și întrebarea formează un cuplu indivizibil ale cărui elemente se interconstruiesc reciproc. Aspectele respective se întâlnesc în cazul martorilor cu statut social scăzut, care acceptă, fără rezerve,

⁴¹⁰ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 143.

⁴¹¹ A. Ciopraga, Criminalistica..., pag. 221-222.

⁴¹² E. Locard, L'enquête criminelle et les méthodes scientifique, Editura Flammarion, Paris, 1925, pag. 84.

răspunsul derivat din întrebare, a celor care nu au memorat sigur evenimentul judiciar, „conformându-se dorinței” anchetatorului.

Întrebările sunt sugestive nu numai prin conținut, ci și prin locul pe care-l ocupă în raport cu celelalte întrebări ce alcătuiesc strategia de ascultare, intonația folosită sau mimica anchetatorului (încuviințare, mulțumire, aprobare, dezaprobare) care scapă în mod involuntar autocenzurării ori nu este cenzurată în mod deliberat. De aceea întrebările care conțin elemente de sugestibilitate sunt interzise în ascultarea martorilor, întrucât conținutul declarațiilor nu includ faptele și împrejurările percepute, ci pe cele care au fost sugestionate și care, în mod firesc, nu reflectă realitatea. Pentru evitarea consecințelor nedorite ale sugestiei, întrebările trebuie formulate în așa fel încât să nu conțină nici o indicație de natură a orienta martorul asupra unui anumit răspuns.

După ascultarea și evaluarea conținutului declarației martorului, anchetatorul poate constata buna sau reaua credință a acestuia, criteriu important în adoptarea unor noi strategii de anchetă, mai cu seamă în cazul ultimei categorii de martori. Reușita strategiilor este asigurată în bună măsură de decelarea motivelor care au determinat reaua-credință, iar poziția martorului, aflat într-o asemenea situație, îl apropie din punct de vedere psihologic de făptuitor. În literatura de specialitate s-au făcut ierarhizări ale motivelor care determină reaua-credință, propunându-se soluțiile de anihilare a unor asemenea comportamente menite să determine buna credință și să adopte o poziție sinceră prin care să declare adevărul.

Principalele motive care dau naștere la mărturia mincinoasă și la soluțiile de înlăturare a comportamentului nesincer sunt înfățișate, astfel:⁴¹³

- Martorul trece sub tăcere împrejurările esențiale pentru a convinge anchetatorul de inutilitatea chemării sale, iar declarațiile sale vor deveni irelevante, în scopul de a se elibera de obligația de a depune ca martor. Unui asemenea martor i se înfățișează importanța declarațiilor pentru aflarea adevărului, implicit pentru înfăptuirea justiției, iar teama că va fi din nou chemat poate fi înlăturată prin precizarea că dacă declară tot ce știe nu va mai fi solicitat, ulterior, să depună ca martor;

- Martorul nu relatează împrejurări esențiale ori împrejurări favorabile făptuitorului datorită resentimentelor față de acesta, (ură, invidie, răzbuinare); acestuia i se prezintă obligațiile ce decurg din lege pentru a spune adevărul și consecințele grave, de natură penală pe care le poate suporta dacă persistă în minciună;

⁴¹³ **A. Ciopraga**, Notații de ordin psihologic și criminalistic pe marginea mărturiei mincinoase, în Probleme de criminalistică și criminologie, supliment al buletinului intern, editat de Parchetul General de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, nr.4/1984, pag. 29.

- Martorul nu declară tot ce știe sau prezintă denaturat deoarece depozițiile sincere l-ar implica în cauză, schimbându-i calitatea procesuală în cea de învinuit pentru fapte anterior săvârșite.

- Tendința de a face declarații mincinoase este determinată de anumite resentimente ale martorului față de anchetatori (antipatie, cauzată de raporturile anterioare dintre aceștia). În astfel de situații este recomandabil ca audierea să fie efectuată de alt anchetator;

- Mărturia mincinoasă poate fi determinată de teama imprimată martorului datorită presiunilor, amenințărilor exercitate împotriva sa ori a familiei sale. În astfel de situații anchetatorul trebuie să dea toate asigurările că, atâta timp cât se află sub protecție, amenințarea nu-și va produce efectele, iar programul de protecție în care este inclus exclude orice posibilitate de realizare a efectelor amenințării;

- Martorul este interesat material sau moral în cauza în care este ascultat fie datorită raporturilor în care se află cu făptuitorul, fie cu una din părți: soț sau rude apropiate, relații de amiciție, de dependență profesională, de bună vecinătate. La ascultarea acestor martori anchetatorul trebuie să prezinte faptul că sunt bine cunoscute raporturile în care se află cu făptuitorul ori cu celelalte părți, atenționându-i asupra consecințelor la care se expun dacă vor depune mincinos.

Ascultarea diferitelor categorii de martori – presupune, ca și demers, presupune acceptarea existenței unor particularități în ceea ce privește demersul profesional în funcție de modul de percepere a celor de interes pentru anchetă, de vârstă, de cum și dacă cunosc limba română, etc.

Ascultarea martorilor oculari – Mărturia bazată pe senzațiile vizuale este cea mai frecventă deoarece ochiul uman receptează cea mai mare cantitate de informație. De la martorii prezenți la desfășurarea evenimentelor, faptelor, împrejurărilor despre care sunt chemați să depună, se pot obține, sub rezerva influenței factorilor de natură psihologică, cele mai complete și veridice declarații⁴¹⁴. Sursa mărturiei nemijlocite o constituie percepția imediată, originară a faptelor și împrejurărilor de fapt legate de desfășurarea activității ilicite sau de făptuitor, adică acele date, informații și cunoștințe dobândite de martor prin propriile organe de simț.

În cazul martorilor oculari anchetatorul trebuie să țină cont de condițiile percepției, de constanța acesteia și fenomenul iluziei, vârsta și profesia martorului, precum și de alți factori obiectivi sau subiectivi care pot constitui surse de distorsiune a mărturiei. Multitudinea factorilor obiectivi și subiectivi care pot influența declarațiile martorilor trebuie să determine anchetatorul să

⁴¹⁴ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 147.

manifeste circumspecție în cazul acestei categorii de martori. Pe parcursul ascultării se recomandă să se insiste pe evidențierea tuturor declarațiilor legate de condițiile în care au avut loc faptele și împrejurările de fapt pentru care sunt solicitați să depună ca martori, aspecte care pun în evidență rolul atenției, fenomen psihic legat indisolubil de percepție, fără de care mărturia este de neconceput.

În mărturie trebuie să se regăsească atenția voluntară și cea involuntară, precum și distribuția lor asupra evenimentului judiciar și preocupărilor martorului în momentul producerii acestuia. Mărturia oculară presupune, pe de o parte, prezența în contextul producerii faptelor, a stimulilor adecvați (vizuali, auditivi), iar pe de altă parte, posibilitatea reală de percepție nemijlocită a acestor stimuli; de aceea percepția nemijlocită a stimulilor ce însoțesc desfășurarea activităților ilicite implică, de obicei, prezența martorului în timpul și la locul producerii faptelor, adică în acele limite temporale și spațiale care să asigure percepția adecvată a stimulilor vizuali, auditivi, etc.

Prin ascultarea martorilor oculari se reconstituie episoadele principale sau cele adiacente desfășurării faptelor, evenimentelor sau împrejurărilor de fapt pe care aceștia le-au perceput, în mod deosebit a relațiilor spațiale sau temporale. De exemplu, în cazul unui accident de circulație, martorii sesizează acest fapt ca urmare a zgomotului produs sau ca urmare a strigătului persoanei vătămate. Într-o atare situație anchetatorii vor avea de stabilit dacă martorii oculari au perceput împrejurările în care s-a produs accidentul de circulație sau numai urmările acestuia, adică acțiunile conducătorului auto și ale persoanelor vătămate după producerea evenimentului rutier. În relatările lor, martorii au tendința de a completa declarațiile cu păreri, presupuneri sau concluzii personale referitoare la ceea ce s-a întâmplat până în momentul în care s-au sesizat de producerea accidentului. În anumite cazuri însăși atenția poate constitui obiectul probațiunii judiciare, specifică infracțiunilor săvârșite din culpă în care făptuitorul nu a depus diligențele necesare prevenirii evenimentului judiciar. Anchetatorul trebuie să verifice, în activitatea de ascultare a martorului ocular, stabilitatea atenției, perceperea culorilor în raport cu timpul astronomic, condițiile atmosferice, starea fizică și psihică a martorului, trăirile emotive ce au însoțit percepția, precum și alte aspecte care pot influența relatările martorului ocular.

Apreciem că, în ascultarea martorilor oculari, locul unde s-a făcut perceperea faptelor și împrejurărilor pentru care este solicitat să relateze produce un efect evocator deosebit și recomandăm ca audierea să se desfășoare la fața locului. Martorii oculari au posibilitatea să perceapă semnalmamentele, particularitățile sau caracteristicile făptuitorilor și, pe baza celor păstrate în memorie, pot

contribui la identificarea acestora. În cazul ascultării acestei categorii de martori trebuie să fie solicitate cât mai multe detalii cu privire la condițiile în care a avut loc percepția – timp, loc, luminozitate, durata percepției, semnamentele ori caracteristicile reținute.

Ascultarea martorilor care au luat cunoștință indirect despre faptele sau împrejurările de interes pentru anchetă – Desfășurarea activităților ilicite se produce în condiții foarte variate și datorită măsurilor de prevedere luate de făptuitori, numărul persoanelor care percep nemijlocit împrejurările faptei este uneori destul de redus. Acest aspect a condus la constatarea potrivit căreia o bună parte dintre martori fac parte din rândul persoanelor ce iau cunoștință indirect despre faptele și împrejurările în legătură cu care urmează să depună mărturie. Martorul indirect furnizează informații nu asupra unor fapte sau împrejurări percepute din sursă originală, ci dintr-o sursă derivată, mediată. În cazul mărturiei mediate legătura dintre martor și fapta cercetată este mijlocită, între sursa primară și cea prin intermediul căreia faptele sunt aduse la cunoștința organelor judiciare se interpun verigi intermediare. Din această cauză trebuie acordată o atenție deosebită stabilirii persoanelor ce urmează a fi ascultate în calitate de martor, în determinarea problemelor ce pot fi lămurite prin ascultare, verificării și aprecierii declarațiilor obținute.

Deși în cazul mărturiei mijlocite legătura dintre martor și fapta cercetată este mediată, proveniența, punctul de plecare al acesteia este întotdeauna determinat, precis individualizat și poate fi, de regulă, confruntat, verificat cu sursa, cu elementul primar de informare. De aceea la mărturia mediată se recurge fie atunci când există imposibilitatea absolută de a se obține informații din sursa primară, fie atunci când există o imposibilitate temporară, pasageră de a asculta martorul care a perceput nemijlocit faptele sau împrejurările cauzei. Pentru verificarea declarațiilor indirecte se impune ascultarea persoanelor de la care martorii au aflat cele relatate. Aprecierea acestor declarații trebuie să edifice echipa de anchetatori cu privire la distorsiunile sau adăugirile făcute de martorul mediat la informația inițială și în raport de acestea să conchidă asupra bunei sau relei credințe a acestuia, dispunând reținerea sau înlăturarea mărturiei ca fiind fără valoare. Mărturia indirectă trebuie apreciată în mod critic și sub aspectul raporturilor existente între cel care transmite informația și martorul mediat. De obicei astfel de informații se comunică între persoane aflate în raporturi apropiate (rudenie, prietenie, cunoștințe) care vor purta amprenta subiectivității și, de aceea, se pot repercuta defavorabil asupra caracterului veridic al mărturiei.

Ascultarea martorilor propuși de părți – Din practica judiciară rezultă că sunt numeroase situațiile în care persoanele ce au interese

în desfășurarea anchetei penale propun spre ascultare persoane care cunosc diferite aspecte din activitatea lor, în scopul confirmării sau infirmării unora dintre declarațiile făcute de acestea. Ascultarea tuturor martorilor propuși de către făptuitori, în apărare, este obligatorie, aceiași caracter având și ascultarea martorilor propuși de către celelalte părți. Nu are relevanță dacă martorii propuși confirmă sau nu cele invocate de către persoanele care au solicitat ascultarea lor⁴¹⁵. Este de așteptat ca după ce au făcut propunerile de ascultare, persoanele interesate să facă referire, să individualizeze aspectele în legătură cu care trebuie audiați martorii respectivi, întrucât acestea vor focaliza interesul anchetatorilor, celelalte aspecte, putând fi reținute numai după stabilirea incidenței lor cu cauza cercetată.

Anchetatorii trebuie să manifeste unele rezerve față de acești martori și să efectueze o temeinică cunoaștere a lor – de maximă importanță fiind relațiile în care se află cu părțile, interesul pe care îl au în cauză, dacă s-a încercat sau nu coruperea lor, date privind personalitatea lor. În practica judiciară s-au identificat situații în care martorii propuși nu cunoșteau faptele sau împrejurările pentru care au fost chemați să depună mărturie, reieșite din întrebările adresate pe marginea fiecărui aspect sau detaliu, în legătură cu care s-a solicitat ascultarea lor, inclusiv a relațiilor în care se află cu părțile care i-au propus spre ascultare. Asemenea situații au determinat apariția regulii potrivit căreia în declarația scrisă sunt consemnate atât întrebările formulate, cât și răspunsurile date de către martori la fiecare întrebare. Procedând astfel, anchetatorul face dovada îndeplinirii obligației legale de a administra probe în favoarea părților implicate în cauză și înlătură posibilitatea ca unii dintre aceștia să fie determinați ulterior să facă declarații mincinoase.

Astfel, când apare necesitatea verificării realității sau falsității alibiului de către făptuitor, potrivit căruia, în perioada în care a fost desfășurată activitatea ilicită s-ar fi aflat într-o companie numeroasă, sărbătorind un eveniment de familie, martorilor propuși de făptuitor li se pot adresa întrebări în vederea demonstrării unei eventuale înțelegeri intervenite: ora la care au venit; care din invitați au sosit înainte și care au sosit mai târziu; care au fost vecinii din stânga și din dreapta lor, la ce oră s-a terminat masa; ora la care a luat sfârșit petrecerea; în ce ordine au plecat invitații; dacă au plecat singuri sau însoțiți, cine i-a însoțit; ce au discutat cu acea persoană; unde s-au despărțit etc. Utilizarea unui asemenea procedeu tactic va duce la relevarea caracterului vădit contradictoriu al declarațiilor celor care s-au pus în acord pentru a face declarații mincinoase.

Ascultarea minorilor – Este cunoscut faptul că în cadrul activității de strângere a probatoriilor acționează principiul

⁴¹⁵ V. Bercheșan, I.E. Sandu, op. cit., pag. 148.

necesității de a recurge la orice izvor de probă pentru aflarea adevărului în cauza penală, legiuitorul neexcluzându-i pe minori de la ascultare, aspecte ce confirmă teza potrivit căreia la desfășurarea unei activități ilicite pot asista și persoane minore sau numai acestea. Distincția după criteriul vârstei⁴¹⁶ stabilește și modalitatea de ascultare a minorului care poate fi efectuată în prezența unuia dintre părți ori a tutorelui sau persoanei căreia îi este încredințat spre creștere și educare⁴¹⁷. Dispoziții derogatorii atestă faptul că minorul sub 14 ani nu depune jurământul prevăzute de lege, însă i se atrage atenția să spună adevărul.

Regulile tactice de ascultare a minorilor nu au caracter de generalitate, ele diferențiindu-se în funcție de vârsta la care sunt ascultați și de stadiul dezvoltării psihosomatice. După intrarea copilului la școală, raționarea capătă alt context de responsabilitate⁴¹⁸, minciuna devenind o problemă a educației, clasificată în raport de motivație: minciuna ce gravitează în jurul simbolului fructului oprit, minciuna de imitație și cea de consens. Aceasta din urmă este alimentară de comportamentul parental care solicită minorului să spună că nu este acasă când este chemat la telefon. Perioada pubertății și adolescența se cantonează între 10–14 și 14–18 ani, aceasta din urmă, putându-se extinde până la 20–25 de ani. Pubertatea antrenează modificări substanțiale în planul sensibilității vizuale care devine mai fină, crește câmpul vizual, în special, în profunzime, sensibilitatea la culori și cea auditivă marchează salturi considerabile, dezvoltându-se simțul osmic și îndemânarea. De fapt, sfârșitul pubertății marchează debutul vieții individuale în care martorul minor care a împlinit 14 ani poate fi ascultat fără a mai fi însoțit de vreo persoană în camera de ascultare. Cu prilejul ascultării și aprecierii declarațiilor martorilor minori, anchetatorii trebuie să țină cont de vârsta și de gradul de dezvoltare psiho-intelectuală, de ele depinzând posibilitățile și capacitatea de percepere și înțelegere a faptelor și fenomenelor la care au asistat. Nu trebuie omisă înclinația acestora spre fantezie, concretizată în tendința de a exagera anumite aspecte pe marginea celor percepute și memorate⁴¹⁹. Fantezia, inventivitatea, susceptibilitatea acestora, teama de părinți și educatori, sentimentul valorii, influențează în mod deosebit procesele de percepție, memorare și redare ale minorilor.

În cadrul pregătirii trebuie stabilite procedeele tactice de ascultare în raport cu particularitățile fiecărei cauze în care se ascultă minorii. Cunoscând martorul minor, anchetatorul trebuie să

⁴¹⁶ **N.A.** – Ascultarea martorului minor care nu a împlinit vârsta de 14 ani.

⁴¹⁷ **N.A.** – Ascultarea martorului minor care a depășit vârsta de 14 ani.

⁴¹⁸ **T. Butoi, I.T. Butoi**, op. cit., pag. 176.

⁴¹⁹ **V. Bercheșan, I.E. Sandu**, op. cit., pag. 149.

stabilească motivele care ar putea determina un anumit comportament al acestuia în anchetă și să prevadă modalitățile de înlăturare a cauzelor care ar împiedica obținerea unor declarații sincere. O problemă deosebit de importantă, care se ridică cu ocazia ascultării minorilor o constituie modul în care trebuie să se poarte discuțiile, în sensul că vocabularul folosit trebuie să se situeze la nivelul de înțelegere al acestora. Pericolul sugestionării minorilor în cursul ascultării este înlăturat prin modul în care sunt formulate și adresate întrebările⁴²⁰. Pentru „apropierea” minorului sunt necesare discuții prealabile, câteodată destul de lungi, pe teme care îi sunt familiare, potrivit vârstei sale. Astfel se creează posibilitatea cunoașterii mai exacte a nivelului intelectual și de cunoștințe, a modului de exprimare și a temperamentului acestuia. Pot fi depistate unele deficiențe psihice sau de dezvoltare intelectuală, situație în care se poate solicita ajutorul unui specialist în psihologie infantilă.

Odată stabilit contactul psihologic începe ascultarea propriuzisă cu identificarea minorului, care va avea un caracter mai puțin oficial. Din rațiuni întemeiate, înainte de începerea ascultării atât minorul, cât și persoana care îl însoțește, vor fi legitimate pentru a preveni substituirea de persoane și a stabili dacă persoana care-l asistă, folosindu-se de această posibilitate oferită de lege, l-a determinat anterior ascultării să nu spună adevărul. Celelalte aspecte de ordin tactic privind ascultarea martorilor se aplică întocmai, diferențele fiind impuse de excepțiile arătate privind formularea întrebărilor și limbajul folosit, în concordanță cu vârsta martorului minor. Pentru a câștiga încrederea sa anchetatorul trebuie să fie blând, încrezător, prietenos, aspect ce nu va fi neglijat pe întreaga perioadă a ascultării⁴²¹.

Ascultarea persoanelor în vârstă – Se apreciază⁴²² că ascultarea persoanelor în vârstă necesită adaptarea strategiilor de ascultare la particularitățile psihologice ale martorului intrat sub influența procesului de îmbătrânire care devine evident, după vârsta de 65 ani, regresia fiind mai accentuată după 70–75 ani.

Înaintarea în vârstă determină scăderea evidentă a posibilităților de recepție senzorială, îndeosebi vizuală și auditivă. Percepția vizuală este în regres datorită modificărilor care apar la nivelul ochilor, urmare a solicitării acestora în activitățile cotidiene sau apariției unor boli. Se cunosc și reechilibrări vizuale la unele persoane care au depășit vârsta de 70 de ani. Percepția auditivă se modifică și ea, urmare a scăderii sensibilității aparatului receptor sau apariției surdității, determinate de scleroza urechii interne. Fenomenul surdității psihice apare la persoanele care au afectați

⁴²⁰ Idem, pag. 149.

⁴²¹ E. Stancu, op. cit., pag. 398.

⁴²² Ibidem, pag. 398.

centri corticali ai analizatorului auditiv și se manifestă prin nedeslușirea zgomotelor auzite. Funcția mnezică se reduce, tulburările de memorie asociindu-se cu cele ale gândirii și limbajului. La vârsta înaintată unele persoane sunt cuprinse de sindromul depersonalizării însoțit, câteodată, de dezordine psihică (isterie, ipohondrie). Atrofierea organelor senzoriale conduc la o îngustare a manifestării personalității, reducând relațiile cu alte persoane, aspecte ce determină comportamente egoiste, ranchiunoase, nervoase, irascibile, sentimente frustrante. Martorii care provin din categoria vârstnicilor sunt apatici, necomunicativi, anxioși, comportament ce trebuie avut în vedere de anchetator, care trebuie să realizeze contactul psihologic favorabil ascultării.

Exigența anchetatorilor trebuie să fie moderată și centrată pe identificarea punților de dialog, rezultate din cunoașterea martorului. Amneziile, erorile sau distorsiunile, încercările de acoperire a lacunelor din memorie prin fabulații nu trebuie să provoace iritarea anchetatorului, care trebuie să aibă răbdare și variante de întrebări adecvate personalității martorului, chiar dacă dialogul este anevoios. Din punct de vedere tactic, ascultarea bătrânilor se apropie de cea a minorilor, având însă un caracter mai complex. Declarațiile vor fi verificate și interpretate în mod critic, mai ales în ipoteza existenței unor interese în cauză, ce pot fi marcate de dorința de răzbunare, de ranchiună sau chiar de răutate nejustificată. Deși legea nu prevede, considerăm că martorii vârstnici pot fi asistați în ascultare de alte persoane care pot ajuta martorul fără a-l sugestia ori care ar putea dobândi calitatea de interpret pentru cazurile în care verbalizarea este greoaie sau deficitară.

Ascultarea persoanelor cu handicap și a celor care nu cunosc limba română – În principiu orice persoană fizică poate fi ascultată ca martor în procesul penal. Poate fi ascultată ca martor și persoana care din cauza stării sale fizice (orb, surd, mut) sau psihice (debilitate mintală), nu este capabilă să perceapă fenomenele decât prin anumite simțuri, apreciindu-se, de la caz la caz dacă ascultarea unei asemenea persoane servește aflării adevărului. Astfel, un orb poate fi ascultat asupra unor fapte auzite sau un surd asupra faptelor văzute. Legea prevede că în situația în care una din părți sau o altă persoană care urmează să fie ascultată nu cunoaște limba română ori nu se poate exprima, iar organul de urmărire penală sau instanța de judecată nu are posibilitatea de a se înțelege cu aceasta, îi asigură folosirea unui interpret.

Ascultarea surdo-mușilor se raportează la nivelul dezvoltării psihice și al pregătirii intelectuale, o parte dintre acești handicapați, cu toate dificultățile de percepție auditivă și de exprimare, pot comunica fără ajutorul unor interpreți datorită pregătirii efectuate în școlile de specialitate. Ascultarea propriu-zisă parcurge etapele consacrate și se caracterizează prin lentoarea expunerii libere ce

trebuie interpretată și adusă la cunoștința anchetatorului care este atent supravegheat de martor să vadă dacă-l mulțumește răspunsul său. În adresarea întrebărilor trebuie să se aibă în vedere, în principal, acele aspecte percepute vizual care se pot extinde și asupra verbalizării, întrucât surdo-muți pot înțelege conținutul discuțiilor după mișcarea buzelor.

Ascultarea surdo-muților presupune calm și răbdare, mai ales că aceștia sunt deseori susceptibili și irascibili. Anchetatorul trebuie să fie atent dacă starea de nervozitate este firească sau dacă nu reprezintă o încercare de simulare a surdo-mutului ori o reacție la un comportament inadecvat stării de handicap⁴²³.

Ascultarea martorilor nevăzători prezintă interes deoarece simțul tactil, foarte dezvoltat și acuitatea auditivă foarte mare le permite să perceapă mult mai bine sunetele decât alte persoane care nu au acest handicap, reușind să recunoască persoanele după voce, să-și dea seama de ceea ce se întâmplă în jurul lor după zgomotele produse. Fidelitatea mărturiei nevăzătorului este foarte bună, ceea ce îndreptățește afirmația că unele aspecte sau episoade dintr-o faptă le poate recepționa chiar mai bine decât un văzător. Sunt situații în care nu trebuie exclusă posibilitatea întrebării nevăzătorului, despre ceea ce a văzut, în ipoteza în care deficiența senzorială vizuală a intervenit după producerea evenimentelor în legătură cu care sunt ascultați⁴²⁴.

Ascultarea handicapatilor psihic – Ascultarea persoanelor care prezintă afecțiuni psiho-patologice, dacă este considerată absolut necesară, va fi pregătită și executată cu multă precauție, solicitându-se ajutorul unui medic specialist. Ascultarea se face într-un cadru lipsit de factori stresanți, indicată fiind deplasarea organului judiciar la domiciliul martorului sau la locul unde se află.

Ascultarea persoanelor care nu cunosc limba română. – Legea a instituit posibilitatea pentru persoanele care nu cunosc limba română, operabilă și în situațiile când cele care deși cunosc limba respectivă nu se pot exprima, în mod individual, în limbajul acesteia, de a fi asistate de un interpret autorizat ales de ele. Interpretul trebuie să cunoască limba în care se desfășoară ancheta, să traducă în mod corect conversația purtată cu persoana care nu cunoaște limba română și să păstreze secretul pentru cele consemnate în declarație, precum și pentru alte aspecte de care ia cunoștință în timpul anchetei. Având în vedere calitatea procesuală a persoanei ascultate legiuitorul a prevăzut obligativitatea depunerii jurământului și pentru interpret. Dacă interpretul nu traduce corect întrebările sau răspunsurile săvârșește infracțiunea de mărturie

⁴²³ E. Stancu, op. cit., pag. 399.

⁴²⁴ Idem.

mincinoasă. Se admite⁴²⁵ că, în ascultarea celor care nu cunosc limba română, trebuie să se țină seama de zona de proveniență de tipul de educație primit, de particularitățile sistemului judiciar din țara lor, chiar dacă este fără incidență cu cazul dat, respectându-se normele sau principiile noastre de judecată care vor fi explicate persoanelor ascultate.

4.3.3 Desfășurarea ascultării făptuitorilor

Întrucât persoanele care desfășoară activități ilicite incriminate din punct de vedere penal, capătă din punct de vedere procesual, odată cu începerea procesului penal, calitatea de învinuit (suspect) și, ulterior, de inculpat, odată cu punerea în mișcare a acțiunii penale, se poate folosi și noțiunea de „învinuit sau inculpat”, noțiune care se regăsește în cea mai mare parte a lucrărilor de specialitate. Personal, am optat pentru folosirea noțiunii de „făptuitor” datorită faptului că anchetatorii trebuie să aibă la dispoziție reguli și elemente metodologice pe care să le folosească indiferent de stadiul desfășurării procesului penal.

Verificarea identității făptuitorului – Nu se poate începe o ascultare judiciară fără a ști dacă persoana ce urmează să fie audiată este cel cu privire la care se presupune, în mod întemeiat, că este cel care a desfășurat activitatea ilicită supusă cercetării. Potrivit dispozițiilor legii procesuale penale⁴²⁶ identificarea învinuitului sau inculpatului se realizează prin adresarea de întrebări cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, cetățenia, studiile, situația militară, loc de muncă, ocupația, adresa, antecedente penale și alte date necesare stabilirii situației sale personale. Dacă din documentele doveditoare ale identității ori din declarațiile persoanei ascultate nu rezultă, clar, identitatea sau există suspiciuni cu privire la aceasta, se poate apela la băncile de date existente la nivelul serviciilor de poliție judiciară.

Se apreciază ca benefică etapei analizate folosirea unor date biografice, activități anterioare implicării în pregătirea, desfășurarea și valorificarea rezultatelor activității ilicite, preocupări marcante în viața socială care au menirea deconectării făptuitorului și atenționarea că persoana sa este bine cunoscută anchetatorilor. Asemenea aspecte au rol dezarmant asupra făptuitorului, făcându-l să creadă că anchetatorul dispune de suficiente date pentru a-i demonstra vinovăția, dacă cunoaște și aspectele care nu au legătură cu fapta în care este cercetat⁴²⁷.

⁴²⁵ E. Stancu, op. cit., pag. 399.

⁴²⁶ I. Mircea, op. cit., pag. 270.

⁴²⁷ C. Aionîtoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 103.

Inteligența de contact a anchetatorului îi permite dezvoltarea dialogului cu făptuitorul în camera de ascultare, reușind să-l deconecteze de la tensiunea emoțională specifică întâlnirilor oficiale cu autoritățile judiciare. Înainte de a trece la următoarea etapă anchetatorul trebuie să aducă la cunoștința făptuitorului dreptul său de a fi asistat de un apărător ales sau numit din oficiu, aspect ce va fi menționat în conținutul declarației. Dacă acesta are un avocat care-i reprezintă interesele va apela la serviciile acestuia, în caz contrar va fi asistat de un avocat numit din oficiu, iar dacă refuză asistența juridică se va face mențiune expresă în declarație.

După îndeplinirea obligației amintite, în prezența apărătorului este adusă la cunoștință învinuirea prin mijlocirea unei întrebări temă, fiind solicitat să dea explicații cu privire la vinovăția sau nevinovăția sa.⁴²⁸ Din punct de vedere tactic este foarte important cum se realizează contactul interpersonal în camera de ascultare. Anchetatorul nu trebuie să se comporte cu făptuitorul ca și cu o persoană stigmatizată, deja condamnată.

Întrebarea cu caracter de generalitate poate fi formulată astfel: *Sunteți învinuit de săvârșirea infracțiunii de tâlhărie în paguba avutului privat, faptă prevăzută și pedepsită de art. 211 din legea penală, constând în aceea că în seara zilei de... prin violență ați depozitat pe A.V. de jocul de blană, geanta diplomat în care se aflau 5.000 euro, verigheta, inelul, ceasul și lăncișorul – în valoare totală de 8.000 euro, ce aveți de declarat referitor la învinuire ?*

Făptuitorul se poate situa pe o poziție cooperantă și va recunoaște fapta datorită remușcărilor, regretului sau muștrărilor de conștiință ori din nevoia de a se elibera, de a se confesa, sau din orgoliu ori din rațiuni logice, aspecte care converg spre o declarație sinceră, generată de motive etice: căința, dorința de a suporta răul pentru răul provocat etc. Cel aflat într-o astfel de situație, prezintă faptele în succesiunea lor firească, începând cu momentul pregătirilor, momentul desfășurării și cel al valorificării rezultatelor.

Ascultarea relatării libere – Relatarea liberă este guvernată de unele reguli tactice⁴²⁹ a căror sorginte o aflăm în dispozițiile legii procesuale penale, astfel:

- relatările învinuitului sau inculpatului nu pot începe cu citirea sau reamintirea declarațiilor date anterior⁴³⁰;

⁴²⁸ Considerată de practica de anchetă, întrebare temă (N. A.)

⁴²⁹ **N.A.** – Nu este criticabilă atitudinea anchetatorului care la o nouă ascultare întreabă învinuitul sau inculpatul dacă își menține declarația anterioară, sub rezerva reapariției unor elemente noi

⁴³⁰ **E. Stancu**, op. cit., pag. 441, **C. Aionitoaie, T. Butoi**, op. cit., pag. 104, **I. Mircea**, op. cit., pag. 271.

- învinuitul sau inculpatul nu poate prezenta ori citi o declarație scrisă mai înainte, însă se poate servi de unele însemnări pentru amănuntele greu de reținut;
- fiecare învinuit sau inculpat este ascultat separat;
- învinuitul sau inculpatul este mai întâi lăsat să declare tot ce știe în cauza în care este interogat.

În literatura de specialitate⁴³¹ s-a cristalizat conduita anchetatorului specifică acestei faze, concretizate în:

- lăsarea celui ascultat să povestească tot ce crede el că are legătură cu învinuirea care i se aduce, chiar dacă cele prezentate nu sunt sincere. Întreruperea relatării constituie o excepție ce devine operabilă numai când se îndepărtează de la subiectul expunerii, fiind solicitat să revină la fondul problemei;
- notarea aspectelor omise, ezitărilor, contradicțiilor care vor constitui temeieri pentru folosirea întrebărilor;
- studierea faptuitorului oferă o șansă în plus pentru realizarea cunoașterii;
- să dovedească stăpânire de sine, răbdare, calm, în general o atitudine care să nu trădeze în nici un fel, resentimentele față de cel ascultat.

Relatarea liberă, chiar în condițiile unor declarații mincinoase, oferă unele avantaje, dintre care pot fi menționate:

- succesiunea reală a desfășurării activității ilicite, prin prezentarea secvențială a activității ilicite;
- obținerea unor date noi despre împrejurările cauzei și faptuitori, necunoscute anchetatorului din activitățile de efectuate până la momentul ascultării;
- cunoașterea poziția persoanei ascultate, cu referire expresă la poziția ei față de activitatea ilicită desfășurată.

Din practica judiciară a rezultat tendința firească a faptuitorului de a se sustrage de la sancțiunea care îl amenință, folosind cele mai abile mijloace pentru inducerea în eroare a anchetatorilor: poate refuza să facă declarații sau poate retracta declarațiile inițiale fără ca vreuna din aceste atitudini să fie sancționată de lege. Motivația comportamentului invocat se întemeiază pe supoziția netragerii la răspundere întrucât recunoașterea sa nu există, pe nedezvăluirea identității celorlalți faptuitori atunci când activitatea ilicită a fost desfășurată în participație și, mai rar, datorită unor motive patologice precum bolile psihice.

Alegerea procedeeleor tactice adecvate situației este determinată de personalitatea faptuitorului, relevată în trăsăturile

⁴³¹ T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 249.

caracteriale, predispozițiile, înclinațiile, etc. Descifrarea lor este posibilă prin activitățile directe, precum este investigarea criminalistică a locului faptei, percheziția, ascultarea persoanei vătămate, a martorilor ș.a. Caracterului dârz, tenace, rezistent la eforturi prelungite i se va răspunde printr-o linie tactică energică, dar în limitele legii, menită să distrugă sistemul defensiv. Nu trebuie neglijate trăsăturile temperamentale ale făptuitorului, tipul emoțional este dominat de regrete, remușcări adoptând o atitudine conciliantă, de înțelegere a situației și de cooperare cu anchetatorul, în timp ce tipul neemoțional este opus și, în consecință, nu va coopera în anchetă.

Ascultarea prin adresarea întrebărilor – Se apreciază că la reușita ascultării prin adresarea întrebărilor concură mai mulți factori, dintre care enumerăm: modul cum sunt formulate întrebările, momentul folosirii acestora, materialul probator și, nu în ultimul rând, conduita anchetatorului și a persoanei ascultate.

Din practica judiciară s-au concretizat patru tipuri de atitudini adoptate în anchetă de către făptuitori, astfel:

- recunoaște implicarea, pentru care este învinuit, în activitatea ilicită cercetată;
- respinge învinuirea și contestă temeinicia probelor;
- ascunde adevărul prin recunoașterea altor fapte penale cu pericol social scăzut;
- refuză să facă declarații.

Aici, este necesară o precizare – făptuitorul poate recurge la una sau la toate atitudinile invocate, iar sancțiunea penală nu are incidență asupra sa deoarece, până la pronunțarea unei hotărâri definitive, se bucură de prezumția de nevinovăție. În cazul celor sinceri, ale căror declarații conțin erori, scăpări sau neconcordanțe, întrebările folosite de anchetator sunt preponderent de completare, verificare sau referință, al căror scop îl constituie întregirea declarației obținute în faza relatării libere.

Așa cum am arătat întrebările trebuie să îndeplinească unele condiții menite să asigure răspunsurile necesare stabilirii adevărului. În mod firesc întrebările care vor iniția dialogul sunt cele prevăzute în planul de ascultare, dar pot fi și alte întrebări deduse, devenite necesare, din relatarea liberă, în funcție de poziția făptuitorului față de faptă și de aspectele apărute pe parcursul ascultării. Selectarea întrebărilor depinde de poziția făptuitorului față de învinuirea care i se aduce; recunoaște fapta, nu recunoaște, recunoaște parțial, refuză să facă declarații.

Când făptuitorul nu recunoaște învinuirea sau o recunoaște după care retractează cele declarate, pe lângă întrebările problemă se

vor folosi întrebările detaliu și unele procedee tactice⁴³² de ascultare care și-au demonstrat eficacitatea de-a lungul timpului.

Procedee tactice folosite în ascultare – Rolul determinant în alegerea procedeeelor tactice este reprezentat de făptuitorului față de învinuirea ce i se aduce, precum și de structura sa psihică. În practică, se mai poate întâlni și situația când, deși făptuitorul ascultat este de bună credință are o lacună de memorie sau întrebarea îi determină o sugestie directă⁴³³. Este o situație care se poate înlătura cu întrebări de detaliu, de completare sau de referință al căror scop îl constituie reactivarea conținutului memorial sau prin întrebări de verificare care să stabilească exactitatea celor declarate.

Dificultăți deosebite pot apare în situația declarațiilor mincinoase, incomplete, contradictorii, a respingeri învinuirii, a persistării în refuzul de a face declarații sau a revenirii cu elemente noi asupra declarațiilor anterioare. În aceste cazuri, majoritare în practică, tactica de ascultare dobândește un caracter deosebit de complex. Pentru aceste situații, de-a lungul timpului, teoria criminalistică a elaborat anumite procedee tactice de ascultare⁴³⁴, a căror eficiență a fost demonstrată de practica pozitivă a organelor de urmărire penală. O tactică adecvată presupune adaptarea regulilor generale la fiecare cauză în parte, la personalitatea celui ascultat și la poziția făptuitorului față de învinuirea care i se aduce⁴³⁵. În literatura de specialitate sunt cunoscute următoarele procedee tactice:

Tactica ascultării repetate la care anchetatorii recurg ori de câte ori au de a face cu declarații incomplete, contradictorii sau mincinoase. Acest procedeu constă în ascultarea, la anumite intervale de timp, a făptuitorului cu privire la aceleași fapte și împrejurări, punându-se un accent deosebit pe amănunte. Această tactică se bazează exclusiv pe întrebări de detaliu – deși în literatura de psihologie judiciară există autori care tratează în mod distinct „tactica folosirii întrebărilor de detaliu”⁴³⁶. Din practica judiciară se poate concluziona asupra eficienței procedeeului mai cu seamă în cazul făptuitorilor cu experiență în desfășurarea de activități ilicite care se prezintă în fața anchetatorilor cu „temele făcute”, în sensul că repetă până la stereotipizare declarațiile pe care le dau în timpul ascultării, indiferent de câte ori este repetată aceasta. Deși strategia celui ascultat pare solidă, în substanța sa, apar unele inadvertențe, erori, inconsecvențe, care nu au suport logic, datorită lipsei

⁴³² E. Stancu, op. cit., pag. 443.

⁴³³ C. Aionîtoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 106–109, E. Stancu, op. cit., pag. 444.

⁴³⁴ T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 250.

⁴³⁵ C. Pletea – Desfășurarea ascultării, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 87

⁴³⁶ C. Aionîtoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 107, T. Butoi, I. T. Butoi, op. cit., pag. 252.

argumentelor care să le susțină. Din experiența de anchetă rezultă că devin insuportabile întrebările detaliu pentru unii dintre făptuitori, ceea ce determină renunțarea lor la poziția nesinceră și abordarea activității de ascultare cu bună-credință.

Între declarațiile făptuitorului vor apare, în mod inevitabil, contradicții sau neconcordanțe, cu toate încercările acestuia de a reproduce cât mai exact cele declarate anterior. Tocmai aceste inadvertențe constituie sursa netemeinicii declarației și cauza determinării recunoașterii.

Tactica ascultării încrucișate constă în ascultarea făptuitorului de către doi sau mai mulți anchetatori în același timp, procedeu ce are ca scop destrămarea sistemului de apărare al celui anchetat, care se situează pe poziția negării totale a implicării în activitatea ilicită cercetată. Ca avantaj apare faptul că persoanei ascultate nu i se dă posibilitatea să pregătească răspunsuri mincinoase, întrebările fiind adresate de fiecare anchetator alternativ, într-un ritm susținut, alert.

În cadrul acestui procedeu tactic de interogare este foarte importantă poziția ocupată de anchetatori. În condițiile desfășurării ascultării de către doi anchetatori, aceștia trebuie să se așeze frontal, lateral stânga și dreapta, la o distanță suficientă pentru ca cel ascultat să nu poată avea contact vizual concomitent cu ambii ascultători. Făptuitorul va recepționa întrebările, ca regulă, doar în plan auditiv, situație ce îl va determina să se întoarcă, să-și schimbe poziția sau, cel puțin, să-și modifice centrul de greutate – în ultimă instanță, să-și modifice echilibrul – aproape, la fiecare întrebare. Desfășurarea ascultării în astfel de condiții poate conduce la dezorganizarea apărării⁴³⁷.

Există și posibilitatea abordării acestui procedeu de ascultare într-o altă formă. În funcție de disponibilitățile anchetatorilor se pot asuma roluri de „anchetator bun” – „anchetator rău”. Astfel, de la caz la caz se poate hotărî ordinea intrării „în scenă”; poate intra cel bun primul sau, din contră, primul poate intra cel rău. Cel bun va avea o atitudine permisivă, va înțelege, va accepta, va încerca să ofere un ajutor legal, va ruga, se va arăta preocupat de ceea ce se întâmplă și de ce este posibil să se întâmple în viitor cu făptuitorul. Cel rău va avea o prezență opusă, va fi intransigent, va fi preocupat de detalii acuzatoare, de recuperarea prejudiciului, de pedepsirea cât mai aspră a celor vinovați, etc. Efectul, în ceea ce privește dezorganizarea apărării, ar putea fi același sau mai bun ori mai puțin bun pentru realizarea scopului ascultării.

⁴³⁷ C. Pletea – Desfășurarea ascultării, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 87

Ascultarea încrucișată, indiferent de forma în care se realizează este privită, însă, cu anumite rezerve, deoarece poate avea ca rezultat derutarea persoanelor cu o structură psihică slabă, încurcarea celui ascultat și inhibarea sa. Se poate întâmpla ca însăși anchetatorii să se încurce reciproc, atunci când nu au aprofundat datele din dosar și nu s-au pregătit minuțios pentru ascultarea încrucișată.

Tactica întâlnirilor surpriză este folosită în cazul pluralității de făptuitori și devine eficientă dacă se recurge la ea în momentele psihice care au o anumită tensiune, creată în mod special de anchetator pentru a se obține declarații sincere. Procedeu constă în adresarea anumitor întrebări făptuitorului (ex. „Cine v-a ajutat să procurați arma crimei?”) după ce acesta a văzut „din întâmplare” că unul dintre complici a fost introdus într-o încăpere alăturată (acest procedeu mai este cunoscut sub denumirea de „tactica întâlnirilor neașteptate”).

Tactica „complexului de vinovăție”. Acest procedeu poate conduce la aflarea adevărului cu ușurință în cazul persoanelor sensibile, melancolice. Conținutul procedurii constă în adresarea alternativă a unor întrebări neutre (care nu au nici o legătură cu cauza), în alternanță cu întrebări ce au în conținutul lor cuvinte afectogene (critice) referitoare la fapta cercetată, precum și la rezultatele ei (numele persoanei vătămate și al celorlalte persoane afectate de activitatea ilicită desfășurată – copii, soț, părinți – denumirea bunurilor furate, etc.).

Pentru realizarea scopului – obținerea unor declarații sincere – este necesară observarea atentă a reacțiilor făptuitorului la întrebările adresate (cu trimitere specială spre cele afectogene), întrucât reușita procedurii se bazează pe stimul (întrebare) și reacția la acesta, care poate determina folosirea altor procedee tactice.

Ascultarea sistematică se folosește în cazul făptuitorului sincer, pentru lămurirea întregii problematice a cauzei, cu deosebire în cele complexe.

Procedeu se poate folosi și în cazul persoanelor nesincere deoarece esența acestuia o constituie relatarea sistematică a secvențelor pregătitoare, apoi desfășurarea și, în cele din urmă, activitatea de valorificare a rezultatelor activității ilicite și de pregătire a apărării în cazul „contactului” cu anchetatorii (crearea alibiurilor, împărțirea bunurilor sau/și valorificarea acestora etc.). Din practica judiciară a rezultat că procedeu își atinge scopul în cazul pluralității de făptuitori și a desfășurării mai multor activități ilicite, anchetatorului revenindu-i sarcina stabilirii ordinii în care va aborda elementele importante pentru anchetă (va începe cu activități ilicite cu pericol social mai mic sau cu cele cu pericol social

deosebit), în funcție de personalitatea și psihologia făptuitorului ascultat și a celorlalți participanți.

Folosirea probelor de vinovăție – este un procedeu de ascultare ce se folosește, aproape exclusiv, în cadrul ascultării făptuitorului nesincer. Oarecum firesc, acesta încearcă să folosească toate posibilitățile sale ori cele oferite involuntar de anchetator în vederea denaturării adevărului și îngreunării cercetărilor pentru a scăpa de răspunderea penală. Despre această categorie de făptuitori se afirmă, cu justificat temei, că recunosc numai atunci când sunt convingși despre temeinica probelor care îi acuză.

În literatura de specialitate⁴³⁸ se învederează că reușita procedurii este asigurată de respectarea unor cerințe, precum:

- cunoașterea aprofundată de către anchetator a tuturor probelor existente în dosarul cauzei, a legăturii dintre acestea și activitatea ilicită;
- stabilirea valorii fiecărei probe ce urmează a fi folosite, a momentului psihologic propice utilizării și a ordinii în care se va face prezentarea;
- determinarea judicioasă a întrebărilor care vor însoți probele prezentate.

Procedul este privit cu prudență deoarece orice eroare a anchetatorului poate compromite toate eforturile întreprinse pentru determinarea făptuitorului să facă declarații veridice și complete. De aceea chibzuința și experiența anchetatorului sunt primordiale în realizarea scopului propus, raportate în permanență la personalitatea și psihologia celui ascultat.

Folosirea probelor de vinovăție se poate face în două variante: *prezentarea frontală* și *prezentarea progresivă*. Prima variantă constă în înfățișarea neașteptată, bruscă, chiar de la începutul ascultării a probelor care dovedesc vinovăția făptuitorului și adresarea întrebărilor directe cu privire la fapta săvârșită. Această modalitate este criticabilă sub aspectul finalității, mai cu seamă în situațiile în care probele de vinovăție sunt puține cantitativ, iar calitativ, nu sunt convingătoare. Este de așteptat ca făptuitorul să recunoască numai ce este probat, realizând impasul în care se află anchetatorul.

Alegerea momentului oportun este condiționată de evoluția ascultării, urmărindu-se încărcătura psihică și poziția pe care se situează făptuitorul în ascultare, aspecte care se corelează cu forța demascatoare a probei ce va fi prezentată. Ca regulă fundamentală, prezentarea frontală a probelor are loc numai după ce s-a discutat cu făptuitorul pentru a stabili poziția sa în legătură cu aspectele ce urmează a fi probate prin acest procedeu.

⁴³⁸ N. A. – Vezi în acest sens dreptul anglo-saxon

Cea de a doua variantă – prezentarea progresivă a probelor de vinovăție – este mai des folosită în anchetă și constă în ascultarea preliminară a făptuitorului, urmată de prezentarea gradată a probelor care susțin vinovăția.

Din practica judiciară s-a desprind caracterul elaborat al acestui procedeu, ilustrat prin prezentarea probelor care dovedesc într-o măsură mai mică vinovăția, continuându-se cu cele mai convingătoare, realizându-se în acest fel o linie demascatoare ascendentă ce culminează cu prezentarea probelor. Fără a constitui un model de urmat, prezentarea progresivă poate începe cu lăsarea la vedere în cabinetul de anchetă a unor obiecte care au aparținut victimei, inițial însușite de făptuitor, dar recuperate de către anchetatori, urmărindu-se reacția făptuitorului.

Ascultarea unui făptuitor despre activitatea celorlalți participanți la desfășurarea activității ilicite – cunoașterea participanților la pregătirea, desfășurarea sau valorificarea rezultatelor activității ilicite permite anchetatorului să identifice veriga slabă cu care va începe ascultarea, solicitându-i să relateze despre activitatea celorlalți, acreditându-i impresia că persoana sa interesează mai puțin. Centrat pe o asemenea direcție cel ascultat poate da în vileag activitatea desfășurată de către fiecare participant sau, dimpotrivă, va manifesta circumspecție, interesându-se ce au declarat aceștia, conduită specifică înțelegerilor intervenite asupra comportamentului în anchetă în situația identificării și ascultării.

Esența procedurii constă în ascultarea individuală, în care cel ascultat va relata în principal despre alții și în subsidiar despre sine, acest din urmă aspect nefiind obligatoriu. Strategia invocată este consacrată în practica judiciară de sintagma *legarea declarațiilor* în sensul complinirii informațiilor ce armonizează probațiunea judiciară din perspectiva testimonialității. Apreciem⁴³⁹ că procedeu analizat își va găsi o finalitate superioară într-o posibilă negociere a răspunderii penale, instituție existentă în alte sisteme de drept și utilă sistemului nostru judiciar.

Ascultarea cu privire la justificarea timpului critic – Timpul critic desemnează perioada care precede activitatea ilicită, durata acesteia și cea imediată finalizării rezoluției infracționale. Cu alte cuvinte activitatea ilicită circumscrișă unui interval de timp, constituie segmentul principal al sintagmei timp critic, la care se anexează perioada anterioară și cea ulterioară, a căror întindere poate fi egală sau mai mică decât acesta.

Utilizarea acestui procedeu este specifică făptuitorilor care refuză dialogul cu anchetatorul, fără însă a-și absolutiza opțiunea,

⁴³⁹ C. Pletea – Desfășurarea ascultării, în G.I. Olteanu și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 89

deoarece practica judiciară relevă incidența sa și în cazul celor refractari sau oscilanți în declarații. Esența procedurii constă în explicațiile pe care făptuitorul ascultat le înfățișează anchetatorului despre modul în care și-a petrecut timpul în perioada corespunzătoare desfășurării activității ilicite, aspectele respective fiind verificate pe ore, zile, minute, locuri și persoane cu care s-a relaționat. Inadvertențele reieșite din verificări constituie temeiurile unei ascultări viitoare în cadrul căreia făptuitorul va fi solicitat să le explice, determinându-l să recunoască faptele comise. Practic, inadvertențele devin probe de vinovăție și vor fi folosite ca atare⁴⁴⁰.

Interogatoriul psihanalitic⁴⁴¹ – ar putea constitui soluția care să înlocuiască într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat clasicul interogatoriu judiciar. Se afirmă că este inofensiv, curat, bazat pe respectarea demnității umane și pe prezumția de nevinovăție, fiind un joc al inteligenței practicat cu mijloace psihologice, prilejuit de o discuție pe marginea evenimentului judiciar în cadrul căreia persoana suspectă se poate apăra cu toate mijloacele, inclusiv cele nelegale. Interogatoriul psihanalitic se fundamentează pe sintagma „omul se poate ascunde de mai multe, numai de sine nu“.

Din practica judiciară rezultă că în timpul interogatoriului persoana bănuită suportă un dezechilibru psihic provocat de acumularea excesivă de energie, determinată de conflictele interpsihice, concretizat în manifestări ce scapă cenzurii conștientului, provocând acte sau gesturi greșite⁴⁴². În cadrul ascultării ce are ca subiect făptuitorul acesta se va autodemasca sub influența eului sedimentat în subconștient, alături de eul primitiv și brutal, identificând lapsusuri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc. Condiția esențială a interogatoriului psihanalitic o constituie realizarea atmosferei de intimitate din care se poate obține starea de încredere, permițând eului social, matricei morale să se armonizeze cu tensiunile refulate prin acceptarea comiterii faptei și a pedepsei⁴⁴³.

Particularitățile ascultării făptuitorului minor – Ascultarea făptuitorului minor se diferențiază față de ascultarea majorului aflat în aceeași situație, datorită următoarelor aspecte:

- psihologia minorilor este puternic influențată de modelele parentale și, uneori, de modele adulte, cu care a luat contact în timp, care nu de puține ori intră în conflict cu legea, situația în care

⁴⁴⁰ **N.A.** – a se vedea procedeul tactic de ascultare: „folosirea probelor de vinovăție”

⁴⁴¹ **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 253–255.

⁴⁴² **C. Pletea** – Desfășurarea ascultării, în **G.I. Olteanu** și colectivul – Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare, Edit. A.I.T. Laboratories, 2008, pag. 93

⁴⁴³ **T. Butoi, I. T. Butoi**, op. cit., pag. 255.

se află (implicat într-o activitate ilicită), datorându-se învățării prin imitație;

- experiența redusă de viață face dificilă aprofundarea faptelor și evenimentelor pe care le percepe la nivel implicativ, iar uneori imposibilă obținerea și, mai ales, redarea aspectelor esențiale pentru cauză;

- fantezia, sugestibilitatea, teama de autorități, curajul rău înțeles influențează, într-o măsură considerabilă, procesele psihice specifice percepției, memorării și redării celor achiziționate vizual și auditiv;

- consecințele ce constituie, adesea, un sistem complex formează un „ceva” care scapă minorului – acesta blocându-se, de fiecare dată, când trebuie să facă o evaluare a acestora;

- procesul educativ deficitar sau centrat pe violență și criminalitate fac din minor un partener redutabil în interogatoriul judiciar, blocat pe nerecunoaștere, chiar dacă probele de vinovăție sunt evidente.

Pregătirea ascultării făptuitorului minor parcurge aceleași etape, de aceea vor fi prezentate nuanțări numai acolo unde situația o impune.

Din *studierea dosarului cauzei* anchetatorul trebuie să desprindă natura activității ilicite în care minorul este implicat, existența participației, a circumstanțelor legale, rolul minorului în cadrul ansamblului format din pregătirea, desfășurarea și valorificarea rezultatelor activității ilicite – a participat nemijlocit, a asigurat paza celor care operau sau a beneficiat de produsul activității ilicite. *Cunoașterea minorului* constituie problema centrală a anchetatorului, de felul în care o realizează depinde succesul interogatoriului. Trăsăturile de personalitate și psihologia minorului se stabilesc fie prin activități directe (ascultarea altor făptuitori, efectuarea de percheziții etc.), fie de altă natură (investigații efectuate la domiciliul și unitatea de învățământ unde este înmatriculat minorul). O contribuție însemnată la cunoașterea minorului o poate aduce ancheta socială. Din activitățile destinate cunoașterii trebuie să rezulte starea psihică, motivația activității ilicite, persoanele care se bucură de încrederea minorului, cele cărora este încredințat spre creștere și educare, domiciliul sau reședința minorului, programul de învățământ, înclinațiile, abilitățile, hobby-urile etc. *La întocmirea planului de ascultare*, trebuie să se țină seama de gradul de dezvoltare psiho-intelectuală a făptuitorului minor, a cărei incidență trebuie să se reflecte în modul de formulare a întrebărilor astfel încât să fie înțelese și să nu determine o atitudine refractară. *Locul ascultării făptuitorului minor* îl constituie sediul organului judiciar, loc ce poate exercita o influență pozitivă asupra conduitei lui în anchetă. *Asistarea minorului la interogatoriu* este obligatorie, apărătorul putând fi ales ori numit din

oficiu și încunoștințat asupra datei când se va desfășura activitatea respectivă. Se apreciază⁴⁴⁴ că apărătorul trebuie să reprezinte în mod eficient interesele minorului, ajutând anchetatorii să clarifice o serie de împrejurări favorabile făptuitorului. Dispozițiile legale referitoare la *prezența interpretului* se aplică potrivit cadrului general.

Anchetatorul trebuie să invite la interogatoriul persoana căreia minorul este încredințat spre creștere și educare, unul dintre părinți, tutorele sau reprezentantul autorității tutelare. Cu privire la această regulă de ordin tactic, anchetatorul va invita persoana în care minorul implicat în activitatea ilicită are încredere, în prezența căreia se poate realiza contactul psihologic fără dificultate. Se impune cunoașterea sub aspect temperamental și psihologic a persoanei invitate pentru evitarea aducerii unor persoane de rea credință care să încerce să influențeze minorii pentru a recunoaște implicarea în desfășurarea unor activități ilicite cu scopul de a scăpa alți făptuitori majori cu o implicare mai consistentă în activitatea ilicită desfășurată. *Aducerea minorului în camera de ascultare* este bine să se facă direct de către anchetator, chiar în ziua ascultării, evitându-se astfel posibilitatea discuțiilor dintre părinți și minori sau unor persoane interesate care ar putea să-l influențeze.

Ascultarea făptuitorului minor parcurge aceleași etape ca și în cazul celui adult, diferențierea făcându-se după vârsta persoanei în raport de care devine operantă răspunderea penală. Conduita minorului este determinată de particularitățile socio-psihologice ale acestuia, de vârstă, mediul în care trăiește, antecedentele penale sau de comportament, influențele exercitate asupra sa, existența unor amenințări cu fapte foarte grave pentru cei care vor trăda, în cazul pluralității de făptuitori sau a unor legături cu structuri de crimă organizată. Dacă situația impune în cazul făptuitorului minor se pot folosi diverse procedee tactice în cadrul ascultării, alegerea lor făcându-se în raport de atitudinea din anchetă, de influențele exercitate de părinți sau persoane interesate să declare într-un anumit mod, de felul cum se realizează contactul psihologic ș.a.

În cadrul etapei privind, *verificarea datelor de identitate* se va insista nu numai pe relevarea acestora ci și pe unele aspecte biografice sau de altă natură din care să rezulte că anchetatorul îl cunoaște foarte bine pe făptuitorul minor. Discuțiile purtate trebuie să se facă într-un limbaj accesibil minorului, iar tendințele de fabulare, exagerare, de îndată vor fi înlăturate prin comportarea calmă, atentă, relativ apropiată a anchetatorului. Întrebările detaliu vor fi folosite în ascultare în scopul determinării minorului să explice, să argumenteze activitățile desfășurate. Se vor evita întrebările capcană sau cele sugestive, cunoscându-se gradul de

⁴⁴⁴ C. Aionîtoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 117.

sugestibilitate deosebit al minorilor în raport cu adulții. La consemnarea declarațiilor, faptele și împrejurările vor fi fixate în ordinea relatării, cu lexicul minorului, fără a fi omise detaliile necesare verificării și persoanele care pot confirma cele declarate⁴⁴⁵. După consemnarea declarația este citită minorului de către anchetator, persoana care a asistat la ascultare, apărător sau minorul ascultat, semnată pe fiecare pagină și la sfârșit de toate persoanele care au participat în cadrul ascultării.

4.4 Consemnarea, verificarea și aprecierea declarațiilor persoanelor ascultate

Consemnarea declarațiilor – Declarațiile persoanelor ascultate în cursul procesului penal, se consemnează în scris, potrivit regulilor prevăzute de legea procesuală penală.

Din conținutul declarației trebuie să rezulte datele de identificare ale persoanei ascultate, mențiuni cu privire la îndeplinirea formalităților procedurale și date în legătură cu condițiile pregătirii, desfășurării și valorificării rezultatelor activității ilicite, identitatea persoanelor implicate, natura și valoarea prejudiciului produs. Consemnarea declarațiilor se va face într-o formă cât mai fidelă și precisă, cât mai apropiată de modul de exprimare al persoanei ascultate, cu excepția expresiilor vulgare sau triviale. În practică, se manifestă tendința de reformulare a expresiilor, în situațiile când exprimarea este greoaie, conține neologisme ori regionalisme de natură să altereze obiectivitatea declarației sau să dea alt înțeles afirmațiilor făcute. Considerăm că pot fi reformulate numai acele expresii vulgare, triviale care nu pot fi utilizate în cercetarea judecătorească și numai pe cale de excepție unele regionalisme când nu pot fi explicate de cel ascultat.

După terminarea consemnării declarației, persoana ascultată semnează pe fiecare pagină. Declarațiile trebuie să conțină elemente pe care să se stabilească data și identitatea anchetatorului ce a desfășurat ascultarea precum și semnătura apărătorului, dacă acesta a fost prezent la desfășurarea activității respective. Declarația consemnată de către anchetator se citește persoanei ascultate, iar dacă își manifestă dorința de a o citi personal i se asigură această posibilitate⁴⁴⁶.

Respectarea întocmai a dispozițiilor legale privind desfășurarea acestei activități constituie o importantă garanție procesuală, oferind părților posibilitatea verificării exactității celor

⁴⁴⁵ C. Aionițoaie, T. Butoi, op. cit., pag. 119.

⁴⁴⁶ C. Suci, op. cit., pag. 597.

consemnate în raport cu declarațiile făcute. În felul acesta, părțile nu vor putea pretinde ulterior că vreuna din declarațiile lor au fost alterate în conținut sau substituite. De asemenea, atunci când situația impune, declarația trebuie să fie semnată de interpret ori, după caz, de reprezentantul autorității tutelare, părinte, tutore, curator, educator, care au asistat la ascultare.

În declarația persoanei de bună-credință se redă conținutul celor expuse fără a se mai menționa întrebările și răspunsurile. În cazul persoanelor de rea-credință, trebuie să se consemneze, pe lângă răspunsurile date, și întrebările adresate de către anchetatori. Declarația nu trebuie să conțină ștersături ori modificări; dacă apar, trebuie confirmate în scris, sub semnătură, de către cel care a făcut declarația și de către anchetator fie în cuprinsul său, fie la sfârșit. Dacă ulterior, persoana ascultată revine asupra declarațiilor se procedează la o nouă ascultare, făcându-se mențiune despre aceasta și despre motivele care au determinat retractarea primei declarații.

Pentru eliminarea oricăror dubii, spațiile libere se barează.

În practica anchetatorilor apar și cazuri în care, persoana ascultată, refuză să semneze sau nu poate semna propria declarație. În asemenea cazuri⁴⁴⁷ legea prevede să se facă mențiune în declarația scrisă. Se impun însă anumite precizări. Nu se pune în discuție cazul în care persoana nu poate să semneze. Refuzul părților de a semna conduce la concluzia că acestea nu sunt de acord cu conținutul declarației. Din punct de vedere tactic, se recomandă ca asemenea situație să nu apară în activitatea anchetatorilor. Ca atare, trebuie stabilite motivele refuzului și, în conformitate cu legea, declarația să fie completată după solicitarea părții, pentru ca aceasta să fie de acord cu ea și să o semneze.

Încercarea de a pune la îndemâna organelor judiciare mijloace prin care declarațiile orale ale celor ascultați să se păstreze într-o formă nealterată, a devenit realitate în procesul penal modern, grație realizărilor în domeniul înregistrării de sunet și imagine a mesajului informațional transmis de cei care, în diverse calități, au asistat sau participat la desfășurarea activității ilicite.

Mijloacele pentru înregistrarea sunetului și imaginii au menirea de a spori eficiența probatorie a declarațiilor persoanelor ascultate și prezintă o serie de avantaje:

- asigură sub toate aspectele, deplină obiectivitate și fidelitate în înregistrarea declarațiilor, a întrebărilor și răspunsurilor;
- au devenit indispensabile în ascultarea impusă de unele împrejurări limită, în special a persoanelor vătămate aflate în stare gravă, a muribunzilor precum și a copiilor, a persoanelor handicapate și a celor care necesită prezența unui interpret;

⁴⁴⁷ A. Ciopraga, *Criminalistica...*, pag. 382.

- dau posibilitatea anchetatorului să studieze cu atenție afirmațiile celui ascultat, să surprindă cu exactitate expresiile, ezităările, multe cu semnificație pentru aprecierea sincerității persoanelor ascultate;
- asigură corectitudinea și continuitatea ascultării, anchetatorii nefiind obligați să noteze, să-l întrerupă pe cel audiat, să transcrie întrebările și răspunsurile.

Verificarea și aprecierea declarațiilor – Verificarea declarațiilor persoanelor ascultate este absolut necesară pentru stabilirea adevărului într-o anchetă penală. Verificarea se va face prin compararea declarațiilor persoanei vătămate cu celelalte mijloace de probă și prin efectuarea altor activități de anchetă, precum: ascultarea altor persoane, desfășurarea de confruntări, dispunerea de constatări tehnico-științifice ori expertize, desfășurarea de reconstituiri, reluarea cercetării la fața locului ș.a. În mod frecvent, prin efectuarea reconstituirii, anchetatorii pot stabili dacă activitatea ilicită a putut fi desfășurată așa cum reiese din declarațiile uneia sau alteia dintre persoanele ascultate. Rezultatele cercetării la fața locului oferă posibilitatea verificării declarațiilor, în special cu privire la împrejurările desfășurării activității ilicite, întinderea prejudiciului, numărul participanților, etc. Prin dispunerea constatării medico-legale, anchetatorii pot administra unele probe – argumentate științific – cu privire la natura leziunilor produse, caracteristicile obiectului cu care au fost create, dacă aceste vătămări au pus în pericol viața persoanei vătămate, numărul de zile de îngrijiri medicale necesare pentru vindecare, apreciind dacă pretențiile acesteia sunt corecte sau exagerate⁴⁴⁸. Verificarea declarațiilor se poate efectua și prin realizarea altor activități în afara celor de urmărire penală, precum studierea unor înscrisuri ce emană de la persoana ascultată ori verificarea activităților desfășurate în perioada în care susține că s-a aflat la locul săvârșirii faptei.

Evaluarea declarațiilor reprezintă un moment semnificativ în activitatea de cunoaștere și apreciere a adevărului. Operația de analiză a unei declarații se realizează în cadrul examinării și cântăririi întregului probatoriu, aceasta presupunând un studiu comparativ al faptelor stabilite cu ajutorul persoanei ascultate, cât și un studiu al calității surselor directe sau indirecte din care provin⁴⁴⁹. Aprecierea declarațiilor părților se face ținând cont de măsura în care acestea se coroborează cu întreg materialul administrat în cauză. Numai atunci când declarațiile sunt conforme cu celelalte materiale ale cauzei, se poate concluziona că ele sunt concordante cu realitatea, că persoana ascultată este de bună-credință. La

⁴⁴⁸ E. Stancu, op. cit., pag. 178.

⁴⁴⁹ C. Aionîtoaie, V. Bercheșan, op. cit., pag. 165.

aprecierea declarațiilor nu vor fi luate în considerație decât ceea ce persoanele ascultate au perceput, nu și părerile, presupunerile sau concluziile lor cu privire la faptele și împrejurările cauzei ori vinovăția sau nevinovăția unora dintre persoanele implicate.

Evaluarea declarației impune, în primul rând, o analiză de conținut, pe baza căreia organele judiciare interpretează în mod științific materialul probator adunat, pentru a stabili în ce măsură acesta servește la aflarea adevărului. Anchetatorii au obligația legală și morală de a dovedi maximă obiectivitate, ei nu trebuie să plece de la idei preconcepute ori să se lase influențat în vreun fel sau altul, în aprecierea probatoriilor administrate.

4.5 Influența prestației investigatorului asupra comportamentului persoanei ascultate

Trebuie recunoscut faptul că, începând cu prestația generală și terminând cu gesturile, ticurile nervoase, greșelile în exprimare, ritmul respirației sau mirosul anchetatorului, tot ceea ce ține de anchetator presupune un potențial important de influențare a comportamentului persoanei ascultate. De exemplu, un anchetator ce începe pe un ton sever, acuzator, într-un mod autoritar va provoca persoanei ascultate o stare de disconfort caracterizată de anxietate, nesiguranță, lipsă de încredere în prestația anchetatorului și în desfășurarea ulterioară a anchetei. Cei mai mulți dintre anchetatorii, cu experiență, preferă să aibă un comportament echilibrat, amabil, chiar, înțelegător – este vorba despre o profesie, de rezultate cât, mai bune, ce trebuie obținute, de dezvoltarea anchetei pentru lămurirea cât mai multor aspecte legate de pregătirea, desfășurarea și exploatarea rezultatelor activității ilicite și, nu, despre un război personal, despre posibilitatea unui discurs moralizator sau despre o încercare de a schimba lumea.

Din punct de vedere funcțional, dacă, o dată cu desfășurarea ascultării, anchetatorul își pierde cumpătul, acuză persoana ascultată că minte, oprește comunicarea și îi cere să reformuleze, posibilitatea de a identifica minciunile prin analiza comportamentului verbal și non-verbal se reduce simțitor; anchetatorului nu-i rămâne decât să decăte să evalueze cele declarate sub aspectul neconcordanțelor din relatarea celui ascultat sau a scăpărilor accidentale. Mai mult, dat fiind starea emoțională prin care trece persoana ascultată, va deveni foarte greu de stabilit dacă neconcordanțele din relatarea acesteia sunt specifice unui subiect mincinos și confuz sau ale unuia de bună-credință care este frustrat și speriat.

În fapt, nimeni nu poate să știe, cu exactitate, care sunt reacțiile persoanelor ascultate când mint ori spun adevărul în

legătură cu acuzațiile care li se aduc. Dincolo de faptul că a provoca reacții inducând o situație specială – cum, de altfel, este cazul în care un anchetator ar acuza doar pentru a evalua reacții – constituie un abuz, a promova puncte de vedere care să aibă ca obiect indici ce, în mod aprioric, să fie acceptați ca fiind intrinseci adevărului sau minciunii este periculos. Omul nu este un mecanism care, în aceleași condiții, să se manifeste identic. Ar fi lipsit de profesionalism ca, odată identificați niște indici, o persoană să fie catalogată vinovată/nevinovată, mincinoasă/de bună credință.

În opinia mea, esențial pentru anchetatori, este să promoveze o conduită prin care să respecte și să impună respect fără să se pună problema unor accidente în cadrul cărora să își facă apariția excese⁴⁵⁰. Comportamentul unui persoanei ascultate pe parcursul ascultării este influențat – pe lângă factori precum mediul în care se desfășoară ascultarea, inteligența, vârsta, starea emoțională, etc. – în mod fundamental de modul în care se manifestă anchetatorul. Fiecare dintre acești factori are importanța sa și trebuie evaluat ca atare când ne hotărâm să dăm o anumită semnificație manifestărilor comportamentale pe care le observăm la persoana ascultată. Pentru a reduce la maxim posibilitatea influențării persoanei, de mare importanță este ca audierea să se desfășoare într-o cameră de ascultare care să excludă orice tulburare iar prima preocupare a anchetatorului să fie aducerea persoanei ascultate la o stare, cât mai apropiată de cea ideală, care să faciliteze comunicarea – de exemplu, o persoană nervoasă, întâi trebuie calmată și apoi ascultată. În ceea ce îl privește pe anchetator, el nu trebuie să uite că orice influență venită din partea lui este de natură a influența modul de manifestare

⁴⁵⁰ **Kassin, S. & Fong, C.** "I'm Innocent!": Effects of Training on Judgments of Truth and Deception in the Interrogation Room," *Law and Human Behavior*, Vol. 23, No. 5, 1999. – Un studiu recent efectuat de către autori confirmă rolul constructiv al unui comportament neconflictual din partea anchetatorului în acest domeniu. Niște observatori au analizat interviurile filmate ale unor studenți ce interpretau rolurile unor persoane vinovate sau nevinovate ce au comis o infracțiune fictivă. În aceste interviuri studentul dădea o declarație inițială, după care însă anchetatorul devenea furios și spunea: „La naiba, nu mă mai minți! Te-am prins în flagrant. Acum spune-mi adevărul”. Subiectului i se spunea apoi să își reformuleze alibiul. Interviurile durau în medie cinci minute. Jumătate dintre observatori erau „neantrenați” și se bazau pe propria judecată (urmărind neconcordanțe în relatări, scăpări verbale, nervozitate generală) pentru a formula opinii referitoare la onestitatea subiecților. Cealaltă jumătate a fost „antrenată” în domeniul analizei comportamentului prin vizionarea unui material de 30 de minute care descria unele dintre simptomele comportamentale folosite pentru a evalua un subiect pe parcursul unui interviu neincrimator. Studiul a scos la iveala două rezultate anticipabile: în primul rând, niciunul dintre observatori, fie ei antrenați sau neantrenați, nu a fost capabil să diferențieze subiecții onești de cei mincinoși decât pur întâmplător. În al doilea rând, studenții antrenați care s-au bazat pe simptome comportamentale evidențiate pe parcursul unui interviu neincrimator s-au descurcat la fel de bine ca cei neantrenați.

al persoanei ascultate și, în anumite condiții, devine posibil ca manifestările ce apar în timpul ascultării să fie generate de comportamentul anchetatorului și nu de emoțiile specifice reproducerii unor evenimente, stări, activități, etc.

Pregătirea unei ascultări neconflictuale – Consider necesar aici să subliniez necesitatea promovării, de către toți anchetatorii, unei strategii caracterizată de o abordare deschisă, neconflictuală – este, de departe, mai eficientă și mai puțin solicitantă pentru anchetator decât oricare alta. Bunăoară, pentru a convinge o persoană vinovată să se prezinte voluntar la locul de desfășurare al ascultării și să recunoască implicarea sa, și condițiile în care a desfășurat activitatea ilicită este nevoie ca această ascultare să fie prezentată într-un anumit mod, ... în modul în care se cuvine; o abordare greșită din partea anchetatorului conducând, de cele mai multe ori, la eșec.

De exemplu, un anchetator, cercetând un furt de bani de la punctul de lucru al unei firme, după ce a verificat faptul că doar șapte persoane au avut acces la zona în care erau colectați banii ce proveneau din încasări în numerar, a invitat pe cele șapte persoane și le-a comunicat că până luni nu înregistrează plângerea patronului și așteaptă ca cel vinovat să se prezinte, să aducă banii și nu se va mai întâmpla nimic, mai departe. Dacă, până luni, lucrurile nu se vor rezolva, va ancheta fiecare persoană în parte, nefiind exclus să recurgă și la testări cu poligraful. Ei bine, nu numai că, nimeni nu a recunoscut fapta dar, luni, trei persoane nu s-au prezentat iar din cele patru care s-au prezentat la sediul organului judiciar, două, după ce se consultaseră cu avocații, erau pregătite să refuze testarea poligraf, în virtutea dreptului pe care ei îl aveau. Toate persoanele care s-au prezentat au manifestat răceală, reținere în relația cu anchetatorul dând doar răspunsuri ce nu conțineau elemente certe.

Analizând practica relevantă din țară și străinătate, îmi permit să promovez câteva recomandări pentru anchetatorii care își propun să încurajeze persoanele pe care le invită pentru a fi ascultate astfel încât acestea să aibă o atitudine cât mai deschisă care să permită o cât mai bună comunicare:

1. Înainte de toate persoana ce urmează a fi ascultată nu trebuie amenințată cu posibile consecințe ale neprezentării sale la sediul organului judiciar. Este greșit, din punct de vedere psihologic, să i se reamintească că dacă nu va coopera ar putea, foarte bine, să fie condamnat la o pedeapsă cu închisoarea ce va avea limitele duse către maxim. Majoritatea celor care se implică în activități ilicite își asumă riscuri. În general, riscul unei posibile condamnări este acceptat – ceea ce nu se acceptă este, de obicei, lipsa de respect și tot ceea ce afectează personalitatea, ca să nu mai vorbim de ceea ce poate fi asimilat noțiunii de nedreptate.

În aceste condiții dialogul cu anchetatorul este condiționat de lipsa amenințărilor, „apropo-urilor subtile”, etc.; dacă apar amenințările, de orice fel, situația începe să se degereze ... „sunt vinovat pentru că am făcut ... ceea ce am făcut, dar de ce trebuie să-l suport pe deșteptul ăsta și amenințările lui?”. Oricum, dacă stăm să raționăm logic, este greu de acceptat că cineva care vine în camera de ascultare doar pentru a evita o posibilă pedeapsă sau alte consecințe neplăcute va avea o prestație prea puțin voluntară, va fi greu pentru anchetator să diferențieze manifestările comportamentale datorate stresului specific minciunii de cele datorate disprețului ori stării proaste instaurate ca urmare a contactului cu anchetatorul „arogant”.

2. Ascultarea trebuie prezentată într-o lumină pozitivă. Ca să depășească nivelul de lozincă este bine ca anchetatorul să-și pună o întrebare precum: „De ce ar accepta / care ar fi motivul pentru care o persoană ce a fost implicată într-o activitate ilicită ar veni în fața anchetatorului să „spună adevărul”, eventual, să se supună unei testări la poligraf și tot ... ce ar urma?” Previzibile ar fi două motive.

Pe de o parte, există posibilitatea ca refuzul de a veni în sediul organului judiciar pentru a fi ascultat să poată fi interpretat ca un refuz de a coopera, poate, o recunoaștere a vinovăției. Pe de altă parte, se pare că persoana ascultată se află în fața unei provocări – are nevoie să simtă că are situația sub control, că poate – și pentru asta trebuie să ajungă în fața anchetatorului, trebuie să-l învingă, trebuie să treacă de poligraf, să mintă, să facă orice pentru a convinge cu privire la poziția sa.

Ce ar trebui să facă, concret, anchetatorul? Cea mai bună soluție este, în opinia mea prezentarea activității de ascultare ca fiind principalul mijloc – și nimic nu este eronat în această susținere – prin care persoana ascultată poate să-și expună și să-și promoveze poziția, interesele, apărările, să propună probe în vederea susținerii nevinovăției sale, etc. Mulți dintre practicieni au „textele” lor, pe care le folosesc în astfel de situații – comunică faptul că a apărut o situație care trebuie lămurită și pentru aceasta este nevoie de concursul său; roagă persoana pe care vrea să o asculte să-l ajute să lămurească câteva aspecte legate de anchetă; spune că trebuie desfășurată o activitate de rutină pentru respectarea procedurii, o simplă formalitate.

3. Ar mai trebui amintit că ancheta în desfășurare are caracter complex – bineînțeles că vor fi audiate mai multe persoane, că sunt în curs de desfășurare și alte activități, etc. – că lucrurile merg bine și în timp scurt ancheta va fi terminată. În practică, de cele mai multe ori, nu este bine ca persoana ce urmează să fie ascultată să realizeze că este principalul suspect, că este martorul principal, că ... fără „contribuția” sa, ancheta este posibil să eșueze.

De asemenea, nu este bine să se ofere, ca imagine, ceva derizoriu pentru că o invitație precum: „Te rog, dacă vrei, să treci pe la mine, la birou, ca să răspunzi unor întrebări de rutină?” ar putea genera raționamente cu concluzii nefavorabile pentru anchetă: „Asta vrea să-mi mănânce timpul, nu este nimic important dar ... este nevoie să mă prezint în fața lui; cum adică rutină ? Foarte bine ... nu am timp, chiar în perioada pentru care m-a chemat trebuie să fiu la doctor, pentru un consult.”

Important, în opinia mea, este ca, pe baza cunoașterii unor date elementare despre persoana care urmează a fi ascultată, anchetatorul să asigure condiții minime care să faciliteze „prestația” celui care va fi ascultat – dacă persoana ascultată este de tip conformist (tot ce fac și alții poate fi făcut, fără prea multe griji) probabil, va fi bine dacă i se va aduce la cunoștință faptul că vor fi audiate și alte persoane, o persoană lipsită de experiență poate fi capacitate prin trimiteri vagi la diferite probe care, deja, sunt deținute de către anchetatori, etc. Contra productiv ar fi ca anchetatorul să comunice probele care există la dosarul cauzei sau, mai clar, acele elemente cu privire la care există certitudine și pe care anchetatorul se va baza în demersul său. În mod evident, într-o asemenea situație, persoana ce urmează să fie ascultată ori se va pregăti și, în măsura în care va aprecia că este în stare de o prestație care să o mulțumească, se va prezenta și va servi povestea special concepută ori va amâna prezentarea în fața organului judiciar până când se va simți suficient de pregătită; asta în eventualitatea în care nu apare un eveniment sau nu este inventat un eveniment prin care lucrurile să se schimbe.

4. Deși părea ciudat sau, poate, pueril anchetatorul va trebui să țină seama și de „avantajul terenului propriu”. În mod firesc, ascultarea trebuie să se desfășoare la sediul organului judiciar, dar ... multe persoane ar prefera alt loc – acasă, la locul de muncă sau poate într-un bar, restaurant ori club. De asemenea – o altă problemă – este posibil ca atunci când anchetatorul, prin telefon ori personal, îi comunică persoanei ce trebuie ascultate necesitatea, locul și timpul ascultării sale, aceasta, dorind să întârzie ascultarea, să propună și să arate „avantajele” desfășurării ascultării într-un alt loc sau, de ce nu ?, – hai să discutăm acum, aici.

Un anchetator cu experiență, pe lângă faptul că are pregătite motive – precum că nu are dosarul la dispoziție, că a apărut un ordin în conformitate cu care ascultările trebuie desfășurate numai în sediul organului judiciar – știe să aibă și o eleganță profesională care să-i permită să obțină informații utile anchetei și, în același timp, să respecte procedura impusă.

De exemplu:

Anchetatorul – Domnule, căutăm pe cineva care ne poate ajuta să lămurim câteva probleme în legătură cu violul unei tinere în holul

blocului în care locuiți. Am desfășurat câteva investigații și am aflat că dumneavoastră cunoașteți câte ceva și ne puteți ajuta.

Persoana ascultată – Nu sunt convins că vă pot ajuta dar va stau la dispoziție.

Anchetatorul – Toate persoanele care pot să ne ofere informații utile sunt invitate la sediul nostru și cu ajutorul fiecăruia, în parte, vom reuși să reducem cercul de suspecți și să identificăm făptuitorul. În aceste condiții, vă rugăm să treceți pe la sediul nostru din Strada ... pentru o scurtă discuție. Vom lămuri câteva aspecte după care vă puteți continua programul. Promit să terminăm cât mai repede, astfel că vă rog să mă căutați la interiorul ... imediat ce ajungeți la sediul nostru.

Persoana ascultată – Nu știu ce să spun, am foarte multă treabă în perioada aceasta și ... pe de altă parte nu sunt convins că va pot ajuta să identificați pe făptuitor.

Anchetatorul – Vă înțeleg, în astfel de situații, mă deplasez personal pentru a sta de vorbă cu oamenii însă întrucât procedura o cere, pentru dumneavoastră, insist să veniți la sediu pentru că dacă vin eu, tot va trebui să ne mai vedem o dată la sediu ca să semnați și să înregistrăm la dosar declarația, și, astfel am pierde mai mult timp. Credeți că mâine dimineață la ora 10 ar fi bine; până la 10, 30 am și termina.

Persoana ascultată – Dimineața ...

Anchetatorul – Da ! De fapt cred că ..., de dimineață o sa fie mai multe persoane, câte o oră fiecare ... a ... se întârzie; Dumneavoastră, știu că terminați programul de lucru la 17, hai să ne vedem la 18, mă voi strădui să rămân pentru dumneavoastră peste program și, cu ocazia asta, o să termin și cu audierile din prima fază a anchetei.

Persoana ascultată – Bine am să vin, dar, să știți că nu pot sta decât foarte puțin pentru că am o programare la stomatolog pentru ora 19. De asemenea nu este lipsit de importanță ca atunci când poate fi util anchetatorul să „aranjeze” transportul persoanei ce urmează a fi audiate la sediul organului judiciar – dacă se poate, va avea loc și o discuție preliminară, de creare a unei punți de comunicare, anchetatorul neuitând să sublinieze că persoana se poate manifesta liber, poate să plece, poate să-și ia o pastilă, etc.

4.6 Corelațiile psihofiziologice ale comportamentului simulat

Procesele afective sunt fenomene psihice complexe, caracterizate prin modificări fiziologice mai mult sau mai puțin extinse, printr-o conduită marcată de expresii emoționale (gesturi, mimică etc.) și printr-o trăire subiectivă. Emoția nu se reduce numai

la aspectul de trăire subiectivă, internă, ci formează o configurație complexă de relații, un răspuns psihofiziologic multidimensional vis-a-vis de evenimente. Printre dimensiunile procesului afectiv distingem:

- modificări cognitive (procesarea informației stimul venită din mediu, care în funcție de semnificație are rol activator sau nu);
- modificări organice, vegetative (creșterea arousal-ului fiziologic, activarea cardiacă și a sistemului circulator, modificări la nivelul motilității gastrointestinale, tensiunii musculare, conductanței electrice a pielii etc.);
- modificări comportamentale (gesturi, reacții, mimică, expresii vocale etc.).

Cele trei dimensiuni ale procesului afectiv nu pot fi luate separat, între ele existând o permanentă interacțiune sincronă, emoția fiind rezultatul conlucrării a trei tipuri de factori: cognitivi, organici și comportamentali. Rezultanta interacțiunii acestor factori se răsfrânge asupra trăirii subiective a persoanei, respectiv a modului cum aceasta resimte situația și se adaptează față de ea. Emoțiile sunt configurații cognitiv-motivațional-relațional organizate a căror stare se schimbă în funcție de modificările din cadrul relației individ-mediu, de felul în care aceasta este percepută și evaluată.

În domeniul psihologiei judiciare, emoția este considerată ca fenomen tipic sferei afective, deoarece aceasta, prin modificările psihofiziologice pe care le implică, poate fi supusă unei analize științifice sistematice. Evidențierea unei emoții poate fi făcută pornindu-se atât de la aspectul comportamental, cât și de la cel al corelațiilor psihofiziologice pe care aceasta le implică. Comportamentul emoțional global reprezintă obiectivarea trăirii emoționale, întâlnită atât în aspectul inaparent, dar cel mai evident și mai ușor observabil, în cel aparent. Aspectul aparent, denumit ca expresie emoțională, subsumează întreg ansamblul de reacții somatice și musculare (faciale, scheletice, viscerale, umorale etc.) pe care subiectul le dezvoltă în momentul experimentării unei emoții⁴⁵¹.

Patternul aparent al modificărilor emoționale include: motilitatea corporală, tremurul muscular, expresivitatea facială (mișcările oculare, coloritul epidermic, tonalitatea vocală, intensificarea activității glandelor sudoripare etc.). Dintre toate categoriile de răspuns emoțional aparent, cea mai elocventă pentru observator o constituie expresia facială, fiind caracterizată ca un barometru al emoției. Astfel bucuria, tristețea, mânia, teama etc. pot fi foarte ușor citite pe fața unei persoane. Expresia „alb ca varul”, referitoare la starea emoțională dezvoltată de către subiect în cazul

⁴⁵¹ **Ekman Paul** – Emotions revealed: understanding faces and feelings. London: Weidenfeld & Nicolson, 2003, pag. 24

unei situații, ce implică trăirea unei stări emoționale intense, este asociată cu starea de vasoconstricție periferică (determinată de teamă). La subiectul supus unei anchete judiciare, în cazul săvârșirii unei infracțiuni, expresia emoțională descrisă anterior este deseori prezentă, însă într-o nuanță mai difuză datorită tendinței subiectului de a simula o altă stare decât cea pe care o trăiește într-o astfel de situație⁴⁵².

Expresia vocală în emoție reprezintă un indice care ne poate spune multe despre trăirea subiectivă pe care o încearcă persoana. Ea se poate traduce prin modificări în timbru, tonalitate, intensitate, inflexiuni, accent etc. Aceste modificări sunt determinate de nivelul ridicat al tensiunii musculaturii scheletice generale, inclusiv a mușchilor laringelui care influențează tensiunea corzilor vocale, ducând la noi efecte de intensitate și tonalitate. Activitatea musculară a laringelui și a corzilor vocale are o influență directă asupra debitului sonor și, în special, a frecvenței sunetelor. În ancheta judiciară elementul cel mai evident în cazul trăirii unor emoții, pe fond stresant, este tremurul fiziologic existent la nivelul tuturor mușchilor care acționează aparatul fonorespirator. Tremurul fiziologic este o ondulație sau o oscilație minusculă determinată de stresul psihologic, ce corespunde frecvenței de 8-14 Hz. și poate fi atribuit undelor alfa⁴⁵³.

În cazul unei persoane care nu este stresată, tremurul fiziologic are o intensitate maximă iar momentul instalării stresului, acesta scade în intensitate sau este eliminat. Creșterile sau scăderile intensității, frecvenței timbrului vocii, ca urmare a reducerii tremurului fiziologic, reprezintă un indice al gradului de stres pe care-l încearcă persoana, des utilizat în practicile criminalistice în vederea detectării comportamentului simulat. Operând asupra pattern-ului vegetativ și somatic nu trebuie separate aspectele externe, explicite, de cele implicite, abordându-se atât problema expresiei externe a emoției cât și a corelațiilor psihofiziologice de care este legată.

Pe baza indicatorilor fiziologici utilizați atunci când studiem emoția, putem obține o informație obiectivă asupra gradului de intensitate pe care acesta-l implică. Indicatorii fiziologici utilizați pentru a evidenția gradul de trăire subiectivă a unei emoții, sunt: electroencefalograma (EEG), activitatea cardiacă și a sistemului circulator (ECG), rata respiratorie, tensiunea musculară, modificările conductanței electrice a pielii (GSR) etc. Electroencefalograma reprezintă o măsură a emoției la nivel fiziologic central. Modalitatea de manifestare este a unei activări (arousal) cu aspectul unui ritm

⁴⁵² **Ciofu I.** – Comportamentul simulat, București: Editura Științifică și Tehnică, 1978, pag. 42

⁴⁵³ **Ciopraga A.** – Tratat de tactică criminalistică, op. cit. pag. 202

de voltaj redus și frecvență ridicată, având ca efect blocarea ritmului alfa sincronizat⁴⁵⁴. El apare în stările de emoție, depresie, anxietate, agitație etc., oferind indicii cu privire la intensitatea acestora. Măsurile pe care le oferă sunt nespecifice, referindu-se la starea, respectiv nivelul de activare determinat de o emoție, însă foarte puțin la tipul emoției.

Activarea cardiacă și a sistemului circulator, prin ritmul cardiac, tensiunea sanguină și vasomotricitate, reprezintă una dintre prezențele cele mai frecvente și mai elocvente ale tabloului indicatorilor psihofiziologici ai emoției. Ritmul cardiac oferă o dinamică marcată atât de caracterul stimulării emoției, cât și de faptul că acea stimulare este prezentă sau doar expectată. Astfel, emoția legată de prezența concretă a unor stimuli puternic stresanți determină o modificare în sensul accelerării ritmului cardiac, în timp ce doar anticiparea prezenței unor astfel de stimuli are ca efect decelerarea ritmului cardiac.

Foarte uzitată în evidențierea emoției, tensiunea sanguină reflectă atât ritmul bătăilor inimii (volumul de sânge circulant), cât și tonusul vasomotor local pe unitatea de timp. Gradientele de presiune sanguină pot interesa faza sistolică sau cea diastolică, precum și diferențele dintre acestea, la un ciclu sistolă-diastolă. Ca răspuns la stimulii cu caracter negativ pentru persoană, care provoacă emoția (în condiții de anxietate, stres etc.) are loc o creștere temporară a tensiunii relaționată cu modificări ale ritmicității cardiace și a vasomotricității. Efectul modificărilor vasomotorii reflectă creșteri sau scăderi de volum sanguin la nivelul diferitelor părți din corp (deget, mana, braț etc.), rezultat al vasoconstricției sau vasodilatației din regiunea respectivă. Nu se poate vorbi despre o modificare pletismografică unică în emoție, vasodilatația sau vasoconstricția putând apărea în funcție de calitatea diferită a emoției (frică – vasoconstricție periferică, rușine – vasodilatație).

Uneori ambele reacții pot fi surprinse concomitent prin înregistrări în puncte multiple, deoarece dislocarea unei cantități de sânge dintr-o regiune a organismului poate determina aflusul crescut de sânge într-o alta regiune⁴⁵⁵. Modificările cardiovasculare sunt indicatori ai activității fizice existente în emoții, ai specificului calitativ al acestora. Unul dintre cei mai vechi indicatori ai emoției este rata respiratorie. Aceasta poate fi înregistrată pneumatic (la nivelul toracelui și abdomenului pentru poligraf) sau termoelectric (la nivel nazal). Reglarea respirației este complexă, fiind supusă atât

⁴⁵⁴ **Bryan I** – Interrogation and Confession, Edit. Ashgate Publishing Limited, Aldershot, Anglia, 1997, pag. 136

⁴⁵⁵ **Ciofu I.** – Comportamentul simulat, Editura Academiei, București, 1974, pag 94-95

controlului involuntar reflex (excitarea centrului respirator bulbar), cât și controlului voluntar.

Respirația este sensibilă la o varietate de variabile psihologice și modificări organice care însoțesc emoția. Astfel, ritmul și amplitudinea undelor respiratorii, durata lor, raportul inspirație – expirație, blocarea lor etc. sunt afectate de tipul emoției (agresivitate, frica, neliniște, groaza etc.), precum și de starea conflictuală care le însoțește. Cu toate că nu există stricte valori parametrice sau modele respiratorii care să poată fi atribuite unor tipuri specifice de emoții, indicatorul de față face obiectul unor sofisticate investigații asupra comportamentului simulat în domeniul judiciar. Tensiunea musculară poate fi înregistrată local sau generalizat prin intermediul înregistratorilor mecanici, fie mai modern, prin culegerea potențialelor musculare electrice (EMG). Acest tonus este considerat a fi strâns legat de starea emotivă. Astfel, există o corelație pozitivă între EMG din regiunea frontală și prezența anxietății, între înregistrările poligraf prin micromișcările musculare și comportamentul simulat, etc. Balanța mușchilor scheletici⁴⁵⁶ este în general echilibrată și scăzută în relaxare. În actul motor și în stările emoționale crescute, balanța nivelului tensiunii devine, nu numai ridicată, ci și discontinuă, cauzând tremurul.

Emoțiile de intensitate crescută se pot exterioriza în tremur, acesta putând chiar dezorganiza răspunsul motor din momentul respectiv. Modificările conductanței electrice a pielii reprezintă unul dintre cei mai sensibili indicatori ai activității fiziologice vegetative din emoție. Când activitatea corticală este redusă, iar componenta simpatică predomină, conductanța electrică a pielii este mică, curba reacției crescând. În cazul confruntării repetate cu stimuli nocivi, anxiogeni, conductanța electrică a pielii scade condiționat înaintea impactului cu stimulul, crește în timpul primei faze de acțiune a acestuia după care scade treptat. Folosindu-se o metoda de tip poligraf au fost obținute schimbări de potențial în raport cu încărcătura emoțională a cuvântului stimul⁴⁵⁷. Paralel cu reacția electrodermică are loc o intensificare a activității glandelor sudoripare, indicatori ai stresului emoțional. Toate aceste corelații psihofiziologice și comportamentale ale emoției pot fi întâlnite în cadrul practicii judiciare, mai specific în domeniul detectării comportamentului simulat, având rolul de indici indirecți ai laturii afective care acompaniază persoana în tot ceea ce face.

⁴⁵⁶ **Inbau T. E; Reid, J. E** – Criminal Interrogation and confessions. Second edition, Baltimore, 1967, pag. 74-75

⁴⁵⁷ **Butoi T.** op. cit., pag. 41

4.7 Tehnici și mijloace de investigare a comportamentului simulat

Încă din cele mai vechi timpuri ale existenței, s-a constatat faptul că atunci când o persoană minte, au loc modificări psihofiziologice la nivelul organismului acesteia fiind descoperite și perfecționate diferite tehnici de detectare psihofiziologică a comportamentului simulat. La persoanele normale din punct de vedere psihofiziologic, comportamentul simulat este adeseori asociat cu trăirea unor stări emotive intense care se accentuează în momentul investigației criminalistice. Cele mai frecvente reacții psihofiziologice care au fost puse în evidență la subiecții supuși anchetei judiciare, ca urmare a unor comportamente infracționale săvârșite și care erau motivați pentru dezvoltarea unui comportament simulat, au fost: accelerarea ritmului cardiac, creșterea presiunii sanguine, apariția fenomenelor vasodilatatorii și vasoconstrictorii (hiperemie sau paloare), accelerarea și scadarea respirației, dereglarea fonației și emisiunii de sunete, hiposalivația și contractarea subită a mușchilor scheletici.

Toate aceste reacții neurovegetative, declanșate intern, sunt slab supuse unui control voluntar, fiind determinate de gradul de percepere a riscului de a fi detectat, rod al unei evaluări cognitive a situației. Aceste reacții sunt asociate cu un comportament manifest, cu valoare de identificare, pentru specialiștii din domeniul judiciar, a unei disonanțe între declarațiile subiectului și gradul de acord asupra lor. Din comportamentele externe relaționate cu modificările neurofiziologice rezultă schimbări ale mimicii și pantomimicii, blocarea bruscă a funcțiilor motorii, tremurul din voce, modificarea timpului de latență între perceperea întrebării și furnizarea răspunsului. Manifestările prezentate anterior sunt elemente ale vieții psihice și comportamentale pe care orice persoană le experimentează de-a lungul vieții, fie că a fost sau nu obiect al unei investigații criminalistice. Ele au fost puse în evidență prin diverse încercări practice și experimentale de-a lungul timpului, însă ceea ce s-a obținut sunt doar patternuri de posibile manifestări (comportamentale și fiziologice), care diferă de la o persoană la alta datorită frecvenței, intensității, duratei etc. În funcție de modul în care sunt trăite și exteriorizate aceste „comportamente” s-au creat diferite tehnici de control a sincerității.

Cele mai cunoscute tehnici de investigare în acest domeniu sunt:

- Metoda asociației libere;
- Metoda experienței motrice;
- Tehnici pentru suprimarea cenzurii conștiente;
- Metoda detectării stresului emoțional în scris;
- Metoda detectării stresului din voce;

- Tehnica poligraf;
- Potențialele evocate ale creierului.

Metoda asociației libere – Ca tehnică de diagnosticare a comportamentului simulat, pornește de la premisa că o anumită semnificație a cuvintelor-stimul, care se prezintă subiectului investigat, determină o activare la nivelul rețelilor semantice, exercitând o influență specifică asupra stării emoționale a subiectului, respectiv asupra asociațiilor pe care acesta le stabilește ulterior. Există o serie de criterii care-și fac simțită prezența în orientarea stabilirii asocierilor de idei legate de un cuvânt stimul. Astfel, dacă la cuvântul-stimul „mic” se răspunde prin cuvântul „mare”, iar la „alb” cu „negru”, se poate concluziona că asocierile făcute au la baza principiul contrastului⁴⁵⁸.

Una dintre modalitățile acestei tehnici strâns legate de detectarea comportamentului simulat o reprezintă înregistrarea timpului de latență. Dacă viteza de reacție verbală este diferită la cuvintele critice față de cele ne semnificative, dacă subiectul refuză răspunsul la unele cuvinte critice sau repetă, în lipsa altui cuvânt, răspunsuri verbale anterioare, atunci vinovăția subiectului poate fi socotită dovedită⁴⁵⁹. Prin timpul de latență se înțelege perioada care se scurge de la emiterea unui stimul până la producerea reacției. În cadrul acestor tehnici intră și proba Abrahamsen-Rassanof-Yung⁴⁶⁰, care utilizează tehnica asocierii de cuvinte însoțită de înregistrarea timpilor de răspuns, ca indicatori ai stărilor afective legate de evenimente pe care persoana, obiect al investigației, vrea să le ascundă. Procedura constă în administrarea unei liste de cuvinte la care subiectul trebuie să găsească cuvinte asociate, într-un timp cât mai scurt. Lista este elaborată după o studiere detaliată a cazului și cuprinde cuvinte „neutre”, respectiv „afectogene”, a căror semnificație este legată direct sau indirect de ceea ce subiectul încearcă să ascundă.

Comparația între reacțiile la cele două tipuri de cuvinte (neutre sau afectogene) permite decelarea influenței emotivității, determinată de perceperea riscului de a fi detectat, asupra tipului de răspuns oferit și a timpului de reacție, cunoscându-se că la stimulii neutri timpul de latență este constant, iar la cuvintele afectogene crescut⁴⁶¹. Indicii care se urmăresc pentru a se putea pune în evidență tendința de simulare a subiectului sunt:

⁴⁵⁸ Ciofu I. op. cit. pag. 112

⁴⁵⁹ Ekman Paul, Friesen Wallace V. – Unmasking the face. A guide to recognizing emotions from clues. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1975, pag.28-30

⁴⁶⁰ Bogdan T. – Probleme de psihologie judiciară, Editura Științifică, București, 1973, pag. 64-65

⁴⁶¹ Butoi T. op. cit., pag. 68

- Repetarea cuvântului-stimul – necesară pentru a avea timp să elaboreze un alt tip de răspuns.
- Latența răspunsului – variabilă în funcție de subiect și condiționată de natura stimulilor. Este mai mare pentru cuvintele abstracte decât pentru cele concrete. Timpii de reacție mai mari de patru secunde indică o încercare de simulare.
- Asociația superficială – asociația intrinsecă, presupusă a fi cea cerută de către cuvântul stimul, este derogată uneia superficiale. Se presupune că subiectul, considerând că asociația ar fi prea expresivă, încearcă să o substituie uneia mai puțin incriminante.
- Repetarea cuvintelor oferite ca răspuns – un cuvânt repetat de mai multe ori indică existența unei semnificații care trebuie verificată.
- Modificarea sensului cuvântului inițial – constă în oferirea unui răspuns pe care apoi încearcă să-l explice privit dintr-o altă perspectivă. În majoritatea cazurilor indicii prezentați anterior, apar strict legați de anumite cuvinte stimul, chiar și la repetarea probei. Pentru a crește eficiența acestei tehnici se folosește în combinație cu alte tehnici (metoda experienței motrice, hipnoza, poligraf etc.).

Metoda experienței motrice – Primele încercări legate de această metodă presupuneau înregistrarea reacțiilor fiziologice ale unui subiect care era investigat, folosindu-se tehnica asocierilor libere. S-a constatat că, cu cât încărcătura emoțională a cuvântului prezentat era mai mare, cu atât pe inceptor apăreau reacții vegetative (respirația, EEG) mai ample, iar fonograma răspunsului verbal prezenta o latență mărită⁴⁶². Observându-se legătura, creată în timp, între un fenomen central, nemăsurabil direct și un fenomen motor-periferic (presiuni digitale ritmate pe o membrană pneumatică), a fost elaborată metoda „experienței motrice”.

Aceasta tehnica a fost modificată și îmbunătățită – subiectul trebuia să-și dubleze răspunsul verbal, la cuvântul stimul conținut în listă, cu o reacție motorie (apăsarea pe o clapă). În aceste condiții subiectul își concentrează atenția asupra mâinii cu care trebuie să îndeplinească sarcina, modificările care au loc la nivelul celeilalte mâini scăpând controlului conștient, fiind înregistrate. Înregistrarea unui tremur asociat cu o latență ridicată a răspunsului verbal reprezintă indiciul unei eventuale tentative de simulare.

Tehnici pentru suprimarea cenzurii conștiente – Scopul acestor tehnici constă în suprimarea controlului conștient al declarațiilor, astfel încât răspunsurile să fie automate, lipsite de influența controlului rațional voluntar. Tehnicile de acest gen își au

⁴⁶² Ciofu I. op. cit. pag. 83

originea în antichitate unde, cunoscându-se efectul alcoolului asupra stării de cunoștință și a controlului voluntar, prizonierilor de război li se administra alcool pentru a se putea obține de la aceștia informații care în stare normală nu ar fi fost furnizate.

După studierea efectelor pe care le are hipnoza asupra stării de cunoștință, sa recurs la folosirea ei pentru detectarea comportamentului simulat. În 1905 Sanchez Herrera a utilizat pentru prima data hipnoza în practica judiciară. În urma experienței acumulate acesta concluzionează că metoda nu poate fi generalizată, deoarece pe lângă un bun hipnotizator este nevoie și de complezența celui care urmează să fie hipnotizat. Afirmațiile lui Herrera se bazează numai pe experiența sa și pe un suport teoretic superficial, la acea vreme. Cercetările ulterioare au demonstrat existența a doua tipuri de tehnici de hipnotizare care pot fi utilizate în practica judiciară⁴⁶³:

- una permisivă (maternă) – care presupune un mod „cald” de abordare a persoanei ce urmează a fi hipnotizată, complezența din partea acesteia, aderență la procedură etc.;
- una agresivă (paternă) – care presupune ca subiectul să nu coopereze și să nu dorească, implicit, să fie hipnotizat, bazându-se pe abilitățile hipnotizatorului și având o modalitate specifică de abordare a persoanei.

O persoană vinovată va fi motivată pentru a se împotrivi sau simula starea de transă în vederea eludării informațiilor pe care acesta nu vrea să le mărturisească. Hipnoza ca tehnică de detectare a comportamentului simulat se aplică în prezent în domeniul criminalistic alături de investigațiile cu ajutorul poligrafului. O alta metodă subsumată acestei categorii presupunea utilizarea unor substanțe psiho-farmaceutice ca eterul, morfina, preparate barbiturice etc. care aduc subiectul, căruia i se administrează, într-o stare de semi-conștiență numita „automatism oniric”. În această stare cenzura conștientă este obnubilată, fără a se suprima complet capacitatea de exprimare sau de reacție automată⁴⁶⁴. O astfel de tehnică este interzisă, considerându-se că ar reprezenta o gravă încălcare a dreptului de apărare a individului.

Metoda detectării stresului emoțional în scris – Este o metodă prin care se înregistrează sub formă grafică modificările intervenite în scrisul unei persoane aflată într-o stare de tensiune psihică. Se înregistrează trei caracteristici ale scrisului:

- timpul de latență;
- durata scrierii răspunsului;
- presiunea scrierii.

⁴⁶³ Udolf F. op. cit. pag. 186

⁴⁶⁴ Radu Nicolae – Dirijarea comportamentului uman, Edit. Albatros, Bucuresti, 1981, pag. 38

Încăperea în care se desfășoară examinarea trebuie să fie izolată fonic, să asigure confortul necesar acestui gen de examinare, deoarece orice zgomot, orice intervenție din afară influențează negativ desfășurarea, respectiv rezultatele testării⁴⁶⁵. Se recomandă utilizarea acestei tehnici în paralel cu testarea la poligraf, realizându-se o completare reciprocă a rezultatelor obținute prin cele două metode.

Metoda detectării stresului din voce – Datele oferite de literatura de specialitate demonstrează că printre indicatorii cei mai sensibili ai emoției se înscriu și caracteristicile conturului, vitezei, amplitudinii frecvenței tonului fundamental al vocii de-a lungul unei rostiri, ca urmare a modificărilor de ordin fiziologic în aducția și abducția corzilor vocale⁴⁶⁶. Schimbările la nivelul frecvenței tonului fundamental se instalează, de regulă, în spectrul neauzibil al vocii, domeniu care nu este în întregime controlat de conștiință. Detectorul de stres psihologic (Psychological Stress Evaluator - PSE), este un dispozitiv care permite evidențierea stresului emoțional din voce, mai exact modulațiile, inauzibile și involuntare, de frecvență medie (FM) în registrul 8-12 Hz (8 -14 Hz, după alți autori).

Aceste modulații de frecvență, a căror intensitate și pattern sunt invers proporționale cu gradul de stres al vorbitorului, se presupun a fi rezultatul tremurului fiziologic care acompaniază contracția voluntară a mușchilor striati implicați în vorbire. În timpul perioadei lipsite de stres, modulațiile sunt sub controlul Sistemului Nervos Central (SNC). La apariția stresului Sistemul Nervos Autonomic (SNA) devine dominant, având ca efect inhibiția mușchilor fonatori cu repercusiuni la nivelul registrului FM. Aceasta inhibiție, indicator al stresului emoțional, este evidențiată de către detectorul de stres din voce, ca o caracteristică blocantă sau ca o formă de unda rectangulară.

Tehnica poligraf – este una dintre cele mai performante tehnici folosite în domeniul detectării comportamentului simulat. Poligraful cunoscut empiric sub denumirea de „detector de minciuni” este un înregistrator ce preia modificările de tensiune arterială, puls, respirație, suplimentat cu un sistem pentru înregistrarea rezistenței electrodermice și a micromișcărilor musculare. Poligraful nu înregistrează în mod direct minciuna, ci modificările fiziologice determinate de emoțiile care însoțesc comportamentul simulat.

Înregistrarea potențialelor evocate – În ultima perioadă se fac cercetări pentru detectarea comportamentului simulat și prin alte tehnici. Astfel, tehnica de evidențiere a potențialelor evocate ale

⁴⁶⁵ Stancu E. op. cit. pag. 385

⁴⁶⁶ Ciopraga A. op. cit. pag. 343

creierului, care necesită o aparatură foarte sofisticată, se bazează pe înregistrarea a două tipuri de potențiale: P300 și N400.

Potențialul evocat P300 apare automat la subiecții simulanți, ca urmare a catalogării stimulilor în *relevanți (incriminanți)* și *irrelevanți (neincriminanți)*, catalogare raportată la cazul aflat în cercetare. În cazul subiecților sinceri potențialul P300 nu apare deoarece aceștia nu realizează procesul de catalogare, toți stimulii având aceeași valoare raportată la cazul aflat în investigație. Potențialul N400 apare în momentul în care subiectul procesează informația falsă, incriminantă, pe care în mod explicit și voluntar însă nu o recunoaște ca fiind falsă sau incriminantă (simulează). Inițial, s-a considerat ca această metoda poate avea o fidelitate mare deoarece potențialele evocate ale creierului sunt greu de manipulat de către subiect, estimându-se că acestea vor deveni indicatori extrem de preciși ai simulării. Cercetările recente în domeniu au demonstrat că această metodă prezintă unele imperfecțiuni. Astfel, un subiect neimplicat în infracțiune, dar care deține informații despre locul faptei (de exemplu, locuința victimei), în urma înregistrării potențialelor evocate, acesta va prezenta indici similari cu cei ai autorului faptei. Rămâne ca cercetările în curs de desfășurare să confirme validitatea și impactul pragmatic ale potențialelor evocate, prefigurându-se o coroborare cu parametrii tehnicii poligraf.

Capitolul 5 - RECONSTITUIREA

5.1 Reconstituirea – concept, trăsături, valoare probatorie

Concept – Reconstituirea este o activitate procesual-penală care are ca obiectiv principal, verificarea și precizarea unor date obținute prin desfășurarea altor activități de urmărire penală, în scopul aflării adevărului în procesul penal. Prin reconstituire se verifică dacă infracțiunea putea fi comisă în condițiile și circumstanțele stabilite cu ocazia cercetării la fața locului, audierii învinuitului, inculpatului, părții vătămate, martorilor oculari etc.

Reconstituirea presupune reproducerea experimentală, integrală sau în parte a unor fapte și împrejurări din timpul săvârșirii infracțiunii, pentru a constata dacă rezultatele acestora se coroborează cu celelalte probe administrate la dosarul cauzei. De exemplu, prin reconstituire se verifică dacă făptuitorul, potrivit declarațiilor sale, avea deprinderile și aptitudinile necesare escaladării unui balcon, falsificării unor documente ori dacă avea forța și resursele fizice necesare pentru a transporta de unul singur obiecte deosebit de voluminoase sau grele, pentru a imobiliza victima fără alt ajutor etc.

În același timp, reconstituirea contribuie la explicarea mecanismului de formare a unor categorii de urme precum și la demonstrarea faptelor simulate, cum ar fi de exemplu, ascunderea delapidării în furturi. În acest ultim caz, se demonstrează, de pildă, imposibilitatea trecerii unor bunuri prin spărturi ori deschizături de mici dimensiuni, absența nejustificată a unor urme care în mod firesc ar fi trebuit să apară în locuri situate pe direcția din care a acționat instrumentul cu care s-a spart geamul prin care s-a pătruns în încăpere etc.

Potrivit prevederilor legale, organele de urmărire penală sau instanța de judecată, dacă găsesc necesar pentru verificarea și precizarea unor date, pot să procedeze la reconstituirea la fața locului, în întregime sau în parte, a modului și a condițiilor în care a fost săvârșită fapta⁴⁶⁷.

Din felul în care este reglementată reconstituirea în legislația noastră procesual penală, se desprinde concluzia că ea are un caracter facultativ atunci când faptele și împrejurările cauzei sunt demonstrate în mod temeinic și concret prin administrarea probelor

⁴⁶⁷ Cod Procedură Penală art. 130

obținute în cadrul celorlalte activități de urmărire penală. Atunci când ele au forță probatorie insuficientă ori când nu au fost descoperite toate probele materiale legate de infracțiune, reconstituirea are, în opinia mea, un caracter obligatoriu. Astfel, reconstituirea care are ca obiect refacerea drumului parcurs de făptuitor pentru a se depărta de locul săvârșirii infracțiunii, este obligatorie dacă din declarațiile sale, ale părții vătămate sau martorilor oculari rezultă că pe acest traseu au fost ascunse, pierdute sau abandonate bunurile, valorile – produs al activității ilicite, instrumentele folosite la comiterea faptei și orice alte obiecte care conțin sau poartă urmele infracțiunii. În astfel de situații, odată cu descoperirea noilor probe materiale, reconstituirea va fi urmată de cercetarea la fața locului, rezultatele acesteia urmând a fi consemnate în cuprinsul aceluiași proces-verbal.

Trebuie observat că din redactarea textului de lege s-ar putea trage concluzia că reconstituirea se efectuează numai la fața locului. O astfel de interpretare este restrictivă și nesatisfăcătoare, deoarece la anumite infracțiuni există fapte și împrejurări pentru a căror reconstituire nu este necesară prezența făptuitorului la fața locului, fiind suficient ca acestuia să i se asigure instrumentele și mijloacele de care s-a folosit în realizarea acțiunilor sale. Astfel, în cazul contrafacerii unor acte de studii, mijloace de plată, reconstituirea se poate face și în alt loc decât cel al săvârșirii infracțiunii, deoarece locul comiterii nu are absolut nici o relevanță în privința aptitudinilor făptuitorului de a contraface respectivele documente.

În ceea ce privește terminologia utilizată pentru a desemna activitățile care se desfășoară în scopul verificării modului și condițiilor în care a fost săvârșită fapta, literatura de specialitate recomandă folosirea unitară a termenului de *reconstituire* și renunțarea la unele sintagme, exprimate în afara prevederilor Codului de procedură penală, cum sunt *experimentul judiciar* sau *conducerea în teren*. În anumite genuri de infracțiuni, termenul de *experiment judiciar* reprezintă procedeul prin care se realizează reconstituirea, modalitatea prin care se reproduc acțiunile întreprinse de făptuitor⁴⁶⁸. De exemplu, se recurge la experiment judiciar, ca procedeu de efectuare a reconstituirii, atunci când se verifică posibilitățile spargerii unei case de bani cu ajutorul unor clești, dălți, ciocane pe care învinuitul sau inculpatul pretinde că le-a folosit în momentul comiterii faptei.

Reconstituirea poate fi definită ca o activitate procesual-penală desfășurată în conformitate cu regulile elaborate de tactica criminalistică, ce constă în reproducerea experimentală a

⁴⁶⁸**N.A.** – Experimentul reprezintă în același timp o metodă de cercetare aplicată și în cazul expertizelor balistico-judiciare când se impune efectuarea de trageri experimentale.

împrejurărilor în care a fost săvârșită infracțiunea sau orice fapt care prezintă importanță în cauză, pentru a stabili dacă fapta a avut ori putea să aibă loc în condițiile date

Trăsături caracteristice

a. *Reconstituirea presupune reproducerea artificială a unor fapte, împrejurări, fenomene care s-au manifestat în timpul săvârșirii infracțiunii.* Pot fi reproduse numai acele fapte, acțiuni sau fenomene care nu aduc atingere vieții, integrității fizice, sănătății sau demnității persoanei ori care nu cauzează pagube avutului public sau privat.

Este interzisă reproducerea unor acțiuni cu urmări socialmente periculoase s-au care ar conduce la săvârșirea de noi infracțiuni. În funcție de natura infracțiunii săvârșite și urmările acesteia precum și în raport cu datele care urmează a fi verificate sau precizate din dosar, pot fi reproduse toate împrejurările infracțiunii, numai o parte din acestea sau chiar fapte izolate dacă sunt de natură să contribuie la clarificarea unor aspecte importante pentru aflarea adevărului.

b. *Reconstituirea are caracter probatoriu,* pentru că prin reproducerea artificială a stărilor de fapt și împrejurărilor specifice infracțiunii, se verifică posibilitatea dacă aceasta putea să aibă sau nu loc în condițiile pe care le-a relevat ancheta până la un moment dat. Prin reconstituire, sunt confirmate sau infirmate probele îndoielnice, precum și orice alte date sau indicii de natură să contribuie la dovedirea existenței infracțiunii și a vinovăției făptuitorului. Pe de altă parte, reconstituirea se poate solda cu descoperirea unor noi mijloace de probă, (de cele mai multe ori) care, coroborate cu celelalte probe și mijloace de probă existente la dosar, contribuie la întărirea convingerii intime a organului judiciar cu privire la modalitățile și împrejurările în care infracțiunea a fost săvârșită.

c. *Reconstituirea asigură percepția nemijlocită de către organul judiciar a împrejurărilor în care martorii au luat cunoștință despre acțiunile întreprinse de făptuitor, victimă ori alte persoane prezente la locul săvârșirii infracțiunii.* Așa este, de exemplu, reconstituirea care are ca obiect verificarea posibilităților de a vedea sau de a auzi, situație în care organul de urmărire penală sau instanța de judecată constată în mod, nemijlocit existența unor factori obiectivi de natura să influențeze procesul de percepție senzorială a martorilor (distanța de la care se face percepția, prezența unor obstacole care împiedică vederea, a unor surse de poluare fonică etc.).

Fiind prezent la locul reconstituirii, organul judiciar are totodată posibilitatea să verifice dacă acțiunile făptuitorului sau victimei puteau sau nu să conducă la apariția unor urme materiale, să-și explice mecanismul de formare, natura și numărul lor, modul

de amplasare pe suprafața obiectelor sau în locurile în care au fost descoperite etc. Datele desprinse cu această ocazie servesc la verificarea probelor obținute prin desfășurarea cercetării la fața locului, audierea de persoane, etc.

d. *Rezultatele acțiunilor care se reconstituie sunt asemănătoare, dar nu identice cu cele ale acțiunilor din timpul comiterii infracțiunilor.* Acest lucru trebuie avut în vedere la explicare pe baze științifice a deosebirilor care vor apărea atunci când se confruntă probele obținute prin reconstituire cu celelalte probe administrate la dosarul cauzei

Valoarea probatorie a reconstituirii – Ca și în cazul celorlalte mijloace de probă, legea nu atribuie reconstituirii o forță juridică superioară, fiind necesar ca datele obținute să fie apreciate și administrate în concordanță cu celelalte probe aflate la dosar. Frecvența cu care se apelează la reconstituire în instrumentarea cauzelor penale se explică prin faptul că pe de o parte ea constituie un important mijloc de verificare a probelor care conturează elementele constitutive ale infracțiunii, iar pe de altă parte este o modalitate de obținere a unor noi probe. În condițiile în care faptele a fost comisă de un singur autor și în absența martorilor oculari, reconstituirea reprezintă deseori singurul și cel mai important mijloc de verificare a materialului probator existent la dosarul cauzei. Alături, reconstituirea demonstrează temeinicia declarațiilor învinutului sau inculpatului, care încearcă să ascundă activitatea altor participanți la săvârșirea infracțiunii scoțând în evidență faptul că acțiunile ilicite nu puteau fi comise decât cu ajutorul a doua sau mai multe persoane.

Se poate concluziona că *reconstituirea îndeplinește următoarele funcții:*

- verificarea și precizarea probelor privind existența infracțiunii, modalitățile de comitere a acesteia și ilustrarea rezultatelor la care se ajunge prin reproducerea artificială a împrejurărilor și acțiunilor respective și se verifică nu numai declarațiile persoanelor audiate în cauză ci și probele obținute cu ocazia cercetării la fața locului, confruntării, prezentării pentru recunoaștere, efectuării constatărilor tehnico-științifice și expertizelor criminalistice.

- confirmarea sau infirmarea versiunilor elaborate în cauză cu privire la activitatea ilicită a făptuitorului, circumstanțele în care a acționat, existența altor participanți la săvârșirea infracțiunii etc.

- obținerea de noi probe, în special prin reconstituirea drumului parcurs de făptuitor pentru a ajunge în locul faptei ori a se depărta de acesta. Astfel, într-un omor, în timpul reconstituirii, învinutului i s-a cerut să indice și să se deplaseze pe partea de munte pe care s-a deplasat după ce lovise victima cu un obiect

contondent. Scotocindu-se terenul de pe ambele margini ale potecii, a fost descoperită o bâță de lemn pe care se aflau mai multe urme de sânge aparținând victimei, precum și urme papilare provenind de la învinuit. Totodată bâte prezenta patru zone în care coaja era exfoliată. Comparându-se aceste zone cu fragmentele de coajă de lemn găsite în apropierea cadavrului, s-a constatat că ele au format corp comun, ceea ce a probat în mod indubitabil vinovăția persoanei suspectate.

5.2 Felurile reconstituirii

În funcție de particularitățile fiecărei cauze, forța probatorie a datelor administrate și obiectul reconstituirii, practica judiciară consacră următoarele categorii de reconstituiri:

a. *Reconstituirea efectuată pentru verificarea declarațiilor învinuitului sau inculpatului*

Acest gen de reconstituire vizează verificarea posibilităților de săvârșire a infracțiunilor în contextul stărilor de fapt și împrejurărilor existente la locul în care s-a desfășurat activitatea ilicită. De regulă, se reproduc în mod artificial, în condiții similare celor din momentul săvârșirii infracțiunii, acțiunile întreprinse de învinuit sau inculpat pentru a pătrunde sau ieși dintr-un anumit loc, pentru transportarea bunurilor – produs al activității ilicite. Astfel de reconstituiri au, de exemplu, ca rezultat verificarea modului în care învinuitul a escaladat un gard, un zid, balcon etc.; a modului în care au fost scoase anumite obiecte prin deschizături, spărturi sau orificii de diferite forme și dimensiuni.

Tot în această categorie sunt incluse reconstituirile prin care se verifică dacă anumite acțiuni creează urme de natura celor descoperite în locul săvârșirii infracțiunii. Acest gen de reconstituire este eficient în demonstrarea faptelor simulate, în care se încearcă ascunderea altor infracțiuni cu ajutorul unor aparențe create artificial pentru a canaliza cercetările pe o direcție greșită.

În momentul înscenării, făptuitorul nu acordă atenția cuvenită detaliilor referitoare la toate categoriile de urme care în mod inevitabil trebuiau să însoțească acțiunile sale ori cele referitoare la modul de dispunere a urmelor. De exemplu, atunci când se încearcă înscenarea unui furt prin spargerea și escaladarea geamului, pentru a ascunde o infracțiune de delapidare, majoritatea cioburilor de geam sunt descoperite în exterior și nu în interior, așa cum ar fi fost firesc. Pentru a verifica dacă furtul putea să fie comis în condițiile stabilite cu ocazia cercetării la fața locului, la reconstituire se va proceda la spargerea geamului atât din exterior cât și din interior, urmărindu-se modul de dispunere a cioburilor de geam. Cu acest prilej se constată că numai atunci când geamul este spart din interior spre exterior, cioburile de geam vor fi dispuse în felul în care au fost găsite la locul

fapte. Această stare de fapt va demonstra învinutului că furtul nu putea fi comis în împrejurările pe care le-a evidențiat investigarea criminalistică a locului săvârșirii infracțiunii. În plus, în timpul acțiunilor care se reconstituie se poate demonstra că acestea, contrar celor constatate cu ocazia cercetării la fața locului, trebuiau să conducă și la apariția altor urme, cum ar fi de exemplu, urmele de încălțăminte pe solul moale sau acoperit cu zăpadă din apropierea geamului spart, ștergerea prafului de pe blatul interior al ferestrei etc.

Totodată, așa cum s-a mai precizat, prin reconstituire se verifică dacă învinutul sau inculpatul prezintă deprinderile, aptitudinile și cunoștințele necesare efectuării unui anumit gen de acțiuni.

b. Reconstituirea efectuată în vederea verificării declarațiilor martorilor și persoanei vătămate

Prin reconstituire se verifică fidelitatea martorilor, faptele și împrejurările cauzei în condițiile de loc, vizibilitate, meteorologice existente în momentul săvârșirii infracțiunii.

Pentru că în procesul de percepție senzorială rolul determinant revine văzului și auzului, în practica judiciară se efectuează de regulă reconstituiri pentru verificarea condițiilor în care s-a făcut percepția vizuală sau auditivă. Asemenea reconstituiri sunt concludente în cazul mărturiilor mincinoase sau plângerilor tendențioase, când prin reproducerile care se realizează se demonstrează imposibilitatea perceperii ori fixării fidele în memorie a faptelor și fenomenelor în condițiile date sau dimpotrivă, posibilitatea de a vedea acțiunile ilicite a făptuitorului ori de a auzi zgomotele din timpul săvârșirii infracțiunii.

Când se verifică posibilitățile de percepție vizuală, la efectuarea reconstituirii se au în vedere:

- calitatea și starea de sănătate a ochilor;
- condițiile de vizibilitate din locul în care s-a săvârșit fapta și cele din locul în care s-a făcut percepția (lumină naturală sau artificială, intensitatea, componentă spectrală și distribuția luminii, factorii meteorologici care s-au manifestat în momentul percepției, atmosferă impurificată etc.);
- durata percepției – aceasta este influențată de viteza în care s-a derulat faptele ilicite ori cu care s-a deplasat făptuitorul sau martorul;
- configurația terenului din care s-a făcut percepția și elementele de vegetație existent în acesta;
- formele, dimensiunile și culoarea obiectelor percepute;
- distanța de la care s-a făcut percepția – cu cât acesta este mai mare, cu atât exactitatea percepției este mai redusă și invers.

Reconstituirea care are ca obiect stabilirea posibilităților de observare se impune atât pentru verificarea mărturiilor nesincere,

cât și a celor sincere, atunci când pe timpul percepției au acționat unul sau mai mulți factori din categoria celor amintiți.

Când se verifică posibilitățile de percepție auditivă, la efectuarea reconstituirii se au în vedere:

- posibilitatea ca acțiunile ilicite ale făptuitorului ori că acțiunile de apărare ale victimei au fost însoțite de producerea unor zgomote (zgomotul produs de instrumentele folosite de făptuitor, strigătele de ajutor ale victimei, dialogul dintre victimă și făptuitor);
- acuitatea auzului și starea de sănătate a organelor de simț;
- distanța de la care s-a făcut percepția;
- sursa, intensitatea și direcția de propagare a zgomotelor care au însoțit săvârșirea infracțiunii;
- prezența sau absența unor surse de poluare fonică ce ar fi putut diminua sau favoriza fidelitatea percepției;
- direcția și intensitatea vântului;
- preocupările persoanei în momentul percepției (acuitatea percepției este diminuată dacă, de exemplu, martorul ascultă muzică, vorbește la telefon).

În timpul reconstituirii se recomandă ca zgomotele să fie reproduse chiar de obiectele folosite la comiterea faptei sau când acest lucru nu este posibil, de obiecte similare.

Reconstituirea prin care se verifică declarațiile martorului prezintă avantajul reactivării procesului memorial și al stabilirii ordinii cronologice de derulare în timp a unor acte⁴⁶⁹.

c. *Reconstituirea efectuată pentru verificarea aptitudinilor și deprinderilor învinutului sau inculpatului de a întreprinde anumit acțiuni, asemănătoare cu cele a faptelor pentru care este cercetat.*

Acest gen de reconstituire se impune ori de câte ori, pentru obținerea produsului activității ilicite, sunt necesare cunoștințe de specialitate precum și însușiri, priceperi și îndemănări practice care condiționează reușita acțiunilor întreprinse de făptuitor. Așa este, de exemplu, reconstituirea prin care se verifică deprinderile și priceperile necesare falsificării unor opere de artă, titluri de valoare, înscrisuri oficiale, bancnote etc. În cursul reconstituirii, învinutului i se cere să execute, experimental, în totalitate sau în parte, acțiunile pe care afirmă că le-a întreprins cu ocazia săvârșirii infracțiunii. O astfel de reconstituire permite, nu numai verificarea declarațiilor învinutului, ci și a versiunilor cu privire la făptuitori, atunci când se constată că învinutul nu poate obține un produs asemănător celui obținut prin săvârșirea infracțiunii. În astfel de situații, organul judiciar va proceda la audierea învinutului în legătură cu participanții la infracțiune, efectuarea de percheziții, confruntării și

⁴⁶⁹ E. Stancu, op. cit., pag.504.

chiar a unor noi reconstituiri, atunci când cercetările se vor extinde asupra altor persoane.

5.3 Pregătirea reconstituirii

Reconstituirea poate fi efectuată atât în faza de urmărire penală cât și în faza de judecată, după începerea cercetării judecătorești, atunci când verificarea sau precizarea unor date relevante pentru aflarea adevărului, nu este posibilă prin administrarea altor mijloace de probă.

Momentul dispunerii reconstituirii depinde de particularitățile fiecărei cauze și scopul urmărit prin această activitate. Astfel, dacă reconstituirea vizează obținerea de noi probe, aceasta va fi efectuată la începutul urmăririi penale, imediat după ascultarea învinutului, dacă din declarațiile acestuia rezultă că pot fi descoperite alte urme sau probe materiale a căror ridicare trebuie să se facă în regim de urgență pentru a evita degradarea sau distrugerea lor. Alteori, când, de exemplu, contradicțiile dintre declarațiile martorilor nu au putut fi înlăturate prin intermediul confruntărilor, iar datele cu privire la care există contradicții sunt esențiale pentru soluționarea cauzei, reconstituirea se va efectua la sfârșitul urmăririi penale.

Organul de urmărire penală dispune reconstituirea prin **rezoluție motivată** iar instanța de judecată prin **încheiere**.

Pentru a asigura eficiența activităților care se reconstituie și atingerea scopului urmărit, organul judiciar desfășoară următoarele activități pregătitoare:

- a) Stabilirea oportunității reconstituirii;
- b) Determinarea scopului reconstituirii;
- c) Stabilirea participanților la reconstituire și a sarcinilor ce le revin;
- d) Asigurarea tehnico-materială;
- e) Reamenajarea locului săvârșirii infracțiunii, atunci când verificarea sau precizarea datelor din dosarul cauzei nu este posibilă decât prin refacerea ambianței din locul în care s-a derulat activitatea ilicită;
- f) Întocmirea planului de reconstituire.

a. Stabilirea oportunității reconstituirii

În cadrul acestei activități pregătitoare se vor studia materialele din dosarul cauzei pentru a stabili dacă probatoriul administrat până în acel moment conține date importante pentru aflarea adevărului dar care sunt insuficient clarificate și dacă pentru verificarea ori precizarea lor au fost întreprinse toate celelalte activități de urmărire penală care au un grad de complexitate mai redus.

Totodată, prin examinarea declarațiilor învinuitului sau inculpatului, părții vătămate și martorilor oculari, se va stabili dacă, prin efectuarea reconstituirii, este posibilă descoperirea unor noi probe. În acest fel, se evită dispunerea unui act inutil⁴⁷⁰, fără relevanță pentru cauză.

b. *Determinarea scopului reconstituirii*

Pregătirea reconstituirii implică în mod necesar reprezentarea exactă a scopului urmărit, adică stabilirea activităților, împrejurărilor care urmează a fi reproduse.

În unele cauze penale, înainte de efectuarea reconstituirii care are ca obiect verificarea declarațiilor învinuitului/inculpatului ori martorului de rea-credință se recomandă reaudierea acestora, întrucât este posibil să revină asupra declarațiilor făcute și să se obțină date care facă reconstituirea inutilă. Așa este, spre exemplu, situația în care învinuitul revine asupra declarațiilor anterioare, recunoscând că a stimulat furtul pentru a ascunde o lipsă în gestiune⁴⁷¹.

La stabilirea scopului reconstituirii se are în vedere că este interzisă reproducerea acelor acțiuni, stări de fapt sau împrejurări care ar pune în pericol viața, integritatea fizică, demnitatea sau onoarea persoanei. Este, de exemplu, de neconceput reproducerea experimentală a unor explozii, incendii, a actelor sexuale din timpul violului, a luptei dintre agresor și victimă etc. Cu toate acestea nu trebuie omisă necesitatea efectuării unor reconstituirii care au ca obiect verificarea posibilităților martorilor oculari de a auzi zgomote sau de a vede scene din timpul săvârșirii infracțiunii.

De asemenea, nu pot fi reconstituite acțiunile care ar pricinui pagube avutului public sau privat, cele care ar aduce atingere siguranței statului precum și cultului datorat morților.

c. *Stabilirea numărului participanților la reconstituire și a sarcinilor ce le revin*

Numărul participanților la reconstituire diferă de la cauză la alta în raport cu natura activităților care se verifică experimental, condițiile concrete și particularitățile locului în care se efectuează.

La reconstituire participă în mod obligatoriu organul judiciar, persoana ale cărei declarații se verifică, apărătorul ales sau desemnat din oficiu când învinuitul/ inculpatul solicită asistență juridică sau este minor, interpretul, dacă este cazul, și martorii asistenți⁴⁷².

⁴⁷⁰ **E. Stancu**, op.cit., pag.505.

⁴⁷¹ Idem.

⁴⁷² **N.A.** – Participarea martorilor asistenți este obligatorie, afară de cazul când nu este posibil, întrucât prezența lor garantează obiectivitatea și exactitatea rezultatelor reconstituirii, eliminând totodată posibilitatea formării ulterioare a unor obiecții cu privire la modul de desfășurare a acesteia.

Pe lângă aceste persoane, la reconstituire pot participa și specialiști din diverse domenii de activitate, ori celelalte părți din proces, organul judiciar având latitudinea să hotărască dacă prezența acestora este sau nu necesară. De exemplu, se apelează la serviciul unor specialiști sau experți numai în cazul în care se produc activități cu conținut științific, tehnic, artistic etc., cunoștințele lor fiind necesare atât pentru pregătirea și efectuarea reconstituirii, cât și pentru fixarea rezultatelor acestei activități. În mod asemănător, atunci când se reconstituie acțiunile ilicite ale învinutului, prezența părții vătămate este necesară numai în măsura în care acesta, prin explicațiile pe care le da cu privire la situația existentă în locul faptei înainte de săvârșirea infracțiunii poate contribui la reamenajarea locului în care se desfășoară reconstituirea. Dacă învinutul/ inculpatul nu recunoaște faptele și învinuirea care i se aduc, nu poate fi obligat să participe la reconstituire.

Organul judiciar este cel care stabilește numărul, întinderea și succesiunea activităților ori împrejurărilor care urmează a fi produse experimental, precum și atribuțiile care revin fiecărui participant la reconstituire. El are obligația să aducă la cunoștința participanților sarcinile pe care le au de îndeplinit și să le atragă totodată atenția cu privire la necesitatea păstrării secretului activităților întreprinse și a rezultatelor obținute, dacă în cursul reconstituirii au luat la cunoștință despre unele date care constituie secret de stat.

d. Asigurarea tehnico-materială

O etapă obligatorie care precede efectuarea propriu-zisă a reconstituirii o reprezintă pregătirea mijloacelor materiale de probă ori a obiectelor care se vor folosi pe parcursul acestei activități, a materialelor necesare prevenirii unor accidente⁴⁷³, a aparatului destinate fixării rezultatelor obținute și a mijloacelor tehnice pentru asigurarea schimbului de informații între membrii echipei.

În ceea ce privește mijloacele materiale de probă care se vor folosi pentru reproducerea faptelor și împrejurărilor care se verifică, practica judiciară recomandă ca la reconstituire să fie întrebuintate obiectele, instrumentele folosite la săvârșirea infracțiunii, precum și cele care sunt produsul activității ilicite. Această regulă trebuie respectată mai ales dacă prin reconstituire se verifică deprinderile învinutului în mânăirea instrumentelor care au folosit la comiterea faptei, ori posibilitatea de a transporta, fără ajutorul unor complici, bunuri sau valori cu volum sau greutate considerabil. În lipsa lor se vor folosi obiecte de același tip sau imitații ale acestora, dacă

⁴⁷³ **N.A.** – În funcție de conținutul activităților pe care le va executa învinutul și riscurile la care poate fi expus, vor fi procurate centuri de siguranță, frânghii, căști de protecție etc.

înlocuirea lor nu influențează rezultatele activităților care se reconstituie.

Nu se vor folosi în cursul reconstituirii acele obiecte sau instrumente (cuțite, topoare, băte sau alte obiecte contondente, arme de foc și muniție aferentă etc.) care ar putea pune în pericol siguranța participanților la această activitate. Acestea vor fi înlocuite cu obiecte confecționate din materiale inofensive: carton, plastic, asemănătoare cu forma, mărimea și culoarea celor originale.

e. Reamenajarea locului reconstituirii și alegerea momentului de efectuare a acesteia

În marea majoritate a infracțiunilor, reconstituirea se efectuează la locul în care s-a derulat activitatea ilicită ori în cel în care a fost descoperite urmările acesteia. După cum s-a mai precizat, fac excepție cauzele în care prin reconstituire se verifică aptitudinile învinuitului/ inculpatului de a executa anumite activități cu conținut tehnic, științific sau artistic, când schimbarea locului nu influențează rezultatele la care se ajunge.

Una din activitățile pregătitoare de care depind, în mare măsură, exactitatea și obiectivitatea rezultatelor reconstituirii o reprezintă reamenajarea locului în care urmează să fie reproduse experimental faptele și împrejurările ce trebuie verificate.

Locul reconstituirii trebuie amenajat potrivit declarațiilor învinuitului-inculpatului, părții vătămate și martorilor oculari, astfel încât să se creze aceleași condiții sau condiții cât mai apropiate de cele existente în momentul săvârșirii infracțiunii, fără ca prin acesta să se producă noi pagube materiale.

Reconstituirea se efectuează în mod obligatoriu la locul săvârșirii infracțiunii atunci când se verifică împrejurări cum sunt posibilitatea de a vedea, alerga, urca, de a întoarce o mașina ș.a.m.d. în condițiile unui teren îngust cu diferențe mari de nivel, desfundat, acoperit cu elemente de vegetație etc. În schimb se interzice reconstituirea chiar la locul în care s-a desfășurat activitatea ilicită, dacă prin acțiunile care urmează să fie reproduse s-ar crea o stare de pericol pentru persoanele care în mod inevitabil se găsesc în acel loc. De exemplu, nu pot fi efectuate experimente cu arme de foc într-un loc public, pentru a verifica împrejurările în care s-a efectuat tragerea sau efectele distructive ale proiectilului asupra obiectului în care s-a tras. Dacă efectuarea experimentului este totuși necesară, el poate avea loc în poligoane sau laboratoare special amenajate.

În funcție de faptele și împrejurările care se verifică se va alege și momentul de începere a reconstituirii, avându-se în vedere că anotimpul, condițiile atmosferice, intervalul de timp înăuntrul căruia s-a săvârșit infracțiunea și chiar zona geografică influențează percepția vizuală sau auditivă.

Atunci când condițiile de anotimp sau atmosferice nu pot fi îndeplinite, intervalul de timp în care se efectuează reconstituirea

trebuie ales în așa fel încât să asigure condiții de luminozitate cât mai apropiate de momentul săvârșirii infracțiunii. În acest sens se va avea în vedere că lumina diurnă activează pe o perioadă de timp mult mai scurtă pe timpul iernii, comparativ cu vara, și prin urmare regula potrivit căreia reconstituirea se efectuează între orele în care s-a săvârșit infracțiunea nu poate fi respectată întotdeauna, întrucât nu pot fi asigurate aceleași condiții de lumină.

Necesitatea îndeplinirii condițiilor de timp este dictată și de faptul că noaptea posibilitățile de audiție sunt mult mai bune, iar vizibilitatea mai redusă, aceasta din urmă variind după cum cerul este sau nu acoperit și după faza în care se află luna (lună nouă, luna plină)⁴⁷⁴.

Condițiile de vizibilitate reprezintă unul din factorii de mediu care influențează fidelitatea percepției vizuale și de aceea atunci când prin reconstituire se verifică dacă aceasta a fost sau nu posibilă, trebuie asigurată aceeași iluminare ca cea care a existat în momentul săvârșirii infracțiunii. În funcție de particularitățile fiecărei cauze în parte, reconstituirea se va efectua pe timp de noapte – în prezența unor surse de lumină artificială – ori la diferite ore din zi, în condiții de cer senin, noros sau atmosferă impurificată (praf, ceață, fum etc.).

Când reconstituirea se efectuează pe timp de noapte se vor folosi pe cât posibil surse de lumină artificială de același tip (în absența celor originale), ținându-se cont de numărul lor, calitatea și intensitatea luminii pe care o radiază, întrucât acestea influențează atât distanța până la care se face percepția, cât și culoarea obiectelor percepute ori a unor semnalmente ale făptuitorului (culoarea ochilor, părului, pigmentația pielii etc.). Percepția culorilor este de cele mai multe ori eronată atunci când locul săvârșirii infracțiunii este iluminat cu neon sau diverse reclame multicolore ori fluorescente, care funcționează în mod continuu ori intermitent etc. Toate aceste împrejurări prezintă importanță în cazul în care prin reconstituire se verifică dacă semnalmentele făptuitorului ori caracteristicile pieselor de vestimentație și ale obiectelor folosite de acesta au fost percepute în mod exact de partea vătămată sau martorul ocular și prin urmare dacă pot fi folosite la o eventuală prezentare pentru recunoaștere.

În pregătirea reconstituirii trebuie avute de asemenea în vedere condițiile atmosferice din timpul săvârșirii infracțiunii, acestea putând constitui un factor favorizator sau perturbator pentru procesul de percepție vizuală sau auditivă. Comparativ cu percepția care a avut loc în condițiile unui cer senin și a unei atmosfere purificate, cea care se face în condiții de ploaie torențială, ninsoare abundentă, furtună de zăpadă, ceață etc. este mult

⁴⁷⁴ E.Stancu, op.cit., pag.506.

diminuată, uneori redusă la zero. Cu toate acestea, nu trebuie omisă posibilitatea percepției unor stări de fapt sau împrejurări la lumina produsă de fulgere.⁴⁷⁵ Vântul favorizează uneori audibilitatea sau alteori o îngreunează, în funcție de direcția din care bate, în timp ce zgomotele furtunii și ale tunetelor acoperă orice alt sunet.

De regulă condițiile atmosferice din momentul efectuării reconstituirii diferă de cele care s-au manifestat în timpul săvârșirii infracțiunii, însă atunci când este posibil, pe baza informațiilor obținute de la ANM, reconstituirea va fi planificată într-una din zilele în care se prognozează apariția unor fenomene meteorologice asemănătoare.

Atunci când percepția auditivă s-a făcut în condițiile unor zgomote de fond care au însoțit acțiunile ilicite ale făptuitorului, iar acestea puteau influența calitatea și cantitatea informațiilor acustice receptate de martor sau partea vătămată, la reconstituire se vor lua măsurile care se impun pentru reproducerea lor (zgomot de stradă circulantă, hale industriale, cariere de piatră, șantiere etc.).

Condițiile de vizibilitate sau audibilitate nu prezintă importanță atunci când prin reconstituire se verifică posibilitatea trecerii unor obiecte prin deschizături, spărturi, orificii etc.

f. *Întocmirea planului de reconstituire*

Activitățile de pregătire se consemnează într-un plan de reconstituire care trebuie să cuprindă⁴⁷⁶:

- data și locul reconstituirii;
- scopul reconstituirii;
- modul de desfășurare - activitățile desfășurate, ordinea lor și persoanele care le vor desfășura;
- participanții la reconstituire: organul judiciar și sarcinile ce revin fiecărui lucrător cooptat, învinuitul/inculpatul, martorii oculari și cei asistenți, partea vătămată, specialiștii etc.
- mijloacele de probă sau obiectele care vor fi folosite pentru reproducerea împrejurărilor ce se verifică;
- aparatul tehnic pentru fixarea rezultatelor reconstituirii, mijloacele de comunicare între membrii echipei și mijloacele de transport;
- măsurile de pază luate la locul reconstituirii;
- materialele pentru asigurarea învinuitului/inculpatului, atunci când reconstituirea se efectuează în condiții de risc;
- locul și data la care se va face instructajul participanților la reconstituire.

Locul principal în efectuarea reconstituirii îl ocupă organul judiciar care instrumentează cauza. Tot acesta stabilește

⁴⁷⁵ Idem, pag.506.

⁴⁷⁶ C. Aionîtoaie, V. Bercheșan..., op. cit., pag.264.

necesitatea, scopul efectuării reconstituirii și conduce activitățile ce vor fi executate cu acest prilej. De asemenea materializează ,apreciază și folosește pe parcursul cercetărilor, rezultatele obținute pe parcursul efectuării reconstituirii. Este facultativă prezența părților la reconstituire ceea ce conduce la ideea că neprezentarea acestora nu împietează asupra rezultatelor reconstituirii. Apărătorul poate de asemenea să asiste la efectuarea acestei activități, iar absența acestuia nu împietează asupra rezultatelor reconstituirii dacă se face dovada că acesta a fost încunoștințat, cu privire la data și ora fixate pentru desfășurarea acestei activități. La reconstituire participă persoanele care au luat parte la producerea evenimentului dar și autorii unor declarații care se verifică. Martorilor asistenți li se asigură posibilitatea de a constata modul în care se efectuează activitățile și rezultatul acestora. Martorii trebuie să aibă un rol activ în derularea acestei activități și de aceea trebuie alese din rândul persoanelor cu un anumit grad de pregătire, tocmai pentru a putea să facă anumite observații dacă e cazul ori să vină cu anumite precizări ori completări cu privire la modul în care s-a desfășurat reconstituirea s-au modul în care au fost consemnate în procesul-verbal datele obținute. Participarea învinuitului sau inculpatului la reconstituire nu este obligatorie doar dacă urmează să fie verificate afirmațiile din propriile lui declarații și nu poate fi obligat să participe la această activitate atunci când susține nevinovăția sa. De asemenea precizăm faptul că la reconstituire pot participa martorii oculari la producerea evenimentului precum și persoana ori partea vătămată care au rolul de a sprijini organul judiciar în reamenajarea locului faptei și a acorda sprijin prin anumite explicații pe care le-au reținut din timpul desfășurării activităților ilicite. În situația în care prin efectuarea reconstituirii, se urmărește verificarea declarațiilor martorilor ori ale persoanelor vătămate, aceștia pot participa efectiv la desfășurarea reproducerilor, tocmai pentru a demonstra o anumită acțiune. Participarea se impune tocmai pentru a asigura verificarea relatărilor acestora, știut fiind faptul că posibilitățile de percepere și reținere în memorie diferă de la persoană la persoană, chiar și atunci când sunt respectate întocmai condițiile de vizibilitate audibilitate, atmosferice, etc.

În situația în care partea vătămată nu poate fi prezentă la efectuarea reconstituirii din motive obiective, cum ar fi internarea în spital decesul acesteia etc., se poate recurge la sprijinul altei persoane care să acționeze în locul său ținându-se cont de asemănarea acesteia, sex, vârstă, starea sănătății, constituția fizică, tocmai pentru a se putea ajunge la un rezultat favorabil.

Trebuie de asemenea precizat și faptul că participarea specialiștilor la reconstituire este de natură să dea acesteia un nivel științific cât mai ridicat, pentru eliminarea eventualelor erori ce ar putea să apară în modul de efectuare a acestei activități și în special

în aprecierea rezultatelor obținute în urma acestei activități. Din cadrul specialiștilor pot face parte criminaliști, medici-legiști, ingineri auto, fizicieni, chimiști, experți în balistică judiciară, etc.

Rolul acestora este și de a contribui la aprecierea rezultatelor reconstituirii în situațiile în care, nu au mai putut fi reproduse condițiile de desfășurare a evenimentelor ale căror împrejurări sunt verificate, în sensul de a se putea pronunța asupra modului în care a putut influența lipsa lor, rezultatele obținute.

Sarcina organelor judiciare este de a stabili participanții la reconstituire astfel în cât numărul acestora să nu îl depășească pe cel necesar activităților ce urmează să se efectueze pentru atingerea scopului propus.

5.4 Desfășurarea reconstituirii

Imediat după ajungerea la locul în care se efectuează reconstituirea, se iau măsuri de pază și supraveghere a acestui loc, de îndepărtare a curioșilor, mai ales dacă învinuitul/inculpatul este arestat, ori dacă activitățile care se reproduc și rezultatele lor au caracter secret.

Reconstituirea demarează imediat după finalizarea activităților de reamenajare a locului în care se vor efectua, dar nu înainte ca persoanele ale căror declarații se verifică să fie întrebate dacă au de făcut observații sau obiecții cu privire la modul în care s-a făcut reamenajarea. În acest sens, în prezența martorilor asistenți, se va parcurge locul de desfășurare a reconstituirii și dacă este cazul se vor face ultimele modificări, astfel încât acesta să ofere condiții cât mai apropiate de cele existente în momentul săvârșirii infracțiunii.

În cursul reconstituirii se vor respecta următoarele **reguli tactice**:

a. participanților la reconstituire li se reamintesc activitățile pe care le vor desfășura și ordinea de desfășurare a lor.

b. martorii asistenți sunt invitați să ocupe locurile care asigură observarea tuturor acțiunilor care se reconstituie și a rezultatelor la care se ajunge;

c. în timpul reconstituirii vor fi reproduse doar faptele și împrejurările care prezintă importanță pentru aflarea adevărului, nu și aspecte colaterale, irelevante;

d. fiecare faptă sau împrejurare care urmează să fie reprodusă, va fi precedată de declarațiile executanților, cu privire la modul în care s-a desfășurat ori în care a fost percepută în momentul săvârșirii infracțiunii;

e. faptele și împrejurările care se verifică trebuie reproduse cât mai exact, într-un ritm asemănător celui declarat de persoana care le execută. De la această regulă fac excepție situațiile în care ritmul de desfășurare ar putea pune în pericol siguranța

participanților la reconstituire. De exemplu, nu pot fi reproduse împrejurări cum sunt circulația cu viteze mari în condiții de drum sau meteorologice improprii (carosabil umed, cu polei, ceață, ninsori etc.), derapaje, frânări bruște, tamponări ș.a.m.d.

f. activitățile care se execută se vor repeta de mai multe ori, pentru a verifica dacă la fiecare repetare se obțin aceleași rezultate. Repetarea exclude posibilitatea producerii întâmplătoare a rezultatelor faptelor și împrejurărilor care se verifică și creează convingerea organului judiciar că învinuitul/inculpatul posedă aptitudinile, deprinderile și priceperile necesare unor astfel de acțiuni, ori că martorii oculari sau partea vătămată puteau percepe în condițiile date faptele și împrejurările pe care le-au relatat. Pentru a urmări exactitatea și constanța rezultatelor este recomandabil ca experimentele să fie repetate atât în condiții mai grele cât și în condiții mai favorabile, dacă acestea ar fi putut exista în momentul săvârșirii infracțiunii.

g. activitățile cu grad de complexitate sporit și ritm de desfășurare rapid vor fi reproduse pe etape, dar numai în măsura în care aceasta nu denaturează realitatea ori nu influențează rezultatele la care se ajunge;

h. la reconstituirea prin care se verifică condițiile de vizibilitate sau audibilitate, acțiunile mai importante vor fi repetate în condiții deliberat modificate (de la distanțe diferite ori cu ritmuri de execuție diferite), pentru a constata posibilitatea producerii unei erori de percepție;

i. pe timpul reconstituirii este interzis a se indica ori a se face sugestii cu privire la modul de executare a activităților, persoanele care le execută fiind lăsate să acționeze potrivit declarațiilor pe care le-au făcut;

j. vor fi notate în vederea consemnării în procesul verbal și în același timp fixate prin fotografiere/videofilmare fiecare acțiune care se reconstituie și rezultatul ei;

k. reconstituirea care are ca rezultat descoperirea unor mijloace materiale de probă noi va fi continuată cu cercetarea criminalistică a locului în care au fost găsite;

l. reconstituirea se amână/se întrerupe când condițiile meteorologice, de vizibilitate sau audibilitate se depărtează de cele din momentul săvârșirii infracțiunii, dacă acestea sunt de natură să influențeze exactitatea reproducerii și rezultatelor lor.

Reconstituirea se poate solda cu un rezultat pozitiv atunci când prin repetarea acțiunilor și împrejurărilor verificate se obține același rezultat, care confirmă ca un anumit fapt putea să se

producă în condițiile date, sau cu un rezultat negativ, în sensul că în acele condiții faptul nu putea să se producă⁴⁷⁷.

Rezultatele reconstituirii, indiferent dacă sunt certe sau pozitive, atestă o simplă stare de fapt, respectiv dacă fapta se putea săvârși sau nu ori dacă împrejurările comiterii ei puteau sau nu să fie percepute. O asemenea stare de fapt este insuficientă pentru a demonstra existența sau inexistența infracțiunii, precum și vinovăția/nevinovăția învinutului/inculpatului. Prin urmare, rezultatele reconstituirii nu pot constitui temei pentru tragerea la răspundere penală decât în măsura în care se coroborează cu celelalte probe administrate în cauză, sau, altfel spus, decât dacă ele confirmă probele existente la dosar.

5.5 Fixarea rezultatelor reconstituirii

Activitățile întreprinse cu ocazia reconstituirii, împrejurările verificate și rezultatele lor se consemnează într-un proces verbal, la care se anexează fotografiile, filmele judiciare și schițele/desenele executate cu acest prilej.

Modul de desfășurare și rezultatele obținute trebuie fixate de o asemenea manieră încât, procesul verbal întocmit să-și poată ocupa locul convenit în contextul celorlalte mijloace de probă.

În cuprinsul procesului verbal o atenție sporită trebuie acordată consemnării următoarelor aspecte:

- locul în care s-a desfășurat;
- scopul reconstituirii;
- numărul activităților realizate și rezultatele acestora;
- obiectele care au fost folosite la reconstituire;
- condițiile meteorologice existente;
- obiectele care au fost folosite la efectuarea reconstituirii;
- condițiile acustice și de vizibilitate, etc.

Procesul verbal se întocmește potrivit art. 91 și 131 C. proc. pen. și cuprinde următoarele date:

- titlul;
- anul, ziua și localitatea;
- datele de identificare ale membrilor echipei care au participat la reconstituire, calitatea și organul judiciar din care fac parte;
- locul în care se face reconstituirea;
- temeiul legal și cauza în care se efectuează, cu indicarea scopului urmărit;

⁴⁷⁷ A. Ciopraga, I. Iacobuță, op. cit., pag. 270.

- datele de identificare ale celorlalți participanți la reconstituire (învinit/inculpat, apărător, interpret, parte vătămata, martori oculari, specialiști ș.a.);
- mențiuni despre faptul că locul reconstituirii a fost reamenajat conform declarațiilor și observațiilor persoanelor participante;
- descrierea amănunțită a fiecărei fapte sau împrejurări reprodusă experimental, ordinea de executare, mijloacele materiale de probă ori obiectele folosite, cu precizarea duratei în timp (dacă prezintă importanță pentru cauză), a numărului de repetări și rezultatelor obținute;
- împrejurările care nu au putut fi reproduse în condiții asemănătoare celor din timpul săvârșirii infracțiunii, cauzele care le-au generat și rezultatele obținute;
- descrierea detaliată a urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite, metodele și procedeele folosite pentru fixarea, ridicarea, conservarea și ambalarea lor;
- mențiuni despre fotografiile/filmele, înregistrările audio, schițele ori desenele executate cu această ocazie;
- ora începerii și terminării reconstituirii;
- condițiile atmosferice, de vizibilitate sau audibilitate în care s-a efectuat reconstituirea, dacă prin această activitate se verifică posibilitățile de percepție senzorială;
- mențiuni despre observațiile participanților și modul de soluționare ale acestora;
- mențiuni, când este cazul, despre obligația participanților de a păstra secretul asupra rezultatelor reconstituirii;
- numărul de exemplare și destinația acestora;
- semnăturile organului judiciar și participanților la infracțiune.

Trebuie menționate de asemenea rezultatele obținute în urma fiecărei experiențe efectuate, modul de efectuare a acestora observațiile făcute de participanți și modul în care au fost soluționate precum și explicațiile date.

Este indicat ca desfășurarea reconstituirii să fie cât mai fidel fixată în contextul documentului.

De asemenea, precizăm faptul că este recomandat ca întreaga desfășurare a reconstituirii să fie cât mai fidel fixată în procesul verbal iar, tehnica criminalistică oferă o serie de mijloace a căror utilizare poate fi de un real folos pentru cauză (fotografia judiciară, filmarea, videofilmarea etc.) .În cadrul efectuării reconstituirii este folosită cu preponderență fotografia judiciară operativă de fixare, care are rolul de a ilustra mențiunile din procesul verbal care se încheie cu această ocazie, dar ca și la celelalte mijloace de probă, fotografia ilustrează fidel condițiile în care a fost efectuată reconstituirea, activitățile desfășurate cu această ocazie, dar și rezultatele obținute.

Precizăm faptul că există situații (cum ar fi cea a verificării condițiilor de vizibilitate și audibilitate) când nici-un alt mijloc de fixare nu dă așa de bune rezultate, cum dă video-filmarea.

Vido-filmarea are de asemenea valoare și pentru evidențierea și ilustrarea condițiilor și împrejurărilor care au favorizat săvârșirea infracțiunii mai ales atunci când reconstituirea se efectuează la scurt timp după acest moment și când aspectul locului faptei nu a suferit multe modificări.

Față de cele expuse mai sus precizăm că nu se recomandă o supraapreciere a fotografiei judiciare față de celelalte modalități de fixare și totodată trebuie ținut cont de limitele pe care le are aceasta ca mijloc de fixare. Exemplificăm această afirmație prin faptul că fotografia nu va putea ilustra o anumită mențiune din procesul verbal atunci când prin reconstituire s-a urmărit verificarea audibilității ori a posibilităților de memorare a unor fapte ori fenomene ce prezintă interes pentru o cauză. În schimb, nu la fel se întâmplă în situația în care trebuie să fie apreciată fotografia în cazul în care prin reconstituire se urmărește itinerariul parcurs de autor înainte, în timpul și după săvârșirea unei infracțiuni s-au în situația în care trebuie puse în evidență posibilitățile autorului de a parcurge un traseu anume într-un timp dat.

Fotografia judiciară are un rol important în ilustrarea rezultatelor obținute în cursul reconstituirii. Ea înregistrează momentele cele mai importante ale faptei și împrejurările în care se reproduc, contribuind prin caracterul sau demonstrativ la stabilirea faptului dacă infracțiunea putea sau nu să se săvârșească în condițiile pe care le-a relevat ancheta până în acel moment⁴⁷⁸.

Reprezentând un mijloc sugestiv de fixare a rezultatelor reconstituirii, fotografia judiciară va ilustra în mod obligatoriu:

- locul în care se efectuează reconstituirea în ansamblul său sau în parte, atât înainte cât și după reamenajarea lui potrivit declarațiilor învinutului/inculpatului, martorului ocular sau părții vătămate;
- locurile de pătrundere în locul faptei și de părăsire a acestui loc. Se fotografiază de exemplu momentele esențiale ale escaladării unui zid sau balcon, momentul trecerii printr-o deschizătură a unor bunuri etc.
- mijloacele și metodele folosite la forțarea căilor de acces în încăperi și modul de acționare a acestora;
- modalitățile de transportare a unor bunuri cu volum/dimensiuni mari (de exemplu transportarea unei case de bani cu o pătură);

⁴⁷⁸ **F. Ionescu**, *Criminalistica*, vol. 1, Edit. Universul Juridic, Bucuresti, 2007, pag.61.

- particularitățile topografice ale locului din care martorul declară că a văzut făptuitorul și acțiunile acestuia. În acest caz fotografia se execută de la înălțimea ochilor martorului și cu axul optic orientat pe direcția în care acesta declară ca a privit;
- condițiile și împrejurările care au favorizat săvârșirea infracțiunii atunci când reconstituirea se efectuează la puțin timp după aceasta iar locul faptei nu a suferit nici un fel de modificări.

Deși activitățile care se reproduc se repetă de mai multe ori, este suficient ca fiecare activitate și rezultatul ei să fie fotografiate o singură dată. Pentru a nu influența modul de desfășurare a activității ce se reconstituie și rezultatul ei, se recomandă ca fotografierea să se execute numai după ce învinuitul/inculpatul a executat odată acea activitate.

În raport cu momentele și specificul activităților care se reproduc, se execută fotografiile de orientare, schiță, ale obiectelor principale, de detaliu, măsurători fotografice etc. Vor fi fotografiate de exemplu la scară atât spărtura din zid cât și televizorul care se pretinde ca a fost scos prin aceasta, inclusiv momentul trecerii prin spărtura respectivă.

Planșa fotografică se semnează de organul judiciar și de celelalte persoane participante la reconstituire și se anexează la procesul verbal întocmit cu această ocazie.

Între imaginile fotografice și mențiunile înscrise în cuprinsul procesului verbal, trebuie să existe o concordanță deplină. Planșa fotografică nu trebuie să insereze comentarii în legătură cu fiecare imagine fotografică, deoarece acestea constituie un surplus de text exprimat în afara prevederilor codului de procedură penală⁴⁷⁹.

În condițiile actuale, în care fotografia digitală permite preluarea și obținerea imediată a imaginilor înregistrate în cursul reconstituirii, se recomandă ca fotografiile să fie integrate în cuprinsul procesului verbal în așa fel încât să ilustreze și să întregască anumite pasaje de text.

Faptele și împrejurările reproduse în timpul reconstituirii și rezultatele acestora pot fi fixate și prin videofilmare, aceasta prezentând avantajul surprinderii lor în mișcare și al înregistrării explicațiilor pe care le dau participanții la această activitate.

În privința celorlalte mijloace de fixare, respectiv schițele, desenele și înregistrările audio, vor fi respectate regulile prezentate în capitolul referitor la cercetarea la fața locului.

Pentru ca fotografia folosită la reconstituire să aibă valoare probantă pentru cauză, la realizarea ei trebuie respectate anumite condiții, după cum urmează:

⁴⁷⁹ C.Suciu, op. cit.pag. 536

- una din condiții se referă la locul în care se execută reconstituirea (locul reconstituirii în ansamblul său nu trebuie fixat prin fotografie numai în măsura în care este strict necesar pentru a facilita înțelegerea unor detalii;
- stabilirea judicioasă a ceea ce trebuie să reprezinte.

Printre acțiunile ce se întreprind pentru realizarea scopului reconstituirii, trebuie alese numai acele experiențe sau acele momente din timpul executării lor, pentru o mai bună înțelegere a procesului verbal.

Este recomandat ca în cadre să nu apară alte persoane în afara celor care execută anumite activități pentru a fi reproduse.

- alegerea unghiului de fotografiere; acesta este determinat de necesitatea de a reda ape fotografie în mod clar cine este persoana care execută demonstrațiile.
- obiectivul aparatului de fotografiat prezintă importanța deosebită în cazul în care fotografia urmărește să ilustreze mențiunile din procesul verbal.

Capitolul 6 - CONFRUNTAREA

6.1 Noțiunea confruntării

Practica judiciară evidențiază faptul că pe parcursul ascultării diferitelor categorii de persoane, între declarațiile acestora pot apărea contradicții cu privire la diverse fapte, stări de fapt sau împrejurări ale cauzei.

Cele mai frecvente contradicții survin între declarațiile martorilor și declarațiile învinuților sau/și inculpaților. Cu toate acestea, sunt numeroase situațiile în care astfel de contradicții apar și între declarațiile martorilor, între declarațiile învinuților și/sau inculpaților implicați în aceeași cauză, precum și între declarațiile altor categorii de persoane.

Cauzele acestor contradicții pot fi dintre cele mai variate. Astfel, în cazul martorilor, contradicțiile pot apărea datorită faptului că nu au perceput fidel faptele (spre exemplu, au vizualizat un eveniment din unghiuri diferite), dar și atunci când nu își amintesc în totalitate cele percepute sau când aceștia nu reușesc să reproducă în mod exact evenimentele la care au asistat.

Atunci când între declarațiile martorilor și ale celorlalte persoane implicate în anchetă există contradicții, acestea pot surveni și ca urmare a coruperii martorilor, a sentimentelor de afecțiune sau dușmănie pe care le nutresc față de învinuit/inculpat ori față de victimă, sau ca urmare a neîncrederii și chiar dușmăniei pe care o manifestă față de organul de urmărire penală.

În ceea ce-l privește pe învinuit/inculpat, contradicțiile se pot datora refuzului acestuia de a colabora cu organul de anchetă, încercării de a scăpa de răspundere penală ori de a o atenua, de a induce în eroare organele de anchetă prin "strecurarea" de contradicții între situația reală și cea relatată, ori de a ascunde participarea altor persoane la săvârșirea infracțiunii.

Atâta timp cât astfel de contradicții există, împrejurările cauzei nu pot fi clarificate corespunzător, iar aflarea adevărului nu este pe deplin posibilă. Pentru înlăturarea contradicțiilor trebuie folosite toate posibilitățile pe care legea procesual - penală română le oferă, printre acestea numărându-se și confruntarea.

Confruntarea reprezintă o activitate de urmărire penală și de tactică criminalistică ce constă în ascultarea a două persoane, una în prezența celeilalte, persoane care au fost audiate anterior separat,

între declarațiile lor existând contradicții esențiale cu privire la aceeași problemă⁴⁸⁰.

Deși confruntarea prezintă numeroase similitudini cu ascultarea persoanelor în diversele lor calități procesual - penale, ea prezintă însă și unele particularități. Astfel la confruntare, pentru a clarifica aspectele în legătură cu care au apărut contradicțiile, ascultarea persoanelor se face împreună și nu individual, ceea ce constituie o derogare de la regulile tactice de ascultare a persoanelor.

Confruntarea constituie un important procedeu tactic de verificare a declarațiilor, de precizare a poziției învinuitului/ inculpatului față de fapta și învinuirea care i se aduce, de verificare a probelor deja existente, și de administrare a unor noi probe la dosar⁴⁸¹. Totodată, confruntarea îndeplinește o importantă funcție psihologică, întrucât poate crea un moment favorabil obținerii unor declarații veridice și complete de la persoanele care au persistat în declarații nesincere sau de la persoanele susceptibile a ascunde adevărul.

Din punct de vedere tactic, confruntarea se efectuează la sfârșitul urmăririi penale, aceasta urmând a fi utilizată doar în măsura în care înlăturarea contradicțiilor nu a fost posibilă prin desfășurarea altor activități de urmărire penală, cum sunt de ex. reconstituirea, percheziția, ridicarea de obiecte și înscrisuri, dispunerea expertizelor și constatărilor tehnico-științifice etc.

6.2 Scopul și importanța confruntării

Pentru ca această activitate să-și atingă scopul și pentru a elimina riscul apariției unor consecințe negative în buna desfășurare a urmăririi penale și în aflarea adevărului, confruntarea se recomandă să se realizeze între două persoane și nu mai multe. Atunci când se confruntă mai mult de două persoane deodată, scade considerabil posibilitatea clarificării problemelor avute în atenția organelor de urmărire penală, datorită riscului de sugestionare reciprocă a acestora.

Scopul principal al confruntării este acela de a înlătura contradicțiile care survin între declarațiile diferitelor persoane cu privire la aceeași problemă.

În subsidiar, confruntarea are drept scop verificarea și precizarea unor declarații ale învinuiților sau inculpaților participanți la aceeași infracțiune, prin care aceștia și-au recunoscut

⁴⁸⁰ C. Aionitoaie, V. Bercheșan..., op.cit., pag. 167.

⁴⁸¹ În același sens, C. Suci, op.cit., pag. 594.

faptele⁴⁸². În astfel de cazuri, confruntarea este importantă, întrucât oferă un plus de certitudine declarațiilor făcute de aceștia.

Totodată, cu ocazia desfășurării confruntării se poate ajunge la obținerea de probe, date și indicii noi, în situația în care persoanele confruntate își amintesc detalii omise cu ocazia ascultării individuale.

Confruntarea aduce un plus de informații în legătură cu persoanele audiate, mai ales când acestea încearcă să ascundă adevărul. Totodată, ea poate stimula memoria persoanelor de bunăcredință, care nu își pot aminti anumite amănunte în legătură cu cauza.

Sub aspectul probațiunii judiciare, confruntarea are o forță juridică egală cu a celorlalte mijloace de probă, legea neacordându-i o un statut superior din acest punct de vedere. Prin urmare, pentru a contribui la aflarea adevărului, este necesar ca rezultatele confruntării să se coroboreze cu celelalte probe și mijloace de probă aflate la dosarul cauzei.

6.3 Pregătirea în vederea efectuării confruntării

Pentru efectuarea confruntării se efectuează o serie de activități specifice, printre care cele mai importante sunt:

- **Studierea dosarului cauzei** în scopul stabilirii problemelor cu privire la care au apărut contradicții, a faptului dacă acestea prezintă relevanță pentru aflarea adevărului și dacă puteau fi înlăturate prin desfășurarea altor activități de urmărire penală. Tot cu acest prilej se vor stabili persoanele care urmează să fie confruntate, calitatea lor procesual – penală, întrebările și ordinea în care le vor fi adresate, materialul probator care se va utiliza în cursul confruntării. În acest sens se impune studiarea atentă a declarațiilor persoanelor care urmează să fie confruntate, ocazie cu care se vor stabili și persoanele care s-au situat pe poziții sincere, acestea urmând să aibă un rol hotărâtor în realizarea scopului confruntării.

- **Cunoașterea persoanelor ce urmează a fi confruntate.** Cunoașterea persoanelor ce urmează a fi confruntate are o mare importanță pentru desfășurarea acestei activități.⁴⁸³ Cunoscând psihologia, temperamentul și personalitatea celor care urmează să fie confrunțați, organul de urmărire penală va avea posibilitatea să prevadă reacțiile și comportamentul acestora în timpul confruntării, să aprecieze care dintre persoanele ce vor fi ascultate concomitent ar putea influența în sens pozitiv sau negativ rezultatele confruntării și în funcție de aceasta să stabilească cele

⁴⁸² C.Pletea, op.cit., pag. 254.

⁴⁸³ Idem, pag. 123.

mai adecvate tactici de urmat în cursul desfășurării acestei activități. Dacă se constată că prin confruntare contrazicerile care privesc fapte sau împrejurări esențiale pentru aflarea adevărului nu pot fi înlăturate, se renunță la organizarea ei.

Date despre persoanele care vor fi confruntate pot fi obținute pe de o parte prin investigații, verificări în cazierul judiciar sau în evidențele ori cartotecile tehnico-criminalistice, prin studierea celorlalte acte de urmărire penală existente la dosar etc. iar pe de altă parte cu prilejul audierii individuale a acestora.

Un aspect care trebuie valorificat în cursul confruntării este faptul că fiecare din persoanele implicate va avea o stare emoțională diferită pe parcursul desfășurării acestei activități. Astfel, dacă cel nesincer consideră că se află pe o poziție defavorabilă întrucât se așteaptă la o atitudine ostilă față de persoana sa, atât din partea organului de urmărire penală cât și din partea celui cu care va fi confruntat (martor, persoană vătămată și uneori chiar complice), cea de a doua persoană se găsește într-o postură care o avantajează, deoarece în plan psihic, aceasta este convinsă că se bucură de încrederea organului de urmărire penală, că va avea parte de un tratament corect, iar declarațiile sale vor contribui la aflarea adevărului. Această stare de fapt nu trebuie însă absolutizată, deoarece uneori climatul tensional specific confruntării poate influența în mod negativ chiar și declarațiile persoanelor de bună credință, cu un nivel de cultură și pregătire generală ridicat. De exemplu, datorită tensiunii inevitabile din timpul confruntării, emotivii se pot inhiba, pot deveni nesiguri sau confuzi în declarații, în special atunci când cei cu care sunt confrunțați sunt cunoscuți ca infractori înrăiți, periculoși, cu numeroase antecedente penale, cu putere financiară net superioară, sau că pot exercita presiuni prin prisma statutului social, politic etc. de care se bucură. În astfel de situații, atitudinea îndrăzneată, ofensivă a învinutului/inculpatului, poate vicia chiar și declarațiile martorilor de bună credință. De la caz la caz, în funcție de datele pe care organul de urmărire penală le deține cu privire la psihologia, personalitatea și temperamentul fiecăreia dintre persoanele între ale căror declarații există contraziceri esențiale cu privire la probleme de care depinde soluționarea corectă a cauzei, se va hotărî dacă se va organiza sau nu această activitate.

Din punctul de vedere al organului de urmărire penală, în timpul confruntării acesta trebuie să manifeste o atitudine de calm, sobrietate, imparțialitate și echilibru. Nu este favorabilă bunei desfășurări a reconstituirii, o atitudine plină de compasiune față de victimă, comparativ cu una plină de indignare pentru

învinuit/inculpat. Se va urmări deci, ca fiecare din participanții la confruntare să nu aibă sentimentul că este defavorizat⁴⁸⁴.

- **Reaudierea persoanelor ce urmează a fi confruntate.** Scopul principal al reaudierii îl constituie verificarea declarațiilor făcute cu prilejul ascultărilor anterioare, pentru a stabili dacă persoanele care urmează a fi confruntate își mențin afirmațiile referitoare la problemele cu privire la care au apărut contrazicerile, ori dacă și le schimbă. Așadar, reaudierea nu se va desfășura în legătură cu toate stările de fapt și împrejurările cauzei cunoscute de persoanele care urmează a fi confruntate, mai ales dacă acestea au fost deja stabilite cu ocazia primelor audieri, sau prin intermediul altor probe administrate în cauză. În eventualitatea în care la reaudiere se obțin date noi de natură să înlăture contrazicerile, sau noi elemente în baza cărora pot fi desfășurate alte activități de urmărire penală ce ar conduce la clarificarea lor, se va renunța la efectuarea confruntării. Atunci când asemenea modificări apar în depozițiile persoanelor ascultate, este obligatoriu ca aceste modificări să fie consemnate într-o nouă declarație scrisă.

Totodată, reascultarea persoanei care anterior a declarat adevărul, reprezintă un moment important în pregătirea acesteia pentru confruntarea propriu-zisă⁴⁸⁵. Repetarea de către persoana de bună credință a unor detalii importante, care confirmă cele afirmate anterior, are rolul de a întări convingerea organului judiciar că aceasta spune adevărul. Din acest motiv, cu ocazia reaudierii, organul judiciar nu se va limita la a întreba persoana respectivă dacă își menține declarațiile anterioare, ci va insista pe elementele de detaliu care pot confirma aceste declarații.

Un moment important al reaudierii persoanei considerate sincere, îl reprezintă cel în care i se aduce la cunoștință că va fi confruntată cu una, sau dacă este cazul cu mai multe persoane (în mod individual) care neagă cele afirmate de ea. Cu acest prilej, vor fi urmărite reacțiile și răspunsurile pe care le dă și se va hotărî de la caz la caz dacă activitatea de confruntare urmează să fie sau nu desfășurată.

În ceea ce privește persoana considerată nesinceră, reaudierea urmărește – ca și în cazul persoanei sincere - să stabilească dacă își menține declarațiile anterioare referitoare la problemele controversate. Dacă revine asupra declarațiilor și spune adevărul, se va renunța la confruntare. În cazul în care și menține declarațiile, nu i se va aduce la cunoștință că urmează să fie confruntată, și se va miza pe elementul surpriză care-i poate zdruncina hotărârea de a ascunde adevărul.

⁴⁸⁴ E.Stancu, op.cit., pag. 484.

⁴⁸⁵ N.Văduva, op.cit., pag. 124.

- **Constituirea echipei care va efectua confruntarea, asigurarea prezenței persoanelor confruntate și a apărătorului atunci când este cazul, la data și ora fixate pentru această activitate.** Pentru a asigura buna desfășurare a confruntării, în funcție de trăsăturile de temperament și personalitate ale celor care urmează să fie confrunțați și complexitatea problemelor ce trebuie lămurite, la această activitate participă doi sau mai mulți lucrători, dintre care unul va adresa întrebările și va consemna răspunsurile primite, iar ceilalți vor asigura supravegherea persoanelor abordate pentru a le împiedica să comunice între ele, să-și facă semne, să-și adreseze reciproc injurii ori să se lovească, precum și pentru a le studia reacțiile, siguranța răspunsurilor, ezitățile, stările de latență dinaintea răspunsurilor, etc.

Lucrătorul care instrumentează cauza trebuie să asigure prezența tuturor participanților la data, ora și locul fixate pentru confruntare. Invitarea celor în cauză se face potrivit regulilor prezentate la ascultarea martorului, învinuitului/inculpatului ori părții vătămate, în funcție de calitatea procesual-penală a fiecăreia dintre ei. Totodată la confruntare vor fi înștiințați să participe după caz, apărătorul, interpretul, părintele, tutorele sau educatorul.

- **Întocmirea planului de confruntare.** Planul de confruntare este instrumentul care asigură acestei activități un caracter organizat și lămurirea sistematică a tuturor aspectelor cu privire la care există contradicții. El se impune a fi întocmit în toate situațiile, îndeosebi în cauzele complexe, sau în care există un mare număr de persoane care urmează a fi confruntate. Atunci când se impune efectuarea mai multor confruntări în aceeași cauză, pentru fiecare dintre acestea se întocmește câte un plan, cu obiective precis stabilite, în funcție de natura problemelor ce se impun a fi clarificate.

Planul de confruntare va cuprinde următoarele date:

- scopul confruntării;
- data și locul efectuării;
- lucrătorii ce vor participa la confruntare;
- persoanele confruntate și modalitățile de invitare a acestora;
- problemele care urmează a fi clarificate, întrebările care se vor adresa în acest sens și ordinea de adresare (întotdeauna întrebările se adresează mai întâi persoanei sincere și apoi celeilalte persoane);
- mijloacele materiale de probă ce urmează a fi folosite în cursul confruntării.

Indiferent de natura faptei cercetate și calitatea procesual-penală a persoanelor confruntate, în mod obligatoriu în planul

întocmit de organul de urmărire penală trebuie să se regăsească următoarele categorii de întrebări⁴⁸⁶:

- întrebări de natură a stabili dacă persoanele confruntate se cunosc și relațiile existente între ele;
- întrebări care oferă posibilitatea persoanelor confruntate să facă și alte precizări, completări, în afara răspunsurilor care le-au dat.

Prima categorie de întrebări se folosește în partea de început a confruntării, iar cea de a doua la finalul acestei activități.

În afara acestora, în planul de confruntare se stabilesc întrebări specifice, prin care se urmărește lămurirea tuturor aspectelor în legătură cu care se manifestă contrazicerile. În cazul învinutului/inculpatului care stăruie în atitudinea de negare a stărilor de fapt și împrejurărilor care fac necesară confruntarea, precum și a martorului de rea credință, se vor stabili mai multe variante de întrebări, și se vor prevedea mijloacele de probă care se vor folosi în momentul adresării.

În timpul confruntării, pe lângă întrebările prevăzute în plan, pot fi adresate și alte întrebări, în funcție de evoluția discuțiilor și răspunsurilor primite.

6.4 Efectuarea confruntării propriu-zise

Cu ocazia confruntării propriu-zise, trebuie respectate o serie de reguli tactice și o anumită ordine a activităților care se desfășoară.

În ceea ce privește invitarea persoanelor în încăperea stabilită a găzdui această activitate, atât practica judiciară cât și literatura de specialitate⁴⁸⁷ recomandă ca prima persoană invitată să fie cea care este considerată sinceră, sau după caz, cea care a solicitat să aibă loc confruntarea. Acest aspect este motivat de rațiuni psihologice, întrucât persoana invitată va avea posibilitatea să se obișnuiască cu atmosfera din încăperea, să devină fermă în convingerile sale, să elimine emoțiile ori stările de neliniște. Pentru persoana considerată nesinceră, invitarea în încăperea în care deja se găsește cealaltă persoană poate constitui un dezavantaj, iar anchetatorul poate miza pe elementul surpriză care, așa cum s-a mai precizat, poate clătina hotărârea de a ascunde adevărul.

În ceea ce privește poziționarea persoanelor atât față de organul judiciar care conduce confruntarea, cât și una față de cealaltă, este recomandat ca persoanele confruntate să stea cu față

⁴⁸⁶ C. Aionîtoaie și colectiv, op. cit. pag.172

⁴⁸⁷ În același sens, C.Aionîtoaie, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 170, și C.Pletea, op.cit., pag. 263.

către organul judiciar, sau cu fața una la cealaltă, și să se evite cu orice preț așezarea acestora spate în spate. Poziționarea persoanelor confruntate în câmpul vizual al anchetatorului permite acestuia observarea reacțiilor pe care le au în timpul desfășurării confruntării (gestica, mimica etc.).

Înainte de începerea activității, organul judiciar care conduce confruntarea este obligat să atragă atenția celor în cauză, că nu au voie să își facă semne, să vorbească, sau să-și adreseze întrebări. Persoanele confruntate își pot adresa reciproc întrebări, dar numai în final și doar prin intermediul celui care conduce activitatea. Atât întrebările cât și răspunsurile nu trebuie să depășească sfera problemelor care urmează să fie clarificate prin confruntare.

Atunci când una din persoanele confruntate are calitatea de martor, mai înainte de a fi întrebată, va depune jurământul prevăzut de lege și i se va atrage atenția că în cazul în care nu spune adevărul, va săvârși infracțiunea de mărturie mincinoasă.

În timpul confruntării, în afara celui care conduce activitatea, se interzice oricărei alte persoane să intervină cu întrebări. De asemenea, nu este recomandat să se adreseze mai multe întrebări deodată, înainte de a se clarifica în totalitate un aspect sau altul.

Primele întrebări se adresează de regulă persoanei considerate sincere și apoi celei de a doua persoane. Ele trebuie să stabilească dacă acestea se cunosc, împrejurările în care s-au cunoscut, și relațiile existente între ele.

Se recomandă ca în situația în care persoana nesinceră afirmă că nu recunoaște persoana din fața sa, să se insiste asupra elementelor de detaliu furnizate cu prilejul audierii prealabile, pentru a-i demonstra faptul că cele două persoane chiar se cunosc.

În continuare se va trece la formularea de întrebări în raport cu scopul urmărit prin confruntare. Acestea vor viza în special clarificarea neconcordanțelor și contradicțiilor existente între declarațiile anterioare ale celor confrunțați.

Dacă în timpul confruntării persoana nesinceră își menține declarațiile anterioare, acestea îi vor fi adresate întrebări de detaliu asupra unor aspecte furnizate de cealaltă persoană, pentru a i se demonstra lipsa de teimeinicie a afirmațiilor sale și pentru a-l determina să-și schimbe atitudinea sau să devină cooperant.

În formularea întrebărilor se interzice a se pronunța numele persoanelor confruntate, să se reamintească declarațiile anterioare ale acestora, ori să se sugereze răspunsurile pe care le așteaptă organul de urmărire penală. În caz contrar, s-ar limita sfera afirmațiilor pe care cei confrunțați le-ar putea face și s-ar diminua șansele de înlăturare a contradicțiilor care interesează a fi clarificate. Cel care conduce confruntarea

trebuie să se situeze pe o poziție neutră, de imparțialitate față de persoanele care se confruntă, fiind necesar să manifeste pe întreaga durată a confruntării, o atitudine sobră și impersonală.

În mod constant, organul judiciar va urmări cu atenție reacțiile persoanei considerate nesincere la întrebările care i-au fost adresate, la ce fel de întrebări devine neliniștită, ezitantă, care sunt probleme pe care le evită, dacă sunt probleme care îi creează teamă etc. Acestea pot oferi indicii cu privire la poziția față de aspectele de clarificat, inclusiv în legătură cu sinceritatea lor⁴⁸⁸. Trebuie amintit că și în cazul în care la confruntare participă învinuiți/inculpați versați, calmi, prompti în răspunsuri, aceștia pot avea astfel de momente de slăbiciune care trădează nesiguranță, aspect care poate fi exploatat de anchetator în continuarea confruntării.

În timpul confruntării organul de urmărire penală trebuie să creeze un climat psihologic adecvat, o atmosferă de calm și imparțialitate, menite să diminueze stările tensionale sau emoționale inerente unei asemenea activități. Atunci când se constată că oricare dintre persoanele confruntate încearcă să-și intimideze adversarul ori să-i câștige compasiunea, trebuie să se intervină imediat, atrăgându-li-se atenția să manifeste un comportament civilizată, ori să se refere doar la problemele cu privire la care au fost întrebați.

În timpul confruntării trebuie avut în vedere că persoana nesinceră va încerca să împiedice prin diverse mijloace realizarea scopului acestei activități. Astfel de manifestări pot fi contracarate printr-o atitudine fermă dar în același timp calmă din partea organului judiciar, fără a da senzația că favorizează vreuna din părți. Dintre procedeele folosite în acest sens de persoana nesinceră, cele mai răspândite sunt: ⁴⁸⁹

- refuzul de a răspunde la întrebări;
- negarea faptului că ar cunoaște persoana cu care este confruntată;
- încercarea de calomniere și intimidare a persoanei cu care este confruntată;
- încercarea de sugestionare a persoanei sincere;
- încercarea de a influența persoana sinceră prin intermediul propriilor răspunsuri;
- încercarea de a impresiona, prin simularea unor stări de suferință sau stări bolnăvicioase.

După epuizarea întrebărilor formulate pentru înlăturarea contradicțiilor, persoanelor confruntate li se va da posibilitatea să-și adreseze întrebări reciproc, prin intermediul organului judiciar.

⁴⁸⁸ E. Stancu, op. cit., pag.478

⁴⁸⁹ C.Aionițoaie, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 175.

În încheiere, cei confrunțați sunt întrebați dacă mai au de făcut declarații în legătură cu cele întrebate, oferindu-li-se pe de o parte posibilitatea de a face și alte precizări ori completări la răspunsurile pe care le-au dat, iar pe de altă parte de a face observații cu privire la modul în care s-a desfășurat confruntarea. Toate aceste aspecte vor fi consemnate în mod concis în procesul verbal, iar dacă este cazul, ulterior se va proceda la ascultarea detaliată a persoanelor, cu privire la datele noi obținute prin confruntare.

6.5 Fixarea rezultatelor confruntării

Rezultatele confruntării se consemnează într-un procesul-verbal, la care se pot anexa înregistrările audio-video realizate cu ajutorul unor mijloace tehnice digitale sau de altă natură. Procesul-verbal de confruntare trebuie să cuprindă următoarele date:

- data, locul unde este încheiat;
- numele, prenumele, calitatea și organul judiciar din care face parte cei care au procedat la efectuarea reconstituirii;
- numele, prenumele și domiciliul persoanelor confruntate;
- numele, prenumele apărătorului și biroul de asistență juridică din care face parte;
- scopul confruntării;
- temeiul legal;
- precizarea că martorilor confrunțați li s-a pus în vedere să spună adevărul;
- întrebările adresate fiecăreia dintre persoanele confruntate și răspunsurile primite;
- semnăturile persoanelor confruntate după fiecare răspuns dat⁴⁹⁰;
- precizarea că la final persoanele au fost întreabate dacă mai au ceva de adăugat și răspunsurile date;
- semnăturile organului judiciar care a participat la desfășurarea confruntării, ale apărătorului și ale persoanelor confruntate pe fiecare pagină și la sfârșitul procesului verbal;
- mențiuni despre persoanele care au refuzat să semneze;
- mențiuni cu privire la participarea unor traducători, interpreți sau alți specialiști;

⁴⁹⁰ **N.A.** – Răspunsurile date de cei confrunțați se consemnează la persoana întâi singular, fiind necesar ca aceștia să semneze după fiecare răspuns. Consemnarea se face la persoana întâi singular, pentru a nu da posibilitatea persoanelor confruntate să ridice obiecțiuni potrivit cărora răspunsurile ar fi fost prelucrate de organul de urmărire penală și nu ar reflecta cele afirmate în timpul confruntării.

- mențiune despre existența sau inexistența obiecțiilor cu privire la modul în care s-a desfășurat confruntarea și modul în care a fost întocmit procesul verbal.

Mediile de stocare video și audio se vor introduce în plicuri și se vor sigila, anexându-se procesului-verbal.

Rezultatele confruntării pot fi verificate, ca orice alte mijloace de probă, prin diverse activități de urmărire penală, cum ar fi: ridicarea de obiecte și înscrisuri, efectuarea unor percheziții, dispunerea unor constatări tehnico-științifice sau expertize etc., în funcție de elementele nou-apărute în urma confruntării.

Capitolul 7 - PREZENTAREA PENTRU RECUNOAȘTERE A PERSOANELOR ȘI CADAVRELOR

7.1 Noțiunea, scopul și importanța prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor

Prezentarea pentru recunoaștere este o activitate de tactică criminalistică desfășurată în scopul identificării persoanelor, cadavrelor, obiectelor și animalelor care au legătură cu cauza, prin intermediul anumitor persoane care le-au perceput în împrejurări determinate de săvârșirea unei infracțiuni sau unui alt fapt juridic, reținând în memorie semnalmentele și caracteristicile obiectelor de îmbrăcăminte ale acestora.⁴⁹¹

Altfel spus, ea constă în aceea că se prezintă unei persoane o altă persoană sau cadavrul unei persoane, pe care le-a văzut anterior, pentru a se stabili dacă le recunoaște⁴⁹².

Prezentarea pentru recunoaștere prezintă numeroase similitudini în special cu ascultarea martorilor și a persoanei vătămate. Ea se efectuează conform prevederilor procedurale privitoare la aceste activități și cu respectarea regulilor elaborate de tactica criminalistică.

Deși recunoașterea este un proces psihologic relativ ușor, datorită influenței unui număr însemnat de factori obiectivi și subiectivi care se manifestă în timpul percepției, memorării și reproducerii, precum și a particularităților de ordin cognitiv ale persoanei care urmează să facă identificarea, rezultatele acestei activități nu sunt întotdeauna exacte. Există în permanență pericolul unor false identificări, pericol generat de cele mai multe ori de imposibilitatea localizării în spațiu și timp a unor fapte, împrejurări ori persoane care prezintă unele trăsături asemănătoare și apar ca familiare persoanei chemate să facă recunoașterea⁴⁹³.

Sublinierea posibilităților de apariție a unor erori sau a unor identificări aparente, se impune cu atât mai mult cu cât în cadrul prezentării pentru recunoaștere, elementele de sugestie pot să influențeze ușor declarațiile persoanelor chemate să facă identificarea pe baza semnalmentelor statice și dinamice, ori a caracteristicilor pieselor de vestimentație ale persoanelor și

⁴⁹¹ C.Pletea, op.cit., pag. 268.

⁴⁹² C.Aionitoaie, V.Bercheșan..., op.cit., pag.178

⁴⁹³ T.Bogdan, op.cit., pag.168-169.

cadavrelor a căror identitate trebuie stabilită. Tocmai de aceea, în desfășurarea prezentării pentru recunoaștere trebuie să se țină seama de totalitatea factorilor care ar fi putut vicia declarațiile celor chemați să participe la această activitate.⁴⁹⁴ Din acest motiv, prezentarea pentru recunoaștere nu poate constitui de una singură, temei pentru tragerea la răspundere penală a persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni.

Acest gen de recunoaștere are drept scop individualizarea persoanelor ori cadavrelor cu identitate necunoscută, constituind totodată o metodă de verificare a probelor administrate în cauză și a versiunilor elaborate cu privire la identitatea stabilită pe baza examinării științifice a urmelor și a altor mijloace materiale de probă descoperite în câmpul infracțional⁴⁹⁵.

Cu toate că prezentarea pentru recunoaștere nu este nominalizată în mod expres de prevederile legii procesual-penale în categoria mijloacelor de probă, ea reprezintă un procedeu probator de sine stătător, frecvent utilizat în practica organelor de urmărire penală, rezultatele sale fiind acceptate ca mijloace de probă inclusiv de instanțele judecătorești. Baza legală a activității se regăsește în reglementările procesual-penale referitoare la ascultarea persoanelor care cunosc fapte sau împrejurări de natură să contribuie la aflarea adevărului, la identificarea participanților la săvârșirea infracțiunii și a victimelor acesteia, a mijloacelor, instrumentelor folosite, ori a bunurilor, valorilor produs al activității ilicite etc.⁴⁹⁶ Datorită faptului că prezentarea pentru recunoaștere reprezintă o modalitate particulară de ascultare a persoanelor, legiuitorul nu a considerat necesară includerea ei în categoria mijloacelor de probă. De altfel, rezultatele prezentării pentru recunoaștere se materializează sub forma unor declarații, pentru a căror obținere este necesar să se respecte regulile procesuale cunoscute.

Ca activitate de sine stătătoare, prezentarea pentru recunoaștere se particularizează prin aceea că ascultarea (deși amănunțită), are un obiect mult mai restrâns, în sensul că se desfășoară doar în legătură cu semnalmentele persoanelor și cadavrelor, ori caracteristicile obiectelor sau animalelor a căror identitate trebuie stabilită, și nu asupra tuturor faptelor și împrejurărilor percepute de persoana ascultată. Prin urmare, prezentarea pentru recunoaștere are un scop și o finalitate bine conturate: identificarea de persoane, cadavre, obiecte sau animale a

⁴⁹⁴ **C.Aionițoae, V.Bercheșan...**, op.cit., pag. 146.

⁴⁹⁵ În acest sens, a se vedea **A. Ciopraga**, op.cit., pag. 156, **C.Aionițoae, V.Bercheșan...**, op.cit., pag. 178

⁴⁹⁶ A se vedea și **S.A.Golunski**, op.cit., pag. 266.

căror identitate prezintă importanță pentru aflarea adevărului și corecta soluționare a cauzelor penale⁴⁹⁷.

Pentru desfășurarea acestei activități, criminalistica a elaborat o serie de reguli tactice proprii, care se sprijină în primul rând pe dispozițiile legale privitoare la audierea persoanelor în procesul penal, și în al doilea rând pe practica pozitivă a organelor judiciare.

În ceea ce privește importanța ei, trebuie subliniat că sub aspectul probațiunii judiciare, prezentarea pentru recunoaștere are o forță probantă egală cu a celorlalte mijloace de probă (echivalentă cu cea a declarațiilor obținute în cadrul procesului penal), practica judiciară neacordându-i un statut superior din acest punct de vedere. Prin urmare, pentru a contribui la soluționarea cauzei sub toate aspectele, este necesar ca rezultatele ei să se integreze în ansamblul materialului probator administrat în respectiva cauză. Simpla recunoaștere de către martorul ocular sau partea vătămată a persoanei suspectate de săvârșirea infracțiunii, nu are nici o relevanță juridică dacă nu este susținută și de probele obținute prin desfășurarea celorlalte activități de urmărire penală: cercetări la fața locului, percheziții, reconstituiri, confruntări etc.

7.2 Aspecte psihologice ale prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor

Pentru a putea aprecia obiectivitatea declarațiilor martorilor, organul judiciar va trebui să cunoască pe lângă regulile tactice de ascultare și legile psihice care stau la baza proceselor de cunoaștere a realității subiective, ca:

- legile procesului perceptiv;
- legile memoriei;
- modalitatea de relatare a celor cunoscute de către diferite persoane, după personalitatea și posibilitățile lor intelectuale (etapa cunoscută sub numele de reactivare - întâlnită fie sub forma recunoașterii, fie sub forma reproducerii)⁴⁹⁸.

În ipoteza recunoașterii, procesul memorial de identificare se bazează pe compararea trăsăturilor caracteristice ale unei persoane/sau al unui cadavru, prezentate spre recunoaștere, cu trăsăturile caracteristice percepute într-un moment anterior, comparare din care se pot desprinde concluzii referitoare la identitatea, asemănarea sau deosebirea acestora.

⁴⁹⁷ C.Aionițoaie, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 146.

⁴⁹⁸ A.Roșca, op.cit., pag. 248.

Spre deosebire de reproducere, întâlnită în cazul mărturiilor obișnuite (sub forma scrisă sau verbală), recunoașterea este un proces psihologic mai ușor pentru că reactualizarea informațiilor percepute anterior nu solicită memoriei un efort deosebit. O asemenea afirmație este adevărată numai din punctul de vedere strict psihologic⁴⁹⁹.

Interpretată însă că o modalitate tactică de identificare, destinată să contribuie direct la stabilirea adevărului, recunoașterea, în accepția de față, se apropie mult de o reactivare, atât sub forma reproducerii cât și sub forma recunoașterii.

Orice persoană dezvoltată normal din punct de vedere psihofiziologic poate percepe, reține și reda, prin recunoaștere sau descriere, în mod suficient de exact întâmplările la care a fost de față, dacă nu au intervenit în acest proces de cunoaștere unele condiții obiective sau subiective care pot stânjeni, în parte sau total, întregul proces de cunoaștere.

Organul judiciar care conduce ascultarea martorului va trebui să țină seama, în aprecierea obiectivității celor declarate de acesta, de toate condițiile obiective și subiective prin care a trecut procesul său de cunoaștere⁵⁰⁰.

În opinia noastră, informațiile necesare procesului de recunoaștere trec prin următoarele etape majore din momentul percepției și până în cel al redării lor:

- procesul de percepție;
- procesul de prelucrare-stocare al informațiilor;
- procesul de accesare-redare.

Percepția – Valoarea recunoașterii va depinde în primul rând, de calitatea percepției, de condițiile în care ea a avut loc. Percepțiile sunt formate din complexul de senzații determinate de reflectarea realității obiective, într-un mod activ, în conștiința oamenilor.

Ca factori obiectivi ce pot stânjeni procesul perceptiv menționăm⁵⁰¹:

a) vizibilitatea - poate fi redusă de distanța de la care se face percepția, de condițiile improprii de luminozitate (întuneric, umbră, soarele care bate în față, etc.), de condițiile meteorologice (ceată, ninsoare, ploaie), de diverse obstacole între cel care percepe și locul în care se desfășoară evenimentul;

b) audibilitatea - este influențată de asemenea de distanță, de condițiile de propagare a sunetelor specifice fiecărui loc în parte, de grosimea obiectelor interpușe între martor și o anumită întâmplare (pereți, zid, gard), de obiecte care pot da naștere la ecouri, de existența unor surse sonore care pot perturba audição, de factori

⁴⁹⁹ Idem.

⁵⁰⁰ C.Suciu, op.cit., pag. 172.

⁵⁰¹ În același sens, A.Ciopruga, op.cit., pag. 36-37.

meteorologici (vânt, ploaie, furtună), de reverberația sunetelor întâlnite în locurile închise etc.

c) durată percepției - reprezintă un alt factor obiectiv important de care depinde calitatea percepției, intervalul de timp în care este posibilă percepția poate fi în funcție de perioada mai mare sau mai mică în care se desfășoară o acțiune, de viteza de deplasare, fie a persoanei, fie a celui care percepe, iar câte o dată de timpul de iluminare (ex: faptele percepute la lumina fulgerului sau a farurilor unui autoturism în mers).

d) disimularea înfățișării, un alt factor de natură obiectivă, este determinat de însăși persoana autorului infracțiunii, care încearcă să se facă percepută cât mai greu, în acest sens apelând la deghizări, acționând cu rapiditate, căutând să distragă atenția, inclusiv cu ajutorul unor complici, folosindu-se de întuneric, sau de diverse obstacole pentru a nu fi văzut.

e) prezența unor elemente de asemănare - alt factor obiectiv care face dificilă recunoașterea (ex: persoanele ce reprezintă trăsături comune sau sunt îmbrăcate în uniformă).

Factorii subiectivi cei mai importanți sunt⁵⁰²:

a) calitatea organelor de simț - reprezintă un factor psihologic esențial pentru o bună percepție, orice defecțiune a acestora, fie pe latură perceptivă, fie pe latură corticală (orbire, miopie, surzenie etc.) reducând până la anulare o parte din posibilitățile receptive ale persoanei.

b) personalitatea și gradul de instruire al individului joacă un rol semnificativ în procesul perceptiv, mai ales atunci când acestea sunt mai ridicate sau mai apropiate de specificul faptei la care se asistă (ex: medicul care poate percepe exact o anumită stare patologică sau conducătorul auto care apreciază mai corect viteza unui autovehicul).

c) vârsta și inteligența persoanei reprezintă alți factori subiectivi majori în percepție, atât experiența de viață, cât și calitățile intelectuale având un aport deosebit în receptarea faptelor, a împrejurărilor în care a avut loc un anumit eveniment.

d) temperamentul și gradul de mobilitate al proceselor de gândire sunt factori după care trebuie făcută diferențierea între un individ și altul cu privire la capacitatea și modul de a raționa și a distinge fapte sau date

e) stările de oboseală precum și reducerea capacității perceptive ca urmare a influenței alcoolului, drogurilor, medicamentelor, conduc, de asemenea la o scădere a acuității senzoriale.

f) stările afective, îndeosebi cele cu un anumit grad de intensitate, au o influență inhibitoare asupra procesului perceptiv,

⁵⁰² C.Suciu, op.cit., pag. 578.

determinând alterarea sau dezorganizarea acestuia, situație întâlnită destul de frecvent la persoanele care asistă la fapte cu un caracter șocant (accidente grave, scandaluri, omoruri etc.) mai ales atunci când în săvârșirea faptelor respective sunt antrenate rude, prieteni sau cunoștințe apropiate⁵⁰³. În cadrul acestui factor subiectiv, important de menționat sunt și stările accentuate de tensiune emoțională întâlnite la persoanele vătămate datorită unor fapte cu pronunțat caracter afectogen (accidente, loviri, etc.).

g) atenția se numără printre factorii de care depind direct calitatea și realismul informațional al percepției. Trebuie avute în vedere calitățile atenției (stabilitatea și mobilitatea acesteia, gradul de concentrare și distribuția ei). De asemenea, trebuie să se țină seama de tipurile de atenție, voluntară sau involuntară (des întâlnită în cazul martorilor) datorită apariției neașteptate unui stimul puternic, șocant (țipăt, împușcătură) sau a interesului pe care îl poate atrage o persoană, discuție, acțiune⁵⁰⁴.

Acestor factori subiectivi trebuie să li se adauge și factorii de distorsiune tipici legilor generale ale senzorialității, ei alcătuind împreună grupul lor de elemente ce pot bruija recepția informațiilor.

Factori de distorsiune pot fi:

- modul de organizare a informațiilor la nivelul cortexului, acesta permițând martorului să perceapă întregul înaintea părților sale componente. Rapiditatea cu care sunt sesizate elementele sale componente ale întregului variază de la individ la individ.
- constanța percepției, este un fenomen care determină o anumită „corectare a imaginii” percepute (în acest caz, distorsionările sunt specifice percepției de persoane sau împrejurări familiare martorului).
- fenomenul de iluzie, care conduce la percepții eronate, prin deformarea subiectivă a realității. De exemplu, o persoană poate fi apreciată mai scundă sau mai înaltă, după cum a fost percepută într-un grup de indivizi mai scunzi sau mai înalți decât ea.
- fenomenul de expectanță, prin care o persoană este pregătită să recepționeze mai mulți stimuli, filtrându-i pe alții. Exemplul clasic este cel al mamei care se trezește imediat la plânsul copilului, dar poate dormi liniștită în prezența altor zgomote, uneori mai puternice.
- efectul "halo", este un fenomen ce determină persoanele să extindă, necritic, un detaliu asupra întregului (ex: cazul escrocilor care, datorită înfățișării distinse și exprimării corecte, sunt crezuți cu ușurință, spre deosebire de o persoană onestă, dar cu o prezență mai puțin agreabilă).

⁵⁰³ E.Stancu, op.cit., pag. 49.

⁵⁰⁴ C.Rădulescu Motru, Curs de psihologie, Ed.Cultura Națională, București, 1923, pag. 129.

Dacă de toți factorii precizați mai sus depinde corectitudinea percepției, trebuie avut în vedere și faptul că recepția senzorială mai poate fi și în funcție de tipul perceptiv căruia îi aparține martorul.

Astfel martorii cu recepție de tip analitic (specifică, în general, femeilor) au capacitatea de a reține mai multe amănunte, mai multe detalii, iar cei de tipul sintetic, care rețin întregul, caracteristicile generale.

Prelucrarea-stocarea informațiilor – Față de momentul recepției, în cel al prelucrării informațiilor, cu toată existența unor surse de distorsiune, intervine o completare logică și semnificativă a posibilelor goluri în percepție. Ca urmare, datorită activismului nostru psihic informațiile recepționate fie și parțial sunt decodate, în conștiința noastră ele căpătând un anumit sens.

Dintre factorii mențiți să influențeze direct calitatea prelucrării, cei mai importanți sunt experiența de viață a martorilor, gradul de cultură, profesia, semnificația celor percepute, capacitatea de apreciere a spațiului, timpului sau vitezei.

Pentru a putea aprecia gradul de exactitate în aprecierea distanțelor spațiale la un martor, organul judiciar îl va putea supune unei verificări, cerându-i să aprecieze dimensiunile spațiale din cabinetul de anchetă sau dimensiunile străzii în porțiunea ce se vede pe fereastră ori distanță dintre diverse persoane.

Percepția timpului sau a duratei de desfășurare a unui eveniment este relativă, la aceasta concurând, alături de experiența sau de deprinderile formate prin exercitarea unor activități încadrate strict într-un anumit interval de timp, o multitudine de factori. De exemplu:

a) localizarea în timp a unui eveniment (lună, zi, dimineață, seară, oră), este, pe moment, destul de ușoară dar devine dificilă pe măsură ce crește perioada dintre momentul percepției și cel al redării. La intervalul de un an, martorul, care nu a fost interesat de un anumit fapt, sau pe care nu îl poate asocia cu un anumit eveniment din viață să, în cazul prezentării pentru recunoaștere va recunoaște o persoană cu relativă dificultate.

b) aprecierea duratei unei acțiuni depinde mult de timpul subiectiv, diferit de cel real, obiectiv, tendințele de comprimare a timpului întâlnindu-se în stările afective pozitive, spre deosebire de stările negative, determinate de fenomene afectologice puternice (asistarea la acte de cruzime), în care "timpul se dilată". Diferențierile în apreciere pot avea drept cauză și tendințele de supraevoluare a celorlalte, un proces complex implicând în egală măsură recepții temporale ce depășesc 15 minute⁵⁰⁵.

⁵⁰⁵ A.Roșca, op.cit., pag. 368.

Organul judiciar va trebui să insiste asupra fixării în timp a diferitelor evenimente cunoscute de martor și în funcție de fixarea acestora să se treacă la aprecierea intervalelor de timp ce s-au intercalat.

Aprecierea vitezei și, în general, a mișcării, este la rândul ei, un proces complex, implicând în egala măsură, percepții temporale și spațiale, legate de drumul parcurs într-un anumit timp ca și de la care se face recepția.

În legătura cu aprecierea timpului, spațiului și vitezei se impune sublinierea că acest proces apare ca rezultat al colaborării dintre organele de simț și gândire, memorie, ceea ce explică influența proceselor asociative asupra recepției și prelucrării informațiilor.

Persoanele se diferențiază între ele atât după interesul ce s-a acordat ulterior acestor lucruri.

Fixarea imaginilor în memorie este mult ajutată de legăturile asociative care asigură atât păstrarea cât și reproducerea în memorie a imaginilor fixe. În caz că martorul nu-și aduce aminte de o parte din lucrurile pe care le-a cunoscut, trebuie ajutat cu o serie de întrebări în legătură cu fapte asemănătoare, sau cu o situație cât mai aproape în timp de întâmplările ce interesează ascultarea sa. Organul judiciar ce conduce ascultarea martorilor va trebui să se folosească cât mai abil de legăturile asociative ale memoriei, pentru ca martorul să-și poată reaminti faptele pe care le cunoaște și persoanele implicate în săvârșirea acestor fapte.

Una din regulile tactice de bază după care se conduce prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor prevede că recunoașterea propriu-zisă va fi precedată de o relatare liberă a persoanei care trebuie să facă recunoașterea cu privire la înfățișarea persoanei pe care a observat-o inițial după care va fi efectuată recunoașterea propriu-zisă⁵⁰⁶.

Accesarea și redarea informațiilor din memorie – Procesul reamintirii anumitor lucruri în timpul ascultării martorului în cazul prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor va fi legat de starea de emoție în care se află martorul, de starea de oboseală, de vârstă și de unele stări de amnezie de care ar putea suferi.

Timpul, în funcție de atitudinea noastră afectivă sau de interesul față de unele lucruri cunoscute, va determina corозиunea lentă sau rapidă a detaliilor, slăbind tot mai mult fixarea imaginii persoanelor percepute anterior, care apoi nu mai revine în conștiința noastră decât stimulată cu multă pricepere⁵⁰⁷.

O altă condiționare a funcționării normale a memoriei este dată de stările afective care dacă se manifestă prea intens inhibă

⁵⁰⁶ A.Ciopruga, op.cit., pag. 159.

⁵⁰⁷ C.Suciu, o.cit., pag. 582.

legăturile nervoase temporare, le blochează dând naștere la așa-numitele „lapsusuri”, sau inhibări aproape totale pentru un anumit moment.

Procesul de accesare și redare al datelor din memorie se realizează prin două procese: al recunoașterii și al reproducerii.

Procesul de recunoaștere a unor lucruri cunoscute se realizează mai ușor decât reproducerea lor cu toate detaliile. Martorul va fi pus să recunoască persoana dintr-un grup asemănător pentru a se evita efectul sugestiei.

A doua formă a procesului memorial constă în reproducerea celor cunoscute de martor în forma scrisă sau verbală. Relatarea faptelor cunoscută poate determina unele deformări, dacă martorului nu i se asigură condiții prielnice, pentru a înlătura starea de emotivitate inerentă ambianței în ancheta penală și dacă nu este ajutat prin unele întrebări cu efecte asociative.

În practica de ascultare a martorului se va apela la ambele forme de reactivare a memoriei, căci înainte de recunoașterea unor persoane sau cadavre, martorului i se va cere să relateze tot ce-și amintește despre ele, astfel încât cele două forme ale memoriei se vor completa ușor.

Organul judiciar va trebui să țină seama de posibilitățile fiecărui martor de a-și formula ideile, de vocabularul de care dispune, de starea lui emotivă, de temperamentul său.

Martorii prezentând stări psihopatologice vor fi ascultați numai în prezența unui medic psihiatru, care va semna alături de martor⁵⁰⁸.

7.3 Particularități ale prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor în cazul martorului (părții vătămate) minor

Potrivit prevederilor articolului 81 C. pr. pen., persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani poate fi ascultată ca martor. Din interpretarea acestui text, rezultă că legea nu prevede o limită minimă de vârstă de la care un minor să poată fi ascultat în calitate de martor. Cum în cadrul activității de probațiune acționează principiul necesității de a se recurge la orice mijloc de probă pentru aflarea adevărului în cauza penală, legiuitorul a înțeles să nu excludă pe minori de la posibilitatea de a fi ascultați ca martori.

În legătură cu martorul minor, în același articol se precizează că până la vârsta de 14 ani, ascultarea se face în prezența unuia dintre părinți, ori a tutorelui, sau a persoanei căreia îi este

⁵⁰⁸ C.Suciu, op.cit., pag. 577.

încredințat spre creștere și educare. De asemenea, minorul care nu a împlinit 14 ani nu depune jurământ, organul judiciar având, însă datoria să-i atragă atenția să spună adevărul⁵⁰⁹.

Recunoașterile făcute de minori trebuie evaluate cu atenție deosebită, psihologia martorului minor având aspecte specifice vârstei (fie timiditate, fie înclinare spre exagerări, fie sugestionări subsecvente, s.a..m.d).

În cazul activității prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor, sub raport tactic criminalistic, ascultarea minorului se particularizează în funcție de vârsta acestuia, ea distanțându-se tot mai mult de ascultarea majorului, pe măsură ce vârsta este mai mică. Ascultarea unui minor de circa 6 ani trebuie să se facă de un specialist în psihologie infantilă, într-un loc care îi este familiar, pentru că numai în acest mod este posibilă stabilirea contactului psihologic cu acesta.

În cazul prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor, ascultarea minorului, ca și în cazul majorului parcurge aceleași etape principale: pregătirea ascultării prealabile, ascultarea prealabilă și recunoașterea propriu-zisă a persoanei sau cadavrului.

Alt factor de natură să influențeze declarația minorului, pe lângă factorii amintiți anterior este mediul din care provine, la care se adaugă condițiile de audiere și tactică adoptată de organul judiciar.

Cel care face audierea trebuie să aibă în vedere că procesul de formare a declarațiilor, deși este asemănător adulților (recepția, decodarea, memorarea, reactivarea) va fi marcată de factori cum sunt: emotivitatea ridicată, lipsa experienței de viață, nivelul scăzut de cunoștințe, subiectivitatea (reflectedă mai ales în tendințele de exagerare).

7.3.1 Pregătirea ascultării minorului

Ca și în cazul martorilor majori, pregătirea ascultării impune cunoașterea cât mai completă a minorului, prin obținerea de date de la familie, rude, vecini, pedagogi, cu privire la comportament, dezvoltare intelectuală, situația la învățătură, pasiuni, cerc de prieteni, raporturile cu colegii, eventualele legături sau interese în cauza cercetată ș.a.m.d.

Acest lucru este necesar și în alegerea persoanei care urmează să-l asiste pe minor la audiere (dacă are sub 14 ani), persoana care să-i inspire încredere și siguranță, în majoritatea cazurilor aceștia fiind părinții, bunicii sau alte rude apropiate.

⁵⁰⁹ V.Dongoroz, op.cit., pag. 222.

Locul de ascultare poate fi sediul organului judiciar sau un loc apropiat ca atmosferă de locul în care trăiește minorul (școală, cămin), mai ales dacă are o vârstă sub 10-12 ani.

7.3.2 Ascultarea prealabilă a minorilor înainte de recunoașterea propriu-zisă

Ascultarea prealabilă începe cu identificarea minorului, care va avea un caracter cât mai puțin oficial. Pentru a câștiga încrederea sa, organul judiciar trebuie să fie blând, încrezător, prietenos, să adopte o mină deschisă, aspect ce nu va fi neglijat pe întreaga durată a ascultării.

Pentru apropierea minorului sunt necesare discuții prelabile, câteodată destul de lungi pe teme care îi sunt familiare potrivit vârstei sale. Astfel se creează posibilitatea cunoașterii mai exacte a nivelului intelectual și de cunoștințe, a modului de exprimare, a temperamentului, etc. Pot fi, de asemenea, depistate unele deficiențe psihice sau de dezvoltare intelectuală, situație în care se solicită ajutorul unui specialist. Odată stabilit contactul psihologic, va începe ascultarea prealabilă. Modul de ascultare se va raporta însă la câteva particularități, și anume⁵¹⁰:

- **în faza relatării libere**, minorul va fi ascultat cu multa răbdare, fără a fi bruscat, speriat sau întrerupt, cu condiția să nu se abată cu totul de la subiect. Dintr-o relatare liberă a minorului nu trebuie să se aștepte la prea multe date de calitate, datorită influenței jucate de factori subiectivi, specifici vârstei, asupra percepției, memorării și redării. La acestea se pot aduna teama, neîncrederea, influența persoanelor din mediul din care provine;

- **în faza adresării de întrebări**, cea mai importantă în cazul ascultării minorilor, întrebările adresate de organul judiciar trebuie să fie cât mai clare, formulate într-un limbaj accesibil copilului, concise, lipsite de elemente de sugestie, minorul trebuind să înțeleagă exact ceea ce i se cere. Se vor evita gesturile de aprobare, dezaprobare sau iritare⁵¹¹.

7.3.3 Recunoașterea propriu-zisă

În cazul minorului care urmează să facă recunoașterea se aplică aceleași procedee tactice de identificare a majorului.

În privința particularităților tactice de ascultare a minorilor, trebuie precizat că ele nu au un caracter de generalitate, întrucât

⁵¹⁰ **I.Mircea**, Despre tactica audierii primare a minorilor, Revista Studia Universitatis Babeș-Bolyai Jurisprudentia, Cluj-Napoca, 1975, pag. 61.

⁵¹¹ **E.Stancu**, op.cit., pag. 64-65.

diferă în funcție de vârsta la care sunt ascultați, de stadiul dezvoltării acestora.

Principalele cicluri de dezvoltare ale copilului și minorului, la care se raportează ascultarea⁵¹² sunt:

- perioada de la 1 la 3 ani, care, în cadrul prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor, în general în cadrul anchetei judiciare, nu prezintă interes;
- perioada preșcolară, de la 3 la 6 ani;
- perioada școlară, de la 6 la 10-11 ani;
- perioada școlară, mijlocie, sau a pubertății, de la 10 la 14 ani;
- perioada adolescenței, de la 14 la 18 ani.

Fiecăreia dintre aceste perioade îi corespunde un anumit nivel al dezvoltării psihice, căreia i se vor circumscrie și conduita tactică a organului judiciar.

7.4 Pregătirea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor

Prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor trebuie temeinic pregătită, deoarece numai în acest mod se poate asigura realizarea scopului urmărit.

7.4.1 Studierea materialului cauzei

Cu ocazia studierii dosarului cauzei, trebuie să se stabilească:

- **obiectul identificării** (persoanele, cadavrele care urmează să fie recunoscute). Se vor avea în vedere semnalmentele și caracteristicile persoanelor care urmează a fi prezentate pentru recunoaștere, activitate obligatorie pentru buna desfășurare a activității⁵¹³.
- **subiectul identificării** (persoanele care pot face identificarea, care pot fi, după caz, martori, învinuiți, părți sau persoane vătămate). Nu vor fi omise posibilitățile pe care le au pentru a percepe, reține și reda elementele de bază cărora urmează să se facă identificarea⁵¹⁴;
- **condițiile** în care să se facă prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor.

⁵¹²T.Bogdan, I.Stănculescu, Psihologia copilului și psihologia pedagogică, Ed.Didactică și pedagogică, București, 1971, pag. 48.

⁵¹³ C.Aionițoale, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 180.

⁵¹⁴ C.Pletea, op.cit., pag. 274.

7.4.2 Ascultarea prealabilă a persoanelor care urmează să facă recunoașterea

Ascultarea prealabilă a persoanei ce urmează să facă recunoașterea este de natură să asigure buna desfășurare a acestei activități și realizarea scopului pe care și-l propune și are un caracter de sine stătător, ea fiind efectuată independent de faptul că persoana a mai fost ascultată și asupra unor aspecte privind cauza, altele decât cele referitoare la obiectul recunoașterii⁵¹⁵.

Ascultarea persoanei care urmează să facă recunoașterea vizează realizarea mai multor obiective⁵¹⁶:

- a) cunoașterea posibilităților reale de percepție, memorare și redare a persoanelor respective, a trăsăturilor sale psihice;
- b) stabilirea condițiilor de timp, loc și mod de percepție, precum și a factorilor obiectivi și subiectivi care ar fi putut să influențeze persoana care urmează să facă recunoașterea;
- c) determinarea datelor referitoare la caracteristicile de identificare percepute și memorate de persoană, pe baza cărora va putea să facă identificarea⁵¹⁷.

În ipoteza în care prezentarea pentru recunoaștere are drept obiect o persoană, cel care urmează să facă recunoașterea va fi invitat să facă o descriere cât mai amănunțită a caracteristicilor de identificare, a condițiilor în care le-a perceput, aspect de natură să confere o bază solidă recunoașterii și să o facă cât mai credibilă. Nu întotdeauna, însă, persoana va reuși o descriere satisfăcătoare, având în vedere existența unor factori subiectivi sau obiectivi, așa cum am arătat anterior. În această situație, organul judiciar trebuie să ia în considerare faptul că acest aspect nu va fi întotdeauna de natură a împiedica o recunoaștere sigura. Imposibilitatea persoanei de a prezenta elementele pe baza cărora urmează a se face identificarea nu înseamnă și incapacitatea acesteia de a face recunoașterea⁵¹⁸.

Cu ocazia ascultării, trebuie să se dea persoanei posibilitatea de a reconstitui în mod independent și de a reda liber înfățișarea infractorului, în mod special a elementelor ce particularizează persoana și face posibilă identificarea ei.

Totodată, se vor avea în vedere:

- dacă perceperea s-a făcut cu ocazia și în condițiile săvârșirii infracțiunii ori în alte împrejurări;
- dacă cel care urmează să facă recunoașterea a revăzut persoana pe care este chemat să o descrie, știut fiind faptul că

⁵¹⁵ Idem, pag. 275.

⁵¹⁶ Ibidem.

⁵¹⁷ E.Stancu, op.cit., pag. 135.

⁵¹⁸ T.Bogdan, op.cit., pag. 170.

în aceste condiții posibilitățile de percepere și memorare a semnalmentelor sunt cu mult mai mari⁵¹⁹;

- dacă subiectul ar recunoaște persoana despre care a făcut declarația, în condițiile în care i-ar fi prezentată. Adresând o asemenea întrebare, organul judiciar trebuie să observe cu atenție modul în care reacționează persoana, răspunsul pe care îl dă, în raport cu care va putea aprecia siguranța ei și în consecință, dacă prezentarea pentru recunoaștere își va atinge scopul.

Continuarea activității sau renunțarea la efectuarea ei se hotărăsc de la caz la caz, în funcție de particularitățile cauzei, ținându-se seama în primul rând, de condițiile ce au putut influența percepția, memorarea și reproducerea⁵²⁰.

7.4.3 Organizarea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor

Prezentarea pentru recunoaștere trebuie să se facă în condiții asemănătoare celor care au existat în momentul percepției⁵²¹ semnalmentelor persoanelor a căror identitate urmează a fi stabilită, ținându-se seama de:

a) Persoana care urmează a fi recunoscută

Prezentarea persoanelor pentru recunoaștere, de obicei, se face concomitent, în grup compact⁵²². Dar nu este contraindicată nici prezentarea persoanelor în mod succesiv, urmând ca cel care face identificarea să precizeze a câta în ordine este persoana văzută anterior.

Acest din urmă procedeu se aplică mai des în situațiile în care identificarea se poate face numai dacă persoana se află în mișcare⁵²³.

Prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor nu se face decât în prezența martorilor asistenți, care vor atesta obiectivitatea întregii acțiuni, semnând procesul-verbal.

Nu este îngăduit ca la o prezentare pentru recunoaștere să fie invitați mai mulți martori care urmează să recunoască aceeași persoană, căci în mod inevitabil s-ar influența reciproc și s-ar pierde obiectivitatea rezultatului.

În timp ce persoana care face recunoașterea cercetează pe fiecare dintre cei prezenți, organul judiciar care conduce acțiunea nu mai are voie să pună întrebări, să se adreseze pe nume nici unuia

⁵¹⁹ C.Pletea, op.cit., pag. 276.

⁵²⁰ C.Aionițoie, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 149.

⁵²¹ S.A.Golunski, op.cit., pag. 531-534.

⁵²² N.A. – atunci când se vor avea în vedere în principal semnalmente statice.

⁵²³ I.Mircea, op.cit., pag. 299.

dintre cei care alcătuiesc grupul de prezentare, pentru a nu crea indicații orientative pentru cel care face recunoașterea.

Persoană care urmează a fi recunoscută trebuie prezentată într-un grup de 4-5 persoane, care prezintă unele asemănări de ansamblu cu persoana în cauză, ca vârstă, sex, statură, corpolență asemănătoare, culoare a pielii, a parului, coafură, îmbrăcăminte, pentru a se asigura obiectivitatea rezultatului.

În eventualitatea în care autorul a fost deghizat în momentul săvârșirii infracțiunii, vor fi folosite aceleași elemente de deghizare (ochelari, peruci, mustați, obiecte de îmbrăcăminte, etc.) în cadrul prezentării pentru recunoaștere.

În alegerea persoanelor din grup trebuie avute în vedere câteva reguli, printre care:

- persoanele care formează grupul nu trebuie să fie recunoscute de către cel chemat să facă recunoașterea;
- să fie străine de cauză;
- să fie cât mai asemănătoare cu persoana care trebuie identificată, evitându-se orice element de contrast;
- învinuiții sau inculpații arestați, care urmează să fie prezentați pentru recunoaștere vor avea o înfățișare îngrijită.

În vederea realizării recunoașterii după semnalmentele dinamice, se va avea în vedere:

- în cazul recunoașterii numai după vocea auzită:
 - * persoanele participante vor avea caracteristici vocale similare;
 - * persoanele prezente pentru recunoaștere nu trebuie văzute de cel care face recunoașterea, pentru a nu crea condiții de influențare;
 - * vorbirea va fi provocată fără ca cel care urmează să fie recunoscut să-și dea seama că este ascultat, pentru a preîntâmpina încercarea de modificare a timbrului vocii;
 - * în cadrul pregătirii trebuie selecționate și redactate textele care vor fi folosite în cursul prezentării pentru recunoaștere.
- dacă recunoașterea urmează a se face după particularitățile mersului vor fi alese persoane cu caracteristici dinamice asemănătoare;
 - * în situația în care persoana în cauză a fost observată de către martor în procesul îndeplinirii anumitor activități și în cazul prezentării pentru recunoaștere, persoanele folosite în acest scop vor fi puse să execute, pe rând, activitățile corespunzătoare, dacă acest lucru este posibil.
 - * atunci când procedeul de recunoaștere cuprinde și elemente dinamice care uneori, în condiții de proastă iluminare, sunt mai ușor sesizabile decât trăsăturile feței, întregul grup al persoanelor prezentate pentru

recunoaștere va fi rugat, pe rând, să exercite mișcările respective.

În cazul în care la prezentarea pentru recunoaștere se folosesc fotografiile persoanelor a căror identitate trebuie stabilită (cu toate că rezultatul recunoașterii după fotografie este mai puțin concludent), trebuie reținut faptul că cele mai bune rezultate se obțin atunci când la prezentare sunt folosite fotografiile de semnalmamente. Desigur, se vor avea în vedere asemănările existente între persoanele din fotografii la selectarea lor⁵²⁴.

Dacă persoana care face recunoașterea a indicat pe vreunul din grupul prezent, se va executa obligatoriu o fotografie a întregului grup și una separat pentru persoana recunoscută, ca la dosarul cauzei să se poată controla oricând, obiectivitatea condițiilor în care acest proces de recunoaștere a avut loc.

b) Prezentarea cadavrelor pentru recunoaștere

Prezentarea pentru recunoaștere a cadavrelor se poate face atât la locul faptei cât și la serviciul medico-legal. Această activitate se face cu unele dificultăți de identificare, datorate modificărilor naturale consecutive morții și prezentării cadavrului în poziție orizontală (încât aspectul său diferă de cel al persoanei în viață) sau prezenței unor mutilări sau alterări ca urmare a agresiunii, accidente, sinuciderii ori datorate proceselor de putrefacție, aspecte care îngreunează mult recunoașterea sa.

În aceste cazuri, în cadrul activităților de pregătire a recunoașterii se va include și aducerea cadavrului la o înfățișare cât mai apropiată de cea avută în viață. Aceasta se va realiza fie prin toaletare, fie prin restaurare. Ambele activități se constituie în activități premergătoare pentru efectuarea fotografiei de semnalmamente ori pentru efectuarea prezentării pentru recunoaștere⁵²⁵.

Toaletarea cadavrului se poate realiza și la fața locului și presupune efectuarea unor operațiuni simple, ca de exemplu spălarea feței de sânge sau noroi, înroșirea buzelor, bărbieritul feței, pieptănarea părului, pudrarea feței, etc.⁵²⁶

Spre deosebire de toaletare, restaurarea presupune operații mai complexe ce au în vedere "refacerea" unor organe sau țesuturi deformate, distruse sau lipsă. Aceasta se va face numai de către medical legist antropolog⁵²⁷ și numai în unitățile medico-legale.

Cadavrele se prezintă pentru recunoaștere numai individual.

⁵²⁴ C.Aionițoaie, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 151.

⁵²⁵ V.Bercheșan, Metodologia investigării criminalistice a omorului, Ed.Paralela 45, Pitești, 2000, pag. 279.

⁵²⁶ V.Bercheșan, M.Ruiu, Tratat de tehnică criminalistică, Ed.Little Star, București, 2004, pag. 670.

⁵²⁷ V.Bercheșan, M.Ruiu, op.cit., pag. 670.

Refacerea înfățișării cadavrului are și o semnificație psihologică, în sensul că ea contribuie la reducerea emoției celui care îi este înfățișat cadavrul spre recunoaștere.

Persoanele care urmează să identifice cadavrul vor fi ascultate în prealabil, cu care ocazie vor fi descrise caracteristicile generale și mai ales cele individuale după care ar putea să-l recunoască, similar prezentării pentru recunoaștere a persoanelor. În acest scop, li se solicită să arate pe ce părți ale corpului se află particularitățile care ar putea ajuta la identificare și de ce natură sunt ele.

Se vor avea în vedere:

- înălțimea;
- corpolența;
- vârsta;
- culoarea părului și cea a ochilor;
- negii;
- cicatricile rezultate din accidente sau din intervenții chirurgicale;
- tatuajele cu simbolul lor și părțile din corp pe care se află;
- orice alte semne particulare, malformații congenitale ori dobândite etc.

În cazul recunoașterii cadavrului, persoana care urmează să facă recunoașterea trebuie să precizeze după care anume semnalmente l-a recunoscut.

De asemenea se compară semnalmentele descoperite cu cele pe care persoana le-a prezentat anterior, înainte de a i se prezenta cadavrul⁵²⁸.

Pentru recunoașterea cadavrelor se folosesc frecvent fotografiile, care trebuie să fie executate înainte de autopsie, după regulile fotografiei de semnalmente.

Recunoașterea unui cadavru se va putea face și după fotografiile bust ale acesteia.

Prezentarea pentru recunoaștere a unui cadavru trebuie să decurgă în fața a doi martori asistenți care vor semna procesul-verbal.

Un cadavru poate fi recunoscut și în afara unei acțiuni de prezentare pentru recunoaștere de către persoanele care vin de bună voie la morgă.

În caz că una dintre aceste persoane îl recunoaște, va fi anunțat organul judiciar care se ocupă cu cercetarea cauzei și care va redacta un proces-verbal, semnat de organul judiciar, de persoana care a recunoscut și de doi martori asistenți.

În procesul-verbal se vor indica criteriile care au servit la recunoașterea cadavrului.

⁵²⁸ I.Mircea, op.cit., pag. 299.

c) Locul unde se va desfășura prezentarea pentru recunoaștere

Prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor se poate desfășura, după caz:

- la sediul serviciului medico-legal;
- la sediul poliției;
- la sediul parchetului ⁵²⁹;
- în locul în care martorul a perceput persoana,
- în locuri cu caracteristici asemănătoare celui în care s-a realizat percepția, păstrându-se anumite limite.

Nu trebuie să se piardă din vedere că prezentarea pentru recunoaștere trebuie să se desfășoare într-un cadru liniștit pentru a nu se distrage atenția persoanei care face recunoașterea⁵³⁰.

d) Condiții de iluminare a locului unde se desfășoară prezentarea pentru recunoaștere

Condițiile de iluminare în care martorul a perceput persoana trebuie de asemenea, să fie avute în vedere la pregătirea pentru recunoaștere. Astfel:

- se va folosi același tip de iluminare ca aceea sub care persoana care urmează a fi recunoscută a fost văzută de martor (lumina de zi sau artificială);
- lumina pentru recunoașterea persoanelor va fi întotdeauna puternică, pentru a da posibilitatea persoanelor să observe în condiții optime semnalmente ori caracteristicile după care se face identificarea.

e) Stabilirea persoanelor care vor participa la prezentarea pentru recunoaștere

La prezentarea pentru recunoaștere trebuie să participe cel puțin două organe judiciare, dintre care unul are sarcina să conducă această activitate, iar celălalt să supravegheze persoanele în timpul desfășurării ei.

Tot în cadrul pregătirii trebuie să fie stabiliți cel puțin doi martori asistenți care vor asista la desfășurarea acestei activități.

De asemenea, trebuie să fie luate măsuri pentru paza învinuiților sau inculpaților arestați preventiv.

Pregătirea mai presupune asigurarea și verificarea mijloacelor tehnice care vor fi folosite pentru fixarea rezultatelor pentru recunoaștere.

Trebuie să se asigure prezența în ziua și la ora stabilite, a persoanelor care urmează să facă recunoașterea, a celei a cărei identitate trebuie stabilită, precum și a martorilor asistenți.

⁵²⁹ C.Aionițoae, V.Bercheșan..., op.cit., pag. 184.

⁵³⁰ C.Pletea, op.cit., pag. 283

Odată încheiate toate pregătirile pentru recunoaștere, se trece la efectuarea propriu-zisă a acestei acțiuni, în funcție de natura obiectivului recunoașterii, urmând să se aplice, alături de regulile procedurale incidente și o serie de reguli tactice criminalistice.

7.5 Particularități tactice privind efectuarea prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor

a) Recunoașterea persoanelor după semnalmentele statice

În această situație, în încăperea în care se va desfășura activitatea vor fi invitate (de către organul judiciar care va conduce activitatea):

- persoana a cărei identitate urmează a fi stabilită;
- persoanele din grup (3-5 persoane) din rândul cărora se va face recunoașterea⁵³¹;
- martorii asistenți.

Organul judiciar cu rol în coordonarea întregii activități va proceda la următoarele activități:

- va explica persoanelor prezente precum și martorilor asistenți activitatea ce urmează a fi desfășurată, precum și scopul acesteia, fără însă a pronunța numele persoanei a cărei identitate urmează să fie stabilită⁵³²;
- va atrage atenția persoanelor să fie liniștite, să nu-și facă semne, să nu vorbească între ele, să facă numai ce li se solicită, iar dacă au ceva de spus, să o facă în final;
- va adresa persoanei prezentate pentru recunoaștere invitația de a ocupa locul pe care îl dorește între persoanele din grup. Alegerea locului între persoanele din grup de către cel prezentat pentru recunoaștere se impune pentru a înlătura orice suspiciune cu privire la obiectivitatea rezultatului obținut în urma acestei activități⁵³³.
- va invita persoana care urmează să facă recunoașterea și care, până în acest moment, a așteptat într-o încăpere alăturată, astfel încât să nu aibă posibilitatea să vadă dinainte pe cei ce formează grupul⁵³⁴.

⁵³¹ **M.Basarab**, Criminalistica, Cluj-Napoca, pag. 292.

⁵³² **C.Pletea**, op.cit., pag. 286.

⁵³³ **C.Aionîtoaie, V.Bercheșan...**, op.cit., pag. 185.

⁵³⁴ **N.A.** – în situația în care persoana care va efectua recunoașterea se află într-un program de protecție al martorilor ori altă situație care impune pastrarea anonimatului față de cel ce urmează a fi recunoscut, recunoașterea se va face dintr-o cameră special prevăzută cu o oglindă cu dublu sens.

- va cere persoanei care urmează să facă recunoașterea să declare dacă, din grupa ce i se prezintă, recunoaște vreo persoană și să o indice⁵³⁵. În situația în care martorul solicită, pentru înlăturarea unor dubii, ca persoanele din grup să execute anumite mișcări care îi pot facilita recunoașterea, organul judiciar care conduce activitatea de recunoaștere va indica persoanelor respective să facă aceste mișcări (schițarea unor gesturi, întoarcerea capului, efectuarea unor pași etc.)

- va veghea la evitarea oricăror gesturi sau discuții care ar putea sugestiona persoana ce urmează a face recunoașterea;

- va supraveghea în mod constant atât persoana care efectuează recunoașterea, cât și pe cea care urmează a fi recunoscută.

Este posibil ca persoana cu ajutorul căreia urmează să se stabilească identitatea să declare că nu recunoaște vreo persoană din grupul prezent. În această situație, modul de desfășurare a activității și rezultatul la care s-a ajuns se consemnează în procesul-verbal de prezentare pentru recunoaștere.

În cazul în care persoana căreia i s-a adresat întrebarea declară că recunoaște vreo persoană din grupul ce i se prezintă, se realizează următoarele activități:

- se fotografiază întregul grup prezentat, apoi separat, cel recunoscut. Fotografiiile vor fi anexate la procesul-verbal, pentru a se fixa, și prin acest mijloc, asemănarea dintre persoanele din grup și cea prezentată pentru recunoaștere. Fotografia grupului de persoane se execută în momentul când persoana chemată să facă recunoașterea pune mâna pe cel recunoscut⁵³⁶.

- persoana care a făcut recunoașterea este întrebată ce anume a recunoscut. Declarația acesteia privind semnalmente ce la-a reținut și care au ajutat-o să facă recunoașterea se consemnează în procesul-verbal la persoana întâi singular.

- persoana recunoscută este legitimată, pentru a i se stabili identitatea, după care va fi întrebată, tot la persoana întâi singular despre datele sale personale care vor fi înregistrate în procesul-verbal de prezentare pentru recunoaștere.

Dacă, din diverse motive, subiectul nu indică vreuna din persoanele-obiect al recunoașterii, dar declară după aceasta că a recunoscut-o și s-a abținut a o arăta, se va proceda la repetarea recunoașterii⁵³⁷. În asemenea cazuri repetarea prezentării pentru recunoaștere se va face cu același grup de persoane, întrucât schimbarea grupului ar pune la îndoială obiectivitatea rezultatului

⁵³⁵ C.Pletea, op.cit., pag. 287.

⁵³⁶ N.A. – în activitatea practică se uzitează tot mai des purtearea de către persoanele din grup plăcuțe cu numere de identificare.

⁵³⁷ C.Pletea, op.cit., pag. 288.

obținut⁵³⁸; sesizându-se care dintre persoane nu a fost schimbată, implicit, se sugerează cine trebuie recunoscut.

Persoana a cărei identitate urmează a fi stabilită nu poate fi prezentată pentru recunoaștere, în același timp, mai multor persoane. Prezentarea trebuie să se facă în mod separat pentru fiecare persoană în parte, cu respectarea acelorași condiții și luându-se măsura ca, până la terminarea acestei activități, persoanele care urmează a face recunoașterea să nu comunice între ele, iar ordinea așezării persoanelor din grup să fie schimbată de fiecare dată.

Dacă uneia și aceleiași persoane urmează să i se prezinte pentru recunoaștere mai multe persoane, pentru a se asigura obiectivitatea rezultatului obținut, este necesar ca grupul să fie schimbat de fiecare dată, adică fiecare persoană să fie prezentată pentru recunoaștere în alt grup.

b) Recunoașterea persoanei după fotografie

Această metodă este folosită frecvent în practica organelor de urmărire penală.

Pentru ca recunoașterea persoanelor după fotografii să ducă la rezultatul scontat, se procedează după cum urmează:

- se procură 3-5 fotografii care să reprezinte persoane cu fizionomii asemănătoare⁵³⁹;
- între aceste fotografii se așează fotografia celui a cărei identitate trebuie stabilită;
- pe spatele fiecărei fotografii se scrie numele celui din fotografie;
- fotografiile se lipesc pe un carton alb, se ștampilează și se numerotează⁵⁴⁰;
- persoanei i se prezintă planșa cu fotografii, solicitându-i-se să arate dacă recunoaște vreo persoană și să indice numărul fotografiei în care este reprezentată persoana recunoscută.

Modul de desfășurare a acestei activități și rezultatul obținut se consemnează într-un proces-verbal, la el atașându-se planșa cu fotografii, pentru a se arăta cât de asemănătoare au fost persoanele ale căror fotografii au fost folosite împreună cu cea a persoanei prezentată pentru recunoaștere.

Întreaga activitate se desfășoară numai în prezența martorilor asistenți și a apărătorului, dacă situația impune acest lucru.

c) Recunoașterea persoanelor după voce și vorbire

Acest tip de recunoaștere, mai redusă în activitatea de urmărire penală⁵⁴¹, se particularizează prin:

- vor fi create condiții de audibilitate similare celor în care s-a făcut percepția inițială;

⁵³⁸ C. Aionitoaie, V. Bercheșan..., op.cit., pag. 188.

⁵³⁹ E. Stancu, op.cit., pag. 459.

⁵⁴⁰ A. Ciopraga, op.cit., pag. 366+368.

⁵⁴¹ C. Pletea, op.cit., pag. 291.

- persoanele chemate să facă recunoașterea vor fi separate de grupul alcătuit pentru această activitate;
- se va avea în vedere ca persoanele din grup să nu încerce a-și modifica tonalitatea vocii⁵⁴² (în acest sens, se va insista asupra discuției cu acestea, încercându-se a se orienta convorbirea spre utilizarea acelor expresii pe baza cărora s-ar putea realiza identificarea);
- se va evita ca persoanele din grup să își dea seama de faptul că sunt audiate spre realizarea identificării;
- persoanelor din grup li se va solicita să pronunțe cu aceeași intensitate cuvintele ori expresiile pe baza cărora se poate face recunoașterea⁵⁴³;
- martorilor asistenți li se va explica procedura de ascultare la începutul activității⁵⁴⁴.

d) Recunoașterea persoanelor după mers

Această activitate se efectuează, în condițiile prezentate, de către persoana chemată să facă recunoașterea, în prezența martorilor asistenți și a apărătorului. Astfel, trebuie avute în vedere:

- distanța de la care a fost percepută mișcarea;
- lungimea aproximativă a drumului parcurs de către persoana observată;
- direcția de deplasare (se apropia sau se depărta).

7.6 Recunoașterea cadavrelor

Recunoașterea cadavrelor se caracterizează prin următoarele **trăsături**:

- a. prezentarea cadavrelor se poate face nu numai în cazul cercetării unor infracțiuni, ci și în alte situații, cum ar fi accidentele de muncă, catastrofe aeriene, feroviare și navale, inundații, cutremure, incendii ș.a.;
- b. cadavrele se prezintă pentru recunoaștere îmbrăcate;
- c. anterior prezentării, cadavrele vor fi toaletate/restaurate, după caz⁵⁴⁵;
- d. prezentarea pentru recunoaștere a cadavrului nu se face în grup, ca în cazul persoanelor în viață;
- e. cadavrul nu va fi prezentat pentru recunoaștere mai multor persoane concomitent, persoanele fiind invitate separat

⁵⁴² Idem.

⁵⁴³ E.Stancu, op.cit., pag. 172

⁵⁴⁴ Idem, pag. 155.

⁵⁴⁵ A se vedea și V.Bercheșan, M.Ruiu, op.cit., pag. 670.

spre a face recunoașterea (pentru a se evita sugestionările colective⁵⁴⁶);

f. cadavrul va fi prezentat în diferite poziții (față, profil),⁵⁴⁷ pentru a i se ușura identificarea.

Organul judiciar însărcinat cu coordonarea acestei activități va avea în vedere următoarele **aspecte**:

- identificarea poate fi îngreunată de factori multipli, precum aspectul cadavrului, starea și poziția acestuia, alterările ori mutilările grave⁵⁴⁸, alături de tensiunea psihică a celui chemat să facă identificarea, în special în cazurile în care este vorba de un membru al familiei;

- organul judiciar va apela, în vederea identificării cadavrului, în primul rând la persoane care au reclamat dispariția unor membri de familie, rude, prieteni, vecini etc.;

- în situația în care numărul de elemente identificatoare este unul mic/ identificarea se bazează pe elemente cu o frecvență mare, rezultatele recunoașterii trebuie interpretate cu multa rezervă⁵⁴⁹, spre a se evita falsele identificări. Aceeași regulă se recomandă a fi respectată și în cazul în care identificarea se va face după obiecte de vestimentație ori obiecte găsite asupra cadavrului;

- dacă starea cadavrului nu permite prezentarea directă (a fost găsit în stare de putrefacție avansată ori a fost înhumat anterior), pentru identificare se vor folosi fotografiile și obiectele găsite asupra acestuia;

- se recomandă ca, în cazul în care identificarea este realizată de către un membru de familie ori persoane asupra cărora imaginea cadavrului ar putea avea un puternic impact psihologic, să se prezinte mai întâi fotografiile ale cadavrului și abia apoi să aibă loc prezentarea directă⁵⁵⁰.

7.7 Fixarea rezultatelor prezentării pentru recunoaștere

Modul de desfășurare și rezultatul prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor se consemnează într-un proces-verbal, care constituie mijloc de probă. În cuprinsul acestuia trebuie să se regăsească următoarele date:

- titlul;
- anul, luna, ziua și locul unde a fost încheiat;

⁵⁴⁶ **A.Ciopruga**, op.cit., pag. 370.

⁵⁴⁷ **C.Aionițoaie, V.Bercheșan...**, op.cit., pag. 190.

⁵⁴⁸ **C.Pletea**, op.cit., pag. 295.

⁵⁴⁹ **E.Stancu**, op.cit., pag. 173.

⁵⁵⁰ Idem.

- numele, prenumele și calitatea celor care au participat la această acțiune;
- motivele ce au determinat prezentarea pentru recunoaștere;
- datele de identificare ale apărătorului;
- persoana prezentată pentru recunoaștere;
- persoana chemată să facă recunoașterea;
- numele, prenumele, vârsta, ocupația, domiciliul și actul de identitate al martorilor asistenți;
- condițiile de loc, timp și iluminare în care s-a făcut prezentarea pentru recunoaștere;
- mențiunea că persoana prezentată pentru recunoaștere a fost invitată să-și aleagă locul pe care îl dorește între persoanele din grup;
- numele, prenumele, domiciliul și actul de identitate a persoanelor din care s-a alcătuit grupul folosit la prezentarea pentru recunoaștere;
- numele, prenumele și domiciliul persoanei cu ajutorul căreia s-a făcut recunoașterea, cu indicarea actului de identitate și a organului emitent;
- mențiunea că martorului care a făcut recunoașterea i s-a pus în vedere obligația de a declara adevărul și că a fost prevenit despre faptul că în caz contrar va fi tras la răspundere pentru infracțiunea de mărturie mincinoasă;
- modul în care a decurs recunoașterea - imediat, cu ezitări etc.;
- faptul că persoana recunoscută a fost legitimată în prezența celorlalți participanți la prezentarea pentru recunoaștere;
- declarația persoanei care a făcut recunoașterea, cu privire la semnalmentele sau caracteristicile după care a recunoscut, consemnată la persoana întâi singular;
- menționarea în același mod, a declarației persoanei recunoscute, cu privire la recunoașterea sa;
- mențiune despre fotografii (fixarea prin fotografie este absolut necesară în cazul recunoașterii de persoane);
- mențiune cu privire la existența sau lipsa observațiilor personale din grup, martorilor asistenți, persoanei care a făcut recunoașterea și a obiectiilor celei recunoscute;
- formula de încheiere;
- semnătura organelor judiciare și a celorlalte persoane care au participat la prezentarea pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor.

La procesul-verbal de prezentare pentru recunoaștere se atașează planșa cu fotografiile executate cu aceasta ocazie.

Declarația persoanei cu ajutorul căreia s-a făcut identificarea, se referă după cum s-a mai precizat, la semnalmentele sau caracteristicile ce au constituit baza recunoașterii. În cazul în care activitatea se soldează cu un rezultat negativ, declarația cuprinde

precizarea potrivit căreia nu reușește să indice pe cineva din grupul care i se prezintă.

Declarația persoanei recunoscute care se consemnează în procesul-verbal de prezentare pentru recunoaștere, poate privi pe lângă obiecțiunile pe care eventual le are de făcut, inclusiv faptele pe care le-a săvârșit, ori pe cele care au impus efectuarea acestei activități. În astfel de situații, relatările sale vor fi redată pe scurt, urmând ca ulterior să fi audiat amănunțit cu privire la acestea.

Pe baza rezultatelor prezentării pentru recunoaștere a persoanelor și cadavrelor se impune efectuarea altor acte de urmărire penală, în funcție de necesitățile cauzei. Astfel, rezultatul prezentării pentru recunoaștere poate constitui temeiul ascultării învinuitului sau inculpatului, efectuării unor percheziții, ridicării de obiecte și înscrisuri etc.⁵⁵¹.

⁵⁵¹ C.Aionițoaie, V.Bercheșan, op.cit., pag. 159.

Capitolul 8 - REGULI TACTICE PRIVIND CONSTATAREA ÎN FLAGRANT A UNOR INFRAȚIUNI

8.1 Noțiuni generale referitoare la constatarea în flagrant a unor infracțiuni

Este cunoscut faptul ca lucrătorii din cadrul Poliției Judiciare acționează în mod frecvent pentru prevenirea unor activități ilicite, care aduc atingere proprietății private a cetățenilor, ordinii și liniștii publice, a vieții ori sănătății persoanelor, etc.

Desfășurarea acestei activități se realizează tocmai pentru cunoașterea din timp a condițiilor ori împrejurărilor care generează, înlesnesc sau favorizează săvârșirea unor asemenea fapte, gestionarea în bune condiții a activităților de această natură și aplicarea unor metode eficiente de prevenire și combatere.

Pentru asigurarea climatului de legalitate, organele abilitate situează în cadrul activităților lor prevenirea încălcării legii.

Constatarea în flagrant reprezintă practic o modalitate sigură de probare și sancționare a unor activități ilicite, iar aceasta prezintă importanță sub dublu aspect.

Pe de o parte, duce la împiedicarea consumării activității ilicite, iar, pe de altă parte, prin descoperirea operativă a infracțiunilor comise, se realizează tragerea la răspundere a făptuitorilor la un moment cât mai apropiat de cel al comiterii faptei⁵⁵².

Apropierea celor două momente (comiterea faptelor ilicite și sancționarea) poate produce efecte atât asupra făptuitorilor, cât și a altor persoane predispuse la săvârșirea de fapte ilicite, în acest mod sporindu-se și rolul educativ al sancțiunilor aplicate precum și eficiența măsurilor de influențare.

În conformitate cu prevederile legale⁵⁵³ este flagrantă infracțiunea descoperită în momentul săvârșirii sau imediat după săvârșire.

De asemenea, este considerată flagrantă și infracțiunea al cărei făptuitor, imediat după săvârșire, este urmărit de persoana vătămată, de martorii oculari sau de strigătul public, ori este surprins aproape de locul comiterii infracțiunii cu arme, instrumente

⁵⁵² C. Aionoțoie, V. Bercheșan, I.E. Sandu – Constatarea infracțiunii flagrante în „Tratat de tactică criminalistică”, Edit. Carpați, 1992, pag. 292.

⁵⁵³ Codul de Procedură Penală al României, art. 465

sau orice alte obiecte de natură a-l presupune participant la infracțiune⁵⁵⁴.

În situațiile mai sus menționate, orice persoană are dreptul să prindă făptuitorul și să-l conducă înaintea autorităților.

Având în vedere diversitatea cazurilor care pot să apară în practica judiciară, apropierea de timp, de care am amintit mai sus, nu este determinată de lege, ci aceasta urmează să fie apreciată de organul judiciar, de la caz la caz, în raport cu datele concrete ale cauzei⁵⁵⁵.

Din contextul prevederilor legale rezultă faptul că pentru existența stării de flagrantă nu este suficientă descoperirea faptei în timpul săvârșirii ori imediat după săvârșire, ci este necesară și prinderea făptuitorului ori făptuitorilor în acel moment sau în momentul imediat următor.

De asemenea este considerată flagrantă și infracțiunea al cărui făptuitor, imediat după săvârșirea faptei, este urmărit de persoana vătămată, de martorii oculari ori de strigătul public, în sensul că acesta este urmărit din momentul în care a părăsit locul în care s-a consumat fapta ilicită.

Infracțiunea este de asemenea considerată flagrantă și în condițiile în care făptuitorul este surprins în apropierea locului comiterii faptei cu arme, instrumente sau orice alte obiecte de natură a-l presupune participant la infracțiune.

De menționat este faptul că există infracțiuni care se pot consuma aproape instantaneu, ceea ce face ca acestea să nu poată fi constatate ușor (ex.: traficul de influență, dare și luarea de mită, primirea de foloase necuvenite etc.)⁵⁵⁶.

Starea de flagrantă poate atrage și aplicarea unor dispoziții speciale cu un caracter de excepție de la prevederile legale și anume:

- Sarcina organelor de poliție, în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede plângerea prealabilă a persoanei vătămate, de a constata săvârșirea infracțiunii chiar în lipsa acestei plângeri;
- Dreptul oricărei persoane de a-l prinde pe făptuitor și de a-l conduce la autoritățile prevăzute de lege;
- Aplicarea unei proceduri speciale de urmărire și de judecare⁵⁵⁷.

Putem spune că flagrantul este o activitate de urmărire penală, ce se desfășoară pe baza anumitor reguli tactice clar precizate, ce au o semnificație particulară pentru probarea anumitor fapte de natură penală.

⁵⁵⁴Codul de Procedură Penală al României art.465 al.2

⁵⁵⁵ În același sens a se vedea și **C. Aioanei** și colaboratorii în „Tratat de criminalistică”, Edit. Carpați, 1992, pag.292

⁵⁵⁶ În același sens, **Emilian Stancu** în „Tratat de criminalistică”, Ediția a IV-a, Ed. Universul Juridic, 2007, pag.685.

⁵⁵⁷ Art. 466, al.1, C.p.p., modificat prin art.I pct.213 din Legea nr. 281/2003.

8.2 Pregătirea în vederea constatării infracțiunii flagrante

Aspecte preliminare constatării infracțiunii flagrante – Lucrătorii din cadrul Poliției Judiciare, fiind sesizați cu privire la pregătirea ori săvârșirea unor fapte ilicite, trebuie să recurgă la constatarea în flagrant a unor asemenea fapte, numai în situația în care nu există o altă modalitate pentru întreruperea acesteia. Se interzice ca acestea să determine o persoană să săvârșească sau să continue comiterea unei activități ilicite cu scopul obținerii unor probe de vinovăție.

Atunci când există posibilitatea prevenirii comiterii unor fapte ilicite, organele judiciare au obligația de a lua toate măsurile pentru a împiedica săvârșirea lor, desfășurând activități de prevenire.

În situația comiterii unor activități ilicite care se consumă instantaneu, constatarea în flagrant este obligatorie (ex.: furturi din buzunare și bagaje, infracțiuni la regimul circulației pe drumurile publice, la regimul substanțelor toxice și stupefiante etc.).

Realizarea constatării în flagrant a unor fapte ilicite, atunci când nu există altă posibilitate de întrerupere a acestora, trebuie să se realizeze o bună activitate pregătitoare.

Organele judiciare se pot sesiza din oficiu sau pot fi sesizate prin denunț, cu privire la săvârșirea unor activități ilicite.

Organizarea constatării în flagrant a unor asemenea fapte, presupune efectuarea atentă a activităților pregătitoare luându-se în calcul atât natura faptelor cât și modul de sesizare⁵⁵⁸.

Printre activitățile pregătitoare enumerăm:

- Aprecierea necesității și oportunității constatării în flagrant a activității (activităților) ilicite respective;
- Cunoașterea unor date despre făptuitor ori făptuitori și activitățile ilicite pe care le desfășoară;
- Asigurarea mijloacelor tehnico-materiale necesare;
- Stabilirea concretă a participanților la activitatea de constatare, a dotării acestora și detalierea atribuțiilor pe care le are de realizat fiecare participant.

Aprecierea necesității și oportunității constatării în flagrant a activității (activităților) ilicite – Firește că în legătură cu acest aspect precizăm că trebuie avută în vedere natura activității ilicite ce urmează să se desfășoare, precum și frecvența desfășurării unor astfel de fapte în anumite locuri:

De asemenea sunt analizate și aspecte cum ar fi :

- Perioadele de timp în care se comit;

⁵⁵⁸ În același sens, E. Stancu în „Tratat de criminalistică”, Ed. Universul Juridic, pag.685

- Împrejurările în care se desfășoară;
- Modurile de operare folosite de făptuitori;
- Numărul participanților;
- Activitățile desfășurate de participanți atât înainte cât și după săvârșirea activităților ilicite.

Tot în cadrul aprecierii necesității și oportunității constatării unor activități ilicite, organele judiciare trebuie să procedeze la o analiză temeinică a fiecărui caz în parte, întrucât fiecărui caz îi sunt caracteristice anumite particularități de individualizare, iar în funcție de acestea se procedează la un anumit mod de acțiune.

Cunoașterea unor date despre făptuitor ori făptuitori și activitățile ilicite pe care le desfășoară – În cadrul acestei activități pregătitoare trebuie avute în vedere următoarele aspecte:

- Atitudinea făptuitorului ori făptuitorilor pe care au avut-o cu ocazia cercetărilor anterioare;
- Dacă persoanele respective au mai fost cercetate ori dacă sunt cunoscute cu antecedente penale;
- Temperamentul participanților;
- Comportamentul pe care îl au persoanele vizate înainte, în timpul dar și după comiterea activităților ilicite;
- Legăturile infracționale;
- Locurile și mediile pe care le frecventează;
- Viciile și modul de viață etc.

Asigurarea mijloacelor tehnico-materiale necesare – Cunoscând anumite date despre făptuitori și activitatea pe care o desfășoară, organele judiciare au posibilitatea să stabilească modalitățile în care pot să intervină și mijloacele tehnice pe care le vor folosi în cadrul acestei activități.

În situația în care lucrătorii de poliție sunt sesizați cu privire la săvârșirea unor activități ilicite pentru care se impune cercetarea la fața locului, trebuie să ia măsuri în vederea asigurării echipei operative cu aparatura necesară (trusă criminalistică, aparatură pentru filmare etc.), în funcție de natura activității ilicite.

Stabilirea concretă a participanților la activitatea de constatare, a dotării acestora și detalierea atribuțiilor pe care le are de realizat fiecare participant – Cunoașterea unor date privind natura faptelor ilicite ce urmează să se desfășoare, împrejurările care favorizează comiterea unor fapte precum și consultarea unor rezultate din verificările întreprinse anterior, dau posibilitatea stabilirii necesarului de forțe care vor acționa.

Există însă situații în care pe lângă efectele poliției, se impune și participarea unor specialiști din alte domenii (biologi, experți tehnici, fizicieni, chimiști etc.), care trebuiesc stabiliți de asemenea în timp util (în perioada pregătitoare).

Se impune de asemenea uneori asigurarea prezenței apărătorului la orele și datele fixate pentru desfășurarea acestei

activități, avându-se în vedere că persoanei sau persoanelor prinse în flagrant trebuie să li se aducă la cunoștință atât motivele reținerii cât și învinuirea în prezența unui avocat din oficiu sau ales⁵⁵⁹.

Organele judiciare vor verifica datele existente cu privire la fapte și făptuitori, și în raport cu natura faptei, participanții la săvârșirea activității ilicite se va stabili modul de acțiune și atribuțiile fiecăruia.

8.3 Activitățile ce se întreprind pe parcursul comiterii infracțiunii flagrante

Activitățile concrete care se întreprind pe parcursul constatării activităților ilicite, diferă de la o cauză la alta, dar esențial este faptul că prin modul în care se desfășoară activitatea să se poată stabili vinovăția participanților la acțiunea ilicită.

Este recomandat ca indiferent de natura cauzei, să fie avute în vedere următoarele aspecte:

- Stabilirea martorilor asistenți;
- Identificarea martorilor oculari și stabilirea activității ilicite desfășurate de făptuitori în momentul constatării;
- Prezentarea calității, luarea măsurilor pentru întreruperea activității ilicite și acordarea primului ajutor victimelor;
- Identificarea persoanei (persoanelor) suspecte și efectuarea controlului corporal;
- Stabilirea măsurilor ce se impun cu privire la obiectele, valorile sau înscrisurile descoperite asupra presupușilor autori;
- Efectuarea cercetării la fața locului, ascultarea martorilor oculari, a persoanei vătămate și a făptuitorilor.

Stabilirea martorilor asistenți – Atunci când constatarea se realizează de către organele judiciare ale poliției, prezența martorilor asistenți la fața locului este obligatorie.

Este recomandat ca aceștia să fie aleși înainte de a se realiza surprinderea făptuitorului (făptuitorilor), tocmai pentru a li se asigura posibilitatea de a observa, atât modalitățile de acțiune și constatările efectuate de către organele judiciare, cât și acțiunile făptuitorilor.

Referitor la alegerea martorilor asistenți, facem precizarea că organele judiciare, trebuie să țină seama de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească aceștia, și anume:

A. **Recepția senzorială** a evenimentului

Senzația – o formă de reflectare senzorială a obiectelor sau persoanelor prin intermediul unuia dintre organele de simț.

⁵⁵⁹ Constituția României art.24 al.1 și 2

Intensitatea minimă sau maximă (pragurile senzației) este diferită de la persoană la persoană, organele judiciare trebuind să aprecieze posibilitățile de percepție ale martorilor asistenți în fiecare caz în parte, întrucât stimulii variază de la persoană la persoană.

B. Percepția – poate fi definită ca un proces de organizare a senzațiilor și implicit a informațiilor pe care un martor le-a receptat⁵⁶⁰.

Factorii de natură obiectivă, printre care amintim:

Vizibilitatea – este condiționată de distanța de la care se face percepția, de condițiile de iluminare (soare puternic, întuneric, umbră, ceață, ploaie, ninsoare etc.) sau existența anumitor obstacole interpușe între cel care percepe și locul în care are loc evenimentul.

Audibilitatea – care de asemenea poate fi influențată de distanță și de condițiile de propagare a sunetelor, care la rândul lor sunt influențate de condițiile topografice (pădure, apă, cvartale de blocuri etc.), dar și factorii meteorologici (vânt, ploaie, tunete etc.).

Durata percepției – care poate fi mai mică sau mai mare. Legat de acest aspect, menționăm viteza de deplasare a persoanei sau a acțiunii percepute cât și viteza celui care percepe. Uneori trebuie luat în calcul și timpul de iluminare în care s-a realizat percepția (ex.: lumina unui fulger).

Disimularea înfățișării – factor obiectiv ce este determinat de însăși persoana autorului, care încearcă să se facă percepută cât mai greu.

Factorii de natură subiectivă ⁵⁶¹ (particularitățile psihofiziologice și de personalitate ale individului) – Printre acești factori amintim :

- Personalitatea;
- Gradul de pregătire;
- Calitatea organelor de simț (orbire, miopie, surzenie etc.);
- Vârsta și inteligența;
- Temperamentul și gradul de mobilitate al procesului de gândire;
- Atenția – stabilitatea și mobilitatea acesteia, gradul de comunicare etc.;
- Starea de oboseală – stare ce poate fi naturală, datorată consumului de alcool, droguri sau medicamente etc.

C. Reproducerea acțiunilor desfășurate de organele judiciare și ale făptuitorului ori făptuitorilor

⁵⁶⁰ **Al. Roșca** – Psihologie generală, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, pag.236-237

⁵⁶¹ **C.Suciu** – Criminalistica, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, pag. 578 – 579 **T.Bogdan** – Probleme de psihologie judiciară, Ed. Științifică, București, 1973, pag.164-166; **A. Ciopraga și I. Iacobuță** – Criminalistică, Ed. Junimea, Iași, 2001, pag.302

Identificarea martorilor oculari și stabilirea activității ilicite desfășurate de făptuitori în momentul constatării – Prin identificarea și ascultarea martorilor oculari, organele judiciare au posibilitatea să obțină și alte probe (în afara celor ce se constată nemijlocit), cu referire la activitățile desfășurate de către făptuitor înaintea sosirii celor ce efectuează constatarea.

Trebuie ținută seama de împrejurările concrete de desfășurare a activităților la fața locului și să se ia toate măsurile pentru a se înlătura apariția unor incidente care să periclitizeze acțiunea, cum ar fi – Prinderea autorului în flagrant se realizează de către cetățeni aflați la locul săvârșirii faptei, iar legat de acest aspect pot fi create următoarele situații:

- Agresarea autorului de către cetățeni;
- „Anchetarea” acestuia;
- Atitudini de îngăduință față de autor;
- Încercarea de a-l face scăpat;
- Manifestarea unei atitudini de indiferență față de fapta săvârșită;
- Martorii oculari pot părăsi locul faptei;
- Apariția în zonă a unor persoane străine de eveniment care culeg informații cu privire la eveniment;
- Pot fi prezenți la fața locului chiar autori care pozează în nevinovați, etc.

Prezentarea calității, luarea măsurilor pentru întreruperea activității ilicite și acordarea primului ajutor victimelor – Prezentarea calității trebuie efectuată în asemenea manieră încât să fie auzită atât de făptuitori cât și de persoanele din jur (martori asistenți și alte persoane), iar concomitent se iau toate măsurile pentru încetarea activității ilicite.

În funcție de natura activității ilicite și de urmările acesteia, organele judiciare trebuie să asigure și acordarea primului ajutor victimelor, solicitând, după caz, concursul unor persoane de specialitate sau dispunând transportarea ei la cea mai apropiată unitate sanitară.

Oricum, în funcție de măsurile luate la fața locului, victimele trebuie identificate și se vor face mențiuni cu privire la acestea și la măsurile luate, în cuprinsul procesului-verbal de constatare a infracțiunii respective.

Identificarea persoanei (persoanelor) suspecte și efectuarea controlului corporal – Autorul poate fi identificat pe baza documentelor pe care le are asupra sa, fiind reținute toate datele acestuia și domiciliul, iar în situația în care nu are asupra sa astfel de documente (B.I., C.I., pașaport, C.N. etc.) se vor menționa datele declarate de acesta, urmând să fie verificate de urgență D.I.P. (Direcția de Informatizare a Persoanelor).

Controlul corporal prezintă importanță, se efectuează cu prioritate în toate cazurile și este obligatoriu.

Asupra făptuitorului pot fi găsite:

- Arme, muniții ori substanțe explozive;
- Obiecte, înscrisuri sau valori ce pot proba activitatea ilicită a acestuia;
- Anumite substanțe toxice care ar putea fi folosite împotriva organelor judiciare ori pentru a se sinucide;
- Anumite obiecte contondente sau tăietoare – înțepătoare, cu care ar putea să se rănească ori ar putea răni pe alții;
- Instrumente care au fost folosite la săvârșirea activității ilicite respective;
- Bunuri provenite din infracțiuni etc.

Este recomandat să se evite locurile aglomerate atunci când se procedează la controlul corporal. Această activitate poate fi extinsă și asupra bagajelor și autoturismului ori asupra altor participanți la activitatea ilicită.

Stabilirea măsurilor ce se impun cu privire la obiectele, valorile sau înscrisurile descoperite asupra presupușilor autori – Se impune a fi luate măsuri de protecție a făptuitorului pentru a nu fi agresat de anumite persoane indignate sau care au vreun interes în cauză.

De asemenea, trebuie să i se aducă la cunoștință de către organele judiciare făptuitorului ori făptuitorilor că au dreptul de a fi asistați de un apărător, făcându-se referire cu privire la acest aspect și în conținutul procesului-verbal.

Bunurile sau valorile provenite din infracțiune se ridică de organele de urmărire penală în vederea efectuării cercetărilor pe bază de proces-verbal, urmând a se restitui persoanelor vătămate, dacă se demonstrează că acestea le aparțin.

Cu privire la obiectele purtătoare de urme (de orice natură), precizăm că acestea rămân asupra organelor judiciare pentru a dispune efectuarea constatărilor tehnico-științifice sau expertize criminalistice.

Obiectele purtătoare de urme, la care am făcut referire mai sus, trebuie să fie individualizate, prin descrierea caracteristicilor acestora, starea în care au fost găsite, indiferent de destinația lor ulterioară.

Trebuie să se evite aprecierile cu privire la natura, conținutul acestora sau calitatea lor.

Efectuarea cercetării la fața locului, ascultarea martorilor oculari, a persoanei vătămate și a făptuitorilor – În situația în care se constată în flagrant o faptă ilicită, iar autorul își recunoaște vinovăția, cu toate acestea cercetarea la fața locului este obligatorie. Este posibil ca prin neefectuarea acestei activități să se piardă

anumite probe care ar fi relevante pentru elucidarea cauzei și clarificarea tuturor problemelor.

Locul de examinat îl poate reprezenta:

- Locul în care făptuitorul a fost surprins de către victimă;
- Zona în care făptuitorul și-a desfășurat în totalitate sau în parte activitatea ilicită;
- Traseul pe care făptuitorul a fost urmărit de martorii oculari sau de persoana vătămată;
- Zona imediat apropiată de locul faptei, în care făptuitorul a fost surprins cu arme ori obiecte de natură a-l presupune participant la infracțiune;
- Locul în care făptuitorul a ascuns bunurile rezultate din activitatea ilicită etc.

Precizăm că modalitățile de examinare a locului faptei, diferă de la caz la caz, în raport cu natura activității ilicite.

Prin ascultarea martorilor oculari, a persoanei vătămate și a făptuitorilor **se pot obține:**

- Date cu privire la împrejurările în care s-a săvârșit infracțiunea;
- Activitățile desfășurate atât de victimă cât și de făptuitor;
- Stabilirea cu exactitate a relațiilor anterioare existente între victimă și făptuitor;
- Pot fi observate în mod concret urmările activității ilicite desfășurate;
- Prin ascultarea făptuitorului, la locul faptei, pot fi verificate argumentările acestuia și alibiurile;
- Activitățile desfășurate de către făptuitor, înaintea, în timpul săvârșirii faptei și după săvârșirea acesteia.

8.4 Fixarea rezultatelor constatării în flagrant a unor infracțiuni

- Titulatura procesului-verbal;
- Data și locul întocmirii;
- Numele, prenumele, calitatea și unitatea din care fac parte organele judiciare care au efectuat constatarea;
- Modalitatea de sesizare (denunț, plângeri, din oficiu etc.) și motivarea intervenției;
- Toate date de identificare a martorilor asistenți;
- În ce a constat activitatea ilicită;
- Datele de identificare a făptuitorului;
- Rezultatul percheziției corporale, datele de individualizare a bunurilor, înscrisurilor ori a valorilor identificate și măsurile care au fost luate cu privire la acestea;

- Mențiunea că în aflarea bunurilor, obiectelor sau valorile specificate în procesul-verbal nu a mai fost ridicat altceva;
- Rezultatele cercetării locului faptei, dacă s-a efectuat;
- Explicațiile pe care le-a dat făptuitorul, victima sau martorii oculari;
- Obiecțiile pe care le are de făcut făptuitorul ori observațiile pe care le fac celelalte persoane;
- Formulă de încheiere.

Rezultatele obținute mai pot fi fixate și prin fotografii judiciare, precum și filmări video care însoțesc procesul-verbal.

Videofilmarea are o valoare deosebită în asemenea situații, deoarece procesul-verbal nu poate reda cu o asemenea fidelitate oricât s-ar încerca.

De asemenea, prin videofilmare, ulterior se poate proceda la identificarea unor martori oculari care între timp au părăsit locul faptei, alți participanți la comiterea activităților ilicite, obiectele folosite de către aceștia sau pot fi identificate persoane cărora le-au fost transmise bunurile provenite din infracțiune.

BIBLIOGRAFIE

- **Constituția României**
- **Codul penal al României**
- **Codul de procedură penală al României**

- **Aionîtoaie C. și colaboratorii** - Tratat de tactică criminalistică, Ed. Carpați, București, 1992.
- **Alder K.** - The Lie Detectors: The History of an American Obsession, New York: The Free Press, 2007.
- **Alexandrescu I.** - Persoană, personalitate, personaj, Iași, Junimea, 1998.
- **Allport G.** - Structura și dezvoltarea personalității, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981;
- **Arbuthnot J., Gordon D.A., & Jurkovic G.J.**, (1987). Personality. In H.C.Quay (Ed.), Handbook of juvenile delinquency. Ed. John Wiley, New York.
- **Arnaud du Moulin de Labarthte**, Manipularea în relațiile publice, Antet, București., 1998
- **Baddeley A.**, Memoria umană, Ed. Teora, București, 1998,
- **Baias F.** - Simulația: studiu de doctrina și jurisprudența, Ed. Rosetti, București, 2003
- **Barus M.J.** - Crize: abordare psihosocială clinică, Edit. Polirom, Iași, 1998.
- **Baudosin J.**, - Introducere în sociologia politică, Edit. Academiei, Timișoara, 1999.
- **Baylon Ch., Mignot X.**, - La communication, Paris, Ed. Nathan, 1991.
- **Beauvois J.L.; Ghiglione R.** - L`homme et son langage, Paris, PUF, 1981.
- **Beauvois J.L.; Roulin J.L; Tiberghien G.** - Manuel d`etudes pratiques de psychologie, Paris, PUF, 1990.
- **Bentham J.** - Traite des preuves judiciares, Editura Bassage freres, Paris, 1923.
- **Bercheșan V.** - Cercetarea la fața locului, Ed. Little Star, București, 2004.
- **Bercheșan V.** - Cercetarea penală - Îndrumar complet de cercetare penală, Editura Icar, București 2001.
- **Bercheșan V., Ruiu M.** - Tratat de tehnică criminalistică, Ed. Little Star, București, 2004.
- **Bergson H.** - Materie și memorie, Ed. Polirom, Iași, 1996;
- **Blinkhorn S.** - Lie Detection as a psychometric procedure. The Polygraph Test, Gale Ed. 1988.

- **Bogdan T.** - Probleme de psihologie judiciară, Editura Științifică, 1973.
- **Bogdan T., Sântea I., Drăgan-Cornianu R.** (1983). Comportamentul uman în procesul judiciar. Ed. Ministerului de Interne, București.
- **Bogdan T., Stănculescu I.** - Psihologia copilului și psihologia pedagogică, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- **Bogdan, T. Butoi T.** – Constatarea stresului psihologic cu ajutorul poligrafului, Tratat practic de criminalistica, vol. II, Serviciul Editorial, 1978.
- **Bourhis R.** - Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri, Ed. Polirom, Iași, 1997.
- **Buffinton Sered J.** - Oral Communication, Glencoe Publishing Co, California, 1978.
- **Buș I.** (1997). Psihologie judiciară. Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- **Buș I.,** (2000). Psihodetecția comportamentului simulat. Ed. Ingram, Cluj-Napoca.
- **Butoi T.** – Crima sub detectorul de minciuni: Investigarea conduitelor simulate, Editura Press Mihaela, București, 1997
- **Butoi T., Butoi I.** – Psihologia interogatoriului judiciar, Ed.Enmar, București, 2002.
- **Butoi T., Butoi I.**– Psihologie judiciară, Ed. Fundației “România de Măine”, București, 2001.
- **Cassagne J.M, Marchand P.** - Les theories de la communication, L`approche de la psychologie sociale, Cinem Action, 63, 1992.
- **Chelcea S.** - Memorie socială și identitate națională, Ed. INI, București, 1998.
- **Cialdini Robert B.**, Influence: The Psychology of Persuasion, Quill, William Morrow, New York, 1993
- **Cioclei Valerian:** Mobilul în conduita criminală, Editura All Beck, București, 1999
- **Cioclei, V.** (1996). Criminologie etiologică. Ed.Actami, București.
- **Ciofu I.** (1974). Comportamentul simulat. Edit. Academiei, București.
- **Ciopraga A.** - Criminalistica, Iași, 1986.
- **Ciopraga A.** - Evaluarea probei testimoniale în procesul penal, Ed. Junimea, Iași, 1979.
- **Ciopraga A., Iacobuță I.** - Criminalistica, Editura Chemarea, Iași 1997.
- **Ciopraga A.,** Tratat de tactică criminalistică, Edit. Gama, Iasi 1996
- **Cohen, D.** - Psychologists on Psychology Ask Paperbaks, London, Cox & Wyman Ltd, Reading, 1985.

- **Coman L., Constantinescu M.** - Efectuarea cercetării la fața locului, în *Tratat practic de criminalistică*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București 1976.
- **Corraze, J.** - *Les communications non-verbales*, Paris, PUF, 1980.
- **Cosmovici A.**, *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996;
- **Dafinoiu I.** - *Personalitatea*, Ed. Polirom, Iași, 2002
- **David D.** - *Psihologie Judiciară- poligraf și hipnoză*, Ed. Tritonic, București, 2003.
- **Davies J.** - *Biological Perspectives on Human Conflict*, T.R. Gurr, N.Y., 1980.
- De Vito, J.A. - *Human Communication, "The Basic Course"*, N.Y., Harper & Row Publishers, 1988.
- **Eysenck, M.W.; Keane, M.T.** - *Cognitive Psychology*, London, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1990.
- **Ficeac B.** - *Tehnici de manipulare*, Editura Nemira, București, 1996.
- **Flores, C.**, *La memoire*, P. U. F., Paris, 1992;
- **Freud, S.** (1980). *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene.* Ed. Didactică și Pedagogică, București.
- **Freud, S.** (1994). *Psihanaliză și sexualitate.* Ed. Științifică, București.
- **Ghiglione, R.; Bromberg M.** - *Discours politique et television: la verite a l'heure*, Paris, 1998.
- **Goleman, D.** - *"Working with Emotional Intelligence"*, Great Britain by Clays Ltd, St. Ives plc, 1999.
- **Golu M.** - *Fundamentele psihologiei*, Ed. Fundatiei "Romania de Maine", Bucuresti, 2000.
- **Golu, M.**, *Fundamentele psihologiei*, Ed. Fundației România de mâine, București, 2002;
- **Golunski S.A.** - *Criminalistica*, Editura Științifică, București, 1961.
- **Hamel G., Prahalad C.K.** - *Competing for the Future*, Harvard Business School Press, 1995.
- **Holdevici, I.** - *Auto-sugestia și relaxarea*, Ed. Ceres, București, Caleidoscop, 1995.
- **Holdevici, I.**, *Psihoterapia tulburărilor anxioase*, Ed. Ceres, București, 1998;
- **Ilut P.** - *Sinele și cunoașterea lui* - Iasi (2001).
- **Javeau, C.** - *L'enquete par questionnaire*, Bruxelles, Edition de l'Universite de Bruxelles, 1985.
- **Johns G.** - *Comportament organizațional*, Ed. Economică, București, 1998.
- **Kaplan, H.B.** (1980). *Deviant behavior in defense of self.* Academic Press, New York.

- **Larson Charles U.**, Persuasiunea: receptare și responsabilitate, Polirom, Iași, 2003
- **Lechat R.** - La tehnique de l'enquette - vol. II, Editura Moderne, Bruxelles, 1960.
- **Lieury, A.**, Manual de psihologie generală, Ed. Antet, București, 1996;
- **Link F., Foster G.** - The Kinesic Interview Technique, Interrotec Assoc., Riverdale, CA, 1989.
- **Mănzat, I.** (coord.), Psihologia Sinelui. Un pelerinaj spre centrul ființei, Ed. Eminescu, București, 2000;
- **Medeanu Tiberiu C.:** Crima și criminalul, Editura Lumina Lex, București, 2006
- **Miclea, M.** - Psihologia cognitivă și inteligența artificială, în Radu, I. (coord.) - Introducere în psihologia contemporană, Cluj-Napoca, Sincron, 1991.
- **Miclea, M.**, Psihologie cognitivă, Casa de editură Gloria S.R.L., Cluj – Napoca, 1994;
- **Mihuleac E.** - Expertiza judiciară, Editura Științifică, București, 1971.
- **Mira Emilio y Lopez:** Manual de psihologie juridică, Editura Oscar Print, București, 2007
- **Mircea I.** - Criminalistica, ediția a-II-a Editura "Chemarea", Iași, 1994.
- **Mitrofan N. ș.a.**, Psihologie judiciară, Ed. Șansa, București, 1994.
- **Mitrofan, N. & colab.**(1992). Psihologie judiciară. Ed. Șansa, București.
- **Moscovici S.** - Psihologia sociala a relațiilor cu celalalt – Iasi, 1998
- **Mucchielli Alex**, Arta de a influența, Analiza tehnicilor de manipulare, Polirom, Iași, 2002
- **Nazare-Aga Isabelle**, Manipulatorii sunt printre noi, Niculescu, Buc., 1999
- **Neculau A.** - Dinamica grupurilor – Iasi, 2001
- **Neculau, A.** (coord.) - Psihologia câmpului social: reprezentări sociale, Soc. Știință și Tehnică, București, 1995.
- **Nuttin, R.J.** - Theorie de la motivation humaine. Un besoin d'un projet d'action, Paris, PUF, 1980.
- **Pășescu Ghe.** – Interpretarea criminalistică a urmelor la locul faptei, Edit. Național, București, 2000
- **Păunescu, C.** (1994). Agresivitatea și condiția umană. Ed. Tehnică, București.
- **Pirozyński, T., Scripcaru, G. Berlescu, E.M.** (1996). Psihopatologie relațională. Ed. Junimea, Iași.
- **Pletea C.** - Criminalistică. Elemente de anchetă penală, Ed. Little Star, București, 2003.

- **Popa V., Dragan I., Lapadat I.** – Psihosociologie juridica, Ed. Lumina Lex, București, 1999
- **Prună, T.** (1994). Psihologie judiciară. Ed. Fundației Chemarea, Iași.
- **Râșcanu Ruxandra** - Introducere în psihologie aplicată, Ed. Ars Docendi, București, 2000.
- **Rădulescu-Motru C.** - Curs de psihologie, Ed. Cultura Națională, București, 1923.
- **Reid, E.J. & Inbau, E.F.** (1977). Truth and Deception. The polygraph (“Lie Detector”) Technique. Second Edition, The Williams & Wilkins Company, Baltimore.
- **Ribot, Th.**, Memoria și patologia ei, Ed. IRI, București, 1998;
- **Roșca Al.** - Psihologie generală - ediția a-II-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
- **Stancu E.** - Criminalistica - vol.II, , Universitatea București, 1993.
- **Stancu E.** – Criminalistica, Ed.Actami, București, 1997.
- **Stancu E.** - Investigarea științifică a infracțiunilor, Curs de criminalistică, Partea I, București, 1986.
- **Stancu E.** - Tratat de criminalistică, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2002.
- **Stancu E.** Tratat de criminalistică, Edit. Universul juridic, București, 2008
- **Suciu C.** – Criminalistica, Ed.Didactică și Pedagogică, București, 1972.
- **Thio, A.** (1988). Deviant behavior. Harper Collins Publishers Inc.
- **Turchet Philippe**, Sinergologia, Edit. Polirom Iași, 2005
- **Vaduva N.**, Criminalistica, Ed. Universitaria, Craiova, 2004.
- **Văduva N.** - Expertiza judiciară, Editura Universitaria, 2001.
- **Vessel D.** - Conducting successful interrogations, Law Enforcement Bulletin Oct. 1998.
- **Voinea M., Dumitrescu F.** - Psihosociologie judiciară, Ed. Sitech, Craiova, 2005.
- **Wilhelm I.G.** - Introducere în practica criminalistică, Stuttgart 1974.
- **Wren, Timothy** – Seducția, Editura Știință și Tehnică, București, 1997
- **Zdrenghea V., Butoi T.** (1992). Biodetecția judiciară. Ed. Ministerului de Interne, București.
- **Zlate, M.**, Psihologia mecanismelor cognitive, Ed. Polirom, Iași, 1999.
- **Zlate, M.**, Secretele memoriei, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1979